

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

Фролова Наталія Львівна

УДК 338.246.025.2

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО ТА
СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-
ІНФРАСТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

051 – Економіка

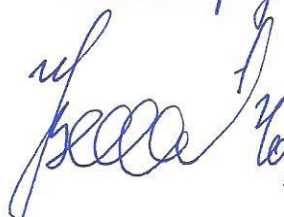
Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 / Н.Л. Фролова

Науковий керівник: Дикань Олена Володимирівна, доктор економічних наук, доцент

*Усі примірники дисертації
ідентичні до оригіналу
Усіма секретар експертної комісії
всесоюзного республіканського
ДБ Ч. СД. 05*

 / Дикань Олена Володимирівна

Харків – 2019

АНОТАЦІЯ

Фролова Н. Л. Державне регулювання малого та середнього підприємництва: інституціонально-інфраструктурний аспект. –

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством (051 – економіка). – Український державний університет залізничного транспорту Міністерства освіти і науки України, Харків, 2019.

Дисертація присвячена удосконаленню теоретико-методологічних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо державного регулювання малого та середнього підприємництва як базису економічного зростання України.

Дослідження макроекономічного становища України дозволило виявити поширення стагнаційних процесів і поглиблення кризових явищ в економіці. Доведено, що вагому роль у подоланні наслідків кризи і забезпеченні економічного відродження країни відіграє мале та середнє підприємництво, яке здійснює вагомий внесок у внутрішній валовий продукт і формування бюджетів усіх рівнів, сприяє насиченню вітчизняного ринку товарами та послугами і працевлаштуванню значної кількості населення країни.

На основі аналізу стану і тенденцій розвитку малого та середнього підприємництва в країні виявлено його скрутне становище, що виражається не лише в падінні обсягів реалізації продукції суб'єктами малого та середнього підприємництва і погіршенні фінансово-економічних результатів їх діяльності, а й збільшенні кількості неплатоспроможних підприємств і згортанні підприємницької активності в цій сфері. Ґрунтуючись на цьому систематизовано деструктивні фактори впливу на особливості функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва залежно від сфери і рівня їх виникнення за такими групами: загальноекономічні та політичні, інституціонально-регуляторні, фінансово-інвестиційні, інформаційно-консультативні та комунікативні фактори

зовнішнього середовища; організаційно-управлінські, фінансово-економічні, інвестиційні та інноваційно-технологічні фактори внутрішнього середовища. Встановлено, що дія зазначених факторів посилюється у зв'язку з відсутністю ефективних інструментів державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва в країні. Зважаючи на стратегічну значущість малого та середнього підприємництва у стимулюванні процесів розбудови економіки країни, обґрунтовано доцільність удосконалення державного регулювання і розроблення дієвої системи державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва з метою забезпечення сприятливих умов для їхнього розвитку.

Досліджено особливості формування і реалізації державної політики у сфері малого та середнього підприємництва і виявлено основні етапи її трансформації. Розкрито *періодизацію розвитку державного регулювання малого та середнього підприємництва*, що включає п'ять етапів, які враховують еволюційні зміни законодавчої бази та інструментів державного регулювання підприємництва відповідно до рівня компетентності органів влади та населення України. Встановлено основні недоліки сучасного етапу реалізації державної політики у сфері малого та середнього підприємництва і визначено першочергові заходи щодо їх подолання.

Доведено, що забезпечення якісних трансформацій у системі державного управління суб'єктами малого та середнього підприємництва потребує перегляду і удосконалення теоретичного базису їх державного регулювання. Розвинуто *теоретичні положення державного регулювання малого та середнього підприємництва* на основі їх доповнення авторським визначенням даної категорії, системою нормативних, загальних та специфічних принципів і напрямками державної політики в цій сфері. Запропоновано розглядати державне регулювання малого та середнього підприємництва як напрям державної економічної політики, що ґрунтується на застосуванні системно-структурного і аналітико-результативного підходів до визначення дієвих механізмів, методів та інструментів формування сприятливого середовища для забезпечення

конкурентоспроможності суб'єктів малого та середнього підприємництва з урахуванням світових тенденцій розбудови підприємницького сектора.

З'ясовано, що формування системи дієвих важелів державного регулювання малого та середнього підприємництва потребує проведення комплексного оцінювання ефективності заходів, які реалізуються державою на сучасному етапі. Запропоновано *методичний підхід до оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва*, що передбачає розрахунок індикаторів оцінювання ефективності реалізації державної політики в цій сфері на національному рівні та в розрізі її ключових напрямів (інституційно-правове, бюджетно-податкове, фінансово-інвестиційне, інституціонально-інфраструктурне та інформаційно-консультативне регулювання).

Встановлено, що наразі результативність державного регулювання малого та середнього підприємництва в країні залишається на критичному рівні. З метою підвищення ефективності державної політики в аналізованій сфері запропоновано *систематизацію інструментів державного регулювання малого та середнього підприємництва* за пріоритетними напрямками його розвитку (забезпечення цифрової трансформації бізнес-процесів, активізація інтернаціоналізації бізнесу, формування високотехнологічного сектора, розвиток інноваційного підприємництва і стартап-компаній) і векторами державного регулювання суб'єктів цієї сфери (інституційно-правові, бюджетно-податкові, фінансово-інвестиційні, інституціонально-інфраструктурні та інформаційно-консультативні інструменти). Це дозволить сформувати ефективну систему державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва з позиції досягнення пріоритетів їх зростання.

Досліджено особливості інституційного забезпечення розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва і виявлено недосконалість середовища їх функціонування, що виражається, насамперед, у надмірній бюрократизації та централізації діяльності регуляторних органів і низькій ефективності інституцій державної підтримки даного сектору економіки. Доведено, що покращення

адаптивності суб'єктів малого та середнього підприємництва до інституційних трансформацій у країні можливо досягти за рахунок активізації діяльності громадського сектора щодо участі в формуванні та реалізації державної політики в цій сфері. З огляду на це сформовано *модель інституціонального середовища розвитку малого і середнього підприємництва*, яка, по-перше, враховує глобальні тренди у сфері управління підприємницькою діяльністю, що визначили напрями співпраці інституцій державного, бізнес- і громадського рівнів, і, по-друге, включає інституції координації міжсекторальної взаємодії щодо адаптації суб'єктів малого та середнього підприємництва до інституціональних змін у середовищі їх функціонування.

Обґрунтовано доцільність гармонійного поєднання механізмів державного регулювання та саморегулювання у сфері малого та середнього підприємництва, що дозволить нівелювати недоліки системи державного управління суб'єктами даного сектора і забезпечити ефективне співрегулювання процесів їх розвитку. Розроблено *підхід до організації державного регулювання малого та середнього підприємництва*, що ґрунтується на залученні бізнес-асоціацій як посередницьких структур в узгодженні ініціатив держави, бізнесу і громадськості щодо розроблення та реалізації інструментарію стимулювання інноваційного розвитку і забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Окреслено мету і принципи створення і функціонування бізнес-асоціацій, їх основні завдання за такими напрямками розвитку малого та середнього підприємництва, як регуляторно-експертний, інноваційно-технологічний, фінансово-інвестиційний, інформаційно-консультативний і науково-освітній. Розкрито ефекти від створення і функціонування бізнес-асоціацій, основні з яких полягають в удосконаленні регуляторного середовища, підвищенні прозорості та ефективності владних рішень, розширенні соціального партнерства за участю малого та середнього підприємництва, покращенні інвестиційного клімату, підвищенні інноваційної активності суб'єктів малого та середнього підприємництва і забезпеченні їх цифрової трансформації, покращенні якості

інформаційно-консультативних послуг у цій сфері. У цілому впровадження запропонованого підходу дозволить підвищити конкурентні переваги суб'єктів малого та середнього підприємництва на національному і глобальному ринку.

Ключові слова: державне регулювання, мале та середнє підприємництво, періодизація, методичний підхід, інструменти, інституціональне середовище, міжсекторальна взаємодія, інституціонально-інфраструктурний базис, саморегулівні інституції, бізнес-асоціації, адаптивне регулювання.

Frolova N. L. State regulation of small and medium-sized entrepreneurship: institutional and infrastructure aspect. – Qualifying scientific work as a manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Economic Sciences, specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy (051 – Economics). – Ukrainian State University of Railway Transport, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The thesis is devoted to the improvement of theoretical and methodological provisions, methodological approaches and practical recommendations on state regulation of small and medium-sized entrepreneurship as the basis of economic growth of Ukraine.

The study of the macroeconomic situation in Ukraine revealed the spread of stagnation processes and deepening of crisis phenomena in the economy. It is proved that an important role in overcoming the consequences of the crisis and ensuring the economic revival of the country is played by small and medium-sized entrepreneurship, which makes a significant contribution to the gross domestic product and the formation of budgets of all levels, contributes to the saturation of the domestic market with goods and services and employment of a large number of the population.

Based on the analysis of trends in the development of small and medium-sized entrepreneurship in the country, its difficult situation is established, which is expressed not only in the fall in the volume of sales of products by small and medium-sized entrepreneurship and the deterioration of the financial and economic results of their activities, but also an increase in the number of insolvent enterprises and the

curtailment of entrepreneurial activity in this area. Systematized destructive factors of influence on the functioning of small and medium-sized entrepreneurship, depending on the scope and level of their occurrence in the following groups: general economic and political, institutional and regulatory, financial and investment, information and advisory, communication factors of the environment; organizational and management, financial and economic, investment, innovation and technological factors of the internal environment. It is established that the effect of these factors is enhanced due to the lack of effective tools of state support for small and medium-sized entrepreneurship in the country. Taking into account the strategic importance of small and medium-sized entrepreneurship in stimulating the development of the country's economy, the expediency of improving state regulation and the development of an effective system of state support for small and medium-sized entrepreneurship in order to provide favorable conditions for their development.

The features of the formation and implementation of state policy in the field of small and medium-sized entrepreneurship and the stages of its transformation. *The periodization of the development state regulation of small and medium-sized entrepreneurship*, containing five stages, which reflect the evolutionary changes in the legislative framework and instruments of state regulation of entrepreneurship in accordance with the level of competence of the authorities and the population of Ukraine. The main shortcomings of the current stage of implementation of the state policy in the field of small and medium-sized entrepreneurship and identified priority measures to overcome them.

It is proved that the provision of qualitative transformations in the system of public administration of small and medium-sized entrepreneurship requires revision and improvement of the theoretical basis of their state regulation. *The theoretical provisions of the state regulation of small and medium-sized businesses* on the basis of their complement the author's definition of this category, the system of normative, general and specific principles and directions of state policy in this area. It is proposed to consider the state regulation of small and medium-sized entrepreneurship as a direction of the state economic policy based on the application of system-structural and

analytical-effective approaches to the definition of effective mechanisms, methods and tools for the formation of a favorable environment for the competitiveness of small and medium-sized entrepreneurship, taking into account global trends in the development of the business sector.

It is found out that the formation of a system of effective levers of state regulation of small and medium-sized entrepreneurship requires a comprehensive assessment of the effectiveness of measures implemented by the state at the present stage. *A methodical approach to assessing the effectiveness of state regulation of small and medium-sized entrepreneurship* is proposed, which involves the calculation of indicators to assess the effectiveness of the implementation of public policy in this area at the national level and in the context of its key areas (institutional and legal, fiscal, financial and investment, institutional and infrastructure, information and advisory regulation).

It is established that now the effectiveness of state regulation of small and medium-sized entrepreneurship in the country remains at a critical level. In order to improve the efficiency of public policy in the analyzed area, it is proposed to use the *systematization of state regulation tools* in priority areas of development small and medium-sized entrepreneurship (ensuring digital transformation of business processes, the intensification of business internationalization, the formation of high-tech sector, the development of innovative entrepreneurship and start-up companies) and the vectors of state regulation of subjects of this sphere (institutional and legal, fiscal, financial and investment, institutional and infrastructure, information and advisory tools). This will provide an opportunity to establish an effective system of state support development subjects of small and medium-sized entrepreneurship from a position of achievement the priorities of their growth.

The features of institutional support for the development of small and medium-sized entrepreneurship and revealed the imperfection of the environment of their functioning, which is expressed in the excessive bureaucratization and centralization of the regulatory authorities and the low efficiency of institutions of state support of subjects of this sphere. It is proved that the improvement of the adaptability of small

and medium-sized entrepreneurship in the institutional transformation in the country can be achieved through the revitalization of the public sector to participate in the formation and implementation of public policy in this area. *A model of the institutional environment for the development of small and medium-sized entrepreneurship*, which, firstly, takes into account global trends in business management, identified areas of cooperation of institutions of state, business and public levels, and, secondly, includes institutions of coordination intersectoral cooperation on the adaptation of small and medium-sized entrepreneurship in institutional changes in the environment of their functioning.

The expediency of a harmonious combination mechanisms of state regulation and self-regulation in the field of small and medium-sized entrepreneurship, which will allow to neutralize the shortcomings of the system public administration by the subjects of this sector and ensure effective co-regulation processes of their development. *An approach to the organization of state regulation of small and medium-sized entrepreneurship*, based on the involvement of business associations as intermediary structures in the coordination initiatives of state, business and public to develop and implement tools to stimulate innovative development and ensure the competitiveness of small and medium-sized entrepreneurship.

The goals and principles of creation and functioning of business associations, their main tasks in the areas of development of small and medium-sized entrepreneurship as regulatory and expert, innovation and technology, financial and investment, information and advisory, scientific and educational are outlined. The article reveals the effects of the creation and functioning of business associations, the main of which are to improve the regulatory environment, increase transparency and efficiency of government decisions, expand social partnership with the participation of small and medium-sized entrepreneurship, improve the investment climate, increase innovation activity of small and medium-sized entrepreneurship and ensure their digital transformation, improve the quality of information and advisory services in this area. In general, the implementation of the proposed approach will improve the competitive advantages of small and medium-sized entrepreneurship in the national and global market.

Keywords: government regulation, small and medium enterprises, periodization, methodological approach, tools, institutional environment, intersectoral interaction, institutional and infrastructural basis, self-regulatory institutions, business associations, adaptive control.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

монографії:

1. Фролова Н. Л. Організаційно-економічний інструментарій державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва в Україні. *Європейський вектор модернізації економіки : креативність, прозорість та сталий розвиток* : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. Л. Калініченко. Х. : ФОП Панов А. М., 2018. С. 258-269. (*Особистий внесок: розкрито інструменти державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні*).

2. Фролова Н. Л. Обґрунтування доцільності зміни векторів реалізації державної політики економічного зростання. *Управління інвестиціями та капіталізацією в контексті економічної безпеки* : монографія / Я. П. Квач, В. В. Коваль, О. В. Слободянюк та ін.; заг. ред. Я. П. Квач. Одеса : Друкарський дім, 2018. С. 17-31. (*Особистий внесок: визначено внутрішні джерела економічного зростання України*).

статті, що входять до переліку наукових фахових видань і включені до міжнародних наукометричних баз:

3. Фролова Н. Л., Дикань О. В. Удосконалення сутності та структури інноваційного потенціалу підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. Вип. 50. С. 282-285. (*Особистий внесок: виділено регулятивну сферу формування інноваційного потенціалу підприємства*).

4. Фролова Н. Л. Аналіз державної політики в сфері розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 60. С. 62-71.

5. Фролова Н. Л. Світовий досвід державної політики у сфері розвитку малого та середнього бізнесу. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. Вип. 61. С. 68-78.

6. Фролова Н. Л. Теоретичні аспекти формування державної регуляторної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. Вип. 2 (64). С. 28-34.

7. Фролова Н. Л. Систематизація деструктивних факторів розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 20. Ч. 3. С. 116-121.

8. Фролова Н. Л. Теоретико-методологічні основи оцінки результативності реалізації державної політики розвитку малого та середнього підприємництва. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 59-64.

9. Фролова Н. Л. Антикризовий підхід до державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні. *Агросвіт*. 2019. № 3. С. 71-78.

10. Фролова Н. Л., Дикань О. В. Антикризове регулювання розвитку малого та середнього підприємництва : інституціонально-інфраструктурний аспект. *Агросвіт*. 2019. № 4. С. 15-23. (*Особистий внесок: визначено ключові завдання бізнес-асоціацій адаптивного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва*).

статті у зарубіжних виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз:

11. Frolova N., Dikan O., Obruch H., Panchenko N. Formation of the Conceptual Basis of State Support for Development of Social Enterprises in Ukraine. *International Journal of Engineering & Technology*. 2018. Vol. 7 (4.3). P. 419-425. (*Особистий внесок: розкрито інструменти державної підтримки і стимулювання розвитку соціального підприємництва в Україні*).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

12. Фролова Н. Л. Особливості державної політики в сфері розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Європейський вектор модернізації економіки : креативність, прозорість та сталий розвиток* : тези доповідей за матеріалами Х Ювілейної Міжнар. наук.-практ. конф. (18-19 квітня 2018 р., м. Харків). У 3 частинах. Х. : ХНУБА, 2018. Ч. 2. С. 224-225.

13. Фролова Н. Л., Дикань О. В., Обруч Г. В. Проблеми та перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні. *Технології та інфраструктура транспорту* : тези доповідей Міжнар. наук.-техн. конф. (14-16 травня 2018 р., м. Харків). Х. : УкрДУЗТ, 2018. С. 394-395. (*Особистий внесок: розкрито проблеми розвитку соціального підприємництва в Україні*).

14. Фролова Н. Л., Дикань О. В. Інструменти державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва в Україні. *Проблеми розвитку малих відкритих економік* : матеріали Всеукр. форуму з проблем міжнародних економічних відносин (в онлайн форматі) (18 квітня 2018 р., м. Житомир). Житомир : ЖДТУ, 2018. С. 99-100. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/> (дата звернення: 18.04.2018 р.). (*Особистий внесок: виділено інструменти регуляторного та координуючого впливу держави на мале та середнє підприємництво*).

15. Фролова Н. Л. Дослідження світового досвіду державної політики у сфері розвитку малого та середнього бізнесу. *Фінансування, інвестування та кредитування в Україні : проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (20 травня 2018 р., м. Дніпро). Дніпро : ДДАЕУ, 2018. Ч. 1. С. 249-250. URL: <https://www.dsau.dp.ua/> (дата звернення: 20.05.2018 р.).

16. Фролова Н. Л. Теоретичні основи розробки державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва. *Міжнародна транспортна інфраструктура, індустріальні центри та корпоративна логістика* : тези доповідей за матеріалами XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (7-9 червня 2018 р., м. Харків). Х. : УкрДУЗТ, 2018. С. 150-153.

17. Фролова Н. Л. Оцінка сприятливості бізнес-середовища України в глобальному економічному вимірі. *Економіка, фінанси, управління та право : теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку*: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (23 липня 2018 р., м. Полтава). У 2 частинах. Полтава : ЦФЕНД, 2018. Ч. 1. С. 20-21.

18. Фролова Н. Л. Деструктивні фактори макрооточення суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні. *Економіка підприємства : сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (14-15 вересня 2018 р., м. Одеса). Одеса : Атлант, 2018. С. 247-248.

19. Фролова Н. Л. Державна підтримка розвитку малого та середнього підприємництва: аспект бюджетного фінансування. *Розвиток фінансів, банківської справи та страхування в Україні та світі* : тези доповідей I Всеукр. дослід. інтернет-конф. (20 вересня 2018 р., м. Київ). К. : ЦДФБС «ФБС Груп», 2018. С. 89-90. URL: <http://fbsgroup.at.ua/> (дата звернення: 20.09.2018).

20. Фролова Н. Л. Формування системи індикаторів оцінки результативності реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва. *Сучасні проблеми менеджменту* : матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (19 жовтня 2018 р., м. Київ). К. : Нац. авіац. ун-т, 2018. С. 553-556.

21. Фролова Н. Л. Інституціональні основи державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні. *Актуальні питання організації та управління діяльністю підприємств у сучасних умовах господарювання* : тези доповідей VIII наук.-практ. конф. (29 листопада 2018 р., м. Харків). Х. : Національна академія Національної гвардії України, 2018. С. 254-256.

22. Фролова Н. Л., Дикань О. В. Макроекономічна динаміка розвитку України: оцінка наслідків реалізації державної економічної політики. *Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту на підприємствах України* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (28 листопада 2018 р., м. Харків). Х. : ХНАДУ, 2018. С. 107-110. (*Особистий внесок: визначено основні макроекономічні диспропорції розвитку України*).

23. Фролова Н. Л. Пріоритетні вектори та важелі антикризового державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні. *Економічне зростання : стратегія, напрями і пріоритети* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (26 січня 2019 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя : ГО «СІЕУ», 2019. С. 20-22.

24. Фролова Н. Л. Інституціонально-інфраструктурний базис антикризового регулювання розвитку малого та середнього підприємництва. *Міжнародні економічні відносини на сучасному етапі : стан, проблеми та розвиток* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (16 лютого 2019 р., м. Дніпро). Дніпро : НО «Перспектива», 2019. С. 43-46.

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕНДЕНЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ	25
1.1. Макроекономічна динаміка розвитку України: оцінка наслідків реалізації державної економічної політики	25
1.2. Оцінка потенціалу малого та середнього підприємництва як базису економічного зростання України	45
1.3. Системний аналіз державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні	70
Висновки до розділу 1	111
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	113
2.1. Теоретичний базис удосконалення державного регулювання малого та середнього підприємництва	113
2.2. Методичні основи оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва	129
2.3. Інструментарій державного регулювання процесів розвитку малого та середнього підприємництва в Україні	152
Висновки до розділу 2	178
РОЗДІЛ 3. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-ІНФРАСТРУКТУРНИЙ БАЗИС УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	181
3.1. Інституціональне середовище розвитку малого та середнього підприємництва в Україні	181

3.2. Організаційний підхід до формування бізнес-асоціацій як інституціонально-інфраструктурної основи розвитку малого та середнього підприємництва	204
3.3. Розроблення механізму забезпечення цифрової трансформації малого та середнього підприємництва за участю бізнес-асоціацій	222
Висновки до розділу 3	234
ВИСНОВКИ	237
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	240
Додаток А. Огляд дисертацій за тематикою дослідження	283
Додаток Б. Аналіз планів з виконання Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні за 2010-2013 рр.	285
Додаток В. Аналіз нормативно-правового забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва в Україні	289
Додаток Г. Результати розрахунку індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва	294
Додаток Д. Результати стандартизації індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва	296
Додаток Е. Анкета визначення значущості індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва	298
Додаток Ж. Результати розрахунку коефіцієнтів значущості індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва	303
Додаток З. Список праць, опублікованих за темою дисертації	309
Додаток К. Акти впровадження	313

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Стратегічну роль в активізації процесів економічного зростання відіграє мале та середнє підприємництво, яке виступає базисом формування внутрішнього валового продукту і дохідної частини державного та місцевого бюджетів, задовольняє суспільні потреби в товарах і послугах, забезпечує зайнятість і підвищення рівня життя населення, виступає осередком активізації інноваційно-інвестиційного потенціалу країни.

Попри провідну роль малого і середнього підприємництва в стимулюванні економічного розвитку країни наразі в Україні не сформовано ефективного середовища для їх функціонування. Надмірний регуляторний і бюрократичний тиск на суб'єкти малого та середнього підприємництва, недосконалість інституціонального забезпечення і обмеженість інструментів державної підтримки їх розвитку, невідповідність механізмів взаємодії держави, бізнесу та суспільства в аспекті формування державної політики в цій сфері призвели до значного зменшення кількості суб'єктів малого та середнього підприємництва, поглиблення фінансово-економічної нестабільності і зниження потенціалу їх конкурентоспроможності. З огляду на характер дестабілізуючих факторів, особливої ваги набуває формування конструктивних пропозицій щодо удосконалення державного регулювання суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні на основі розроблення дієвого інституціонально-інфраструктурного підґрунтя забезпечення їх стійкого розвитку.

Теоретико-методологічний базис дисертаційного дослідження ґрунтується на наукових поглядах щодо удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності, у т. ч. малого та середнього підприємництва, таких вчених, як М. Беззубова, Д. Букрєєва, Т. Васильців, Ж. Гарбар, В. Геєць, О. Гончаренко, Г. Гончаров, Н. Гришина, В. Дикань, О. Євсєєва, І. Зайцева, Ю. Кіндзерський, О. Клепанчук, Г. Колісник, П. Колісніченко, І. Колупаєва, Н. Кузьминчук, В. Мареніченко, О. Назаркевич, Л. Попова, М. Погрібняк, В. Прохорова, Т. Прутська, В. Третяк, Л. Українська, О. Шраменко та ін.

Широке коло питань, пов'язаних з дослідженням процесів розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема малого та середнього підприємництва, відображено в працях таких вчених, як Н. Азьмук, Д. Антонюк, Г. Бублей, В. Дикань, О. Дикань, О. Дейнека, І. Дмитрієв, О. Донець, О. Зоріна, Л. Калініченко, О. Кірдіна, Я. Коваль, В. Компанієць, І. Корогод, О. Криворучко, Л. Позднякова, І. Сидорук, А. Старух, Г. Талан, І. Токмакова, О. Чупир, В. Шинкаренко, Л. Яремченко та ін.

Віддаючи належне науковій і практичній значущості праць названих учених, слід зазначити, що існує потреба в удосконаленні теоретико-методологічних і методичних засад державного регулювання малого та середнього підприємництва з урахуванням глобальних тенденцій розвитку суб'єктів цієї сфери і можливостей підвищення їх конкурентоспроможності на національному та світовому ринках. У зв'язку з цим вельми актуальним є розроблення теоретичних положень та інструментарію державного регулювання малого і середнього підприємництва, формування моделі інституціонального середовища і розроблення підходу до організації державного регулювання розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва на основі залучення бізнес-асоціацій як посередницьких структур у забезпеченні злагодженої співпраці держави, бізнесу та громадськості з метою підвищення конкурентоспроможності суб'єктів цієї сфери.

Усі ці обставини зумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили мету, об'єкт, предмет і завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Наукові результати і висновки дисертаційного дослідження використано при виконанні наукових досліджень Одеського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету за темою «Інвестиційне забезпечення і управління капіталізацією в контексті економічної безпеки підприємств» (номер державної реєстрації 0116U005224), де автором обґрунтовано доцільність використання потенціалу малого та середнього підприємництва для подолання кризових явищ у національній економіці.

Дисертаційна робота виконана відповідно до основних положень Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні (затверджена Законом України від 21 грудня 2000 р. № 2157-III) і Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року (затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 504-р).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є удосконалення теоретико-методологічних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо державного регулювання малого та середнього підприємництва як базису економічного зростання України.

Поставлена мета дисертаційного дослідження зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- проаналізувати особливості державної політики у сфері підприємницької діяльності та ідентифікувати етапи становлення і розвитку системи державного регулювання малого та середнього підприємництва;
- розвинути теоретичні положення державного регулювання малого та середнього підприємництва;
- розробити методичний підхід до оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва і здійснити аналіз ефективності заходів його реалізації на сучасному етапі;
- систематизувати інструменти державного регулювання суб'єктів малого та середнього підприємництва за пріоритетами їх розвитку і напрямками державної політики в цій сфері;
- сформулювати модель інституціонального середовища розвитку малого та середнього підприємництва;
- розробити підхід до організації державного регулювання малого та середнього підприємництва.

Об'єкт дослідження – процес державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні положення, методичні підходи і практичні рекомендації щодо удосконалення державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і вирішення зазначених завдань використано такі методи: *порівняльний аналіз і графічний метод* – для відображення сучасного стану і тенденцій розвитку малого та середнього підприємництва в Україні; *систематизація і класифікація* – для упорядкування інструментів державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні; *морфологічний аналіз* – для уточнення змісту наукової категорії і системи принципів державного регулювання малого та середнього підприємництва; *моделювання* – для обґрунтування моделі інституціонального середовища розвитку малого та середнього підприємництва; *експертний і розрахунково-аналітичний* – для оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні; *аналогії та екстраполяції* – для формування пропозицій щодо створення бізнес-асоціацій адаптивного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва; *абстрактно-логічний* – для узагальнення теоретичних напрацювань і формулювання висновків дослідження.

Інформаційну базу дослідження склали закони та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють сферу малого та середнього підприємництва України, публікації провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, монографічні дослідження фахівців за проблематикою державного регулювання суб'єктів підприємництва і забезпечення їх розвитку, дані фінансової і статистичної звітності суб'єктів малого та середнього підприємництва, ресурси Інтернету.

Наукова новизна отриманих результатів. Найбільш важливі результати дослідження, що містять елементи наукової новизни, полягають у такому:

удосконалено:

- модель інституціонального середовища розвитку малого та середнього підприємництва, яку, на відміну від існуючих, доповнено, по-перше, глобальними трендами у сфері управління підприємницькою діяльністю, що

визначили напрями співпраці інституцій державного, бізнес- та громадського рівнів; по-друге, інституціями координації міжсекторальної взаємодії щодо адаптації суб'єктів малого та середнього підприємництва до інституціональних змін у середовищі їх функціонування. Це дозволило визначитися щодо організаційного базису стимулювання розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні;

- періодизацію розвитку державного регулювання малого та середнього підприємництва, що, на відміну від існуючих, містить п'ять етапів, які відображують еволюційні зміни законодавчої бази та інструментів державного регулювання підприємництва відповідно до рівня компетентності органів влади та населення України. Це дало можливість виявити недоліки в системі державного регулювання малого та середнього підприємництва і визначити пріоритетні заходи щодо їх нівелювання;

- підхід до організації державного регулювання малого та середнього підприємництва, який, на відміну від існуючих, передбачає створення бізнес-асоціацій як посередницьких структур в узгодженні ініціатив держави, бізнесу і громадськості щодо розроблення і реалізації інструментарію стимулювання інноваційного розвитку і забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів малого та середнього підприємництва. Визначено мету і принципи створення і функціонування бізнес-асоціацій, їх основні завдання за такими напрямиами розвитку малого та середнього підприємництва: регуляторно-експертний, інноваційно-технологічний, фінансово-інвестиційний, інформаційно-консультативний та науково-освітній. Формування бізнес-асоціацій дозволить підвищити конкурентні переваги вітчизняних суб'єктів малого та середнього підприємництва в бізнес-середовищі;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні положення державного регулювання малого та середнього підприємництва за рахунок уточнення змісту наукової категорії «державне регулювання малого та середнього підприємництва» з позиції системно-структурного і аналітико-результативного підходів, визначення нормативних,

загальних і специфічних принципів і напрямів реалізації державної політики розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва. Дані положення є підґрунтям для формування інструментарію державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні;

- систематизація інструментів державного регулювання малого та середнього підприємництва, яка, на відміну від відомих, враховує пріоритети розвитку малого та середнього підприємництва (забезпечення цифрової трансформації бізнес-процесів, активізація інтернаціоналізації бізнесу, формування високотехнологічного сектора, розвиток інноваційного підприємництва і стартап-компаній) і передбачає виділення інструментів за напрямами державної політики в цій сфері: інституційно-правові, бюджетно-податкові, фінансово-інвестиційні, інституціонально-інфраструктурні та інформаційно-консультативні інструменти. Це дасть можливість сформувати ефективну систему державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва з позиції досягнення пріоритетів їх зростання, що зумовлені глобальними трендами розбудови цього сектора;

- методичний підхід до оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва, що, на відміну від існуючих, полягає у визначенні індикаторів оцінки ефективності реалізації державної політики у цій сфері на національному рівні та в розрізі її ключових напрямів. Дана методика дозволяє оцінити дієвість важелів державного регулювання і обґрунтувати вибір пріоритетних інструментів державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблені в дисертації теоретико-методологічні засади, методичні підходи і практичні рекомендації можуть бути використані в процесі обґрунтування стратегічних і програмних ініціатив розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Сукупність отриманих наукових положень доведено до рівня методичних рекомендацій і прикладного інструментарію, практичне

застосування яких дозволить покращити ефективність процесів державного регулювання малого та середнього підприємництва в країні.

Результати дисертаційного дослідження отримали практичне застосування. Зокрема рекомендації щодо формування інституціонального середовища розвитку малого та середнього підприємництва використано в діяльності ТОВ «Харківська роздрібна компанія» (акт впровадження № 12/11 від 14 листопада 2018 р.), інструментарій державного регулювання малого та середнього підприємництва впроваджено в діяльність ТОВ «ОА «Кобальт» (акт впровадження № 18/11 від 22 листопада 2018 р.), підхід до організації державного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва впроваджено в діяльність ТОВ «АВАНТИС ПЛЮС» (акт впровадження № 4/12 від 6 грудня 2018 р.), методичний підхід до оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва застосовується в діяльності Департаменту бюджету й фінансів Харківської міської ради (акт впровадження № 54/12 від 10 грудня 2018 р.).

Теоретичні та практичні розробки, запропоновані в дисертації, використовуються в навчальному процесі Українського державного університету залізничного транспорту при викладанні дисциплін «Державне управління економікою», «Державне регулювання і планування економіки», «Державне та регіональне управління», «Конкурентоспроможність підприємства», «Основи бізнесу» і при виконанні випускних кваліфікаційних робіт магістрів, що підтверджується актом впровадження від 30 жовтня 2018 р.

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, отримані в дисертаційній роботі і винесені на захист, здобуто особисто автором і відображено в наукових публікаціях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві [1, 2, 3, 10, 11, 13, 14, 22], у дисертації використано лише ті положення, ідеї та висновки, які є результатом особистої роботи автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження пройшли апробацію на 9 Міжнародних і 4 Всеукраїнських науково-практичних конференціях: Європейський вектор модернізації економіки:

креативність, прозорість та сталий розвиток (Харків, 2018); Технології та інфраструктура транспорту (Харків, 2018); Проблеми розвитку малих відкритих економік (Житомир, 2018); Фінансування, інвестування та кредитування в Україні: проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці (Дніпро, 2018); Міжнародна транспортна інфраструктура, індустріальні центри та корпоративна логістика (Харків, 2018); Економіка, фінанси, управління та право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку (Полтава, 2018); Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики (Одеса, 2018); Розвиток фінансів, банківської справи та страхування в Україні та світі (Київ, 2018); Сучасні проблеми менеджменту (Київ, 2018); Актуальні питання організації та управління діяльністю підприємств у сучасних умовах господарювання (Харків, 2018); Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту на підприємствах України (Харків, 2018); Економічне зростання: стратегія, напрями і пріоритети (Запоріжжя, 2019); Міжнародні економічні відносини на сучасному етапі: стан, проблеми та розвиток (Дніпро, 2019).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 24 наукові праці, серед яких 2 колективних монографії, 8 статей у наукових фахових виданнях, що входять до наукометричних баз даних, 1 стаття в зарубіжному науковому виданні (входить до міжнародної наукометричної бази даних Scopus), і 13 матеріалів і тез доповідей на науково-практичних конференціях. Загальний обсяг наукових праць складає 7,32 друк. арк., з яких особисто автору належить 6,45 друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 318 сторінок, у т. ч. основний текст займає 212 сторінок. Матеріали дисертації проілюстровано 33 рисунками, 27 таблицями та містять 9 додатків. Список використаних джерел налічує 345 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕНДЕНЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

1.1. Макроекономічна динаміка розвитку України: оцінка наслідків реалізації державної економічної політики

Сьогочасна економічна ситуація в Україні характеризується поширенням процесів стагнаційного та депресивного характеру, що охопили всі без виключення галузі національної економіки. Відбувається поступова трансформація країни у сировинну, низькотехнологічну та безініціативну державу, політика якої формується на основі врахування особистісних інтересів окремих бізнес-груп та зовнішніх вимог, пов'язаних з кредитною залежністю країни, зокрема від міжнародних фінансових організацій.

Наслідками реалізації такої економічної політики є втрата потужного промислово-виробничого потенціалу, посилення залежності від кон'юнктури світового ринку, дефіцит зовнішньоторговельного балансу, підвищення рівня тіньової економіки, погіршення ділової активності, зниження інвестиційної привабливості країни, відтік інтелектуального потенціалу, загострення кризи суспільної довіри до політичної еліти та державної влади, масове зубожіння населення та зниження його реальної купівельної спроможності. Подолання зазначених економічних деформацій потребує корінних системних змін у політичній та економічній системі країни і розробки виваженої державної політики сталого економічного зростання [312].

Вченими неодноразово наголошувалося про необхідність ґрунтовного перегляду засад формування державної економічної політики і внесення кардинальних змін у механізм її реалізації [34; 66; 68; 69; 71; 72; 118; 280; 296]. Так, у національній доповіді про соціально-економічний стан української

держави, зазначено, що з відновленням незалежності Україна отримала шанс досить швидко перетворитися в одну з найрозвиненіших країн Центральної та Східної Європи. Необхідними передумовами суспільно-політичних та економічних зрушень мали стати розбудова ефективної системи державного управління, формування дієздатного і відповідального політичного класу, створення нової якості влади. Тільки на такій основі могла утвердитись легітимність влади, сформуватися суспільна атмосфера, сприятлива для модернізації країни. Однак, минулі роки незалежності України не були використані для реструктуризації економіки та переведення її на інвестиційно-інноваційний шлях розвитку. Окремі спроби ставити та розв'язувати такі завдання наштовхувалися на приватні інтереси і губилися в загальному невідповідному суперечливому русі. Головною причиною неефективності суспільних змін стала спотворена система політичної влади з домінуванням груп впливу і конкурентною боротьбою між ними, перетворенням державних органів на засіб отримання специфічної ренти. Такий характер організації влади спричинив вибух корупції, поширення тіньових процесів в економіці й управлінні, спровокував фундаментальне руйнування ціннісної структури українського суспільства [280].

У подальшому В. Геєць відзначає поглиблення кризових явищ в українській економіці останніх років і погіршення деструктивної соціально-економічної динаміки, подолання якої потребує переходу до реконструктивного типу економічного розвитку. Очікується, що в результаті переходу до такого типу розвитку будуть забезпечені у першу чергу якісні зміни у техніко-технологічних параметрах з відповідними наслідками, які стосуються змін як у видах діяльності, так і організаційних формах поєднання праці та капіталу з одночасними інституційними змінами їх взаємодії. При цьому реконструктивний тип економічного розвитку вимагає суспільного і економічного прогресу та стає можливим у разі, якщо існують інституційні спроможності розв'язати суперечності у трикутнику «суспільство – держава – економіка». Як наголошено автором, все це безумовно вимагає змін внутрішньої політики [34].

Ю. Кіндзерський, у свою чергу, зазначає, що внаслідок «зрощування» олігархічного бізнесу з державним управлінським апаратом та підпорядкування діяльності останнього інтересам першого, система державного управління радянського зразка не була демонтована, а лише модифікувалася з адміністративно-планової у адміністративно-олігархічну, що в принципі не відповідає завданням соціально-орієнтованого розвитку економіки і виробництва. Автором доведено, що така система управління несе низку загроз як внутрішнього, так і зовнішнього походження. Серед внутрішніх – перманентна гостра політична, економічна, а зараз, очевидно, і воєнна боротьба олігархічних кланів за державну владу. Зовнішніми загрозами є проникнення в країну іноземних транснаціональних компаній, які у своїй діяльності часто переслідують не тільки економічні, але і політичні цілі керівництва країн свого походження. У такому випадку подолання деіндустріалізації та модернізація промисловості в інтересах суспільства не відбувається [118].

В. Дикань також неодноразово підкреслює, що стійкий економічний спад є наслідком неефективної державної політики розвитку, яка порушувала принципи конкурентної, процвітаючої економіки та ґрунтувалася на лобюванні інтересів окремих політико-олігархічних груп [68]. У результаті «варварської» приватизації, зростання корупції та олігархізації, некомпетентного управління соціально-економічними реформами в країні, Україна втратила свій найпотужніший економічний арсенал – науково-виробничий потенціал багаточисленної кількості промислових підприємств і наукових комплексів. На фоні стиснення промислового комплексу знизилися і бюджетні надходження, зникли перспективи конкурентоспроможності і настала повна технологічна деградація. Як наслідок спостерігається деіндустріалізація всіх сфер економіки країни, а технологічний занепад зробив Україну надзвичайно вразливою до глобальних економічних потрясінь і відповідно, залежною від кредитної підтримки міжнародних фінансових інституцій [71].

Вченим зазначено, що в значній мірі стрімкий технологічний регрес став підсумком усунення держави від формування та реалізації інноваційних

ініціатив, підтримки розвитку високотехнологічних галузей в країні. Знижується не тільки інноваційна активність промислових підприємств, але й значно зменшується кількість створюваних інноваційних технологій, що відносяться до останніх світових досягнень. Через обмеженість фінансових ресурсів підприємств та відсутність державної підтримки інноваційних розробок в країні, а також платоспроможного попиту на них відбулося згортання діяльності ряду стратегічно важливих науково-дослідних та інноваційних установ, відтік ключової складової національного багатства – інтелектуального потенціалу України. Сьогодні відтік інтелектуального потенціалу набув масштабів лиха для української науки: з країни в пошуках кращих умов життя емігрують висококваліфіковані науковці, інженери, а останнім часом і талановита українська молодь. Такі процеси втрати потужного інтелектуального та науково-виробничого потенціалу є черговим підтвердженням того, що криза в Україні є наслідком провалу державної політики економічного розвитку країни [68].

Віддзеркаленням результативності реалізації основних завдань державної політики економічного зростання є погіршення ключових показників соціально-економічного розвитку країни, зокрема зниження валового внутрішнього продукту і обсягу промислового виробництва, підвищення індексу споживчих цін, що відображає рівень інфляції у країні, скорочення кількості підприємств і підвищення рівня безробіття населення, зниження рівня експорту товарів і, відповідно, збільшення від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі товарами тощо (табл. 1.1) [282].

Таблиця 1.1

Динаміка основних показників соціально-економічного розвитку України [282]

Показник	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах), млн. грн.	1079346	1299991	1404669	1465198	1586915	1988544	2385367	2982920

Продовження табл. 1.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Валовий внутрішній продукт (у цінах попереднього року), млн. грн.	949619	1138338	1303094	1404293	1369190	1431826	2037084	2445587
Індекс фізичного обсягу ВВП, %	104,1	105,5	100,2	100,0	93,4	90,2	102,4	102,5
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн. грн.	792899,1	1008313,2	1014906,6	1006280,5	1066769,4	1351374,7	1565332,5	1926868,0
Індекс цін виробників промислової продукції, %	118,8	114,1	100,4	101,7	131,7	125,5	135,8	116,6
Індекс промислової продукції, %	112,2	108,0	99,3	95,7	89,9	87,0	102,8	99,9
Кількість безробітних, тис. осіб	1712,5	1606,9	1589,2	1510,3	1847,1	1654,0	1677,5	1697,3
Рівень безробіття, %	8,9	8,7	8,2	7,8	9,7	9,5	9,7	9,9
Середньомісячна заробітна плата, грн.	2239	2633	3025	3234	3476	4195	5070	7104
Індекс реальної заробітної плати, %	110,5	111,0	111,0	106,8	86,5	90,1	106,5	118,9
Індекс споживчих цін, %	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7
Експорт товарів, млн. дол. США	50744,3	67594,1	67779,8	62305,9	53901,7	38127,1	36361,7	43266,6
Імпорт товарів, млн. дол. США	60352,0	81040,5	83135,4	75834,6	54428,7	37516,4	39249,8	49598,5
Сальдо, млн. дол. США	-9607,7	-13446,4	-15355,6	-13528,7	-527,0	610,7	-2888,1	-6331,9
Експорт послуг, млн. дол. США	11936,3	14180,3	14096,2	14233,2	11520,9	9736,6	9868,0	10446,6
Імпорт послуг, млн. дол. США	5421,6	6214,2	6650,0	7523,0	6373,1	5523,0	5326,5	5359,2
Сальдо, млн. дол. США	6514,7	7966,1	7446,2	6710,2	5147,8	4213,6	4541,5	5087,4

Серед показників, що відображають рівень соціально-економічного розвитку держави, домінуючу роль відіграє внутрішній валовий продукт. Відтак динаміка індексу фізичного обсягу ВВП, не зважаючи на постійне зростання показника у фактичних цінах, демонструє негативну тенденцію – у 2014-2015 рр. його зменшення склало 6,6 % та 9,8 %, тобто сумарний вплив досягає 16,4 %. Це доволі катастрофічні зміни, враховуючи незначні темпи приросту показника у 2010-2013 рр. Позитивна динаміка ВВП у 2016 р. на 2,4 % та у 2017 р. на 2,5 % має здебільшого кон'юнктурний характер, що викликано впливом сприятливих внутрішніх та зовнішніх факторів, зокрема підвищенням попиту та цін на сировину, яка експортується країною, на світовому ринку. Що стосується значення ВВП на душу населення, то результати аналізу також досить песимістичні: у 2017 р. – 2,6 тис. дол., у той час як у 2013 р. величина показника досягала близько 4 тис. дол. [22].

Аналізуючи зміну ВВП країни, доцільно відмітити тісний взаємозв'язок індексів фізичного обсягу валового внутрішнього продукту та промислового виробництва, що графічно відображено на рис. 1.1 [282].

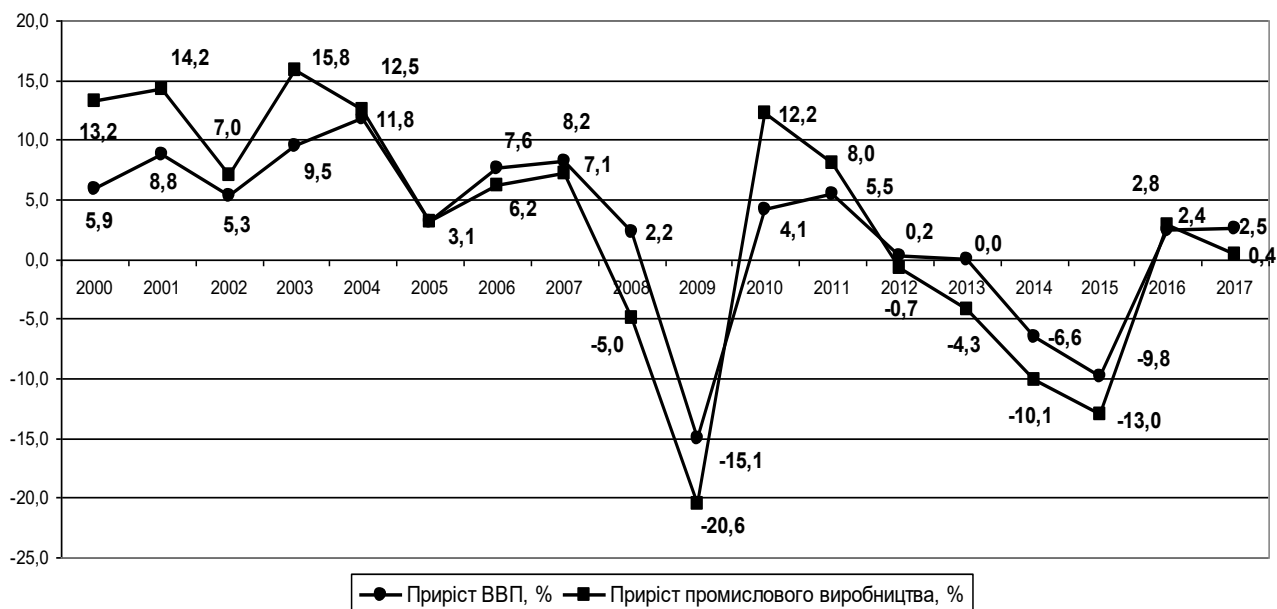

Рис. 1.1. Динаміка приросту валового внутрішнього продукту і промислового виробництва, у % до попереднього періоду (побудовано на основі даних [282])

Дослідження динаміки зазначених показників дозволило зробити висновок, що після деякого макроекономічного поживлення у країні протягом 2010-2011 рр., відбулося чергове зниження індексу промислового виробництва на 0,7 % у 2012 р. та 4,3 % у 2013 р., яке досягло досить критичної позначки у 2015 р. – 13,0 %. Результатом таких негативних коливань стало зменшення показника ВВП у 2014-2015 рр., про що було наголошено вище. У 2016 р. фізичний обсяг промислового виробництва збільшився на 2,8 %, що відповідно вплинуло на зміну показника ВВП. Однак, у 2017 р. відбулося чергове зниження індексу промислової продукції на 0,01 %.

Нестабільність динамічного розвитку промислового сектору викликана низкою факторів, серед яких значного впливу наразі завдало погіршення політичних та економічних відносин з сусідніми країнами і втрата промислових підприємств, що знаходяться в межах території міждержавного конфлікту, відсутність інноваційної модернізації та оновлення техніко-технологічної бази промислових підприємств, низький рівень інвестиційного забезпечення їх розвитку, зниження попиту на вітчизняну промислову продукцію, яка характеризується низьким технологічним рівнем виробництва тощо. У результаті дії наведених факторів відбувається подальша втрата наявного промислово-виробничого потенціалу, що унеможливорює формування стійкого базису зростання національної економіки.

Попри сказане, урядом країни передбачено забезпечення стійкого зростання ВВП за рахунок інноваційної модернізації вітчизняних виробничих потужностей, розвитку високотехнологічного виробництва, активізації експорту продукції з високою часткою доданої вартості, підвищення внутрішнього споживчого попиту, зростання інвестиційної активності у країні. Згідно до прийнятої середньострокової бюджетної резолюції, заплановано зростання показника ВВП на 3 %, 3,6 % та 4 % у 2018-2020 рр. [36].

Проте, амбіційні плани державної влади носять виключно декларативний та формальний характер. Оскільки наразі відсутні умови для забезпечення подібних змін, про що свідчить, насамперед, критичне значення питомої ваги

промислових підприємств у структурі валової доданої вартості, високий рівень зношення виробничих потужностей підприємств та недостатній рівень їх інвестиційного забезпечення. Так, відповідно, у 2016 р. питома вага переробної промисловості у структурі доданої вартості склала лише 14,4 %, добувної промисловості – 6,5 %, у той час як оптової та роздрібною торгівлі – 15,7 %, сільського господарства – 13,8 %, транспорту – 7,8 %, будівництва – 2,3 %, інших видів послуг – 39,5 %. Щодо рівня зносу виробничо-технологічної бази промислових підприємств, то ситуація також характеризується несприятливими тенденціями: загальна ступінь їх зносу складає 69,4 %, зокрема підприємств добувної та переробної промисловості 54,6 % та 76,4 % відповідно. Загальний обсяг капітального інвестування підприємств у 2016 р. склав 359,216 млрд. грн., зокрема 69,3 % коштів було витрачено на придбання нових активів, 15,0 % – на удосконалення та модернізацію наявних активів, 7,8 % – на закупівлю уже використовуваних активів, 7,9 % – витрати на капітальний ремонт. Питома вага капітальних інвестицій промислового сектору за період 2010-2016 рр. не перевищувала 40 % (у 2010 р. – 30,67 %, у 2013 р. – 39,05 %), зокрема галузі переробної промисловості – близько 20 % (у 2012 р. – 15,47 %, у 2014 р. – 19,36 %). У контексті зазначеного варто наголосити, що 69,3 % обсягу капітальних інвестицій складають власні кошти підприємств, у той час як державне фінансування досягає лише 10,1 %, з яких 2,6 % – кошти державного бюджету та 7,5 % – кошти місцевих бюджетів.

Приймаючи до увагу рівень зносу основних засобів промислових підприємств, доцільно зробити висновок, що власних можливостей інвестиційного забезпечення їх розвитку вкрай недостатньо. Подібних обсягів інвестування не вистачає навіть на подолання критичного рівня зношеності основних засобів підприємств, не говорячи вже про забезпечення інноваційно-технологічного оновлення технічно та конструктивно застарілого устаткування і провадження інноваційної діяльності, що є необхідними умовами активізації високотехнологічного розвитку підприємств.

Як наслідок, домінуючими в промисловості країни є виробництва третього та четвертого технологічних укладів, питома вага яких становить біля 80 %. Високотехнологічні галузі п'ятого та шостого технологічних укладів, такі як електронна промисловість, обчислювальна волоконно-оптична техніка, програмне забезпечення, телекомунікації, інформаційні послуги, біотехнології складають лише близько 5 % [171].

Що стосується нарощення обсягів реалізації продукції за експортними контрактами, то динаміка даного показника також не втішна. Обсяг експорту товарів у 2017 р. склав 43266,6 млн. дол., що на 36,2 % менше до відповідного періоду 2012 р., коли значення показника досягало 67779,8 млн. дол. У свою чергу, обсяг імпорту товарів у 2017 р. склав 49598,5 млн. дол., що на 40,3 % нижче відносно до відповідного періоду 2012 р. (83135,4 млн. дол.). Сальдо зовнішньої торгівлі товарами відповідно демонструє від'ємне значення, що у 2017 р. досягло 6331,9 млн. дол. Обсяг експорту послуг у 2017 р. порівняно до 2013 р. зменшився на 26,6 % та склав 10446,6 млн. дол., у той час як у 2013 р. значення показника досягало 14233,2 млн. дол. Обсяг імпорту послуг у 2017 р. склав 5359,2 млн. дол., що характеризує зменшення на 28,8 % відносно до 2013 р. Сальдо зовнішньої торгівлі послугами характеризується наступною динамікою: у 2017 р. – 5087,4 млн. дол., що менше на 36,1 % до відповідного періоду 2011 р., коли його величина досягала 7966,1 млн. дол.

Досить показовою у даному випадку є структура експорту товарів, що відображає сировинний характер зовнішньоекономічної діяльності (рис. 1.2). Так, якщо у 2010 р. питома вага обсягу експорту продукції агропромислового комплексу та харчової промисловості у загальній структурі складала 19,4 %, то у 2017 р. її значення досягло 41,0 %. Обсяг експортної реалізації продукції металургійного комплексу знизився з 34,0 % до 23,4 %. Проте, не дивлячись на відповідну тенденцію, питома вага даного виду продукції залишається на достатньо високому рівні. Обсяг експорту мінеральної продукції також дещо знизився з 13,2 % до 9,1 %. На противагу вищезазначеному питома вага експорту машинобудівної продукції значно скоротилася – з 17,7 % у 2010 р. до 11,7 % у

2017 р., зокрема обсяг експортованих машин, обладнання та механізмів, електротехнічного обладнання знизився з 11,0 % до 9,9 %, наземних транспортних засобів – з 6,2 % до 1,4 %. Звичайно, варто відзначити, що сировинний характер зовнішньоекономічної діяльності супроводжується високим рівнем залежності від попиту та кон'юнктури світового ринку сировинних ресурсів, що створює додаткові загрози для національної економіки і може в будь-який момент вплинути на стабільність її розвитку.

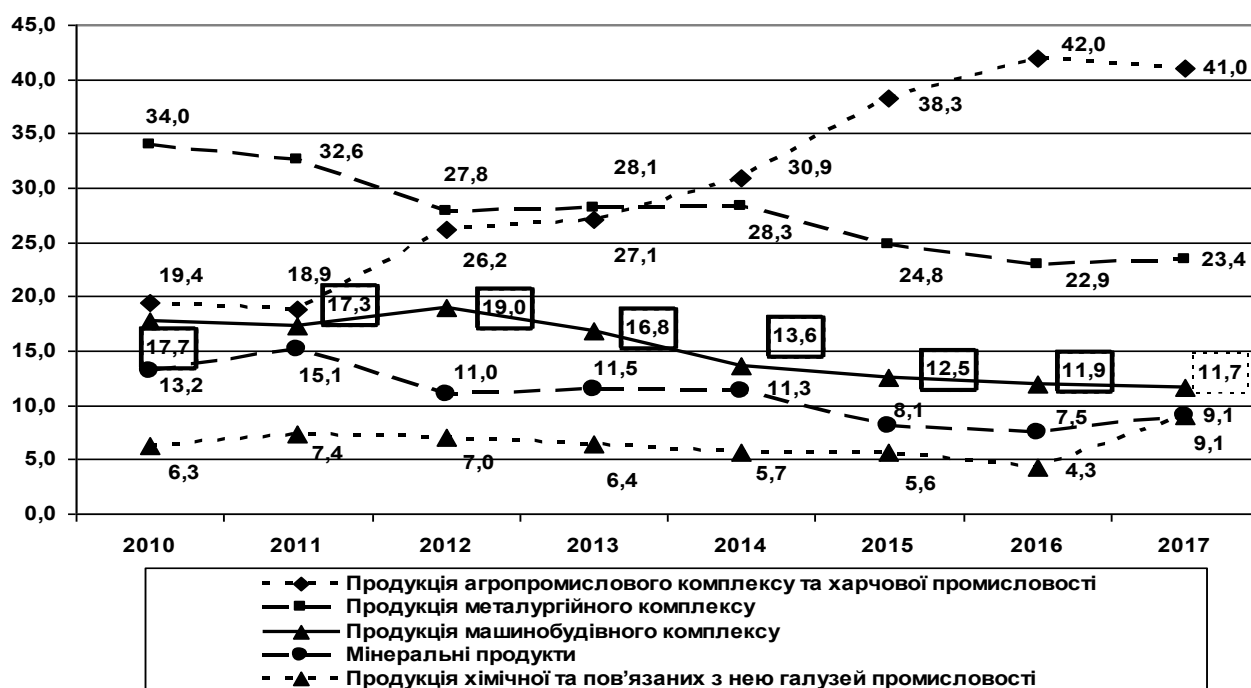

Рис. 1.2. Динаміка структурних співвідношень у загальному обсязі експорту продукції, % (побудовано на основі даних [282])

Окреслені тенденції надають чітке підтвердження тому факту, що, на жаль, відбуваються деформаційні зміни у структурній політиці країни і поступова трансформація індустріальної держави у сировинний придаток високорозвинених країн. У контексті зазначеного виглядає доволі недосяжною перспектива створення базису для зростання високотехнологічних виробництв та впровадження індустріально-інноваційної моделі економічного розвитку.

Вагому роль у забезпеченні росту ВВП також надано активізації внутрішнього споживчого попиту за рахунок підвищення доходності та

покращення добробуту населення. Однак, незважаючи на підвищення приросту реальної заробітної плати у 2016-2017 рр. на 6,5 % та 18,9 %, спостерігається одночасне збільшення індексу споживчих цін на 12,4 % та 13,7 % відповідно. Окрім цього, відбувається зростання рівня безробіття у країні, що у 2017 р. досягло максимального значення за період 2010-2017 рр. – 9,9 %.

Так, у 2017 р. витрати населення на придбання товарів та послуг склали 2297,6 млрд. грн, що на 26,6 % більше порівняно з 2016 р. та на 174,1 % відносно до 2010 р. Проте, аналізуючи динаміку доходів та витрат за 2010-2017 рр., стає зрозуміло, що стабільне зростання споживчого попиту було зумовлено використанням раніше накопичених заощаджень, і наразі такі резерви уже вичерпано (табл. 1.2, рис. 1.3).

Таблиця 1.2

Динаміка доходів та витрат населення (сформовано на основі даних [282])

Показник	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Доходи, млн. грн.	1101175	1266753	1457864	1548733	1516768	1735858	1989771	2475826
Витрати, млн. грн., у т.ч.:	939308	1143630	1310584	1432467	1485988	1722879	2007662	2544806
- придбання товарів та послуг	838213	1030635	1194791	1304031	1316757	1553757	1815142	2297573
Заощадження, млн. грн.	161867	123123	147280	116266	30780	12979	-17891	-68980

Рівень заощаджень населення у 2010 р. досягав 161867 млн. грн., у той час як у 2014-2015 рр. відбулося стрімке зменшення показника на 80,98 % та 91,98 % відповідно. У 2016-2017 рр. витрати населення перевищують рівень їх доходів на 17891 млн грн та 68980 млн грн, що відповідно характеризує від'ємну динаміку заощаджень. Тому, враховуючи вищесказане, наразі залишається лише сподіватися на використання резерву активізації внутрішнього споживання у якості джерела підвищення ВВП країни.

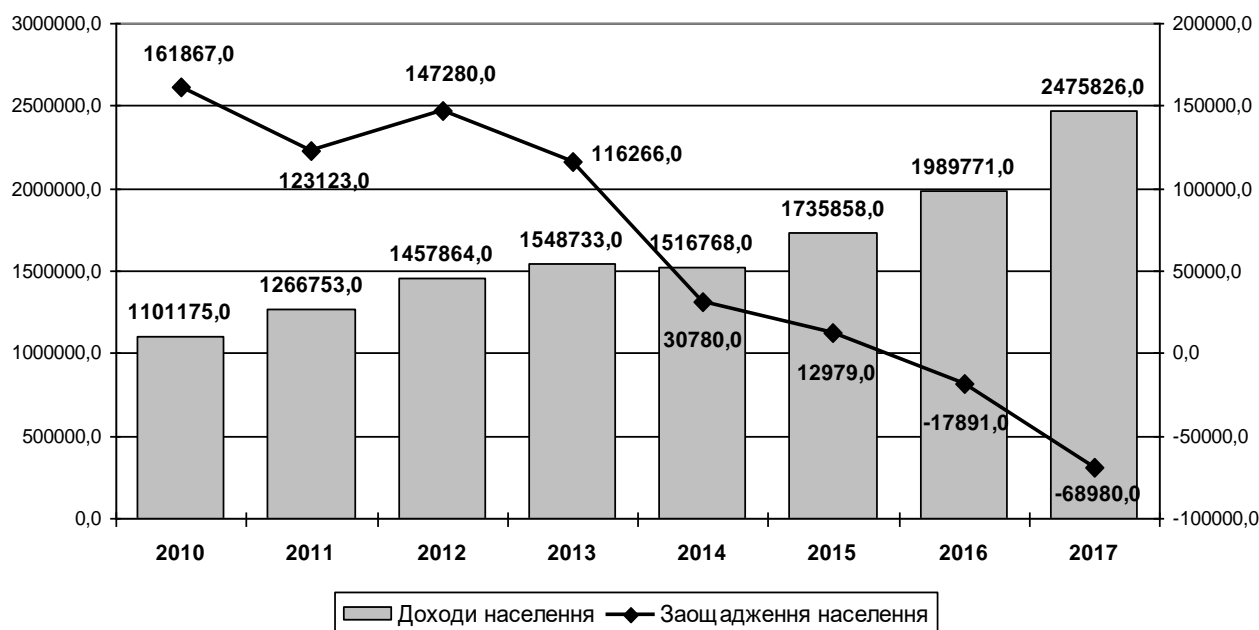

Рис. 1.3. Динаміка доходів та заощаджень населення, млн грн [282]

Окрім вищезазначеного державною владою покладаються великі надії на підвищення інвестиційної активності у країні. Згідно дослідження Європейської бізнес асамблеї індекс інвестиційної привабливості України у 2017 р. досяг значення 3,03 бали з п'яти можливих. Варто відзначити, що найвищий показник індексу було зафіксовано в кінці 2010 р. – на початку 2011 р. – 3,4 та 3,39 бали. Однак, протягом 2008-2017 рр. його значення ні разу не перетнуло позитивної межі – вище 4 балів. Відповідно до результатів опитування топ-менеджерів, серед основних факторів, що перешкоджають формуванню сприятливого бізнес-клімату та покращенню інвестиційної активності у країні, 29 % опитаних виділяють корупцію, 28 % – загальнодержавні економічні чинники (нестабільність валюти, девальвація, інфляція), 24 % – повільний хід реформаційних перетворень, 13 % – політичні чинники [106].

Досить показовою у контексті дослідження інвестиційної привабливості України є динаміка обсягу прямих інвестицій в економічний розвиток держави (табл. 1.3, рис. 1.4). Так, варто відзначити, що в 2010-2014 рр. спостерігалось стабільне зростання показника від 38992,9 млн. дол. до 53704,0 млн. дол. у 2014 р. Однак, унаслідок впливу низки негативних факторів 2015 р. ознаменувався

досить значним зниженням загального обсягу зосередженого іноземного капіталу до 40725,4 млн дол., а початок 2018 р. охарактеризувався падінням обсягу прямого інвестування до 39144,0 млн дол.

Таблиця 1.3

Обсяг прямих інвестицій в економічний розвиток України [282]

Станом на початок року	Загальний обсяг зосереджених іноземних інвестицій у національній економіці, млн. дол. США	Загальний обсяг зосереджених іноземних інвестицій у національній економіці країн ЄС, млн. дол. США
2010	38 992,9	31 538,4
2011	45 370,0	36 969,1
2012	48 197,6	39 268,9
2013	51 705,3	41 132,3
2014	53 704,0	41 032,8
2015	40 725,4	31 046,9
2016	36 154,5	26 405,6
2017	37 513,6	26 203,6
2018	39 144,0	27 465,5

Рис. 1.4. Динаміка інвестиційних надходжень іноземного капіталу в національну економіку за звітний період, млн. дол. (побудовано на основі даних [282])

Аналізуючи динаміку щорічних інвестиційних надходжень іноземного капіталу було визначено, що у 2011 р. спостерігається найвищий рівень прямих інвестицій зарубіжних країн у розвиток національної економіки – 6033,7 млн. дол. Проте, уже з 2012 р. відбувається поступове зменшення даного показника, який у 2017 р. досягнув критичного значення – 1871,2 млн. дол., що нижче порівняно до 2011 р. на 69,0 %. На підставі сказаного, можна зробити висновок про досить низький рівень інвестиційної привабливості української економіки і, відповідно, вітчизняного підприємницького сектору.

Більш того, ситуація значно ускладнена негативними наслідками неефективного використання державних запозичень, що призвело до поглиблення фінансової залежності країни від міжнародних організацій, зростання внутрішнього та зовнішнього боргу держави. Наразі сукупний державний борг в національній валюті досягнув 2141,7 млрд. грн, зокрема зовнішніх державних запозичень – 1375,0 млрд. грн, що майже в п'ять разів перевищує рівень боргових зобов'язань 2010 р. (табл. 1.4). Особливо важливо зазначити, що наразі державний борг України складає 71,8 % рівня ВВП, що за одноголосною думкою експертів є критичним значенням, оскільки перевищує межу безпечного рівня даного показника в 60 % для країн, що розвиваються (рис. 1.6).

Таблиця 1.4

Динаміка внутрішніх та зовнішніх державних запозичень [60]

Рік	Внутрішній борг держави, млн. грн	Зовнішній борг держави, млн. грн	Загальний державний борг, млн. грн
2010	155 489,8	276 745,6	432 235,4
2011	173 707,7	299 413,9	473 121,6
2012	206 510,7	308 999,8	515 510,6
2013	284 088,7	300 025,4	584 114,1
2014	488 866,9	611 697,1	1 100 564,0
2015	529 460,6	1 042 719,6	1 572 180,2
2016	689 730,0	1 240 028,7	1 929 758,7
2017	766 678,9	1 374 995,5	2 141 674,4

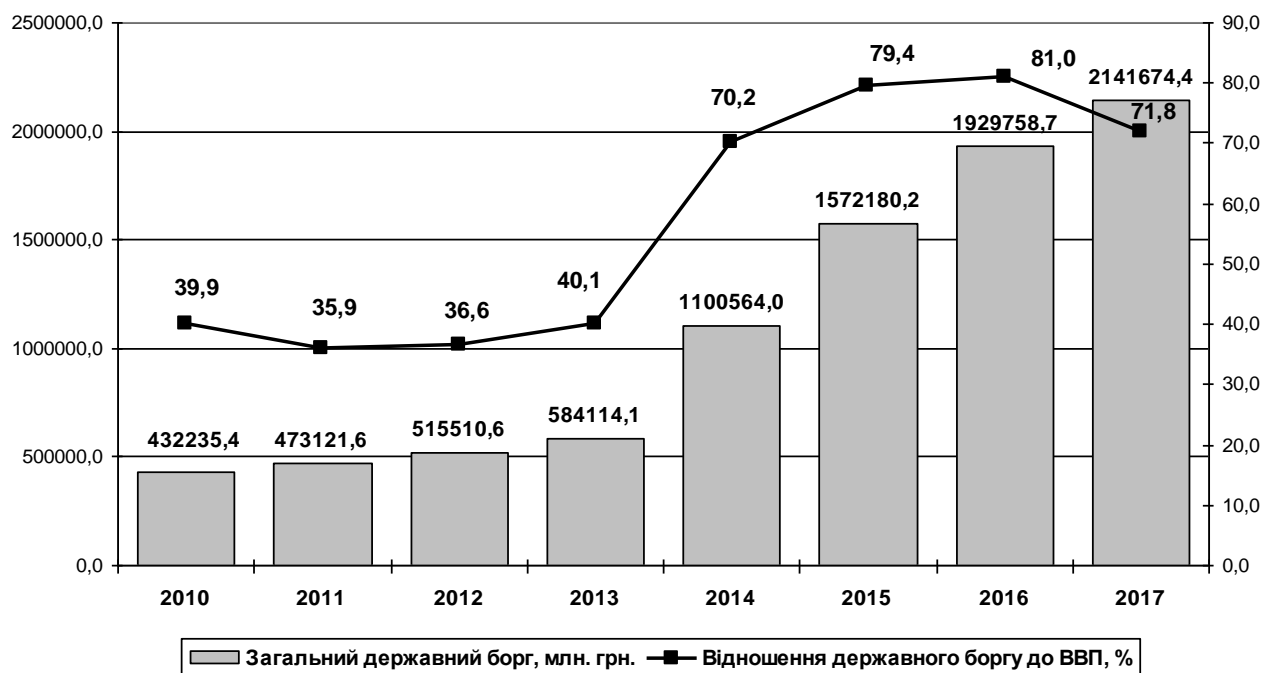

Рис. 1.5. Відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП
(побудовано на основі даних [60])

Структурне співвідношення державного та гарантованого державою боргу в 2017 р. склало 85,62 % та 14,38 % відповідно. Що стосується структури державного та гарантованого державою боргу, то вона була наступною: питома вага заборгованості за випущеними цінними паперами на внутрішньому ринку складала 35,07 % та 0,42 % і зовнішньому ринку – 26,82 % (тільки в межах державного боргу), перед банківськими та іншими державними фінансовими установами – 0,11 % та 0,20 %; за позиками, отриманими від міжнародних фінансових організацій – 19,03 % та 10,73 %; органів управління іноземних держав – 2,30 % та 0,13 %; іноземних комерційних банків та інших іноземних фінансових установ – 2,75 % (лише в межах гарантованого державою боргу), Міжнародного валютного фонду – 2,29 % та 0,15 % [15].

Окрім цього, необхідно приймати до уваги щорічний рівень погашення та обслуговування подібних державних запозичень. Так, у 2015 р. витрати на погашення та обслуговування державного боргу склали 501,1 млрд. грн (416,6 млрд. грн та 84,5 млрд. грн); у 2016 р. – 207,2 млрд. грн (111,4 млрд. грн та 95,8 млрд. грн відповідно). Витрати державного бюджету з погашення та

обслуговування боргу у 2017 р. становили 474,0 млрд. грн, зокрема погашення боргу сягнуло 363,5 млрд. грн, обслуговування – 110,5 млрд. грн [98].

Наразі урядом представлено прогнозний графік погашення та обслуговування державного та гарантованого державою боргу (табл. 1.5), відповідно до якого у 2018 р. державою передбачено здійснення виплат у розмірі 325,53 млрд. грн., у 2027 р. – 135,73 млрд. грн., у 2045 р. – 17,16 млрд. грн. Загальні виплати з державного боргу у 2018 р. становитимуть близько 9,4 % ВВП при умові запланованого збільшення останнього на 3 % згідно обраного макроекономічного сценарію. Витрати на обслуговування державних запозичень досягнуть 4 % ВВП, що прирівнюється до величини загальних видатків бюджету на економічний розвиток, включаючи агропромисловий комплекс, транспортну та енергетичну галузі [25]. Також, варто зазначити, що сформований графік платежів розраховано на основі діючих угод і не прийнято до уваги здійснення додаткових державних запозичень. Однак, згідно прийнятого державного бюджету на 2018 р. заплановано залучення позик від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів в обсязі 17 млрд. грн [199].

Таблиця 1.5

Прогнозні платежі з погашення та обслуговування державного боргу [100]

Показник	Роки									
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Внутрішній борг, млрд. грн	227,89	166,56	90,76	70,57	61,71	66,54	82,50	66,90	55,79	59,03
Обслуговування	77,78	72,57	55,96	49,30	47,13	44,71	42,54	39,87	37,22	35,57
Погашення	150,11	93,98	34,80	21,27	14,58	21,84	39,97	27,02	18,57	23,46
Зовнішній борг, млрд. грн	97,65	150,91	175,31	153,72	113,19	108,99	124,90	91,95	81,99	76,69
Обслуговування	43,33	46,00	43,31	39,29	31,94	27,92	23,83	19,37	15,81	12,44
Погашення	54,32	104,91	132,00	114,43	81,25	81,07	101,07	72,58	66,18	64,26
<i>Всього, млрд. грн</i>	<i>325,53</i>	<i>317,47</i>	<i>266,07</i>	<i>224,29</i>	<i>174,90</i>	<i>175,53</i>	<i>207,40</i>	<i>158,85</i>	<i>137,78</i>	<i>135,73</i>

Приймаючи до уваги сьогочасну економічну ситуацію в Україні, варто констатувати той факт, що наразі залишається відкритим питання щодо

формування джерел росту валового внутрішнього продукту у країні та забезпечення економічного зростання української держави. Попри задекларовані перспективи збільшення ВВП від 3 % до 4 % протягом 2018-2020 рр., відбувається лише поглиблення існуючого кризового становища української економіки, що проявляється у втраті потужного промислово-виробничого, науково-дослідного та транспортного потенціалів, поглибленні сировинного характеру зовнішньоекономічної діяльності та посиленні економічної залежності від кон'юктури світового ринку, зниженні обсягів експорту товарів вітчизняними підприємствами та усталенні явища дефіциту зовнішньоторговельного балансу, загостренні кредитної залежності від міжнародних фінансових інституцій, домінуванні особистісних інтересів окремих бізнес-груп над суспільними ініціативами у системі державного управління, зниженні інноваційної активності і погіршенні бізнес-клімату та ділових очікувань підприємств, підвищенні рівня тіньової економіки та поглибленні корупційного характеру суспільних взаємовідносин, втраті позитивного іміджу держави на міжнародному ринку та зниженні її інвестиційної привабливості, посиленні відтоку інтелектуального потенціалу, загостренні кризи суспільної довіри до політичної еліти та державної влади, масовому зубожінні населення і зниженні його купівельної спроможності.

Окреслення наслідків реалізації чинної державної політики економічного розвитку дозволило дійти висновку про низький рівень її ефективності, що підтверджується погіршенням низки індикаторів соціально-економічного становища країни: зниженням індексу фізичного обсягу ВВП (з 104,1 % у 2010 р. до 102,5 % у 2017 р.), індексу промислової продукції (з 112,2 % у 2010 р. до 99,9 % у 2017 р.), питомої ваги промислових підприємств у структурі валової доданої вартості (з 21,7 % у 2010 р. до 18,5 % у 2017 р.), обсягу експорту товарів (з 50744,3 млн. дол. у 2010 р. до 43266,6 млн. дол. у 2017 р.), питомої ваги машинобудівної продукції в загальному обсязі експорту (з 17,7 % у 2010 р. до 11,7 % у 2017 р.), індексу інвестиційної привабливості країни (з 3,40 у 2010 р. до 3,03 у 2017 р.), обсягу інвестиційних надходжень іноземного капіталу у національну економіку (з 5851,2 млн. дол. у 2010 р. до 1871,2 млн. дол. у 2017 р.),

питомої ваги наукових та науково-технічних робіт у ВВП (з 0,90 % у 2010 р. до 0,45 % у 2017 р.), кількості установ, які займаються науково-дослідною діяльністю (з 1303 од. у 2010 р. до 963 од. у 2017 р.), заощаджень населення (з 161867,0 млн. грн. у 2010 р. до (-68980,0) млн. грн. у 2017 р.); підвищенням коефіцієнту зносу промислових підприємств (з 63,0 % у 2010 р. до 71,2 % у 2017 р.), рівня співвідношення загального державного боргу до ВВП (з 39,9 % у 2010 р. до 71,8 % у 2017 р.), індексу сприйняття корупції (з 24 у 2010 р. до 30 у 2017 р.), рівня тіньового сектору в структурі економіки (з 39,2 % у 2010 р. до 44,8 % у 2017 р.), рівня безробіття (з 8,9 % у 2010 р. до 9,9 % у 2017 р.), індексу інфляції (з 109,1 % у 2010 р. до 113,7 % у 2017 р.). Серед аналізованих показників економічного розвитку держави незначною позитивною тенденцією охарактеризувався лише індекс глобальної конкурентоспроможності, який зазнав зміни з 3,9 у 2010 р. до 4,1 у 2017 р. [311-312].

Отже, на підставі проведеного аналізу, доцільно зазначити, що сподіватися на покращення ситуації за умови відсутності радикальних реформаційних перетворень, які стосуються, безпосередньо, перегляду засад формування державної економічної політики та механізму її реалізації, є марною справою. Відродження економічної могутності української держави потребує здійснення структурних змін у механізмі реалізації державної економічної політики, спрямованих на формування внутрішніх резервів забезпечення економічного зростання, що, відповідно, передбачає виконання таких завдань (рис. 1.6) [311-312]:

- формування сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва, що вимагає оптимізації податкової системи і мінімізації адміністративного тиску на малі та середні підприємства, розширення спектру механізмів державної фінансової підтримки підприємств та забезпечення їх доступу до фінансово-кредитних ресурсів, формування інфраструктури підтримки розвитку малого та середнього підприємництва, активізації інноваційної діяльності малих та середніх підприємств тощо;

Наслідки реалізації державної економічної політики					
втрата потужного промислово-виробничого, науково-дослідного та транспортного потенціалів	поглиблення сировинного характеру зовнішньоекономічної діяльності та посилення економічної залежності від кон'юнктури світового ринку				
зниження обсягів експорту товарів вітчизняними підприємствами та усталення явища дефіциту зовнішньоторговельного балансу	загострення кредитної залежності від міжнародних фінансових інституцій				
зниження інвестиційної привабливості країни	втрата позитивного іміджу держави на міжнародному рівні				
підвищення рівня тіньової економіки	поглиблення корупційного характеру суспільних взаємовідносин				
зниження інноваційної активності підприємств	погіршення бізнес-клімату та ділових очікувань підприємств				
домінування особистих інтересів окремих бізнес-груп над суспільними ініціативами у системі державного управління	загострення кризи суспільної довіри до політичної еліти і державної влади				
масове зубожіння населення та зниження його купівельної спроможності	посилення відтоку інтелектуального потенціалу				

Індекс глобальної конкурентоспроможності країни 2010 р. - 3,9 2017 р. - 4,1	Індекс фізичного обсягу ВВП, % 2010 р. - 104,1 2017 р. - 102,5	Питома вага промислових підприємств у структурі валової доданої вартості, % 2010 р. - 21,7 2017 р. - 18,5	Індекс промислової продукції, % 2010 р. - 112,2 2017 р. - 99,9	Коефіцієнт зносу промислових підприємств, % 2010 р. - 63,0 2017 р. - 71,2	Динаміка співвідношення загального державного боргу до ВВП, % 2010 р. - 39,9 2017 р. - 71,8
Динаміка обсягу експорту товарів, млн. дол. 2010 р. - 50744,3 2017 р. - 43266,6	Питома вага машинобудівної продукції в загальному обсязі експорту, % 2010 р. - 17,7 2017 р. - 11,7	Питома вага продукції агропромислового комплексу та харчової промисловості в загальному обсязі експорту, % 2010 р. - 19,4 2017 р. - 41,0	Індекс інвестиційної привабливості країни 2010 р. - 3,40 2017 р. - 3,03	Динаміка обсягу інвестиційних надходжень іноземного капіталу у національну економіку, млн. дол. 2010 р. - 5851,2 2017 р. - 1871,2	Індекс сприйняття корупції 2010 р. - 24 2017 р. - 30
Рівень тіньового сектору в структурі економіки, % 2010 р. - 39,2 2017 р. - 44,8	Питома вага наукових та науково-технічних робіт у ВВП, % 2010 р. - 0,90 2017 р. - 0,45	Кількість установ, які займаються науково-дослідною діяльністю, од. 2010 р. - 1303 2017 р. - 963	Рівень безробіття, % 2010 р. - 8,9 2017 р. - 9,9	Динаміка заощаджень населення, млн. грн. 2010 р. - 161867,0 2017 р. - (-68980,0)	Індекс інфляції, % 2010 р. - 109,1 2017 р. - 113,7

Пріоритетні напрями удосконалення державної економічної політики			
формування сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва	створення базису для зростання високотехнологічних конкурентоспроможних виробництв	забезпечення інтелектуально-інноваційного розвитку транспортно-логістичної системи	створення умов для реалізації експортного потенціалу національної економіки
оптимізація податкової системи і мінімізація адміністративного тиску на суб'єкти малого та середнього підприємництва	забезпечення інноваційно-технологічної модернізації підприємств промислово-виробничого сектору	забезпечення інноваційно-технологічного оновлення та модернізації транспортно-логістичної інфраструктури	формування базису для інтенсифікації експорту високотехнологічної продукції
розширення спектру механізмів державної фінансової підтримки підприємств та забезпечення їх доступу до фінансово-кредитних ресурсів	створення системи замкнених технологічних циклів і локалізації виробництва в межах країни	впровадження інтелектуально-інноваційних систем та технологій розвитку транспортно-логістичної системи	проведення політики імпортозаміщення матеріально-технічних ресурсів та продукції кінцевого споживання
формування інфраструктури підтримки розвитку малого та середнього підприємництва	активізація діяльності науково-дослідних установ та інтенсифікація процесів впровадження інноваційних розробок у виробництво	розширення міжнародного співробітництва у сфері надання транспортно-логістичних послуг	активізація участі вітчизняних підприємств у процесах міждержавного трансферу технологій
активізація інноваційної діяльності малих та середніх підприємств тощо	формування платформ міжгалузевого інноваційно-технологічного співробітництва тощо	удосконалення механізмів інвестиційного забезпечення розвитку транспортно-логістичних підприємств тощо	забезпечення захисту інтересів вітчизняних підприємств на міжнародному ринку тощо

Рис. 1.6. Наслідки реалізації державної економічної політики і пріоритетні напрями її удосконалення (авторська розробка)

- створення базису для зростання високотехнологічних конкурентоспроможних виробництв, що залежить від забезпечення інноваційно-технологічної модернізації підприємств промислово-виробничого сектора,

створення системи замкнутих технологічних циклів і локалізації виробництва в межах країни, активізації діяльності науково-дослідних установ та інтенсифікації процесів впровадження інноваційних розробок у виробництво, формування платформ міжгалузевого інноваційно-технологічного співробітництва тощо;

- забезпечення інтелектуально-інноваційного розвитку вітчизняної транспортно-логістичної системи, що базується на активізації процесів інноваційно-технологічного оновлення та модернізації транспортно-логістичної інфраструктури, впровадженні інтелектуально-інноваційних систем та технологій розвитку транспортно-логістичної системи, розширенні міжнародного співробітництва у сфері надання транспортно-логістичних послуг, удосконаленні механізмів інвестиційного забезпечення розвитку транспортно-логістичних підприємств тощо;

- створення умов для реалізації експортного потенціалу національної економіки, що передбачає формування базису для інтенсифікації експорту високотехнологічної продукції, провадження політики імпортозаміщення матеріально-технічних ресурсів та продукції кінцевого споживання, активізацію участі вітчизняних підприємств у процесах міждержавного трансферу технологій, забезпечення захисту інтересів вітчизняних підприємств на міжнародному ринку тощо.

Таким чином, варто зазначити, що подолання макроекономічних диспропорцій розвитку країни, насамперед, залежить від зміни вектору діючої наразі антисоціальної та деструктивної державної політики з метою цілеспрямованого і повноцінного зосередження на формуванні внутрішніх резервів економічного зростання української держави за рахунок формування сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва, створення базису для зростання високотехнологічних конкурентоспроможних виробництв, забезпечення інтелектуально-інноваційного розвитку вітчизняної транспортно-логістичної системи, створення умов для реалізації експортного потенціалу національної економіки.

1.2 Оцінка потенціалу малого та середнього підприємництва як базису економічного зростання України

Сьогочасна ситуація політичного та економічного колапсу в Україні дійшла до критичної межі. Відбувається руйнівне поширення внутрішніх стагнаційних процесів, які охопили всі всі виключення галузі національної економіки. У цих умовах подолання руйнівних чинників потребує реалізації виваженої державної економічної політики, спрямованої на формування внутрішніх резервів забезпечення економічного зростання, зокрема за рахунок створення сприятливого бізнес-клімату для розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва. Такі підприємства формують базис вітчизняного підприємницького сектору (у 2017 р. їх питома вага досягла 99,98 %), забезпечують формування ВВП країни (у 2017 р. їх питомий внесок у валову додану вартість за витратами виробництва склав 62,6 %), здійснюють наповнення доходної частини державного бюджету, приймають безпосередню участь у вирішенні соціальних проблем, забезпечують підвищення зайнятості та доходності населення, задовольняють потреби суспільства у товарах та послугах, впливають на покращення міжнародного іміджу держави на глобальному ринку.

Широким колом науковців визначається вагома роль малого та середнього підприємництва як базису подолання економічних деформацій і забезпечення випереджаючого розвитку держави. Так, Г. Талан підкреслює, що розвиток малого та середнього бізнесу є одним з пріоритетних напрямків розвитку економіки як розвинених країн, так і країн з транзитивною економікою. Автор стверджує, що внесок малих та середніх підприємств у ВВП розвинених країн світу складає до 75 %, а частка зайнятих працівників у цьому сегменті економіки досягає 90 %. Це забезпечує розвиненим країнам конкурентоспроможність національної економіки, ефективність виробництва, а також сприятливі умови для розвитку інноваційних технологій [286].

М. Беззубова також відзначає, що малий та середній бізнес є невід'ємною складовою сучасного ринкового господарства, оскільки ефективність його функціонування суттєво впливає на темпи і якість не тільки економічного зростання, але й соціально-економічних перетворень у державі. Автор зазначає, що економічна діяльність малих та середніх підприємств – це джерело надходжень до державного бюджету, створення нових робочих місць, забезпечення гнучкості національної економіки та підвищення якості життя населення. Також, істотною є роль малого і середнього бізнесу в розвитку конкуренції та приватної ініціативи, а також у згладжуванні небажаних економічних та соціальних наслідків циклічного розвитку [10].

На важливій ролі малого та середнього бізнесу у забезпеченні розвитку здорової конкуренції наполягає і Ю. Аністратенко. Крім цього автором відзначено його значущість у вирішенні проблеми зайнятості населення, сприянні економічному зростанню, наданні гнучкості економічній системі відповідно до реалій сьогодення [4].

Досить суттєву думку висловлює О. Донець про те, що сучасна економіка країни залежить від діяльності обмеженої кількості великих підприємств, більшість з яких займають олігопольне становище. Фактором активізації росту економіки та компенсації негативного впливу на економіку великих підприємств може стати тільки ефективне функціонування малого та середнього бізнесу [81].

О. Клепанчук наполягає на доцільності стимулювання розвитку малого бізнесу, становлення якого є закономірним результатом і складовою ринкової трансформації економіки України. Позитивні результати розвитку малого підприємництва в країнах, які пройшли етапи реформування економічних систем свідчать, що воно є одним із засобів усунення диспропорцій на окремих товарних ринках, створення додаткових робочих місць і скорочення безробіття, активізації інноваційних процесів, розвитку конкуренції, швидкого насичення ринку товарами й послугами [120].

У роботі [110] вчений висловлює думку про те, що малому та середньому бізнесу притаманні мобільність, швидка адаптація, використання інновацій та

новітніх технологій, що надає певні переваги в умовах ринкової економіки. Завдяки цьому малий та середній бізнес не тільки забезпечує насичення ринку товарами та послугами, але й мобільно реагує на його кон'юнктуру, сприяє позитивним економічним та соціальним тенденціям в розвитку регіону. Автором відзначено, що в сучасних умовах мале та середнє підприємництво значно сприятиме вирішенню проблем зайнятості населення.

Приймаючи до уваги вищезазначене, доцільно наголосити, що наразі стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва набуває першочергового значення для подолання соціально-економічних диспропорцій і забезпечення сталого зростання національної економіки. Тому виникає потреба в ґрунтовному дослідженні проблематики функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва з метою визначення стримуючих факторів їх розвитку.

Наразі функціонування малого та середнього підприємництва в Україні відбувається під впливом низки суперечливих чинників зовнішнього характеру, таких як випереджаючий розвиток малих та середніх підприємств провідних країн світу і загострення глобальної конкуренції, недосконалість національного законодавства у сфері підприємницької діяльності, посилення адміністративного та регулятивного тиску держави на діяльність суб'єктів підприємництва, ускладнення податкової системи та посилення податкового навантаження, погіршення інвестиційного клімату та ускладнення доступу до фінансових ресурсів, що значно обмежує перспективи формування та реалізації їх потенціалу як базису економічного зростання держави.

Унаслідок впливу сукупності факторів деструктивного характеру спостерігається поступове руйнування підприємницького сектору, яке виражається, насамперед, у скороченні кількості суб'єктів підприємницької діяльності, зниженні обсягів виробництва та реалізації продукції підприємствами, погіршенні їх фінансово-економічного становища і збільшенні числа неплатоспроможних підприємств, зменшенні чисельності зайнятих працівників у сфері підприємництва та величини відрахувань на соціальні заходи, скороченні розміру сплачених податків до державного бюджету тощо.

Протягом останніх років спостерігається усталена тенденція скорочення кількості суб'єктів підприємницького сектору (табл. 1.6). Так, у 2017 р. порівняно з попереднім роком кількість суб'єктів підприємництва зменшилася на 3,2 %, а відносно до 2010 р. – на 17,3 %. Зокрема у 2017 р. порівняно до 2016 р. кількість великих підприємств дещо збільшилася – на 4,2 %, проте відносно до 2010 р. їх скорочення склало 31,9 %. Кількість суб'єктів середнього підприємництва у 2017 р. порівняно до 2016 р. збільшилася на 0,9 %, однак відносно до 2010 р. їх кількість скоротилася на 28,5 %. Негативні зміни характерні й для суб'єктів малого підприємництва: у 2017 р. порівняно з 2016 р. їх кількість скоротилася на 3,3 %, у 2017 р. відносно до 2010 р. – на 17,2 %.

Аналізуючи структуру підприємств за видами економічної діяльності, виявлено, що найбільшу питому вагу серед суб'єктів середнього підприємництва займають такі галузі економіки як промисловість (31,6 %), оптова та роздрібна торгівля (19,5 %), сільське, лісове та рибне господарство (15,7 %). Суб'єкти малого підприємництва переважно функціонують у сферах оптової та роздрібною торгівлі (46,6 %), інформації та телекомунікацій (8,2 %), професійної, наукової та технічної діяльності (6,8 %) і промисловості (6,6 %). Більш детально галузеву структуру суб'єктів малого та середнього підприємництва розкрито на рис. 1.7-1.8.

Таблиця 1.6

Кількість суб'єктів підприємництва за 2010-2017 рр., од. [78]

	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Суб'єкти великого підприємництва	586	659	698	659	497	423	383	399
Суб'єкти середнього підприємництва, у т.ч.:	21338	21059	20550	19210	16618	15510	15113	15254
- підприємства	20983	20753	20189	18859	15906	15203	14832	14937
- фізичні особи-підприємці	355	306	361	351	712	307	281	317
Суб'єкти малого підприємництва, у т.ч.:	2162004	1679902	1578879	1702201	1915046	1958385	1850034	1789406
- підприємства	357241	354283	344048	373809	324598	327814	291154	322920
- фізичні особи-підприємці	1804763	1325619	1234831	1328392	1590448	1630571	1558880	1466486
Всього	2183928	1701620	1600127	1722070	1932161	1974318	1865530	1805059

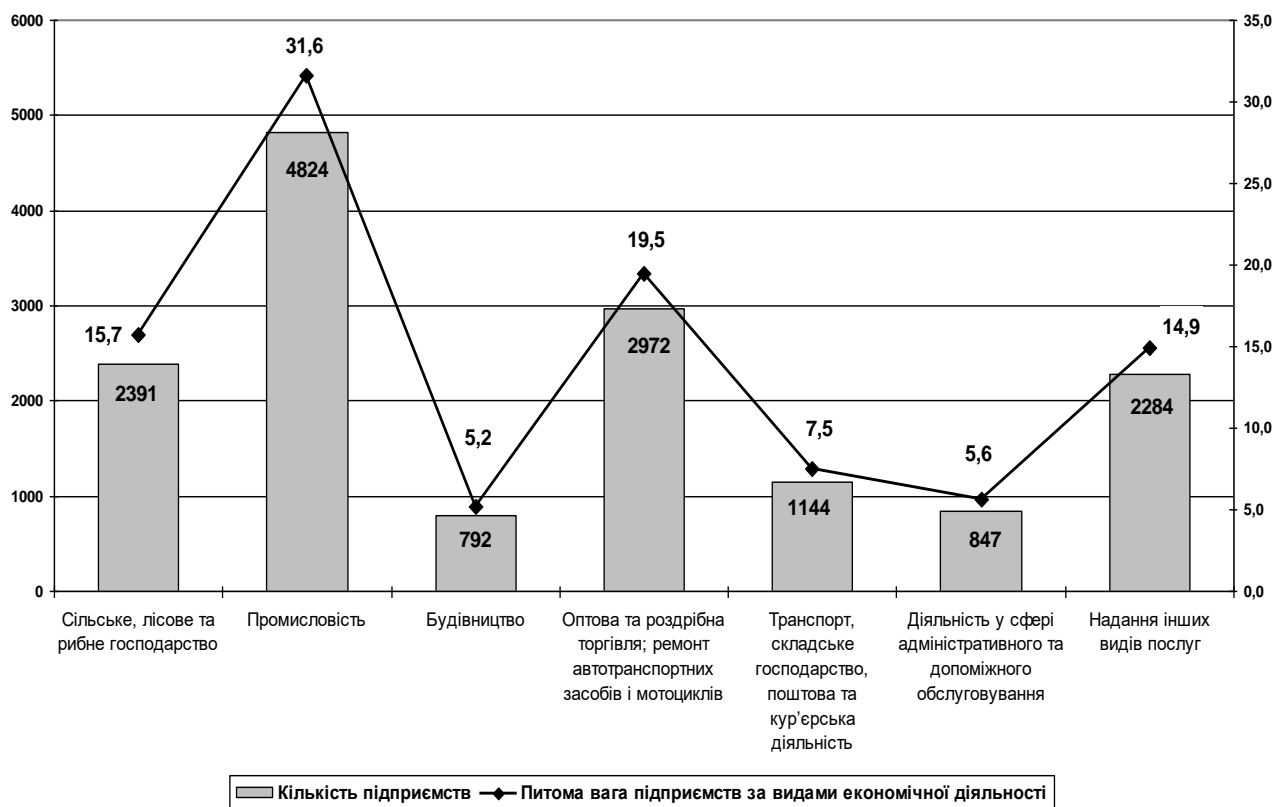

Рис. 1.7. Галузева структура суб'єктів середнього підприємництва (2017 р.)

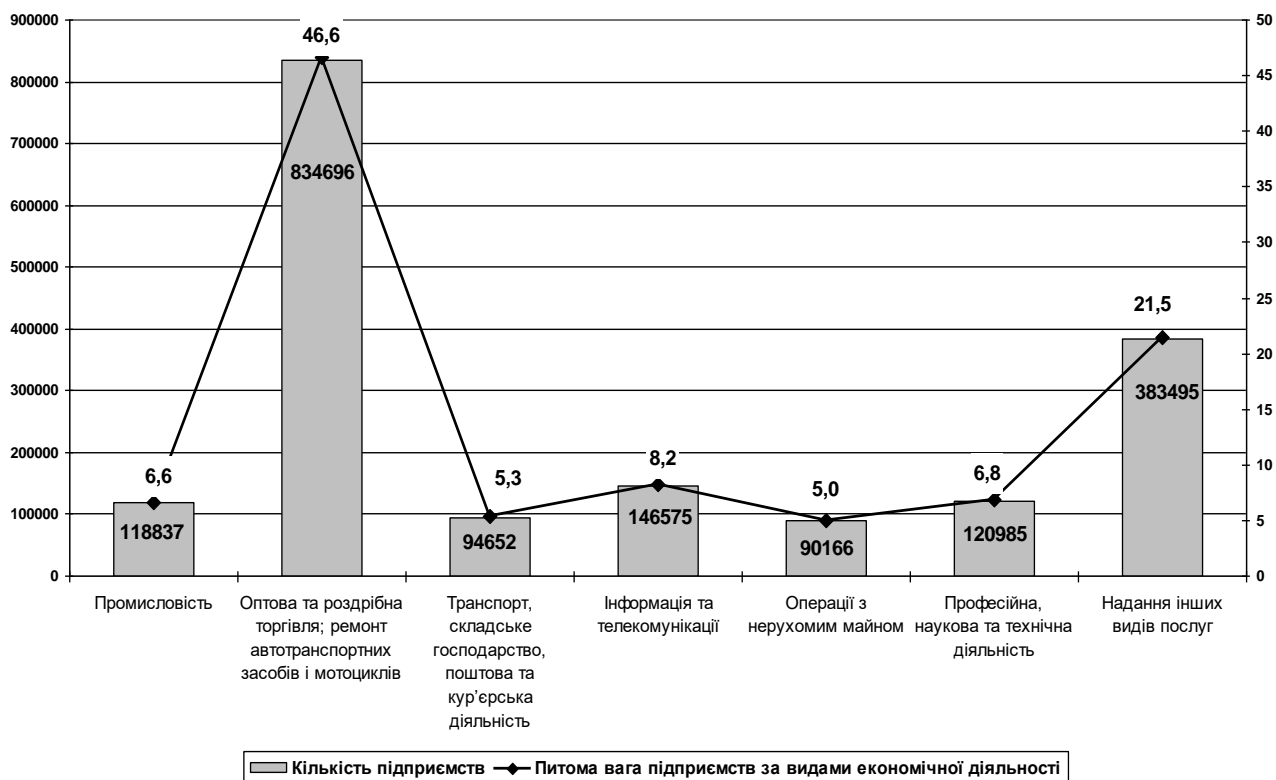

Рис. 1.8. Галузева структура суб'єктів малого підприємництва (2017 р.)

Очевидно, що в результаті скорочення чисельності бізнес-суб'єктів відбулося зменшення кількості зайнятих працівників у сфері підприємництва (табл. 1.7). Так, у 2017 р. порівняно до попереднього року кількість зайнятих осіб майже не змінилася (темپ приросту склав лише 0,4 %), а відносно до 2010 р. – зменшилася на 24,4 % (2631,7 тис. осіб) [78]. Це, у свою чергу, стало однією з причин збільшення рівня безробіття, підвищення бідності населення та активізації процесів трудової міграції українських громадян закордон.

Таблиця 1.7

Кількість зайнятих працівників у сфері підприємництва, тис. осіб [78]

1	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
2	3	4	5	6	7	8	9	
Суб'єкти великого підприємництва	2400,3	2449,0	2484,2	2383,7	1915,1	1708,6	1586,6	1560,9
Суб'єкти середнього підприємництва, у т.ч.:	3413,8	3273,5	3188,2	3054,2	2766,4	2632,7	2649,9	2623,8
- підприємства	3393,3	3252,6	3144,2	3012,1	2696,5	2604,7	2622,8	2593,1
- фізичні особи-підприємці	20,5	20,9	44,0	42,1	69,9	28,0	27,1	30,7
Суб'єкти малого підприємництва, у т.ч.:	4958,6	4442,0	4285,2	4291,2	4115,2	3838,7	3871,8	3956,3
- підприємства	2164,6	2091,5	2051,3	2010,7	1686,9	1576,4	1591,7	1658,9
- фізичні особи-підприємці	2794,0	2350,5	2233,9	2280,5	2428,3	2262,3	2280,1	2297,4
Всього	10772,7	10164,5	9957,6	9729,1	8796,7	8180,0	8108,3	8141,0

Варто відзначити, що найбільша чисельність зайнятих працівників зосереджена у сфері малого підприємництва – 48,6 %. У той час як питома вага зайнятих працівників середнього та великого підприємництва складає 32,2 % та 19,2 % відповідно. У контексті зазначеного доцільно підкреслити, що мале та середнє підприємництво є місцем працевлаштування для 80,8 % працюючих у сфері підприємницької діяльності, тобто 40,7 % зайнятого населення країни.

На тлі скорочення чисельності зайнятих працівників, підвищення рівня мінімальної заробітної плати та зниження ставки єдиного соціального внеску відбулися зміни величини відрахувань на соціальні заходи підприємств: у 2014-2017 рр. порівняно до 2013 р. значення показника зменшилося на 6,6 %, 4,1 %, 4,1 %, 4,1 %.

24,9 % та 2,1 % відповідно [78]. Подібне зниження розміру відрахувань на соціальні заходи у значній мірі спричинено зменшенням ставки єдиного соціального внеску в 2016 р. з 34,7 % до 22,0 % [88]. Проте, 2017 р. по відношенню до 2016 р. ознаменувався значним ростом відрахувань на соціальні заходи, темп якого досяг 30,4 %. Найбільш вагомим фактором, що зумовив такі зміни, визначено подвійне зростання мінімальної заробітної плати з 01.01.2017 р. з 1600 грн до 3200 грн. [159]. Також, варто відзначити, що у 2016 р. 65,5 % від загального консолідованого соціального внеску підприємницьким сектором здійснено суб'єктами малого та середнього підприємництва.

На перший погляд позитивною виглядає тенденція збільшення обсягу реалізованої продукції суб'єктами підприємництва (табл. 1.8). Так, у 2017 р. відбулося зростання загального обсягу реалізації продукції на 23,6 % порівняно до 2016 р. і на 131,1 % відносно до 2010 р., у тому числі обсяг реалізації продукції суб'єктами великого підприємництва збільшився на 22,5 та 109,0 %, суб'єктами середнього підприємництва – на 23,5 % та 134,1 %, суб'єктами малого підприємництва – на 25,2 % та 165,4 % відповідно. Питома вага обсягу реалізованої продукції суб'єктами малого та середнього підприємництва у загальному обсязі реалізації в 2017 р. склала 64,8 %.

Таблиця 1.8

Динаміка та структура обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктів підприємництва за їх розмірами, млрд. грн. [78]

	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Суб'єкти великого підприємництва	1401,6	1775,8	1761,1	1717,4	1742,5	2053,2	2391,5	2929,5
у % до загального обсягу реалізації	39,0	42,3	39,5	39,6	39,1	37,0	35,6	35,2
Суб'єкти середнього підприємництва, у т.ч.:	1415,9	1618,8	1782,4	1683,3	1735,9	2184,4	2683,3	3315,0
- підприємства	1396,4	1607,6	1769,4	1662,6	1723,2	2168,8	2668,7	3296,4
- фізичні особи-підприємці	19,5	11,2	13,0	20,8	12,7	15,6	14,6	18,5

1	2	3	4	5	6	7	8	9
у % до загального обсягу реалізації	39,4	38,5	40,0	38,8	38,9	39,3	39,9	39,9
Суб'єкти малого підприємництва, у т.ч.:	779,2	807,8	916,3	933,7	981,3	1319,0	1652,0	2067,8
- підприємства	568,3	607,8	672,7	670,3	705,0	937,1	1177,4	1482,0
- фізичні особи-підприємці	210,9	200,0	243,6	263,5	276,3	381,9	474,6	585,8
у % до загального обсягу реалізації	21,7	19,2	20,5	21,5	22,0	23,7	24,6	24,9
Всього	3596,6	4202,5	4459,8	4334,5	4459,7	5556,5	6726,7	8312,3

Однак, говорити про покращення стану вітчизняних підприємств на основі виявлення тенденції зростання обсягу реалізації продукції некоректно. Оскільки подібний висновок має базуватися на порівняльному аналізі вартісних та натуральних обсягових показників реалізованої продукції. У зв'язку з цим розглянуто зазначені показники у розрізі промислового та сільськогосподарського виробництва (рис. 1.9-1.10), що дозволило зробити висновок про зростання обсягів реалізації продукції за рахунок впливу переважно цінових факторів.

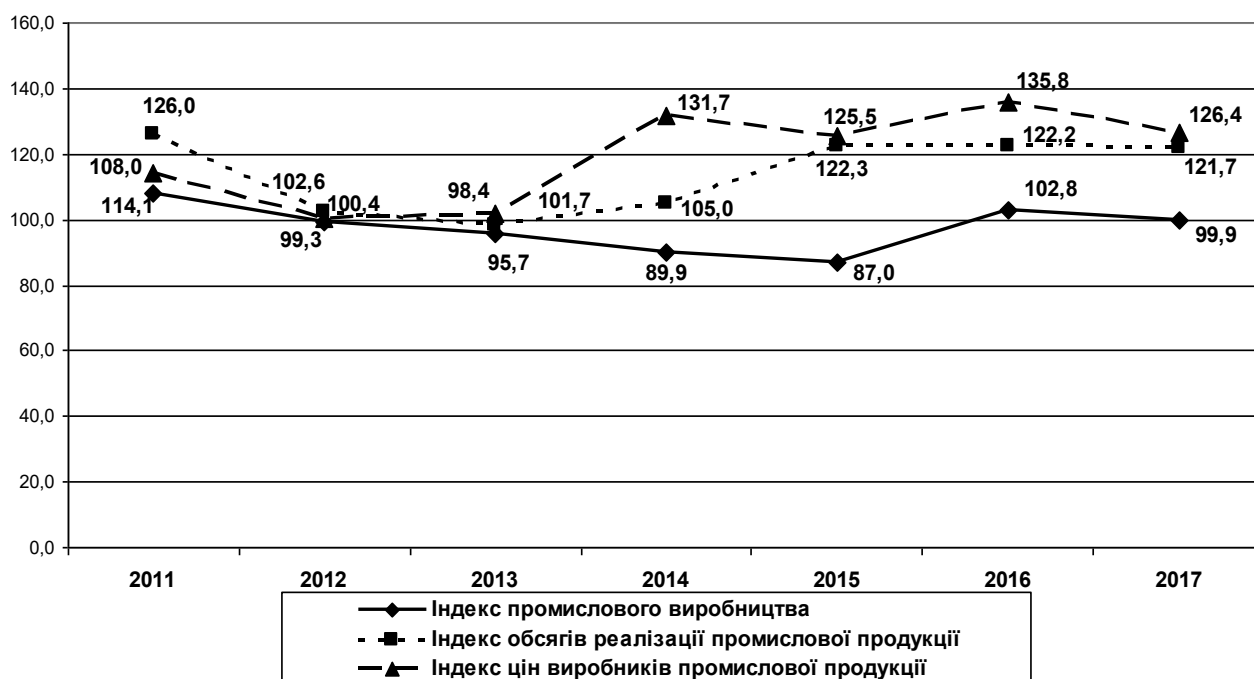

Рис. 1.9. Динаміка індексів промислового виробництва, обсягів реалізації та цін виробників промислової продукції, у % до попереднього року (розраховано на основі даних [282])

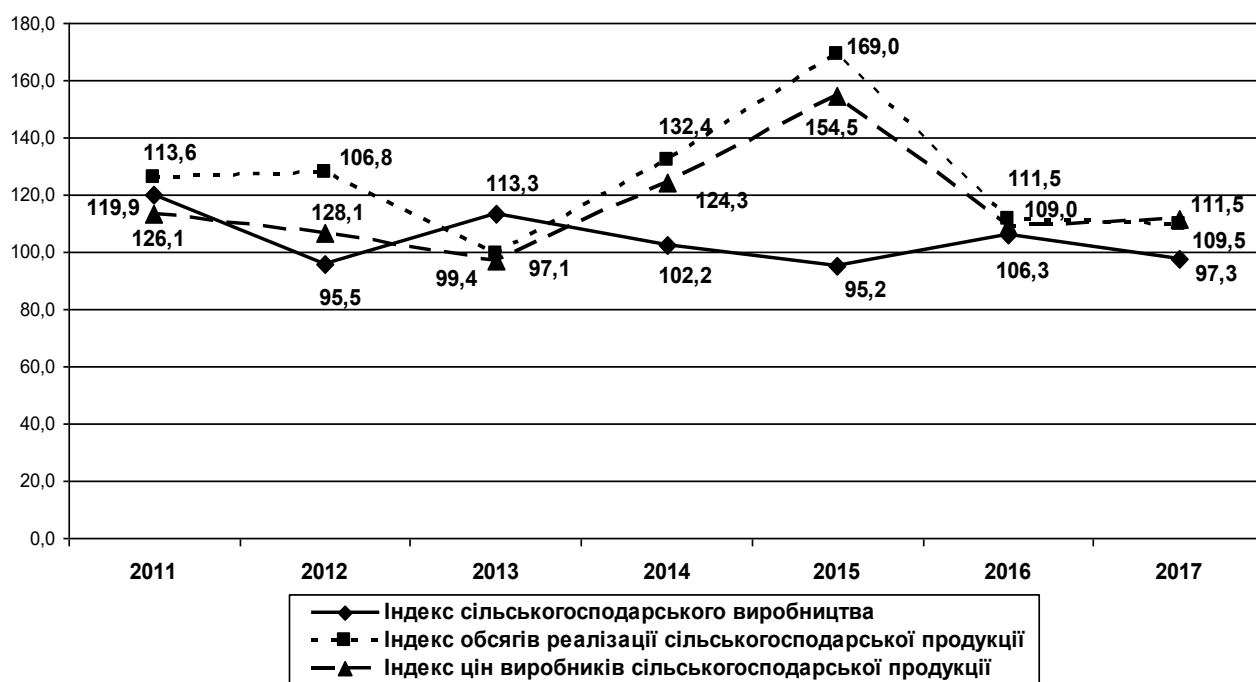

Рис. 1.10. Динаміка індексів сільськогосподарського виробництва, обсягів реалізації та цін виробників сільськогосподарської продукції, у % до попереднього року (розраховано на основі даних [282])

На тлі зростання обсягів реалізації продукції вітчизняними підприємствами у вартісному виразі відбулося збільшення показника доданої вартості за витратами виробництва, що дозволяє частково оцінити вклад підприємницького сектору, зокрема суб'єктів малого та середнього підприємництва, у формуванні валового внутрішнього продукту країни (табл. 1.9, рис. 1.11).

Таблиця 1.9

Динаміка доданої вартості за витратами виробництва суб'єктів підприємництва за їх розмірами (сформовано на основі даних [78])

	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6
Суб'єкти великого підприємництва, млн. грн	416121,0	530792,4	585131,8	680193,2	844774,1
у % до підсумку	40,1	41,0	41,9	37,7	37,4
Суб'єкти середнього підприємництва, млн. грн	414308,8	489536,8	540215,7	741417,8	870095,6
у % до підсумку	39,9	37,8	38,7	41,1	38,5

1	2	3	4	5	6
Суб'єкти малого підприємництва, млн. грн	207981,5	273266,3	270938,7	383978,1	542427,7
у % до підсумку	20,0	21,1	19,4	21,3	24,1
Всього	1038411,3	1293595,5	1396286,2	1805589,1	2257297,4

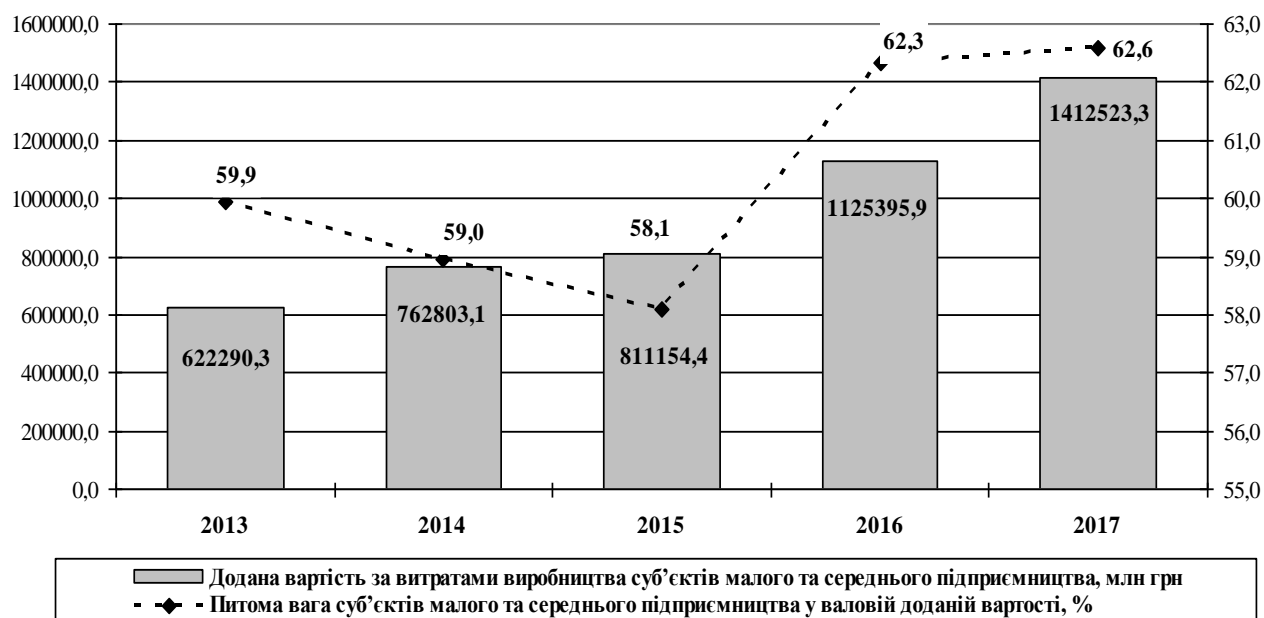

Рис. 1.11. Динаміка доданої вартості за витратами виробництва суб'єктів малого та середнього підприємництва (побудовано на основі даних [78])

Так, протягом 2014-2017 рр. порівняно до попереднього періоду відбувалося збільшення валової доданої вартості суб'єктів підприємництва на 24,6 %, 7,9 %, 29,3 % та 25,0 % відповідно. Важливого значення у контексті проведеного аналізу набуває визначення питомого вкладу суб'єктів малого та середнього підприємництва у валову додану вартість підприємницького сектору, значення якого досягло позначки 62,6 % у 2017 р.

Аналізуючи дані статистичної звітності щодо функціонування суб'єктів підприємницького сектору, було виявлено значне погіршення їх фінансово-економічного становища (табл. 1.10). Так, якщо у 2010-2012 рр. фінансовим результатом діяльності підприємств був прибуток, розмір якого коливався від 13906,1 млн. грн до 35067,3 млн. грн (найвищий рівень показника зафіксовано в

2011 р. – 67797,9 млн. грн.), то 2013-2015 рр. ознаменувалися отриманням збитку підприємствами у розмірі від 22839,7 млн. грн до 373516,0 млн. грн (максимальне значення зафіксовано в 2014 р. – 590066,9 млн. грн). У 2016-2017 рр. відбулося покращення фінансового стану – значення прибутку складо 29705,0 млн. грн та 168572,8 млн грн.

Таблиця 1.10

Динаміка фінансових результатів діяльності підприємств за їх розмірами протягом 2010-2017 рр. (сформовано на основі даних [78])

	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Фінансові результати діяльності підприємств до оподаткування, млн. грн								
Суб'єкти великого підприємництва	28471,1	92572,1	37182,2	28003,5	-189934,1	-145403,9	61222,7	156906,3
Суб'єкти середнього підприємництва	41581,7	31090,8	47742,0	8390,1	-199180,3	-91161,8	32816,5	90770,6
Суб'єкти малого підприємництва	-15647,1	-5057,3	-9254,0	-25057,9	-175262,4	-111906,0	-24151,4	-10724,8
Чистий прибуток (збиток) підприємств (сальдо), млн. грн								
Суб'єкти великого підприємництва	2825,0	59146,9	15203,6	8148,9	-204546,2	-152552,4	46850,0	119619,7
Суб'єкти середнього підприємництва	30742,5	19244,6	34612,0	-1567,7	-206223,2	-102769,2	15061,8	70105,0
Суб'єкти малого підприємництва	-19661,4	-10593,6	-14748,3	-29420,9	-179297,5	-118194,4	-32206,8	-20971,9
Питома вага підприємств, фінансовим результатом діяльності яких є прибуток, %								
Суб'єкти великого підприємництва	65,0	68,1	68,7	67,7	49,4	56,2	65,8	72,8
Суб'єкти середнього підприємництва	61,6	64,1	64,3	63,7	61,4	70,6	75,5	76,1
Суб'єкти малого підприємництва	57,0	63,5	63,0	65,0	65,7	73,5	72,8	72,3

Незважаючи на позитивні тенденції, які зафіксовано в останні два роки, варто відзначити, що фінансовий стан суб'єктів підприємницького сектору залишається досить нестабільним. Так, наприклад, попри стале зростання фінансового результату прибуткових суб'єктів великого підприємництва (у 2016-

2017 рр. – 139545,0 млн грн та 221383,4 млн грн), стан збиткових підприємств у цьому секторі відображає негативну зміну, що виражається в збільшенні збитку з 92695,0 млн грн у 2016 р. до 101763,7 млн грн у 2017 р. Фінансовий результат діяльності прибуткових суб'єктів середнього підприємництва в 2016-2017 рр. зафіксовано на рівні 157901,7 млн грн та 186142,5 млн грн. Середні підприємства, діяльність яких має збитковий характер, понесли значні збитки в 2016-2017 рр. у розмірі 142839,9 млн грн та 116037,5 млн грн.

Найбільш негативні зміни зафіксовано в секторі малого підприємництва. Незважаючи на зростання питомої ваги підприємств, які отримували прибуток, з 57,0 % до 72,3 % протягом 2010-2017 рр., зберігається стала тенденція збиткової діяльності суб'єктів малого підприємництва. Так, найбільш кризовим періодом виявився 2014 р., у якому величина негативного сальдо малих підприємств досягла 179297,5 млн. грн. Позитивний фінансовий результат прибуткових підприємств протягом 2010-2017 рр. зафіксовано на рівні 24460,0 млн грн – 107934,7 млн грн. Фінансовий результат збиткових підприємств коливався в межах 43112,4 млн грн (2013 р.) до 224534,1 млн грн (2014 р.) понесеного збитку.

Проведений аналіз ефективності діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва дозволив встановити, що у 2010-2017 рр. фінансові втрати збиткових підприємств коливалися у межах 91045,8 – 523547,8 млн. грн, у той час як позитивний фінансовий результат прибуткових підприємств досягав максимальної позначки лише в 294077,2 млн. грн. Також, важливо підкреслити, що у найбільш кризовий період 2014 р. сумарний збиток суб'єктів малого та середнього підприємництва перевищував розмір їх прибутку у 3,8 разів (рис. 1.12).

Слід зазначити, що найбільш негативними тенденціями характеризуються такі види економічної діяльності середніх підприємств як промисловість (у 2014 р. зафіксовано збиток на рівні 70387,8 млн. грн.), оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (2015 р. – 36769,2 млн. грн.), транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (2015 р. – 13711,0 млн. грн.), інформація та телекомунікації (2014 р. – 10894,7 млн. грн.). У свою чергу, найбільш позитивна динаміка спостерігалася у галузі сільського,

лісового та рибного господарства, суб'єкти якого протягом 2010-2017 рр. отримували прибуток, величина якого сягала 43967,5 млн. грн (рис. 1.13).

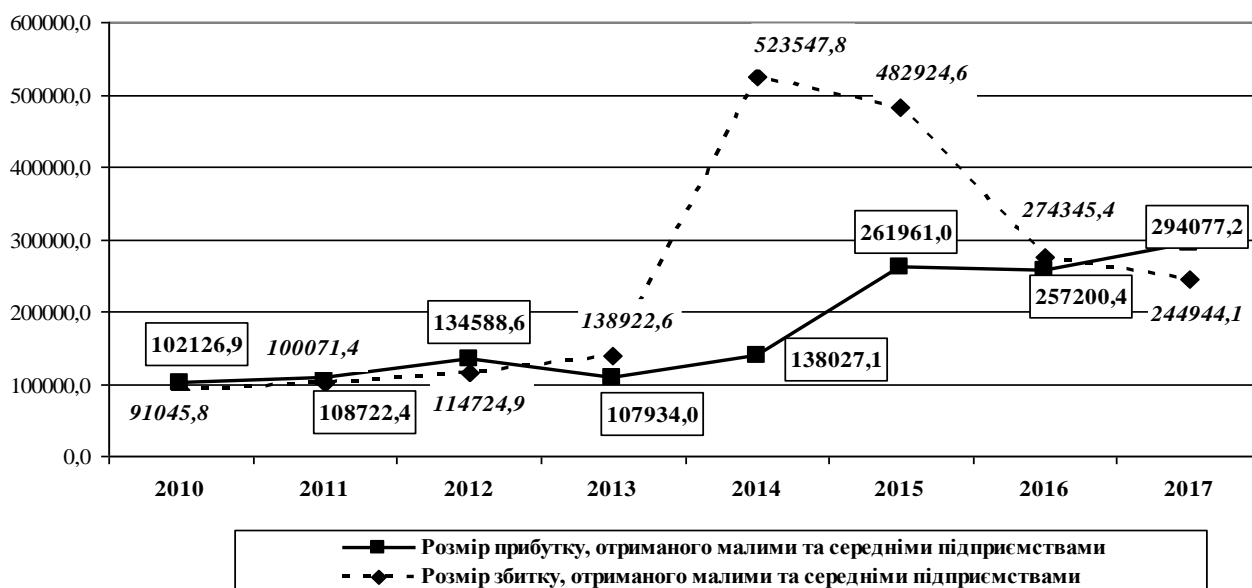

Рис. 1.12. Динаміка прибутку та збитку, отримуваних середніми та малими підприємствами протягом 2010-2017 рр. (побудовано на основі даних [78])

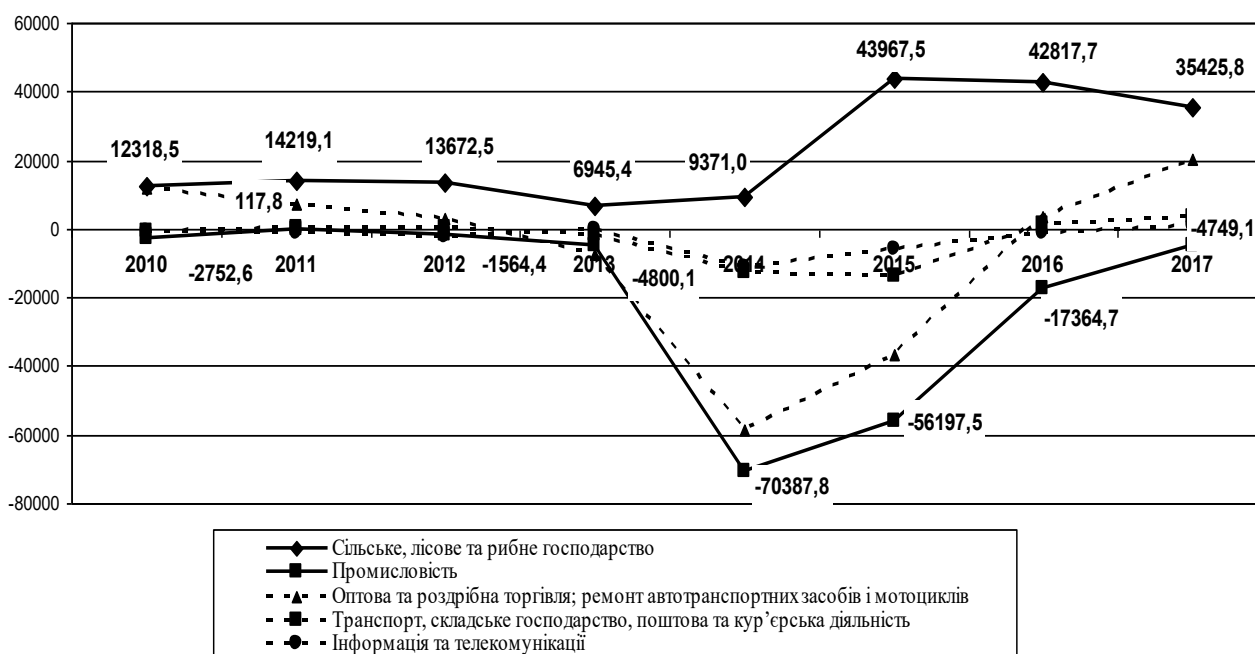

Рис. 1.13. Динаміка фінансового результату середніх підприємств за видами економічної діяльності (побудовано на основі даних [78])

Відносно фінансового результату діяльності малих підприємств, варто відзначити, що найбільш негативна динаміка спостерігається у розрізі таких галузей як промисловість (2014 р. охарактеризувався збитком 12457,3 млн. грн.), будівництво (2014 р. – 21835,3 млн. грн.), оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (2015 р. – 49592,8 млн. грн.), транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (2015 р. – 10382,1 млн. грн.), інформація та телекомунікації (2014 р. – 3810,9 млн. грн.), операції з нерухомим майном (2014 р. – 58132,9 млн. грн.), професійна, наукова та технічна діяльність (2015 р. – 19652,9 млн. грн.).

Позитивною тенденцією відзначилося функціонування суб'єктів малого підприємництва у галузі сільського, лісового та рибного господарства, а саме отриманням прибутку в розмірі 35710,5 млн. грн (рис. 1.14).

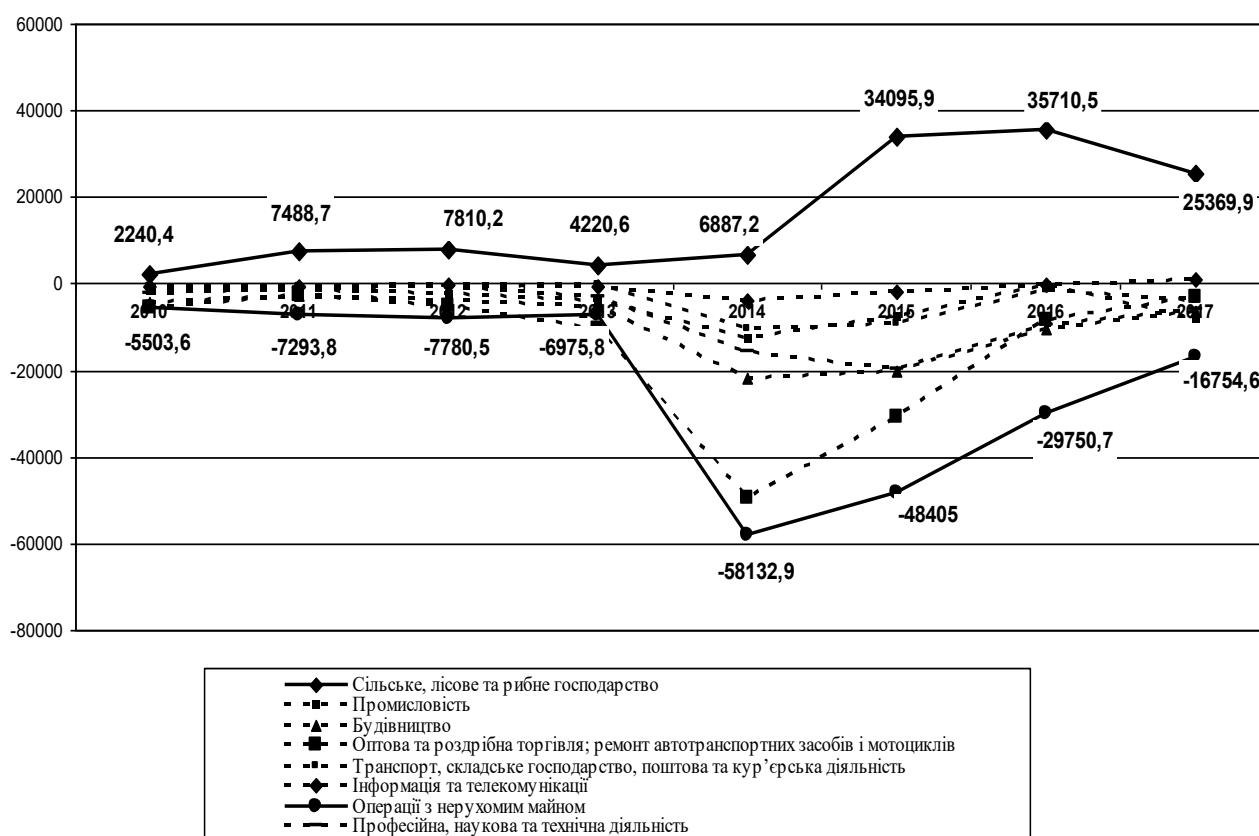

Рис. 1.14. Динаміка фінансового результату малих підприємств за деякими видами економічної діяльності (побудовано на основі даних [78])

Нестабільність бізнес-середовища функціонування підприємств та їх фінансово-економічного становища зумовило значні коливання в динаміці капітального інвестування суб'єктів підприємницької діяльності у період 2010-2017 рр. (табл. 1.11). Так, у 2011-2012 рр. порівняно до попереднього періоду зафіксовано збільшення обсягу капітальних інвестицій підприємств на 47,6 % та 18,9 %, у 2013-2014 рр. – відбулося зменшення показника на 5,4 % та 17,8 %, у 2015-2017 рр. – зростання величини інвестованого капіталу склало 19,7 %, 31,9 % та 27,5 %. Окрім цього варто зазначити, що найбільшу питому вагу в обсязі капітальних інвестицій підприємств займають вкладення в матеріальні активи (у 2010 р. – 95,6 %, у 2017 р. – 96,0 %). У той час як питомий вклад капітальних інвестицій у нематеріальні активи є незначною та демонструє тенденцію до зниження (у 2010 р. – 4,4 %, у 2017 р. – 4,0 %).

Таблиця 1.11

Динаміка капітального інвестування підприємств за їх розмірами
(сформовано на основі даних [78])

	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Капітальні інвестиції у матеріальні активи, млн. грн								
Суб'єкти великого підприємництва	55884,4	75072,5	110886,0	98119,4	84502,6	85813,0	103408,4	131162,4
Суб'єкти середнього підприємництва	48240,0	76726,2	75247,3	71380,7	60237,4	75364,3	109196,9	134760,5
Суб'єкти малого підприємництва	20846,3	33463,5	36135,5	38115,1	27448,9	35222,9	59195,6	78925,9
Всього	124970,7	185262,2	222268,8	207615,2	172188,9	196400,2	271800,9	344848,8
Капітальні інвестиції у нематеріальні активи, млн. грн								
Суб'єкти великого підприємництва	3257,3	2881,4	3927,0	5975,4	2737,4	13357,8	5285,7	8131,6
Суб'єкти середнього підприємництва	2193,5	4023,9	2612,7	2744,3	2973,7	3036,5	3839,2	4607,6
Суб'єкти малого підприємництва	343,1	856,9	678,7	652,0	484,9	683,6	742,1	1571,8
Всього	5793,9	7762,2	7218,4	9371,7	6196,0	17077,9	9867,0	14311,0

При цьому слід зазначити, що у результаті погіршення фінансово-економічного стану підприємств і обмеженості фінансових ресурсів для забезпечення оновлення їх матеріально-технічної бази відбулося загострення проблеми критичного рівня зношеності основних засобів підприємств (рис. 1.15). Так, станом на кінець 2014 р. рівень зазначеного показника досяг досить катастрофічного значення – 83,5 %. Проте, уже в 2015-2017 рр. спостерігається покращення ситуації, коли коефіцієнт зносу склав 60,1 %, 58,1 % та 55,1 % відповідно. На основі проведеного аналізу щодо рівня зношеності основних фондів у галузевому розрізі є підстави стверджувати, що зниження загального коефіцієнту зносу основних засобів стало результатом зменшення заданого показника у галузі «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» з 97,9 % у 2014 р. до 51,7 % у 2015 р. Однак, слід підкреслити, що дані зміни здебільшого обумовлені переоцінкою основних засобів підприємств залізничного транспорту [255]. Так, за даними консолідованої фінансової звітності ПАТ «Українська залізниця», у 2014 р. первісна вартість їх основних засобів складала 118578,39 млн. грн., а в 2015 р. – 282315,552 млн. грн. [131].

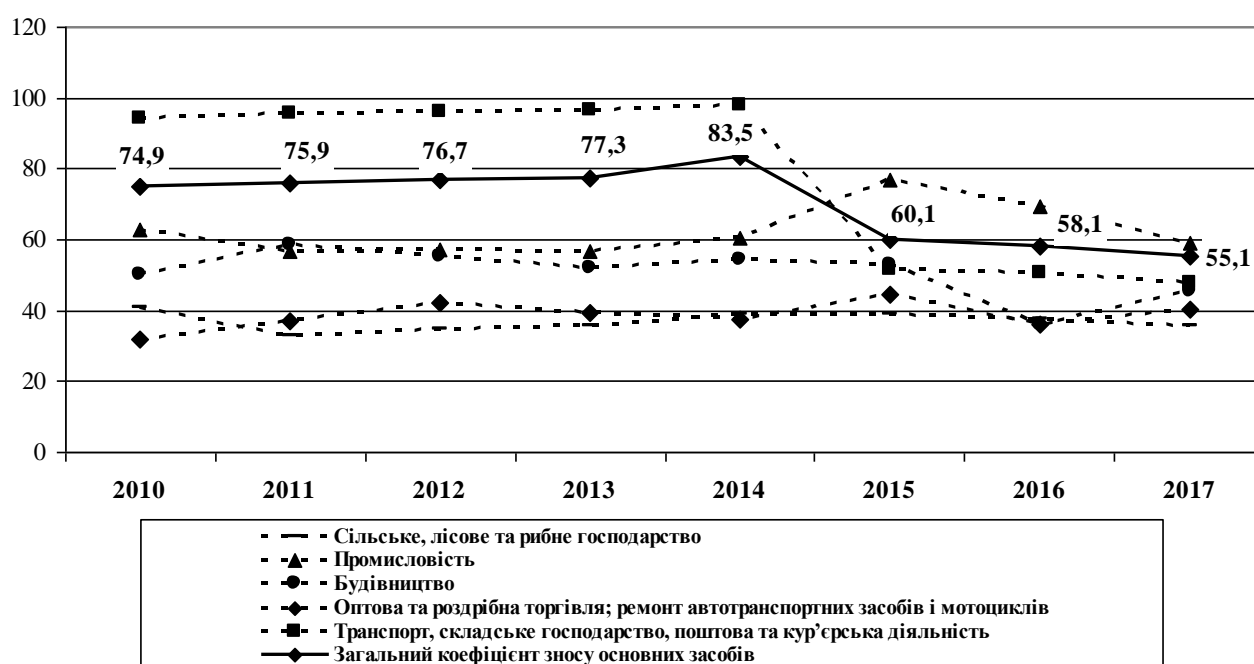

Рис. 1.15. Динаміка коефіцієнту зносу основних засобів підприємств, %

У цих умовах вагомого значення набуває створення умов для активізації інноваційної активності промислових підприємств, що дозволить забезпечити інноваційно-технологічну модернізацію промислово-виробничих потужностей та сформуванню базис для розвитку високотехнологічних конкурентоспроможних виробництв в Україні.

Однак попри той факт, що за період 2010-2017 рр. питома вага підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, зросла з 13,8 % до 16,2 %, кількість таких інноваційно активних суб'єктів невпинно знижується – з 1462 у 2010 р. до 759 у 2017 р. (табл. 1.12). Також, зменшилася кількість підприємств, які впроваджували інновації з 1218 у 2010 р. до 672 у 2017 р. Як наслідок, відбувалося постійне скорочення обсягу реалізації інноваційної продукції, значення якого у 2017 р. досягло 17,7 млрд. грн, що нижче аналогічного показника 2010 р. на 47,5 % або 16,0 млрд. грн. Відповідно значно зменшилася і питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації промислової продукції з 3,8 % у 2010 р. до 0,8 % у 2017 р. Обсяг експорту інноваційної продукції знизився в 2,5 разів з 13,7 млрд. грн до 5,5 млрд. грн.

Таблиця 1.12

Динаміка показників інноваційної активності підприємств протягом 2010-2017 рр. (сформовано на основі даних [282])

Показник	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	13,8	16,2	17,4	16,8	16,1	17,3	18,9	16,2
Кількість підприємств, що займалися інноваціями	1462	1679	1758	1715	1609	824	834	759
Загальна сума витрат інноваційної діяльності, млн. грн., у т.ч.:	8045,5	14333,9	11480,6	9562,6	7695,9	13813,7	23229,5	9117,5
- дослідження та розробки	996,4	1079,9	1196,3	1638,5	1754,6	2039,5	2457,8	2169,8
- придбання інших зовнішніх знань	141,6	324,7	47,0	87,0	47,2	84,9	64,2	21,8
- придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	5051,7	10489,1	8051,8	5546,3	5115,3	11141,3	19829,0	5898,8

Продовження табл. 1.12

1	2	3	4	5	6	7	8	9
- інші витрати	1855,8	2440,2	2185,5	2290,9	778,8	548,0	878,4	1027,1
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	11,5	12,8	13,6	13,6	12,1	15,2	16,6	14,3
Кількість підприємств, що впроваджували інновації	1218	1327	1371	1317	1214	723	735	672
Впроваджено нових технологічних процесів	2043	2510	2188	1576	1743	1217	3489	1831
Впроваджено виробництво інноваційних видів продукції	2408	3238	3403	3138	3661	3136	4139	2387
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млрд. грн.	33,7	42,4	36,2	35,9	25,7	23,1	дані відсутні	17,7
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції, %	3,8	3,8	3,3	3,3	2,5	1,4	дані відсутні	0,8
Обсяг експорту інноваційної продукції, млрд. грн.	13,7	12,6	13,4	16,0	7,5	10,8	дані відсутні	5,5

Слід звернути увагу на той факт, що триває погіршення структури фінансування інноваційної діяльності підприємств (табл. 1.13, рис. 1.16). Так, основним джерелом фінансування залишаються власні кошти підприємств, частка яких у 2016 р. досягла рівня 94,9 %, у 2017 р. – 84,5 %, у той час як у 2010 р. значення показника складало 59,3 %.

Таблиця 1.13

Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств [282]

Показник	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Власні кошти, млн. грн	4775,2	7585,6	7335,9	6973,4	6540,3	13427,0	22036,0	7704,1
Питома вага джерела фінансування, %	59,3	52,9	63,9	72,9	85,0	97,2	94,9	84,5
Кошти державного бюджету, млн. грн	87,0	149,2	224,2	24,7	344,1	55,2	179,0	227,2
Питома вага джерела фінансування, %	1,1	1,0	2,0	0,3	4,5	0,4	0,8	2,5
Кошти місцевих бюджетів, млн. грн	5,7	12,2	17,5	157,7	5,7	38,4	99,2	95,6

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Питома вага джерела фінансування, %	0,1	0,1	0,1	1,6	0,1	0,3	0,4	1,0
Кошти позабюджетних бюджетів, млн. грн	0,9	0,4	0,2	2,2	32,9	1,4	-	0,3
Питома вага джерела фінансування, %	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	-	0,0
Кошти вітчизняних інвесторів, млн. грн	31,0	45,4	154,4	123,7	8,2	74,3	134,4	273,1
Питома вага джерела фінансування, %	0,4	0,3	1,3	1,3	0,1	0,6	0,6	3,0
Кошти іноземних інвесторів, млн. грн	2411,4	56,9	994,8	1253,1	138,7	58,6	23,4	107,8
Питома вага джерела фінансування, %	30,0	0,4	8,7	13,1	1,8	0,4	0,1	1,2
Кредитні кошти, млн. грн	626,1	5489,5	2407,8	630,2	561,1	113,7	626,0	594,5
Питома вага джерела фінансування, %	7,8	38,3	21,0	6,6	7,3	0,8	2,7	6,5
Інші джерела коштів, млн. грн	108,1	994,7	345,8	397,6	64,9	45,1	131,6	114,9
Питома вага джерела фінансування, %	1,3	7,0	3,0	4,2	0,8	0,3	0,5	1,3
Загальний обсяг, млн. грн	8045,4	14333,9	11480,6	9562,6	7695,9	13813,7	23229,6	9117,5

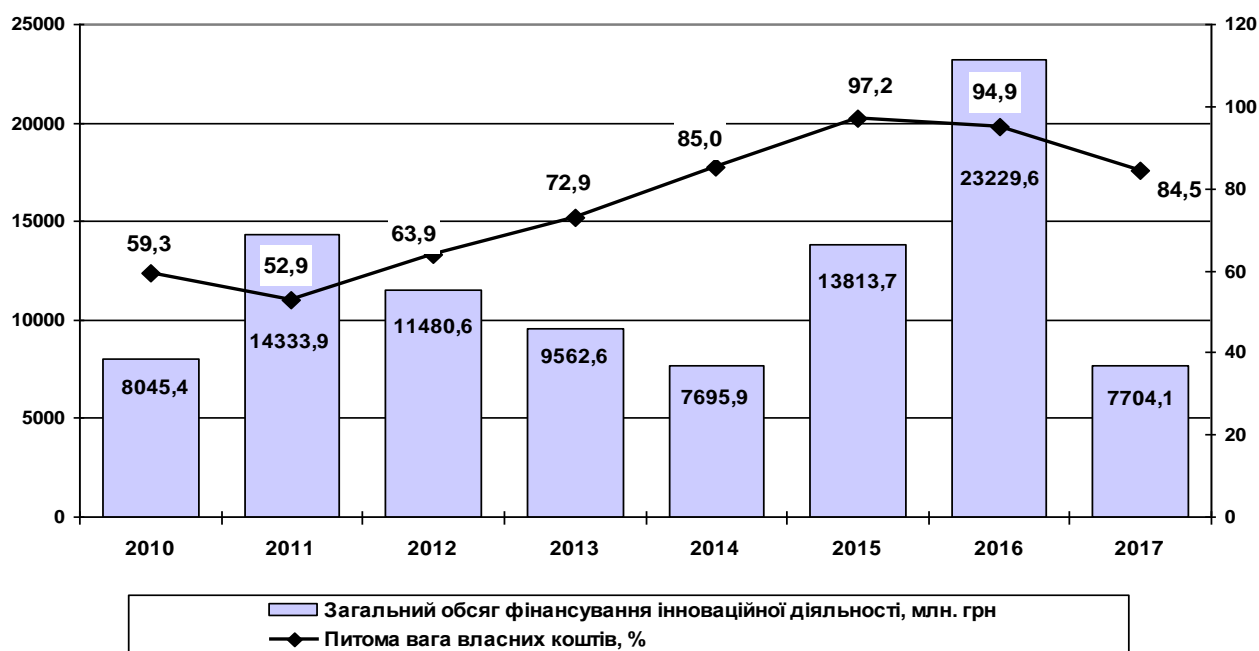

Рис. 1.16. Динаміка питомої ваги власних коштів підприємств у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності протягом 2010-2017 рр. (побудовано на основі даних [282])

Фінансова підтримка держави, у свою чергу, залишається на неприпустимо низькому рівні – 2,5 % та 1,0 % складають кошти державного та місцевого бюджетів. У результаті впливу загальних кризових явищ, що характерні для сьогочасної економічної ситуації, і погіршення інвестиційної привабливості національної економіки відбувається зниження сумарної питомої ваги отриманих коштів від вітчизняних та іноземних інвесторів, яка у 2017 р. склала лише 4,2 % від загального обсягу фінансування інноваційної діяльності (у 2010 р. частка капіталу вітчизняних та іноземних інвесторів склала 30,4 %). За рахунок кредитних коштів у 2017 р. профінансовано 6,5 % інноваційних витрат (у 2010 р. – 7,8 %). Питома вага коштів, отриманих з інших джерел фінансування, склала 1,3 %.

Таким чином, приймаючи до уваги результати проведеного аналізу, варто наголосити, що функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні відбувається під впливом низки деструктивних чинників, які обумовили зменшення кількості суб'єктів підприємництва і виникнення структурних диспропорцій у підприємницькому секторі, зменшення чисельності зайнятих та найнятих працівників у сфері підприємництва, падіння фізичних обсягів виробництва та реалізації продукції підприємствами і погіршення їх фінансово-економічного становища, зниження інноваційної активності підприємств і критичне погіршення стану їх техніко-технологічної бази, зниження інвестиційної привабливості вітчизняних підприємств і скорочення обсягу державної фінансової підтримки їх інноваційних ініціатив.

Згідно представлених результатів дослідження Всесвітнього економічного форуму в рамках оцінки глобальної конкурентоспроможності найбільш негативними факторами для ведення бізнесу в Україні залишаються такі: рівень інфляції (16,3 %), корупція (13,9 %), політична нестабільність (12,1 %), високі податкові ставки (9,7 %), складність податкового законодавства (9,4 %), нестабільність уряду (8,9 %), ускладнений доступ до фінансування (7,0 %), неефективна державна бюрократія (6,9 %), регулювання валютного ринку (4,3 %), недостатня освіченість працівників (2,5 %), низький рівень етики робочої сили (1,9 %), недостатній потенціал для інновацій (1,8 %), обмежувальне

регулювання ринку праці (1,7 %), невідповідна якість інфраструктури (1,4 %), злочинність та крадіжки (1,2 %), низька якість охорони здоров'я (1,0 %) [345].

Науковці зазначають, що нині вітчизняні суб'єкти господарювання, зокрема малого та середнього підприємництва, знаходяться у досить скрутному становищі, яке зумовлено виникненням безлічі ускладнень на шляху їх ефективного розвитку [59; 73; 76; 105; 125; 151; 188; 326]. Так, В. Мареніченко до основних факторів, що визначають нестійкість і обмежують розвиток малого та середнього бізнесу в Україні, відносить: обмеженість фінансових ресурсів; високий вплив ринкової кон'юнктури; нестабільність доходів; слабе сегментування своєї частки ринку; високу вразливість до несприятливих економічних чинників (інфляції, циклічних коливань, податкового тиску тощо); значну ймовірність банкрутства; вузьке коло споживачів і постачальників; локальність ресурсів і збутових ринків [151].

У роботі [125] авторами в якості суттєвих перешкод для підприємницької діяльності виділяють складність податкової звітності, поширеність штучних перепон при її поданні, упередженість контролюючих органів та судів при розгляді відповідних скарг та позовів. Серед основних проблем економічного характеру, що перешкоджають динамічному розвитку малого та середнього підприємництва, автори вказують недостатній попит на його товари та послуги; надмірні ціни на енергоносії, сировину та матеріали; нестача власних обігових коштів; обмежені виробничі потужності для нарощування обсягів виробництва; обмежений доступ до кредитних ресурсів та інвестицій тощо.

На думку О. Дикань до основних проблем розвитку малого підприємництва слід віднести такі: загальний стан економіки країни; монополізація бізнесу; низька конкуренція на внутрішніх ринках; відсутність достатнього стартового капіталу, власних фінансових ресурсів, сировини, матеріалів, приміщень і обладнання; недосконалість податкової системи; високий рівень корупції, нестабільність умов ведення бізнесу, бюрократія, рейдерство; нерозвиненість інфраструктури підтримки і розвитку малого підприємництва; декларативна форма державної підтримки; нестача

кваліфікованого персоналу, відсутність практичних навичок підприємливості працівників у веденні бізнесу, недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності; обмежені можливості для захисту від протиправних посягань; криза неплатежів та проблеми з формуванням нових взаємозв'язків каналів збуту [76].

І. Цуркан та В. Вернік серед сукупності проблем розвитку малого та середнього бізнесу виділяють такі: недосконала система оподаткування, яка стає надто обтяжливою для малих виробників; високий рівень тінізації у малому бізнесі; низький управлінський рівень, брак знань, досвіду та культури ринкових відносин; недостатня інфраструктура підтримки малого підприємництва; брак повної і вірогідної інформації про стан та кон'юнктуру ринку, низький рівень консультаційних послуг та спеціальних освітніх програм; практична відсутність державної фінансово-кредитної підтримки; недовіра західних партнерів та негативне психологічне ставлення населення до підприємців [326].

Ґрунтуючись на виявлених тенденціях функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва, і приймаючи до уваги позиції науковців щодо визначення чинників і проблем їх розвитку, систематизовано деструктивні фактори в залежності від сфери і рівня виникнення за такими групами (рис. 1.17) [24; 306; 318]:

- загальноекономічні та політичні фактори, серед яких ключовими є: загострення міждержавних конфліктів і погіршення взаємовідносин з сусідніми країнами; погіршення рівня довіри суспільства до державних органів влади і політичних інститутів; поглиблення кризових явищ у національній економіці; бюрократичний характер системи державного управління; загострення проблеми державних боргових запозичень; зниження реальної купівельної спроможності населення; сировинний характер зовнішньоекономічної діяльності держави; високий рівень боргового навантаження домогосподарств; поглиблення корумпованості суспільних відносин; підвищення волатильності національної валюти; погіршення курсових та інфляційних очікувань; зниження інвестиційного та кредитного рейтингів української держави тощо;

Зовнішнє середовище

ДЕСТРУКТИВНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Внутрішнє середовище

Рис. 1.17. Систематизація деструктивних факторів розвитку малого та середнього підприємництва в Україні

(авторська розробка)

- інституціонально-регуляторні фактори, які включають: низький рівень відповідності національного законодавства європейським директивам; ускладнена система бухгалтерського та податкового обліку і фінансової звітності підприємств; складність процесу державної реєстрації підприємств і недосконалість процедури їх банкрутства; обтяжливий характер діючої податкової системи і недосконалість національної судової системи; надмірний адміністративний тиск на діяльність підприємств; швидкі темпи внесення змін до діючого законодавства, його складність та неоднозначність; дублювання функцій управління державними органами виконавчої влади тощо;

- фінансово-інвестиційні фактори, до яких належать: посилення кредитних вимог стосовно застави за кредитом та обмежень, які висуваються до претендентів на отримання кредитних коштів; обмеженість застосування державних гарантій при залученні кредитних та інвестиційних ресурсів підприємствами; складність отримання державних субсидій та дотацій малими та середніми підприємствами; низький рівень розвитку системи пільгового кредитування підприємств; високі відсоткові ставки за кредитними угодами; складність отримання довгострокових кредитів підприємствами тощо;

- інформаційно-консультативні та комунікативні фактори, а саме: низький рівень інституціональної зрілості професійних організацій підтримки розвитку малого і середнього підприємництва; недостатній рівень територіальної розгалуженості системи державних інституцій підтримки розвитку малого та середнього підприємництва; відсутність тісної взаємодії державних установ та професійних об'єднань суб'єктів підприємницького сектору; вузький спектр інформаційно-консультативних послуг діючих платформ розвитку малого та середнього підприємництва; відсутність єдиної інформаційної бази щодо джерел отримання фінансово-кредитних ресурсів тощо.

До деструктивних факторів внутрішнього середовища суб'єктів малого та середнього підприємництва варто віднести такі [24; 306; 318]:

- організаційно-управлінські фактори, до яких належать: недосконалість організаційної структури підприємств; відсутність якісної практики формалізації,

аналізу та оптимізації бізнес-процесів; відсутність необхідного досвіду щодо провадження успішної підприємницької діяльності; низький рівень корпоративної культури та соціального захисту працівників підприємств; відсутність чіткої постановки стратегічних цілей розвитку підприємств та визначення завдань щодо їх досягнення; недостатній рівень практичного досвіду фахівців; низька якість підготовки та перепідготовки управлінських кадрів; відсутність дієвої мотиваційної системи працівників; низький рівень комунікаційних взаємозв'язків керівного складу та співробітників; низький рівень підприємницької культури і бізнес-етики господарювання тощо;

- фінансово-економічні фактори, що включають: загострення проблеми збитковості і неплатоспроможності підприємств; погіршення фінансово-економічного становища підприємств; зростання витрат на оплату праці в частині оподаткування та соціального страхування; обмеженість власних фінансових ресурсів; зростання собівартості продукції; неефективна амортизаційна політика підприємств тощо;

- інвестиційні фактори, основними з яких є: зниження інвестиційного рейтингу вітчизняних підприємств; погіршення довіри інвесторів до українських підприємств; відсутність власних інвестиційних коштів і ефективної інвестиційної стратегії; складність доступу до грантів та пільгового кредитування, передбачених міжнародними програмами розвитку малого та середнього підприємництва тощо;

- інноваційно-технологічні фактори, а саме: катастрофічна зношеність техніко-технологічної бази підприємств і високий рівень витрат на її обслуговування; відсутність дієвої співпраці науково-дослідних установ, освітньої спільноти і суб'єктів малого та середнього бізнесу; критичний стан впровадження інноваційних досягнень у сфері високотехнологічного виробництва; низький потенціал суб'єктів малого та середнього підприємництва у сфері трансферу технологій; високий рівень ресурсомісткості та енергомісткості виробництва; обмеженість доступу підприємств до інформації щодо технологічних інновацій; зниження інноваційної активності та динаміки

інноваційних витрат підприємств; низький техніко-технологічний рівень виробництва підприємств тощо.

Таким чином, варто наголосити, що кризовий характер діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва обумовлений, насамперед, впливом деструктивних факторів зовнішнього середовища, які пов'язані з недосконалістю державної політики у цій сфері. Це, у свою чергу, визначає потребу у проведенні системного аналізу державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні з метою визначення особливостей його реалізації і здійснення оцінки стану виконання запланованих заходів держави щодо формування сприятливого бізнес-середовища.

1.3 Системний аналіз державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні

Сьогочасна стабілізація економічного становища країни в значній мірі залежить від активної позиції держави та прийняття виважених економічних рішень стосовно формування сприятливого бізнес-середовища функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. Однак, з огляду на негативні тенденції розвитку малих та середніх підприємств стає зрозуміло, що наразі, на жаль, не створено належні умови для забезпечення їх всебічного зростання.

Безсумнівно, виникнення подібних бар'єрів на шляху забезпечення ефективного розвитку малого та середнього підприємництва пов'язано, насамперед, з низькою результативністю державної політики у цій сфері. Попри наявність достатньо сформованого законодавчого базису державного регулювання і підтримки розвитку суб'єктів підприємницького сектору, подолання усталених негативних тенденцій у сфері малого та середнього підприємництва залишається донині не вирішеним питанням. Це вимагає вивчення чинного законодавства у сфері державного регулювання малого та

середнього підприємництва і системного аналізу державних проектів та програм їх державної підтримки з метою визначення бар'єрів, які виникають у результаті провадження державної політики, і перешкоджають реалізації потенціалу малого та середнього підприємництва.

Перший етап формування правової бази розвитку підприємництва розпочався в 1991 р. з прийняття Законів України «Про підприємництво» та «Про підприємства в Україні», в яких було визначено види, організаційні форми та правила створення підприємства, його реєстрації, реорганізації та ліквідації, а також загальні засади здійснення підприємницької діяльності, гарантії свободи підприємництва та його державної підтримки [235].

Згодом було прийнято низку інших законів та підзаконних актів, що сформували регуляторний базис розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема Митний кодекс України, Арбітражний процесуальний кодекс України (наразі – Господарський процесуальний кодекс України), Закони України «Про господарські товариства», «Про систему оподаткування», «Про оподаткування доходів підприємств і організацій», «Про податок на добавлену вартість», «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», «Про банкрутство» (наразі – «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»), «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», «Про промислово-фінансові групи в Україні», «Про приватизацію майна державних підприємств» (ост. ред. – «Про приватизацію державного майна»), «Про поставки продукції для державних потреб» (ост. ред. – «Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб»), «Про селянське (фермерське) господарство», «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» (ост. ред. – «Про наукову і науково-технічну діяльність»), «Про інвестиційну діяльність», «Про банки і банківську діяльність», «Про транспорт» та ін. [45; 194; 195; 207; 224; 248].

Центральним органом виконавчої влади з питань розробки та реалізації пропозицій щодо державної підтримки і координації розвитку суб'єктів

підприємництва, а також антимонопольного регулювання їх діяльності, було призначено Державний комітет України по сприянню малим підприємствам та підприємництву. Також, було розпочато формування інфраструктурного базису державної підтримки розвитку підприємств за рахунок створення Українського національного фонду підтримки підприємництва і розвитку конкуренції, який згодом було реорганізовано в Український фонд підтримки підприємництва [249], що функціонує і донині.

У цей період важливим кроком уряду щодо забезпечення державної підтримки розвитку малих та середніх підприємств стало прийняття в 1993 р. першої Програми державної підтримки підприємництва в Україні та розробки Комплексного плану реалізації зазначеної програми. Ця програма стала поштовхом до розуміння вагової ролі держави в процесах розвитку підприємництва, зокрема стосовно формування правової бази, системи фінансування, кредитування та страхування, забезпечення матеріальних умов розвитку, формування ринкової інфраструктури і створення конкурентного середовища, забезпечення міжгосподарського, міжгалузевого і міжрегіонального перерозподілу капіталу і робочої сили, підготовки кадрів для підприємницької діяльності, інформаційної та науково-методичної підтримки підприємництва. Вивчаючи основні спрямування та першочергові завдання зазначеної Програми визначено, що більшість з окреслених задач донині знаходяться в переліку поточних завдань щодо забезпечення розвитку підприємництва.

Наступний етап, що розпочався з 1996 р., ознаменувався прийняттям Конституції України, згідно статей якої кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом; держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності; не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція; держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів тощо [132]. Також, було схвалено низку відповідних законів, що реалізують зазначені можливості і мають вагоме

значення для забезпечення розвитку підприємництва: «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності», «Про податок на додану вартість», «Про збір на обов'язкове соціальне страхування», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про режим іноземного інвестування», «Про торгово-промислові палати в Україні» та ін. [193; 221; 223; 237; 247]. Центральним органом виконавчої влади, відповідальним за формування та реалізацію державної політики у сфері підприємницької діяльності цього періоду, був Державний комітет України з питань розвитку підприємництва.

Слід зазначити, що вагомим здобутком цього періоду є започаткування процесів державної підтримки розвитку малого підприємництва, що відобразилося в затвердженні Концепції державної політики розвитку малого підприємництва (1996 р.) і Програми розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 рр. (1997 р.). Основними цілями Концепції визначено створення сприятливих умов для забезпечення розвитку малого підприємництва з метою використання його потенціалу в якості інструменту зростання валового внутрішнього продукту і вирішення низки соціальних питань. З метою досягнення зазначеної мети розроблено систему програмних заходів, що включала вирішення завдань стосовно створення правової бази, забезпечення фінансово-кредитної, матеріально-технічної та інноваційної підтримки малих підприємств, кадрового та науково-методичного забезпечення розвитку малого підприємництва, організаційного забезпечення, міжнародної фінансової та технічної допомоги у сфері малого підприємництва [227].

Відмінною особливістю даного періоду стало започаткування нових підходів до провадження державної регуляторної політики у сфері розвитку суб'єктів підприємництва, зокрема на основі врахування принципу дерегуляції їх діяльності, що стало можливим за рахунок прийняття низки законодавчих та нормативно-правових актів, зокрема «Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності», «Про деякі заходи з дерегулювання

підприємницької діяльності», «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» та ін. [204].

З 2000 р. розпочався бум розробки законодавчого базису у сфері державного регулювання та підтримки розвитку підприємництва, який ознаменувався прийняттям низки координаційних законів та підзаконних актів. Зокрема в цей період сформовано засади діючої наразі державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності, основні з яких викладено в Господарському Кодексі й деяких положеннях Цивільного Кодексу і сукупності інших нормативно-правових актів, серед яких Закони України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про стандартизацію», «Про захист економічної конкуренції», «Про природні монополії» тощо [44; 192; 203; 205; 210; 222; 225; 236; 258; 324]. Слід відзначити, що правонаступником Державного комітету України з питань розвитку підприємництва став Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва.

Безсумнівно, вагомого значення у цей період набуло законодавче закріплення доцільності формування системи програмних ініціатив соціально-економічного розвитку держави, у тому числі окремих галузей та територіальних одиниць, що знайшло відображення в законі «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [197]. Це дало потужний поштовх для розробки сукупності програмних документів галузевого розвитку, зокрема у сфері промисловості та сільського господарства.

Особливої ваги у напрямку забезпечення державної підтримки розвитку підприємництва набуло прийняття Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва» та затвердження відповідної Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, що визначили основні напрями державної підтримки малих підприємств: формування інфраструктури підтримки і розвитку малого підприємництва, організація державної підготовки,

перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів даного різновиду підприємництва; встановлення системи пільг для суб'єктів малого підприємництва; запровадження спрощеної системи оподаткування, бухгалтерського обліку та звітності; фінансово-кредитна підтримка малого підприємництва; залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення поставки продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб [201; 230]. Проте, експертами було виявлено, що з багатьох вказаних спрямувань державної підтримки малого підприємництва реально забезпечено законодавством та впроваджувався тільки один напрям – спрощена система оподаткування, бухгалтерського обліку та звітності. Хоча ця система доволі суперечлива та на практиці викликала багато труднощів при застосуванні, однак введення цієї системи значно посприяло розвитку малого підприємництва. Стосовно інших напрямів та засобів підтримки малого підприємництва зазначено, що вони не були забезпечені правовим механізмом і тому відповідні положення залишалися суто декларативними [80].

Починаючи з 2006 р. в Україні розпочався процес якісних змін сформованої системи державного регулювання та підтримки розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, у результаті чого більшість діючих нормативно-правових актів набули суттєвих трансформацій. Окрім цього, відбулося прийняття нових законів та підзаконних актів, що внесли деяку конкретизацію в систему механізмів державної регуляторної політики. Зокрема важливою подією стало прийняття Податкового Кодексу України, що створений з метою правового регулювання відносин, які виникають у сфері оподаткування, а саме визначення переліку податків та зборів, порядку їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства [185]. Слід зазначити, що донині державне регулювання цієї сфери здійснювалося на основі значної сукупності відповідних нормативно-правових актів, що значно ускладнювало реалізацію податкової політики. Окрім Податкового Кодексу, було затверджено

та впроваджено низку інших законодавчих нововведень стосовно державної регуляторної політики у сфері провадження підприємницької діяльності, серед яких варто виділити такі як: Закони України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» тощо [198; 209; 231; 233].

Стосовно державної підтримки і стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва, також слід відзначити, що відбулося прийняття низки законодавчих нововведень. Так, у червні 2010 р. Указом Президента прийнято Програму економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», що спрямована на реалізацію низки реформаційних змін, зокрема спрямованих на формування режиму максимального сприяння бізнесу шляхом зменшення втручання держави в економіку, зниження адміністративних бар'єрів для його розвитку, модернізації податкової системи й поглиблення міжнародної економічної інтеграції України [260]. Консультативно-дорадчим органом, що забезпечуватиме впровадження заходів, визначених програмою, призначено Координаційний центр з упровадження економічних реформ [228].

У жовтні 2010 р. з метою гармонізації розвитку малого та середнього підприємництва в Україні відповідно до принципів Акту з питань малого бізнесу для Європи у 2010 р. було розроблено план заходів щодо реалізації наголошеної мети, що започаткувало процес розвитку малого та середнього підприємництва країни з урахуванням сучасних міжнародних вимог до функціонування бізнес-суб'єктів [216]. Основними пріоритетними напрямками державної підтримки визначено: створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва, формування умов для інноваційного розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва, удосконалення механізму регулювання у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, активізація кредитної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва, сприяння розвитку

експортної діяльності і забезпечення захисту їх інтересів, удосконалення законодавства з питань банкрутства.

Прийняття Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [238] започаткувало новий етап у становленні державного регулювання підприємництва, оскільки визначило пріоритетність підтримки власне суб'єктів малого та середнього підприємництва. Слід зазначити, що до ухвалення даного закону державне регулювання суб'єктів підприємництва незалежно від їх розміру здійснювалося на основі загальних правил та норм. Окремі нормативно-правові положення державної підтримки було розроблено лише для суб'єктів малого підприємництва. Починаючи з цього періоду, відбулося прийняття низки законодавчих ініціатив щодо розширення меж державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва і спрощення реєстраційних, ліцензійних, контрольно-наглядових та іншого роду регуляторних процедур. Зокрема, ухвалено Закони України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», «Про особливості здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності щодо фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності», «Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (стосовно введення тимчасового мораторію на проведення перевірок відповідними державними органами), «Про ліцензування видів господарської діяльності» та ін. [200; 229; 232; 246; 259]. Відповідальним органом виконавчої влади стосовно реалізації державної регуляторної політики у сфері підприємництва призначено Державну службу України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, яку згодом було реорганізовано в діючу нині Державну регуляторну службу України [62]. Наведений перелік, звичайно, не є вичерпним, оскільки нині діє доволі значна кількість законів та підзаконних актів, які регулюють сферу підприємництва, і відбуваються постійні зміни до їх змістового наповнення, що унеможливорює розгляд всього масиву законодавства.

Однак, варто зазначити, що прийняття відповідних законів та внесення змін до чинного законодавства у сфері підприємницької діяльності, дозволило досягти низки суттєвих позитивних зрушень, зокрема скорочено перелік дозвільних документів та видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, встановлено тимчасовий мораторій стосовно здійснення перевірок суб'єктів підприємницької діяльності, дещо спрощено процедуру відкриття підприємства, удосконалено проведення публічних закупівель, у тому числі за рахунок впроваджено систему електронних закупівель ProZorro, запроваджено електронний реєстр відшкодування ПДВ тощо.

У цей період якісно змінилася роль держави у процесах розвитку малого та середнього підприємництва. Зокрема в серпні 2013 р. було схвалено Концепцію Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки, в якій основними шляхами подолання проблем у цьому секторі визначено такі: дерегуляція господарської діяльності; розширення можливостей доступу суб'єктів малого та середнього підприємництва до отримання кредитних ресурсів; надання підтримки інноваційно-орієнтованим суб'єктам малого та середнього підприємництва; сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва; розвиток соціальної відповідальності бізнесу; удосконалення системи професійної освіти, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів малого та середнього підприємництва; удосконалення співпраці між державою, приватним сектором та громадськими організаціями у сфері навчання підприємництву; розширення можливостей участі суб'єктів малого та середнього підприємництва у реалізації проектів державно-приватного партнерства та ін. [242]. Попри вказаний термін виконання концепції, уже в 2017 р. вона втратила чинність, що було спричинено розробкою та прийняттям діючої нині Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [245].

Таким чином, проведений аналіз дозволив виділити періодизацію розвитку державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні, яка містить п'ять етапів, що відображають еволюційні зміни законодавчої бази та

інструментів державного регулювання підприємництва відповідно до рівня компетентності органів влади та населення України (додаток В, рис. 1.18).

Рис. 1.18. Періодизація розвитку державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні (авторська розробка)

I етап – 1991-1995 рр. – становлення нормативно-правового базису державного регулювання підприємництва (активізація процесів приватизації і формування конкурентного середовища підприємницької діяльності);

II етап – 1996-1999 рр. – започаткування нових підходів до державного регулювання підприємництва (*впровадження дерегуляційних ініціатив і удосконалення системи захисту прав та інтересів суб'єктів підприємництва*);

III етап – 2000-2005 рр. – формування сучасного нормативно-правового забезпечення державного регулювання підприємництва (*розроблення основних положень державної регуляторної політики у сфері підприємництва і започаткування ініціатив щодо державної підтримки пріоритетних галузей економіки*);

IV етап – 2006-2011 рр. – реалізація якісних змін у системі державного регулювання підприємництва (*якісне удосконалення процесів державного регулювання підприємництва і здійснення фрагментарної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва*);

V етап – 2012 р. – по теперішній час – започаткування системного підходу до державного регулювання і підтримки малого та середнього підприємництва (*формування стратегічних і програмних ініціатив і розбудова інституцій державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва*).

У цьому сенсі варто відзначити, що особливу роль у процесах становлення підприємницького сектору відіграє державна підтримка і стимулювання розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва, які, попри наявність задекларованих стратегічних та програмних ініціатив щодо сприяння їх зростанню, наразі відчувають негативний вплив чинників несприятливого бізнес-клімату. Це викликає низку питань щодо доцільності обраних заходів забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва та їх практичної реалізації. Тому, на думку автора, потребує вивчення світовий досвід державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу і проведення порівняльного аналізу його особливостей з вітчизняною практикою формування та реалізації державних ініціатив щодо стимулювання розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва [303].

Позитивним досвідом для України може стати практика реалізації державної стратегії підтримки малого та середнього підприємництва в країнах, що лідирують

у глобальному рейтингу легкості ведення бізнесу, а також державах постсоціалістичного простору, яким вдалося подолати кризовий період розвитку малого та середнього підприємництва і створити сприятливе середовище для їх розвитку. Відтак у Сінгапурі як країні, що займає декілька років поспіль передову позицію в глобальному рейтингу ведення бізнесу, провадиться цілеспрямована державна підтримка суб'єктів малого та середнього підприємництва з метою забезпечення його конкурентоспроможності на міжнародній арені. Зокрема, для підтримки малих підприємств в країні створено спеціальне державне агентство «SPRING Singapore», яке розробляє та реалізує різного роду програми допомоги малого бізнесу. Основними напрямками цієї роботи є: розвиток підприємницького потенціалу підприємств малого бізнесу; надання консалтингових, бухгалтерських, інформаційних послуг підприємцям; конкретна допомога підприємствам за специфікою їх роботи; боротьба за якість і стандартизацію послуг і вироблених в країні товарів; вдосконалення структури підприємств малого бізнесу; підготовка кадрів для управління малим бізнесом [149].

Вагома увага в цій країні приділяється фінансово-кредитній підтримці розвитку малого та середнього бізнесу. Зокрема пропонується широкий спектр схем фінансування і грантових програм для стимулювання розвитку підприємництва: часткове фінансування, грошові дотації, бізнес-інкубатори і боргове фінансування. Державне агентство SPRING Singapore сприяє розвитку підприємств через наставництво і допомогу в отриманні фінансування від третіх сторін. Наприклад, спільно з іншими фінансовими установами SPRING Singapore реалізує програму мікропозик. Для отримання боргового фінансування три найбільших банки країни (OCBC, DBS і Standard Chartered) пропонують спеціальні програми кредитування і банківські послуги [96].

Нині в країні діє ефективна податкова система. Максимальна ставка корпоративного податку в країні відносно низька – 17 %. При цьому, перші 100 тис. сінгапурських доларів (S\$) прибутку повністю звільняються від сплати податку на прибуток. У межах наступних 200 тис. S\$ прибутку тільки 50 % оподатковується. Прибуток компанії понад 300 тис. S\$ оподатковується за

стандартною ставкою 17 %. На період 2016-2017 рр. податковим законодавством Сінгапуру було передбачено додаткову податкову знижку в розмірі 30 % від нарахованого податку. При цьому існує обмеження: дана знижка не може бути вище 20 тис. S\$ за кожен рік оподаткування. У 2017 р. податкову знижку було збільшено до 50 % [162].

Одним з інструментів інформаційно-консультаційної та інноваційної підтримки є розробка і реалізація Програми цифрового маркетингу для малих і середніх підприємств з метою допомоги їм у створенні та використанні цифрових можливостей. Компоненти програми: надання рекомендацій за технологіями; надання персональної допомоги в Центрах малого та середнього бізнесу і новому Технологічному центрі малого та середнього бізнесу; надання консультацій і фінансової підтримки підприємствам, готовим до впровадження нових рішень у сфері інформаційно-комунікаційних технологій [19].

Також, держава зацікавлена в залученні висококваліфікованих фахівців. Так, саме держава покриває до 90 % витрат на навчання та перепідготовку кадрів, які працюють на малих і середніх підприємствах. У країні діють для цього державні та приватні навчальні заклади. Більш того, підприємство може самостійно запросити на фірму потрібного для навчання фахівця (у т. ч. з-за кордону), а потім отримати компенсацію витрат державою [12].

Незважаючи на те, що в Сінгапурі діють державні контролюючі органи, які стежать за дотриманням норм і стандартів в різних галузях бізнесу, бюрократія чиновників в країні зведена до мінімуму. Контроль передбачає лише проведення ефективного моніторингу стану бізнесу, виявлення необхідності модернізації обладнання того чи іншого підприємства, надання допомоги [149].

Враховуючи євроінтеграційне спрямування національної економіки, доцільно розглянути досвід державної підтримки суб'єктів малого та середнього бізнесу в країнах Європи. Загалом, діяльність малих та середніх підприємств в Європі координується Генеральним директором Європейської Комісії по внутрішньому ринку, промисловості, підприємництву і малому та середньому бізнесу, політика якого зосереджена, окрім основних завдань, на завершенні

процесів формування єдиного ринку товарів та послуг; стимулюванні та підтримці впровадження промислової і галузевої політики згідно ініціатив стратегії економічного розвитку «Європа 2020»; стимулюванні розвитку підприємництва за рахунок зменшення адміністративного навантаження на малий бізнес, сприяння доступу малого та середнього підприємництва до фінансових ресурсів, підтримки доступу компаній ЄС до глобальних ринків; розробці політики, спрямованої на захист прав інтелектуальної власності і допомогу новаторам у ефективному їх використанні.

На початку 2013 р. було прийнято План дій щодо розвитку підприємництва 2020 (Entrepreneurship 2020 Action Plan), призначений для стимулювання зростання підприємництва в країнах ЄС. План передбачає реалізацію завдань за трьома основними напрямками: освіта та навчання основам підприємницької діяльності для підтримки створення і розвитку бізнесу; створення сприятливого бізнес-середовища для процвітання та розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, у тому числі за рахунок усунення існуючих адміністративних бар'єрів і підтримки підприємців на важливих етапах життєвого циклу бізнесу; відродження підприємницької культури в ЄС та виховання нового покоління підприємців, розробка моделей поведінки та виходу на ринок для конкретних груп, підприємницький потенціал яких не використовується повністю (наприклад, для деяких етнічних меншин). План також передбачає реалізацію ряду заходів, спрямованих на покращення інвестиційного клімату в сфері підприємництва [344].

Важливим напрямком фінансової підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу є європейська програма COSME (Competiveness of Small and Medium Enterprises), спрямована на підвищення їх конкурентоспроможності. Програма представляє собою набір тематичних підпрограм на період з 2014 по 2020 роки, реалізація яких покликана вирішити певні проблеми у сфері малого та середнього підприємництва і забезпечити удосконалення певних галузей. Перелік програм, що визначаються Європейською комісією, щороку змінюється та викладається в окремому документі – Робочій програмі. Бюджет програми

складає 2,3 млрд. євро. Програмою виділено чотири вектори розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу: покращення доступу малого та середнього підприємництва до фінансування; поліпшення доступу до ринків ЄС та глобального ринку; створення сприятливого середовища для забезпечення конкурентоспроможності та стабільності підприємств ЄС; сприяння розвитку підприємництва та підприємницької культури.

Досить вагому державну підтримку отримує малий та середній бізнес Німеччини. Зокрема, у цій країні добре розвинений інструмент пільгового довгострокового кредитування терміном до 20 років на суму не більше 50 тис. євро. При цьому слід відзначити, що перші два роки підприємець звільняється від сплати будь-яких коштів, наступні 8 років платить за пільговою ставкою в 5% і тільки з одинадцятого року починає виплачувати основну суму боргу. Крім цього, державою стимулюються проривні в технологічному сенсі підприємства на основі надання їм компенсації за проведені дослідження в розмірі до 40 тис. євро. Це ж стосується проектів, спрямованих на захист навколишнього середовища і поліпшення екологічної ситуації в країні та світі [114].

На сьогодні в розвинених країнах одним із потужних та широко застосовуваних засобів реалізації стратегічних планів та програм розвитку економіки, науки та техніки, створення суспільних благ та вирішення соціальних проблем населення є державне замовлення. Відіграючи роль найбільшого замовника, держава активно залучає бізнес всіх форм власності для реалізації власних економічних та соціальних цілей, вступаючи з ним в договірні контрактні відносини. Така взаємодія охоплює широкий спектр контрактів – від простих (на постачання певних товарів) до складних (на виконання великих, комплексних проектів, у т. ч з залученням приватного капіталу на умовах співфінансування). При цьому держава зберігає за собою право контролю над створеними таким чином об'єктами, а приватний бізнес отримує доступ до раніше закритих секторів економіки (наприклад, до транспортної інфраструктури та ЖКГ), забезпечуючи при цьому більш якісне управління ними [46].

Досвід США в державному господарюванні та використанні державного замовлення як регуляторного інструменту має особливу цінність для України. Це пов'язано з тим, що в умовах практично повної відсутності (як в Україні) державного сектору у виробництві американська влада через інститут контрактної системи широко залучає вітчизняний приватний бізнес до вирішення поточних та стратегічних задач розвитку країни. Так, наприклад, для підтримки розвитку малого бізнесу американським законодавством передбачено положення про обов'язкову квоту для його суб'єктів при залученні до виконання державного контракту в якості субпідрядників корпорацією – генеральним підрядником. Окрім цього, контракт може містити питання стимулювання зайнятості, розпорядку трудового дня та норм оплати праці, соціального захисту найманих працівників і т.п. Законодавство Німеччини також досить сприятливе в питаннях відносно участі малих та середніх підприємств у реалізації держзамовлення. Зокрема, уряд розділяє велике замовлення на окремі лоти, пропонуючи їх безпосередньо цій категорії підприємств, оминаючи генерального підрядника. Вважається, що малому та середньому бізнесу більш вигідно мати контрагентом державу, а не велику компанію, яка може нав'язувати йому не вигідні умови субпідряду. Однак, система держзамовлення в Україні використовується тільки в якості засобу законодавчого оформлення здійснення державних витрат, які в значній мірі не мають належного економічного обґрунтування і не пов'язані з цілями та задачами розвитку країни [117].

У більшості розвинених країн застосовується комплексний підхід до розвитку малого та середнього бізнесу, зокрема вагома увага приділяється фінансово-кредитним інструментам підтримки. Серед таких інструментів варто виділити такі як: гарантії за кредитами; спеціальні умови за гарантіями і кредитами для стартапів; товарні кредити; державні експортні гарантії; пряме кредитування; субсидування процентної ставки за кредитами; венчурне фінансування, участь в капіталі, фінансування за участю бізнес-ангелів; спеціалізовані банки для підтримки малого та середнього підприємництва; консалтингові послуги; податкові відстрочки і пільги; посередництво в

кредитуванні; стимулювання банків до кредитування малого та середнього підприємництва; від'ємні ставки для банків по депозитах в центральних банках тощо. Так, наприклад, у Великобританії діє програма зниження вартості банківських кредитів, у Кореї та Канаді держава надає гарантії за незабезпеченими кредитами, а в Чилі відсотки за кредитами частково компенсуються за рахунок держави. Подібні державні програми вже успішно протестовані у країн-сусідів, що дозволяє переймати їхній успішний досвід. Наприклад, у Польщі ставка за кредитом для малого та середнього бізнесу складе всього 2 %, позика видається на термін 5-8 років [124].

Дослідження світової практики державної підтримки малого та середнього підприємництва дозволило виявити такі основні види і механізми такої підтримки, як адміністративно-правові, фінансово-кредитні та інвестиційні, податкові, кадрова, консультативна та інформаційна, підтримка експертної діяльності та регіонального розвитку, залучення малих та середніх підприємств до державного замовлення (табл. 1.14) [48].

Таблиця 1.14

Основні види державної підтримки малого та середнього підприємництва в економічно розвинених країнах [48]

Вид підтримки	Зміст заходів
1	2
Адміністративно-правова	<p>Прийняття спеціальних правових актів, що визначають цілі державної політики та регулюючих весь комплекс питань підтримки підприємницької діяльності, включаючи встановлення завдань і функцій органів управління та механізмів їх реалізації.</p> <p>Створення розвиненої системи спеціалізованих урядових установ і організацій з державним або змішаним капіталом, що забезпечують скоординоване виконання всього комплексу завдань в області підтримки підприємництва.</p>
Фінансово-кредитна та інвестиційна	<p>Надання субсидій на створення підприємств, розширення і модернізацію діючих підприємств (покупку нерухомості, обладнання, технологій), компенсацію частини комунальних платежів.</p> <p>Створення спеціалізованих фінансових, кредитних, страхових і інвестиційних інститутів (банків, фондів, венчурних компаній та ін.).</p> <p>Встановлення тривалих термінів кредитування (до 10-20 років) і фіксованих низьких кредитних ставок (у т. ч. шляхом встановлення відповідних податкових пільг для комерційних банків).</p>

1	2
	Заохочення приватних кредитів і інвестицій в сферу малого підприємництва шляхом державних гарантій, страхування, компенсацій пайової участі.
Податкова	Звільнення малих підприємств від ряду податків в перші 2-4 роки діяльності. Зниження податкових ставок для малих та середніх підприємств у порівнянні з іншими суб'єктами підприємницької діяльності. Застосування для малих та середніх підприємств прискореної амортизації.
Залучення малих та середніх підприємств до виконання державних замовлень	Законодавче резервування частки малих та середніх підприємств в державних замовленнях. Преференції для малих та середніх підприємств при укладанні державних контрактів.
Кадрова	Преміювання підприємств, що збільшують кількість працівників, перш за все, за рахунок залучення молоді. Прийняття програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників, фахівців і керівників підприємств на всіх рівнях державної і приватної освіти. Пільговий доступ для працівників і фахівців підприємств до професійного навчання, пов'язаного з освоєнням нових технологій. Компенсація частини витрат, пов'язаних з підготовкою / підвищенням кваліфікації кадрів.
Консультативна та інформаційна	Створення державними органами і приватними підприємствами спеціальних служб (центрів) з надання різних консультаційних та інформаційних послуг малим підприємствам.
Підтримка експортної діяльності	Створення спеціалізованих структур, які сприяють просуванню продукції малих та середніх підприємств на ринки інших країн. Встановлення пільг і преференцій для малих та середніх підприємств, що виходять на світовий ринок.
Підтримка регіонального розвитку	Рациональний розподіл функцій між центральними, регіональними та місцевими органами державної влади з делегуванням широких повноважень на рівень адміністративно-територіальних одиниць і муніципалітетів при збереженні за центральними органами загальних координаційних функцій, що забезпечують єдність економічного простору і господарського регулювання. Надання податкових пільг малому та середнього бізнесу в депресивних районах. Фінансування витрат підприємців при їх переїзді в депресивні райони. Регіональні премії за створення підприємств, нових робочих місць, наймання безробітних

Також, слід зазначити, що для України як пострадянської держави вагомим значення набуває вивчення досвіду державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва безпосередньо в країнах пострадянського

простору, в яких проблематика функціонування суб'єктів малого та середнього бізнесу досить ідентична з українськими реаліями.

Так, у Російській Федерації нині передбачено реалізацію ряду державних ініціатив щодо стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу: спрощення процедури реєстрації підприємницької діяльності на основі впровадження PostBox Office; створення багатофункціональних центрів надання державних і муніципальних послуг для бізнесу і центрів надання послуг на базі банків; зменшення адміністративного навантаження на суб'єкти малого та середнього бізнесу на основі зниження кількості планових перевірок, внесення змін у законодавство про адміністративні правопорушення, впровадження ризик-орієнтованого підходу в діяльність контрольно-наглядових органів [82].

Стосовно розширення інструментів фінансової підтримки, варто зазначити, що нині реалізуються такі форми фінансової підтримки як: використання механізму поруки та надання гарантій, розширення регіональних гарантійних організацій, що їх надають; програмне стимулювання процесу кредитування суб'єктів малого і середнього підприємництва; впровадження програми сприяння розвитку мікрофінансових організацій; програма пільгового кредитування малого та середнього підприємництва за ставкою 6,5 % за рахунок надання субсидій з федерального бюджету на відшкодування недоотриманих доходів за кредитами, виданими суб'єктам малого та середнього підприємництва на реалізацію проектів у пріоритетних галузях за пільговою ставкою [82; 155; 170].

Також, у Росії розширено доступ малого і середнього підприємництва до державних закупівель як ефективного інструменту стимулювання їх розвитку. Встановлено 18 % квоту за закупівлю товарів, робіт, послуг державними компаніями у суб'єктів малого і середнього підприємництва. Так, за рахунок взаємодії АТ «Корпорація «МСП» з найбільшими замовниками загальний обсяг договорів, укладених з малими і середніми підприємствами, за підсумками 2016 р. перевищив 1,5 трлн руб [155].

Інструменти державного стимулювання експортної діяльності малого та середнього підприємництва, зокрема маркетингові дослідження, бізнес-місії та

міжнародні виставки, реалізуються центрами підтримки експорту. Так, у 2017 р. порівняно з 2016 р. на 52 % збільшилася кількість суб'єктів малого та середнього підприємництва, які отримали послуги в центрах (на 509); на 132 % зросла кількість контрактів з унікальними іноземними контрагентами (на 1008 контрактів); на 49 % збільшилася кількість суб'єктів малого та середнього підприємництва, які розпочали експорт власної продукції (на 4181) [154].

У Республіці Білорусь нині відбувається реалізація послідовного процесу зміни правил ведення бізнесу, спрямованого на вдосконалення ділового клімату і підвищення інвестиційної привабливості. Так, створена і діє мережа суб'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва, що включає в себе 88 центрів підтримки підприємництва і 19 інкубаторів малого підприємництва. Однак, діяльність суб'єктів інфраструктури часто не в повній мірі відповідає поставленим завданням по підтримці малого та середнього бізнесу. Це пов'язано, перш за все, з їх недостатньою кількістю, нерівномірним розподілом по регіонах, слабкими матеріально-технічною базою та інтелектуальними можливостями, вузьким асортиментом пропонованих послуг, недостатньою мотивацією для досягнення головної мети – надання підтримки малому та середньому підприємству [165].

Крім цього, державою передбачено реалізацію комплексу заходів, що включає: внесення змін до законодавчих актів; скорочення кількості адміністративних процедур, оптимізацію вартості та часу їх здійснення; впровадження початкових процедур оцінки регулюючого впливу адміністративних процедур для бізнесу; створення і технічну підтримку електронного реєстру адміністративних процедур тощо. Також, урядом розроблено механізм фінансування Банком Розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва через банки-резиденти і дочірню компанію. Загалом, основні зміни в законодавстві останніх років спрямовані на полегшення створення і реєстрації бізнесу [288].

У рамках співробітництва країн Східного партнерства також реалізується низка реформ, пов'язаних з формування сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва (табл. 1.15).

Таблиця 1.15

Огляд основних реформ у країнах Східного партнерства [148]

Країна	Основні реформи
Вірменія	Запуск процесу роботи адміністративної гільйотини, покликаної спростити підприємницьке законодавство; розширення послуг електронного уряду і створення єдиних центрів реєстрації організацій; розробка заходів фінансової підтримки інновацій; створення нового органу щодо підтримки експорту і механізмів експортного страхування; реалізація програм фінансового навчання та затвердження стратегії і планів заходів з підтримки підприємницької діяльності жінок
Азербайджан	Введення єдиних центрів реєстрації організації; зразок передового досвіду: запуск порталу електронного уряду, що пропонує більше 400 послуг у режимі онлайн; створення державного фонду підтримки сектору інформаційно-комунікаційних технологій; нарощування потенціалу малого та середнього підприємництва завдяки діяльності Бакинського учбового бізнес-центру, у т. ч. нового експериментального інкубатора для стартапів
Білорусь	Можливість реєстрації організацій у режимі онлайн, введення інших електронних послуг; ведення нового законодавства про неспроможність; розширення державного кредитного реєстра; функціонування нової системи надання фінансової підтримки Банком розвитку Республіки Білорусь
Молдова	Затвердження «Стратегії розвитку сектору малих і середніх підприємств на 2012-2020 роки»; активна автоматизація державних послуг (наприклад, «Цифрова Молдова-2020»); розробка нової інноваційної стратегії (на 2013-2020 роки); впорядкування і спрощення процесів реєстрації організацій; вжиття системних заходів щодо розвитку людського капіталу.
Грузія	Створення спеціалізованого органу, що відповідає за реалізацію економічної політики у сфері малого та середнього підприємництва (Агентство з розвитку підприємництва) і нового відомства по інноваціях (Агентство інновацій і технологій Грузії, АІТГ); подальший прогрес у реєстрації організацій (передова практика обслуговування клієнтів у Будинках юстиції) і наданні послуг електронного уряду; запуск нових цільових програм підтримки Агентством з розвитку підприємництва і АІТГ; складання комплексної стратегії розвитку малого та середнього підприємництва і плану заходів, а також інноваційної стратегії

Таким чином, на основі вивчення світового досвіду державної політики розвитку малого і середнього бізнесу, варто зазначити, що нині використовується широкий спектр механізмів підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва, які реалізується за такими напрямками як:

- інституційно-правовий (удосконалення законодавства у сфері малого та середнього підприємництва; розробка державних стратегій та програм розвитку малого і середнього підприємництва; зниження податкового і адміністративного тиску на суб'єкти малого та середнього підприємництва; спрощення ліцензійно-дозвільних процедур; здійснення оцінки регуляторного впливу нормативно-правових актів на суб'єкти малого та середнього підприємництва; впровадження електронного урядування тощо);

- бюджетно-податковий (надання податкових знижок; впровадження грантових програм для малого та середнього підприємництва; використання податкових канікул; застосування державного та регіонального замовлення; надання державних гарантій за банківськими кредитами; здійснення прямого фінансування розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва; застосування субсидування процентних ставок за кредитами тощо);

- фінансово-інвестиційний (впровадження спеціальних банківських програм для суб'єктів малого та середнього підприємництва; застосування мікрофінансування; надання пільгових цільових кредитів; розширення можливостей застосування лізингу та факторингу; використання боргового фінансування тощо);

- інституціонально-інфраструктурний (розбудова інституцій підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва, зокрема центрів розвитку, технологічних центрів, центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів, технологічних парків, інвестиційних та фінансово-кредитних установ тощо);

- інформаційно-консультативний (створення віртуальних інформаційно-комунікативних і консультативних платформ розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва; проведення інформаційно-консультативних заходів; розробка програм інформаційно-консультативної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва тощо).

Надалі варто розглянути вітчизняний досвід державної підтримки малого та середнього підприємництва з метою визначення основних недоліків і, приймаючи

до уваги світову практику успішної підтримки суб'єктів цієї сфери, окреслення пріоритетних заходів щодо їх подолання.

Так, під час вивчення державної політики у сфері малого та середнього підприємництва визначено, що першим важливим кроком у напрямі державної підтримки малих підприємств стало прийняття Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні і затвердження щорічних планів заходів стосовно її виконання [212-215; 230]. Попри вагомість такої ініціативи, слід відзначити, що плани мають дещо загальний характер, і лише за деякими з напрямків окреслено конкретні заходи (додаток Б):

- за напрямом «удосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємницької діяльності» кожного року визначався перелік заходів щодо розробки законопроектів і внесення змін до чинного законодавства;

- формування єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва передбачає проведення публічних обговорень проектів регуляторних актів та методичне забезпечення діяльності регуляторних органів з реалізації державної регуляторної політики у сфері підприємництва;

- вирішення питання активізації фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки суб'єктів малого підприємництва, що відіграє вагомий роль у забезпеченні розвитку підприємств, має здебільшого декларативний характер. В якості основних завдань даного спрямування виділено: залучення міжнародної технічної допомоги для підтримки розвитку суб'єктів малого підприємництва і сприяння створенню та розвитку мережі фондів їх підтримки. Лише в 2013 р. такий перелік було розширено за рахунок визначення доцільності розроблення та впровадження програм фінансової державної підтримки суб'єктів малого підприємництва, стимулювання їх інноваційної діяльності, залучення кредитних іноземних банків та міжнародних фінансових організацій для підтримки юридичних осіб, які є суб'єктами малого підприємництва, в рамках виконання цільових та регіональних програм розвитку підприємництва;

- сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва передбачає широкий спектр заходів, однак більшість з них стосуються суто

інформаційної підтримки: забезпечення виконання освітньої програми з питань провадження підприємницької діяльності для підприємців та широких верств населення; формування єдиної інформаційної системи для забезпечення реалізації державної політики у сфері розвитку малого підприємництва; надання інформаційно-консультаційних послуг суб'єктам малого підприємництва; сприяння розвитку мережі бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів, технопарків, центрів трансферу технологій; проведення Всеукраїнського конкурсу бізнес-планів підприємницької діяльності серед молоді; проведення конференцій, нарад, засідань, форумів, виставок та ярмарків за участю представників малого підприємництва, підтримка діяльності громадських приймалень, громадських колегій, інституту уповноважених з питань захисту прав підприємців, галузевих рад підприємців; підготовка та видання Національної доповіді про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні; проведення моніторингу умов ведення бізнесу в Україні, підготовка аналітичного звіту за його результатами;

- впровадження регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва ґрунтується на стимулюванні розвитку народних промислів та ремісництва, інформаційній підтримці розвитку малого підприємництва через державні засоби масової інформації, висвітлення проблемних питань реалізації державної регуляторної політики. З 2013 р. висвітлено заплановані заходи щодо створення мережі інформаційних офісів з метою надання інформаційно-консультаційних послуг суб'єктам малого підприємництва та особам, що мають бажання започаткувати власну справу.

Загалом, слід відзначити, що впровадження заходів щодо виконання Програми відіграло вагомий роль у стимулюванні розвитку суб'єктів підприємництва в Україні, зокрема за рахунок удосконалення законодавчої бази їх функціонування, розробки єдиної регуляторної політики у цій сфері, формування інформаційно-консультаційної інфраструктури забезпечення розвитку малого підприємництва, розробки низки регіональних програм їх зростання і активізації міжнародного співробітництва у цій сфері.

Проте, варто враховувати той факт, що результативність реалізації будь-якої програми, насамперед, залежить від фінансових можливостей щодо її впровадження. Безперечно, з метою виконання заходів стосовно втілення зазначеної Національної програми кожного року передбачалося виділення бюджетних коштів, що задекларовано в Законах України про державний бюджет, зокрема в період 2002-2013 рр. (табл. 1.16). Проте, аналізуючи запланований та фактичний обсяги бюджетних асигнувань стосовно виконання Національної програми, стає зрозуміло, що державна фінансова підтримка підприємницького сектору носить здебільшого декларативний характер і не відповідає сучасним потребам щодо подолання кризового стану суб'єктів підприємництва. Протягом 2014-2017 рр. процес зовсім було призупинено, ані розробки планів заходів щодо виконання програми, ані бюджетного фінансування її реалізації не відбувалося.

Таблиця 1.16

Обсяги бюджетного фінансування заходів з виконання Національної програми сприяння розвитку МП в Україні (сформовано на основі [2; 3; 240])

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Заплановані / фактичні обсяги фінансування бюджетної програми, тис. грн.	2000,0/ 306,0	52000,0/ 41627,0	11819,0/ 10009,0	21800,0/ 18772,0	1800,0/ 1796,0	1800,0/ 1796,0	2000,0/ 2000,0
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	400,0/ 80,0	700,0/ 480,0	-/-	3563,8/ 1993,5	2672,8/ 2017,0	-/ -	-/ -

Згідно опублікованих аналітичних даних подібних обсягів фінансового забезпечення вистачало лише на реалізацію інформаційних кампаній стосовно популяризації підприємницької діяльності і підвищення освітнього рівня підприємців, а також на підтримку деяких молодіжних бізнес-ініціатив.

Також, у цей період важливою державною ініціативою, що послугувала покращенню середовища функціонування суб'єктів підприємництва, стало прийняття Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», яка

передбачала реалізацію низки реформ, у т. ч. у сфері малого та середнього підприємництва. Згідно даної Програми поліпшення бізнес-клімату та залучення інвестицій мало бути реалізовано за рахунок реалізації визначених завдань у сфері дозвільної системи, ліцензування, адміністративних послуг, започаткування бізнесу та виходу з нього, державного нагляду та контролю, забезпечення безпеки продуктів харчування, технічного регулювання, реформування митних процедур, створення інфраструктури сприяння розвитку підприємництва, державної регуляторної політики і створення умов для залучення прямих іноземних інвестицій.

Впровадження реформ передбачалося здійснювати в два етапи – до кінця 2010 р. та 2012 р. У першу чергу мало забезпечуватися запровадження заходів, що приносять швидкий ефект, зокрема стосовно внесення змін у низку законодавчих актів, створення єдиного органу зі сприяння залученню інвестицій і прийняття Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у новій редакції. Потім передбачалося впровадження заходів щодо підвищення привабливості бізнес-клімату і створення на окремих територіях спеціальних режимів залучення інвестицій [260]. Індикаторами успіху реалізації Програми визначено підвищення позиції України в міжнародному рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу – 2012» на 40 сходинок (з 142 на 102 місце з 183 країн), приріст прямих іноземних інвестицій на 0,5 млрд. дол. щорічно і досягнення в 2014 р. загального обсягу залучених в економіку України прямих іноземних інвестицій на рівні 77 млрд. дол. Не дивлячись на те, що більшість законодавчих нововведень було реалізовано, зазначених показників досягти не вдалося: у 2014 р. Україна зайняла лише 112 позицію глобального рейтингу легкості ведення бізнесу, а загальний обсяг зосереджених іноземних інвестицій у національній економіці зафіксована на рівні 53704,0 млн. дол. Хоча позитивні зрушення все ж відбулися, оскільки вдалося покращити позицію у міжнародному рейтингу ведення бізнесу на 30 позицій і досягти сукупного обсягу іноземних інвестицій у розмірі, найвищому за останні 8 років.

У 2013 р. відбулося прийняття Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки, спрямованої на створення сприятливих умов для провадження діяльності суб'єктами малого і середнього підприємництва, їх підтримки та розвитку шляхом впровадження інноваційних технологій. Концепцією визначено основні напрямки та способи вирішення проблем, що перешкоджають розвитку суб'єктів цієї сфери в Україні. Згідно задекларованих очікуваних результатів впровадження такого програмного документу дозволило б досягти низки позитивних зрушень, зокрема прискорити розвиток і підвищити конкурентоспроможність малого та середнього підприємництва на вітчизняному і світовому ринку шляхом впровадження інноваційних технологій; зменшити обсяги тіньового обороту у цій сфері; поліпшити бізнес-клімат та сформувати позитивний імідж держави для залучення інвестицій; створити умови для збільшення на 10 відсотків чисельності осіб, зайнятих у сфері малого та середнього підприємництва; збільшити внесок цього сектору в національну економіку; довести до 65 % питому вагу малих і середніх підприємств в обсягах реалізованої продукції (робіт, послуг); забезпечити пріоритетний розвиток малого та середнього підприємництва у сфері промисловості і сприяти насиченню товарних ринків високоякісною конкурентоспроможною вітчизняною продукцією; підвищити рівень зайнятості шляхом активного залучення молоді, сільського населення, жінок, пенсіонерів та людей з обмеженими можливостями до малого та середнього підприємництва тощо [242]. Проте, слід відзначити, що представлений проект Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки не було прийнято, а затверджена концепція такої програми в 2017 р. втратила чинність у зв'язку з розробкою і схваленням чинної Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [245].

Отже, підтримка розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва набула системного характеру в аспекті формування стратегічних та програмних ініціатив їх зростання. Відтак діючу Стратегію розвитку малого та середнього

підприємництва в Україні на період до 2020 року прийнято наприкінці травня 2017 р. Серед основних напрямків розвитку малого та середнього бізнесу визначено такі як: створення сприятливого середовища для розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва; розширення їх доступу до джерел фінансування; спрощення податкового адміністрування для суб'єктів малого та середнього підприємництва; популяризація підприємницької культури та навчання підприємницьким навичкам; сприяння експорту / інтернаціоналізації суб'єктів малого та середнього підприємництва; підвищення рівня їх конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу. Проте, слід відзначити, що лише через рік після її прийняття, а саме на початку 2018 р. затверджено План заходів з її реалізації [63], узагальнений зміст якого наведено на рис. 1.19.

Приймаючи до уваги вагомість подолання низки деструктивних факторів розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні, розробка такого стратегічного документу та плану заходів щодо його реалізації мало стати вагомим кроком на шляху створення сприятливих умов для їх функціонування. Однак, розглянувши детальніше цей план, стає зрозуміло, що державною владою допускаються аналогічні помилки, які присутні в попередніх програмах розвитку малого та середнього підприємництва. Зокрема наведено перелік досить узагальнених заходів щодо покращення стану суб'єктів малого та середнього підприємництва і відсутнє визначення конкретних інструментів їх вирішення.

Також, відбувається акцентування уваги на формуванні нормативно-правового та інформаційного базису забезпечення стратегічних змін. Звичайно, саме на підставі розробки та схвалення необхідних законопроектів повинна відбуватися реалізація подальших заходів стосовно державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва. Проте, вирішення нагальних питань потребує не лише активізації законотворчої діяльності та інформаційної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва, але й, насамперед, розробки дієвих механізмів та інструментів фінансово-кредитної підтримки, активізації інноваційної діяльності і забезпечення трансферу інноваційних

розробок, впровадження цифрових технологій, розвитку високотехнологічних виробництв у цій сфері і розширення меж реалізації експортного потенціалу.

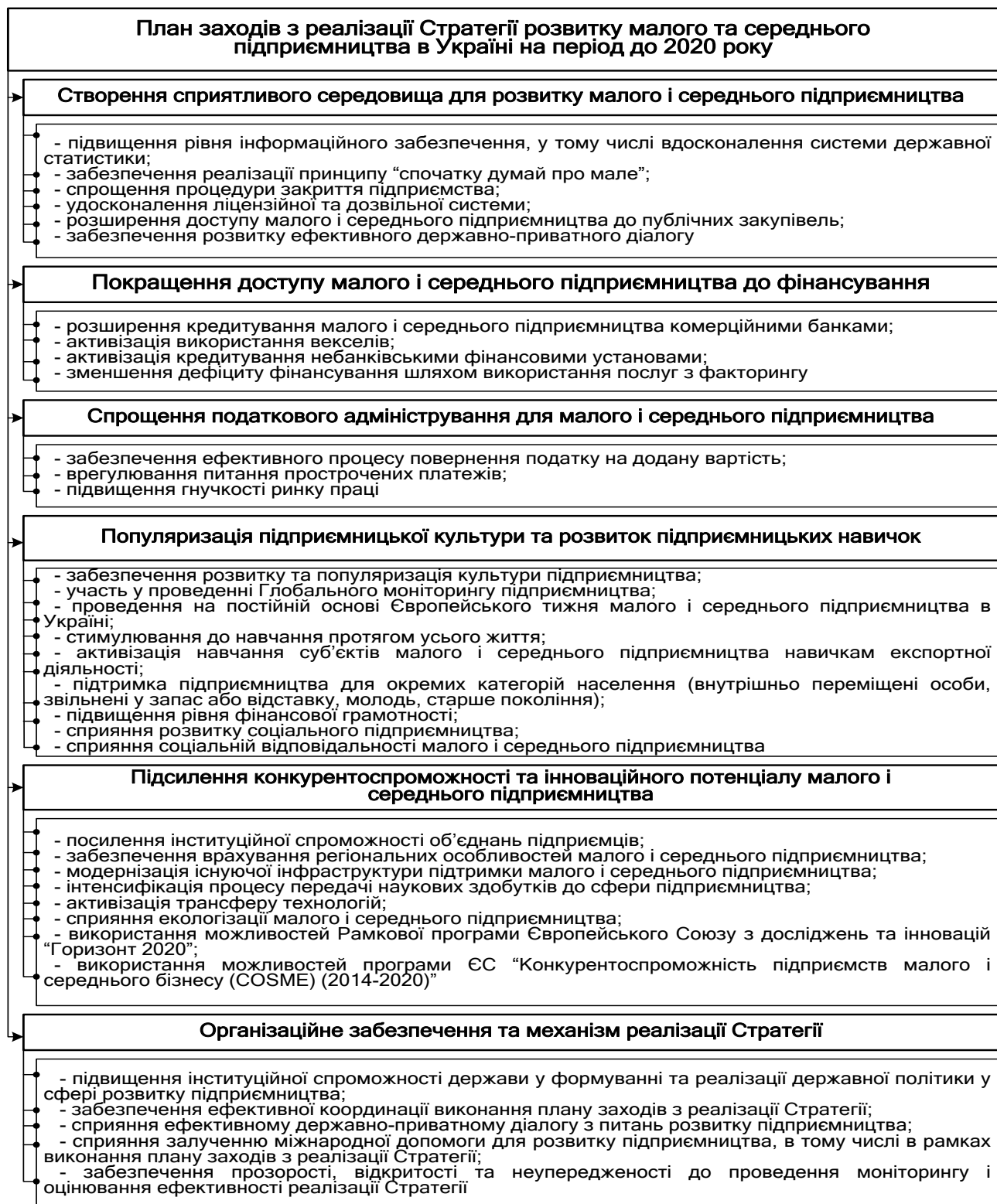

Рис. 1.19. Узагальнена схема Плану заходів з реалізації Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [63]

Так, наприклад, вирішення першочергового завдання щодо полегшення доступу суб'єктів малого та середнього підприємництва до джерел фінансування, передбачається здійснити за рахунок розширення кредитування, у тому числі небанківськими фінансовими установами, активізації використання векселів і зменшення дефіциту фінансування шляхом використання послуг з факторингу. Проте, вирішення заданих завдань планується здійснити здебільшого за рахунок прийняття відповідних нормативно-правових актів і поінформованості суб'єктів малого та середнього підприємництва стосовно переваг використання тих чи інших інструментів фінансування. Щодо фінансового забезпечення реалізації Стратегії передбачено виділення бюджетних коштів на утримання відповідних органів державної влади, а також залучення міжнародної фінансової допомоги і використання інших джерел фінансування.

Однак, відповідно до представлених звітів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України щодо стану виконання державних цільових програм у 2015-2017 рр., визначено, що фактичне виконання запланованих обсягів фінансування у 2015 р. склало 26,2 % (економічного спрямування – 23,2 %), у 2016 р. – 31,4 % (30,5 %), у 2017 р. – 17,42 % (1,71 %). Так, наприклад, у 2017 р. було передбачено виділення 47,27 млрд. грн. з державного бюджету та 6,61 млрд. грн. з місцевих бюджетів, залучення коштів з інших джерел фінансування в розмірі 32,63 млрд. грн. Проте, всупереч плановим фінансовим перспективам, з державного бюджету виділено 9,52 млрд. грн. (з них лише 0,85 млрд. грн. спрямовано на виконання економічних програм), у тому числі 3,27 млрд. грн. не підтверджено копіями звітів про виконання паспортів бюджетних програм, з місцевих бюджетів надійшло 3,07 млрд. грн., з інших джерел фінансування залучено 2,48 млрд. грн. [61]. Отже, нині викликає сумніву не тільки перспектива отримання державної фінансової підтримки, але й можливість залучення значних фінансових коштів з альтернативних джерел інвестиційного забезпечення.

Також, у контексті дослідження, слід зазначити, що в якості індикаторів оцінки результативності реалізації державної політики у сфері малого та середнього підприємництва визначено такі групи показників [245]:

- загальні показники: частка інноваційних підприємств у загальній кількості малих та середніх підприємств (збільшення з 14,6 % до 20 %), частка витрат підприємств на науково-дослідницьку діяльність у відсотках до валового внутрішнього продукту (з 0,42 % до 0,426 %), частка ринків із конкурентною структурою у загальному обсязі реалізованої продукції (з 42,7 % до 49,5 %);

- спеціальні показники: частка суб'єктів малого і середнього підприємництва у доданій вартості за витратами виробництва у відсотках від загального обсягу (збільшення з 59,0 % до 60,5 %), частка суб'єктів малого і середнього підприємництва в загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) у відсотках від загального обсягу (з 63,0 % до 66,0 %), частка прибутку, отриманого суб'єктами малого і середнього підприємництва у відсотках від загального обсягу (з 72,8 % до 78,0 %), частка підприємств-експортерів у відсотках від загальної кількості (з 5,9 % до 9,0 %), частка суб'єктів малого і середнього підприємництва, які впроваджують інноваційні продукти або процеси у відсотках від загальної кількості (з 7,4 % до 7,9 %).

Проте, наразі оцінити результативність реалізації Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва за даними показники поки що неможливо, оскільки визначені терміни реалізації заходів охоплюють період 2018-2020 рр.

Таким чином, проведений системний аналіз державної політики у сфері малого та середнього підприємництва надає можливість стверджувати, що нині прийнято значну кількість нормативно-правових актів у цій сфері, які постійно підлягають змінам та доповненням, що не тільки ускладнює дотримання чинного законодавства підприємствами, але й не дає впевненості про ефективність такої системи, зокрема стосовно захисту прав суб'єктів підприємництва і недопущення порушення їх законних інтересів. Про це неодноразово наголошувалося науковцями, проте їх рекомендації так і не було взято до уваги.

Науковці стосовно даного питання досить категоричні та одноголосно наголошують, що зростання масиву підзаконних нормативно-правових актів призводить до нівелювання регулятивного впливу законів та до розпорошення їх дієвості. Крім цього, це свідчить про відсутність науково обґрунтованого підходу

до організаційно-правових засад державного регулювання підприємництва. Гіпертрофовані обсяги відомчого нормотворення, у свою чергу, свідчать про постійне бажання втручатися в економічні процеси та будь-якими засобами їх «регулювати», у результаті чого – неякісність та неузгодженість масиву законодавства, що регулює підприємництво [113].

С. Вітвіцький висловлює думку про те, що наразі закони та підзаконні акти не тільки постійно зазнають змін, а подекуди й суперечать один одному, напевне, через відмінності в поглядах на ті чи інші питання. Автор підкреслює, що це значно ускладнює можливості фізичних та юридичних осіб правильно орієнтуватися у чинному законодавстві, створює конфліктні ситуації у сфері застосування норм права. Окремі нормативні акти у сфері розвитку підприємництва мають зворотну силу, що також є сприяє стабільності відносин держава-підприємець [29].

Н. Саніахметова, підтримуючи попередніх науковців, говорить про слабкість і недосконалість правової бази підприємництва, неурегульованість багатьох його аспектів, неузгодженість нормативних актів, що негативно впливає на ефективність підприємництва в Україні. Це також сприяє порушенням у сфері підприємництва, зокрема, незаконному заняттю підприємницькою діяльністю, зростанню економічної злочинності тощо. Такі негативні явища як зловживання монопольним становищем на ринку, ухилення від сплати податків, криміналізація підприємницької діяльності багато в чому пояснюються недосконалістю нормативно-правового режиму підприємництва [275].

Т. Васильців зазначає, що основними недоліками системи державного регулювання підприємницької діяльності є такі: донині не викоренено практику прямого втручання представників органів адміністративної державної влади у діяльність підприємців (йдеться про надмірну кількість та тривалість перевірок, їх позаплановість, перевищення повноважень посадовими особами); механізм державних закупівель функціонує із значними недоліками; висока корупція в органах державної влади і місцевого самоврядування та надмірне податкове навантаження; недостатня ефективність регуляторної політики органів

державного управління у більшості регіонів та на субрегіональному через її неповну відповідність принципам прозорості, підзвітності, громадської активності; обрані на загальнодержавному рівні заходи з реформування засад регуляторних відносин на місцевому рівні не виконуються або виконуються формально; асоціативні підприємницькі об'єднання часто не спроможні справляти реальний вплив на формування регуляторного клімату; нормативно-правове регулювання підприємництва є недостатньою правовою основою як для розвитку підприємництва, так і зміцнення його економічної безпеки; фінансові ресурси, призначені для фінансування заходів, передбачених програмами підтримки підприємництва в Україні, є вкрай мізерними, не створено систему реалізації розрізнених проектів за кошти міжнародної технічної допомоги; інституційна інфраструктура забезпечення економічної безпеки в Україні є несформованою та недостатньою тощо [24].

Що стосується безпосередньо дієвості державних програм розвитку малого та середнього підприємництва, варто відмітити системні недоліки окреслені в звітах Міністерства економічного розвитку і торгівлі України щодо стану виконання державних цільових програм у 2015-2017 рр., а саме [61]:

- у рамках планування та використання коштів державного бюджету не враховується в повному обсязі механізм пріоритетності вирішення проблеми, фінансові ресурси спрямовуються розпорошено;
- відсутність можливості здійснення контролю з боку громадськості;
- прогнозні обсяги фінансових ресурсів програм, у тому числі коштів державного бюджету, не узгоджуються з реальними можливостями їх фінансування;
- всупереч вимогам Порядку розроблення та виконання державних цільових програм жодна програма не містить методики оцінки ефективності її виконання, що повинна бути розроблена державним замовником з урахуванням специфіки програми та кінцевих результатів;

- з боку державних замовників має місце формальний підхід до виконання вимог чинного законодавства у сфері розроблення та виконання державних цільових програм;

- державні цільові програми так і не стали дієвим та ефективним інструментом реалізації державної політики, що забезпечує розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць. Вони виконують роль «формального папірця з декларацією про наміри щось зробити»;

- незадовільне звітування державних замовників: недотримання строків подання, інформація подається не в повному обсязі та не за всіма виконавцями;

- відсутність прозорого відображення у державному бюджеті видатків на фінансування державних цільових програм.

Вченими також вивчається питання державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва, зокрема значну увагу приділено визначенню чинників низької результативності її реалізації. Так, Т. Корягіна та Ю. Осацька виділяють такі основні недоліки: неузгодженість, «нестиковка» елементів програм, зокрема аналітичних розділів і блоку основних заходів; декларативність, неконкретність поставлених завдань; занадто широкий спектр запланованих заходів, що веде до розпорошення і без того мізерних коштів [136].

К. Лебьодкін до основних недоліків державної політики у сфері малого підприємництва відносить такі: відокремленість стратегічних і програмно-цільових підходів; відсутність переконливих аргументів щодо формування пріоритетів і обґрунтованості вибору напрямів; нечіткість очікуваних результатів (цілей програм) і відсутність кількісних значень досягнутих цілей; невизначеність проміжних результатів, на отримання яких орієнтований кожен захід; неповний склад дій, необхідних для досягнення бажаних результатів програм; необґрунтованість оцінки термінів реалізації заходів щодо підтримки програм в цілому; нескоординованість заходів з підтримки зі строками; нереалістичність програм через неповне вивчення питань з їх ресурсного забезпечення; недостатнє ресурсне (включаючи фінансове) забезпечення

реалізації програм; помилки в управлінні реалізацією програм; відсутність методичного інструментарію оцінки ефективності виконання програм і механізмів; недосконалість механізмів взаємодії регіональних і центральних органів влади; різноспрямованість інтересів представників бізнесу, влади та органів місцевого самоврядування; націленість більшості заходів програм не на об'єкт підтримки – малий бізнес, а на відтворення самої системи підтримки; недосконалість інформаційно-аналітичного і статистичного забезпечення реалізації програм [144].

Ж. Гарбар представлено недоліки системи державного регулювання фінансового ринку, більшість яких притаманні й іншим сферам підприємницької діяльності, серед яких: нечіткий розподіл сфер діяльності різних органів державного регулювання; наявність відмінності засобів та методів впливу різних органів регулювання; недосконалість законодавчої бази державного регулювання; неузгодженість норм загального і спеціального законодавства; високий рівень політичних, економічних, операційних та інших ризиків; відсутність довгострокової стратегії розвитку державного регулювання [32].

Значного зацікавлення викликає підхід до визначення ефективності державного регулювання інтелектуалізації національної економіки, розкритий Н. Гунчак. Автором розглянуто позитивні та негативні аспекти використання методів прямого й непрямого впливу державного регулювання аналізованої сфери. Зокрема до недоліків сформованої системи віднесено: наявність проявів адміністративного втручання у діяльність науково-дослідних установ, організацій; складність проходження дозвільних процедур із започаткування виробництва інноваційної продукції; складність і непрозорість процедури державних закупівель, інколи суб'єктивне їх ускладнення для науково-дослідних організацій приватної форми власності; надмірність сумарного податкового тиску та недостатність податкових стимулів для значного розвитку наукової, інноваційної та інтелектуальної творчої діяльності економічних агентів (негативні аспекти методів прямого впливу); відсутність у базових нормативно-правових актах щодо інтелектуалізації економіки конкурентних механізмів її

стимулювання; незавершеність формування та непрозорість процесу стратегічного програмування інтелектуалізації економіки, нерівномірність доступу потенційних суб'єктів інноваційної діяльності до інформації; мізерні обсяги фінансування заходів щодо посилення інтелектуалізації національної економіки та регіональних господарських комплексів і покращення фінансового забезпечення інноваційних підприємств; незавершеність процесу формування організаційної компоненти інституціонального базису національної та регіональних інноваційних систем; органами державного управління, зокрема на регіональному та субрегіональному рівнях ієрархії управління економікою, не повною мірою використовуються засоби соціально-психологічного й інформаційно-роз'яснювального характеру (негативні аспекти методів непрямого впливу (опосередкованого) впливу) [57].

Таким чином, ґрунтуючись на аналізі державної політики у сфері малого та середнього підприємництва, і приймаючи до уваги позиції науковців стосовно її результативності, доцільно окреслити недоліки державного регулювання, що перешкоджають формуванню сприятливих умов для розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні, і визначити пріоритетні завдання щодо його удосконалення (рис. 1.20). Недоліки державної політики визначено в залежності від рівня та характеру їх виникнення. Найбільш вагомими недоліками державного регулювання малого і середнього підприємництва на регуляторному і координуючому рівнях є [303; 305; 314]:

- 1) недоліки законодавчо-регуляторного характеру:
 - наявність значного масиву нормативно-правових актів, що регулюють сферу малого та середнього підприємництва;
 - стихійний характер внесення змін та доповнень до чинного законодавства у сфері малого та середнього підприємництва;
 - подвійне трактування деяких законів і підзаконних актів у сфері малого та середнього підприємництва, їх неузгодженість і суперечність;
 - невідповідність національного законодавства у сфері малого та середнього підприємництва європейським нормам права;

регуляторний і координуючий рівень		підтримуючий і стимулюючий рівень			
недоліки законодавчо-регуляторного характеру	наявність значного масиву нормативно-правових актів, що регулюють сферу малого та середнього підприємництва	значна кількість контролюючих органів у сфері державного регулювання малого та середнього підприємництва	недоліки інституційно-регуляторного характеру		
	стихийний характер внесення змін і доповнень до чинного законодавства у сфері малого та середнього підприємництва	низька якість та ефективність роботи органів виконавчої влади у сфері державного регулювання малого та середнього підприємництва		низька результативність інструментів державної підтримки малого та середнього підприємництва	неналежна територіальна розгалуженість державних інституцій підтримки розвитку малого та середнього підприємництва
	подвійне трактування деяких законів і підзаконних актів у сфері малого та середнього підприємництва, їх неузгодженість і суперечність	недосконалість механізму залучення бізнесу до узгодження державної політики у сфері малого та середнього підприємництва		узагальнений характер показників оцінювання результативності реалізації запланованих заходів щодо державної підтримки малого та середнього підприємництва	низький рівень професійної зрілості та дієвості інституцій державної підтримки розвитку малого і середнього підприємництва
	невідповідність національного законодавства у сфері малого та середнього підприємництва європейським нормам права	декларативний характер заходів щодо подолання корупції і зниження тіньової економіки		невідповідність запланованих і фактичних обсягів фінансування державних програм у сфері малого та середнього підприємництва за рахунок бюджетних коштів	відсутність успішного досвіду з розбудови державних інституцій з активізації інноваційного розвитку малого та середнього підприємництва
	розмитість законодавчих норм стосовно захисту прав суб'єктів малого та середнього підприємництва і забезпечення їх економічної безпеки	часткове дублювання функцій у сфері державного регулювання малого та середнього підприємництва органами виконавчої влади		невиконання заходів, визначених програмами розвитку малого та середнього підприємництва	нерозвиненість інституту саморегулювання у сфері державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва
	недосконалість законодавства щодо державної реєстрації суб'єктів малого та середнього підприємництва, їх банкрутства та ліквідації	надмірне втручання посадових осіб контролюючих органів державної влади в діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва		формальний та узагальнений характер звітності щодо результативності реалізації заходів державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва	низький рівень фінансування державних фондів підтримки малого та середнього підприємництва
	недостатня прозорість і суперечливий характер механізму державних закупівель, зокрема за участю малого та середнього підприємництва	формальний характер публічного обговорення регуляторних актів, прийняття яких впливає на розвиток суб'єктів малого та середнього підприємництва		відсутність прозорого відображення у звітах щодо виконання державного бюджету фактичних витрат на реалізацію бюджетних програм у сфері малого та середнього підприємництва	недосконалість механізму співпраці держави та фінансово-кредитних установ щодо пільгових умов кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва
	складність системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності суб'єктів малого та середнього підприємництва			відсутність науково-обгрунтованого методичного забезпечення щодо визначення результативності реалізації цільових програм у сфері малого та середнього підприємництва	обмежений характер інструментів інформаційно-комунікативної та консультативної державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва
	високий рівень податкового тиску на суб'єкти малого та середнього підприємництва попри постійні зміни законодавства в цій сфері				
	Першочергові заходи щодо удосконалення державного регулювання малого та середнього підприємництва				
Удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва	Розмежування функцій державних органів виконавчої влади, що регулюють діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва	Удосконалення механізму реалізації державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва	Розширення спектра фінансово-кредитних інструментів державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва		
Спрощення і прискорення процесів проходження адміністративних процедур суб'єктами малого та середнього підприємництва	Зниження регулятивного тиску на суб'єкти малого та середнього підприємництва	Розроблення системи індикаторів щодо оцінювання результативності реалізації запланованих заходів державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва	Впровадження практики моніторингу рівня компетентності та дієвості інституцій підтримки малого та середнього підприємництва		
Зменшення податкового тиску на суб'єкти малого та середнього підприємництва, використання інструментів пільгових канікул і пільгового оподаткування	Проведення реальних публічних обговорень законопроектів стосовно державної політики у сфері малого та середнього підприємництва	Фінансування державних програм у сфері малого та середнього підприємництва на основі використання пріоритетно-цільового підходу, спрямованого на подолання існуючих проблем і формування потенціалу для активізації пріоритетних напрямів розвитку	Створення ефективної інформаційно-комунікативної та консультативної платформи державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва		
Спрощення системи обліку і звітності суб'єктів малого та середнього підприємництва	Обмеження прав контролюючих органів щодо регуляторного втручання в діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва	Введення практики публічного звітування щодо ефективності реалізації державних програм розвитку малого та середнього підприємництва	Формування дієвого інституційно-інфраструктурного базису державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва		
Забезпечення якісного діалогу між державою і суб'єктами малого та середнього підприємництва					

Рис. 1.20. Недоліки і першочергові заходи щодо удосконалення державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні

(авторська розробка)

- розмитість законодавчих норм стосовно захисту прав суб'єктів малого та середнього підприємництва і забезпечення їх економічної безпеки;

- недосконалість законодавства щодо державної реєстрації суб'єктів малого та середнього підприємництва, їх банкрутства та ліквідації;

- недостатня прозорість і суперечливий характер механізму державних закупівель, зокрема за участю суб'єктів малого та середнього підприємництва;

- складність системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності суб'єктів малого та середнього підприємництва;

- високий рівень податного тиску на суб'єкти малого та середнього підприємництва попри постійні зміни законодавства в цій сфері тощо;

2) недоліки інституціонально-регуляторного характеру:

- значна кількість контролюючих органів та інспекцій державного регулювання малого та середнього підприємництва;

- низька якість та ефективність роботи органів виконавчої влади у сфері державного регулювання малого та середнього підприємництва;

- недосконалість механізму залучення бізнесу до узгодження державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва;

- декларативний характер заходів щодо подолання корупції і зниження тіньової економіки;

- часткове дублювання функцій у сфері державного регулювання малого та середнього підприємництва органами виконавчої влади;

- надмірне втручання посадових осіб контролюючих органів державної влади в діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва;

- формальний характер публічного обговорення регуляторних актів, прийняття яких впливає на розвиток суб'єктів малого та середнього підприємництва тощо.

Недосконалість системи державного регулювання малого та середнього підприємництва у розрізі підтримки і стимулювання їх розвитку виражається, насамперед, у таких недоліках [303; 305; 314]:

1) недоліки результативно-оціночного характеру:

- низька результативність інструментів державної підтримки малого та середнього підприємництва;
 - узагальнений характер показників оцінювання результативності реалізації запланованих заходів щодо державної підтримки малого та середнього підприємництва;
 - невідповідність запланованих і фактичних обсягів фінансування державних програм у сфері малого та середнього підприємництва за рахунок бюджетних коштів;
 - невиконання заходів, визначених програмами розвитку малого та середнього підприємництва;
 - формальний та узагальнений характер звітності щодо результативності реалізації заходів державної підтримки малого та середнього підприємництва;
 - відсутність прозорого відображення у звітах щодо виконання державного бюджету фактичних витрат на реалізацію бюджетних програм у сфері малого та середнього підприємництва;
 - відсутність науково-обґрунтованого методичного забезпечення щодо визначення результативності реалізації цільових програм у сфері малого та середнього підприємництва тощо;
- 2) недоліки інституціонально-інфраструктурного характеру:
- неналежна територіальна розгалуженість державних інституцій підтримки розвитку малого та середнього підприємництва;
 - низький рівень професійної зрілості та дієвості інституцій державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва;
 - відсутність успішного досвіду з розбудови державних інституцій з активізації інноваційного розвитку малого та середнього підприємництва;
 - нерозвиненість інституту саморегулювання у сфері державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва;
 - низький рівень фінансування державних фондів підтримки малого та середнього підприємництва;

- недосконалість механізму співпраці держави та фінансово-кредитних установ щодо пільгових умов кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва;

- обмежений характер інструментів інформаційно-комунікативної та консультативної державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва тощо.

Приймаючи до уваги визначені недоліки державного регулювання малого та середнього підприємництва, вважаємо за доцільне виділити першочергові заходи щодо його покращення:

- удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва;

- спрощення і прискорення процесів проходження адміністративних процедур суб'єктами малого та середнього підприємництва;

- зменшення податкового тиску на суб'єкти малого та середнього підприємництва, використання інструментів пільгових канікул і пільгового оподаткування;

- спрощення системи обліку і звітності суб'єктів малого та середнього підприємництва;

- забезпечення якісного діалогу між державою і суб'єктами малого та середнього підприємництва;

- розмежування функцій державних виконавчих органів, що регулюють діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва;

- зниження регулятивного тиску на суб'єкти малого та середнього підприємництва;

- проведення реальних публічних обговорень законопроектів стосовно державної політики у сфері малого та середнього підприємництва;

- обмеження прав контролюючих органів щодо регуляторного втручання в діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва;

- удосконалення механізму реалізації державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва;

- розроблення системи індикаторів щодо оцінювання результативності реалізації запланованих заходів державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва;
- фінансування державних програм у сфері малого та середнього підприємництва на основі використання пріоритетно-цільового підходу, спрямованого на подолання існуючих проблем і формування потенціалу для активізації пріоритетних напрямів розвитку;
- введення практики публічного звітування щодо ефективності реалізації державних програм розвитку малого та середнього підприємництва;
- розробка методичного забезпечення оцінки ефективності реалізації заходів, визначених програмами розвитку малого та середнього підприємництва;
- розширення спектра фінансово-кредитних інструментів державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва;
- впровадження практики моніторингу рівня компетентності та дієвості інституцій підтримки малого та середнього підприємництва;
- створення ефективної інформаційно-комунікативної та консультативної платформи державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва;
- формування дієвого інституціонально-інфраструктурного базису підтримки розвитку малого та середнього підприємництва тощо.

Таким чином, узагальнюючи результати проведеного дослідження, варто зазначити, що наразі державне регулювання розвитку малого та середнього підприємництва має низку недоліків, які негативно впливають на ефективність реалізації політики у цій сфері. Подолання таких прогалин та формування якісно нового підходу до впровадження державної політики у сфері підприємництва потребує удосконалення теоретико-методологічного базису і розроблення інструментарію її реалізації, що стане запорукою формування сприятливого бізнес-клімату для забезпечення розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні.

Висновки до розділу 1

Дослідження сьогочасних тенденцій економічного розвитку України дозволило виявити низку макроекономічних диспропорцій, пов'язаних з поглибленням сировинноорієнтованого та низькотехнологічного характеру національного господарства. Зазначене підтверджується негативною динамікою низки індексів соціально-економічного становища країни, серед яких найбільш критичного прояву набули індекс промислової продукції (зниження з 112,2 % у 2010 р. до 99,9 % у 2017 р.), питома вага промислових підприємств у структурі валової доданої вартості (з 21,7 % до 18,5 %), питома вага машинобудівної продукції в загальному обсязі експорту (з 17,7 % до 11,7 %), обсяг інвестиційних надходжень іноземного капіталу (з 5851,2 млн. дол. до 1871,2 млн.), співвідношення державного боргу до ВВП (з 39,9 % до 71,8 %). На основі цього встановлено нагальну потребу перегляду засад формування та реалізації державної економічної політики з метою подолання існуючих диспропорцій і визначення внутрішніх резервів економічного зростання країни. Розкрито пріоритетні напрями реалізації державної економічної політики, які полягають у формуванні сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва, створенні базису для зростання високотехнологічних конкурентоспроможних виробництв, забезпеченні інтелектуально-інноваційного розвитку вітчизняної транспортно-логістичної системи і створенні умов для реалізації експортного потенціалу національної економіки.

Визначено пріоритетність створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва, що виступає базисом вітчизняного підприємницького сектору, забезпечує формування ВВП країни, здійснює наповнення доходної частини державного бюджету, приймає безпосередню участь у вирішенні соціальних проблем, забезпечує підвищення зайнятості та доходності населення, задовольняє потреби суспільства у товарах та послугах. На основі проведеного аналізу сучасного стану і тенденцій розвитку суб'єктів

малого та середнього підприємництва виявлено і систематизовано деструктивні фактори впливу на особливості їх функціонування залежно від сфери і рівня їх виникнення: загальноекономічні та політичні, інституціонально-регуляторні, фінансово-інвестиційні, інформаційно-консультативні та комунікативні фактори зовнішнього середовища; організаційно-управлінські, фінансово-економічні, інвестиційні та інноваційно-технологічні фактори внутрішнього середовища.

Виявлено, що кризове становище суб'єктів малого та середнього підприємництва в значній мірі обумовлено недостатньою ефективністю діючої нині державної політики у цій сфері. Досліджено еволюцію становлення нормативно-правового забезпечення малого та середнього підприємництва і розкрито періодизацію розвитку державного регулювання цієї сфери, що включає п'ять етапів, які окреслюють еволюційні зміни законодавчої бази та інструментів державного регулювання підприємництва відповідно до рівня компетентності органів влади та населення України. Встановлено, що сучасний етап характеризується започаткуванням системного підходу до державного регулювання і підтримки малого та середнього підприємництва, особливістю якого є формування стратегічних та програмних ініціатив і розбудова інституцій державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Ґрунтуючись на аналізі державної політики у сфері малого та середнього підприємництва, виявлено і згруповано недоліки законодавчо-регуляторного, інституціонально-регуляторного, результативно-оціночного і інституціонально-інфраструктурного характеру, і розкрито першочергові заходи щодо удосконалення державного регулювання в цій сфері.

Наукові результати першого розділу знайшли відображення в наукових працях [77; 303; 305; 306; 311; 312; 314; 318] за списком використаних джерел.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

2.1. Теоретичний базис удосконалення державного регулювання малого та середнього підприємництва

Перехід України від централізованої планової системи управління до соціально орієнтованої ринкової економіки, з одного боку, створив нові можливості для сталого розвитку та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, а з іншого – викликав деякі протиріччя, що стосуються визначення оптимального рівня державного втручання в економічні процеси та забезпечення їх саморегуляції на основі використання ринкового механізму.

Більшість науковців стосовно даного питання дотримуються доволі однозначної думки – нині назріла потреба в раціональному втручанні держави в економічні процеси. Вченими констатується, що необхідність державного регулювання економіки є очевидною. Економічні відносини ринкового типу, для яких характерним є механізм саморегулювання, потребують цілеспрямованого впливу держави [271]. Адже ринкова економіка не захищена від таких негативних явищ як неповна зайнятість населення, циклічність економічного розвитку, монополізм, нестабільність рівня цін, несправедливий розподіл доходів тощо. Існують сфери діяльності, які не завжди вигідні для приватного бізнесу. Також є сфери, де ринкові механізми спрацьовують або із запізненням, або не спрацьовують взагалі (зокрема, це стосується ринку робочої сили) [156].

Тому державне втручання в економічні процеси може бути ефективним і виправданим, але тільки за умови, якщо воно є зваженим, тобто враховує найоптимальніший розподіл регулюючих функцій між державою та ринком. Раціональне державне регулювання економіки не суперечить ринковому

механізму, а свідомо використовує його саморегулюючий потенціал, що, у свою чергу, надає ринковим саморегуляторам можливість більш ефективно та цілеспрямовано впливати на соціально-економічний розвиток [13].

Тому оптимальним варіантом є ефективне поєднання ринкових механізмів та державного регулювання. Перші створюють умови для розширення діяльності підприємств, підтримують ефективну конкуренцію, забезпечують виробництво необхідної продукції та зайнятість населення. Державне регулювання, у свою чергу, забезпечує функціонування необхідних інститутів, підтримує сприятливий інвестиційний клімат та необхідний рівень соціальної захищеності [130].

Адже державне регулювання, яке захищає споживачів, акціонерів і громадськість, не накладаючи при цьому надмірне навантаження на підприємства, сприяє створенню середовища для процвітання приватного сектору. Рациональне регулювання підприємницької діяльності вимагає наявності як ефективних процедур, так і міцних інститутів, що встановлюють прозорі і здійснювані в обов'язковому порядку правила. Там, де регулювання носить обтяжливий характер, а конкуренція обмежена, успіх підприємства, як правило, залежить від наявності «потрібних» зв'язків. А там, де механізми регулювання прозорі, ефективні і прості у застосуванні, підприємцям простіше брати участь в конкурентній боротьбі, здійснювати інновації і розвивати виробництво [148].

Теоретичні аспекти державного регулювання підприємництва активно висвітлюються в публікаціях вітчизняних вчених [9; 31; 37; 91; 95; 109; 129; 139; 140; 142; 146; 184; 331; 334]. Зокрема з метою визначення ролі держави в становленні і розвитку сектору малого та середнього підприємництва вченими використовуються такі взаємопов'язані категорії як «державна регуляторна політика», «державне регулювання», «державна політика», «державна підтримка». Розглянемо більш детально наукові підходи до розуміння даних понять задля розкриття їх змісту і визначення суттєвих відмінностей між ними.

Згідно чинного законодавства поняття державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності є напрямом державної політики, спрямованим на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також

адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України [210].

Приймаючи за основу чинне законодавство, О. Швердіна визначає державну регуляторну політику у сфері господарської діяльності як напрям державної економічної політики, з метою забезпечення ефективного впливу держави на економічні й соціальні процеси та оптимізації адміністративно-правового регулювання економічних відносин, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин між органами державної влади й іншими суб'єктами регуляторного впливу та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних і неефективних регуляторних актів, оптимізацію меж втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання [331].

І. Колупаєва також розкриває державну регуляторну політику як напрям державної політики, що передбачає синтез правового та економічного регулювання відносин між суб'єктами підприємницької діяльності, а також адміністративних та економічних відносин між регуляторними органами та іншими органами влади й суб'єктами підприємництва, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та використання податкових важелів як основного інструменту державного регулювання, який спрямований на стимулювання легальної господарської діяльності суб'єктів господарювання та детінізації бізнесу [129].

О. Літвінов розглядає державну регуляторну політику у сфері господарської діяльності як напрям державної політики, що має на меті [146]:

- систематичне вдосконалення правового регулювання господарських та адміністративних відносин між регуляторними органами та суб'єктами господарювання, спрощення регуляторної бази;

- недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання і усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, обґрунтування необхідності державного втручання в дію ринкових механізмів;

- дотримання регуляторними органами у своїй діяльності принципів доцільності, адекватності, ефективності, збалансованості, передбачуваності, прозорості та врахування громадської думки.

М. Погрібняк визначає регуляторну політику як напрям політики держави, спрямований на поліпшення якості державного управління та місцевого самоврядування у сфері господарської діяльності шляхом законодавчого визначення процедур підготовки, прийняття, відстеження ефективності дії та перегляду регуляторних актів щодо регулювання цієї сфери [184].

С. Кулик трактує державну регуляторну політику у сфері малого підприємництва як заплановану програму реалізації стратегічних та поточних цілей, цінностей і дій органів влади щодо координації та регулювання розвитку малого підприємництва [142].

Дослідженню сутності поняття державного регулювання підприємницької діяльності також присвячено багато наукових праць, що зумовило існування низки підходів до розуміння його сутності. Основні підходи до розуміння даної економічної категорії подано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Наукові підходи до визначення змісту категорії «державне регулювання»

Автор	Сутність поняття
1	2
О. Гарагонич [31]	<i>Державне регулювання господарської діяльності</i> – це система типових заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, які здійснюються уповноваженими державними установами і спрямовані на скерування суб'єктів господарської діяльності в напрямі, необхідному для досягнення необхідного соціально-економічного результату.

1	2
С. Бевз [9]	<p>У широкому сенсі <i>державне регулювання господарської діяльності</i> тотожне державному управлінню, тобто являє собою самостійний вид державної діяльності, що має організуючий, виконавчо-розпорядчий, підзаконний характер, особливої групи державних органів (посадових осіб) щодо практичної реалізації функцій та завдань держави, яка має своїми функціями: прогнозування й планування, організацію, керівництво, координацію, контроль та регулювання у вузькому сенсі.</p> <p>У вузькому сенсі <i>державне регулювання господарської діяльності</i> – це функція державного управління, що полягає у упорядкуванні, налагодженні взаємозв'язків між елементами керованої системи (господарської діяльності) шляхом встановлення загальних правил, нормативів, які є обов'язковими для всіх учасників господарської діяльності (як суб'єктів господарювання, так і органів державної влади).</p>
С. Жарая [91]	<p><i>Державне регулювання підприємницької діяльності</i> – це окрема функція державного управління, що являє собою діяльність органів державної влади, яка спрямована на розвиток підприємницької активності суб'єктів господарювання та оптимізацію регуляторних процедур відповідно до норм і стандартів, прийнятих у розвинених економіках, а також із врахуванням динаміки розвитку внутрішнього та зовнішнього середовища.</p>
О. Шраменко [334]	<p><i>Державне регулювання підприємницької діяльності</i> – це реалізація об'єктивності економічної необхідності координування, узгодження діяльності підприємницьких структур з метою досягнення загальної мети макроекономічного розвитку – задоволення суспільних потреб. При цьому досягнення цієї мети в значній мірі залежить від відповідності форм і методів державного регулювання підприємницької діяльності умовам суспільства.</p>
М. Ісаков [109]	<p>Головне призначення <i>державного регулювання у сфері підприємницької активності</i> є викорінення недоліків та проблем саморегулювання ринку і встановлення порядку у діяльності суб'єктів бізнесу, що націлено на процеси забезпечення інтересів суспільства та налагодження економіки, орієнтованої на соціум.</p>
В. Мареніченко [151]	<p><i>Державне регулювання якісного розвитку малого та середнього бізнесу</i> – це систематичний, цілеспрямований процес, що має інноваційний, творчий та неминучий характер, поєднує категорії «якість» та «розвиток», і базується на етичних та професійних принципах, з метою отримання соціально-економічного ефекту.</p>

1	2
М. Гойхман [37]	<p><i>Державне регулювання банківського сектору</i> – це система заходів і правової бази, за допомогою яких центральний банк та інші суб'єкти державного регулювання банківського сектору забезпечують стабільне, безпечне функціонування банків, запобігають дестабілізуючим процесам у ньому.</p> <p>Використання такого підходу дозволяє врахувати сукупність правового інструментарію органів державного регулювання в контексті взаємопов'язаних економічних відносин, які виникають з приводу забезпечення ефективного розвитку банків, підвищує значення банківського сектору у забезпеченні стабільного та ефективного розвитку економічної системи країни загалом.</p>
О. Назаркевич [161]	<p><i>Державне регулювання розвитку малого аграрного підприємництва</i> – це сукупність заходів держави, спрямованих на мобілізацію ресурсів та формування сприятливих умов для їх стимулювання, активізації й високоефективної діяльності з метою досягнення значного сукупного екологосоціоекономічного ефекту.</p>
А. Жупаненко [93]	<p><i>Державне регулювання окремих сегментів неявної інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери</i> має полягати у застосуванні форм і методів цілеспрямованого впливу державної політики на розвиток та створення умов для ефективної співпраці органів державної влади, місцевого самоврядування й приватного сектора щодо розвитку за допомогою різних механізмів: адміністративних, організаційних, економічних, правових, екологічних тощо.</p>

У свою чергу, визначення державної політики у сфері підприємництва зазвичай пов'язують з державною підтримкою суб'єктів підприємницької діяльності. Зокрема, законодавством задекларовано засади державної політики у сфері розвитку і підтримки малого та середнього підприємництва. Слід відзначити, що метою державної політики у цій сфері визначено: створення сприятливих умов та забезпечення розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності; стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого і середнього підприємництва; сприяння провадженню діяльності щодо просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринки;

забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян [238].

Так, З. Варналій визначає державну політику підтримки підприємництва як сукупність (комплекс) пріоритетних народногосподарських підходів і рішень, які визначають основні напрями і форми правового, економічного та організаційного сприяння розвитку підприємництва з урахуванням інтересів держави та суб'єктів господарювання. Автор підкреслює, що під державною підтримкою необхідно розуміти, з одного боку, державне регулювання цього сектору економіки, що передбачає насамперед свідоме формування державними структурами правових, економічних та організаційних умов становлення і розвитку підприємництва, а з іншого – створення стимулів, використання матеріальних і фінансових ресурсів, які залучаються у сферу підприємництва на пільгових засадах або безоплатно [23].

Безпосередньо державну підтримку малого та середнього бізнесу Н. Галан розглядає як систему інструментів прямого і непрямого впливу держави на розвиток малого та середнього бізнесу з метою створення сприятливих умов для нарощування його суб'єктами конкурентних переваг та подолання об'єктивних бар'єрів, що зумовлені їхнім розміром [30].

Г. Колісник у своїй науковій праці визначає державну підтримку малого підприємництва як комплекс заходів, спрямованих на розвиток підприємницької діяльності, що передбачає свідоме формування державними структурами фінансових, правових, інформаційних, економічних та організаційних умов становлення і розвитку малого підприємництва [126].

Т. Жадан, досліджуючи питання прогнозування та державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі, надає визначення державної підтримки розвитку галузі як складової державного регулювання, під якою розуміється сукупність виключно стимулюючих форм, методів, інструментів та заходів впливу держави на процеси, відносини та явища, які мають місце у сферах ресурсного забезпечення, виробництва та реалізації продукції, що дають змогу досягти необоротних, направлених, закономірних та якісних змін з метою підсилення

стійкості галузі до збурюючого впливу внутрішнього і зовнішнього середовища, підвищення її конкурентоспроможності на внутрішньому і світовому ринках [90].

Варто зазначити, що багатьма вченими розглядалося питання визначення специфічних рис та відмінностей досліджених понять. Так, Н. Азьмук наголошує на необхідності розмежування таких категорій як «державне регулювання», «державна підтримка», «державне управління». Державне регулювання малого підприємництва, на думку автора, слід розглядати, як цілеспрямовану, комплексну діяльність державних інститутів, стосовно поєднання, узгодження, комбінування різних форм, методів регулювання і підтримки суб'єктів малого підприємництва та його інфраструктури. Державна підтримка є складовою системи регулювання розвитком малого підприємництва, яка спрямована на формування сприятливого для розвитку цього сектору економіки середовища і реалізується відповідними загальнодержавними, регіональними та місцевими органами влади, з метою узгодження інтересів держави і малого підприємництва. Державне управління, автором визначено як систему органів, які відповідно до покладених на них функцій і повноважень здійснюють організуючий вплив на мале підприємництво на відповідному рівні з метою впорядкування та підвищення його результативності. Також, автором зазначено, що взаємозв'язок зазначених понять полягає у наступному: «державне управління» та «державна підтримка» пересікаються між собою у частині функцій органів влади щодо створення сприятливого середовища для суб'єктів малого підприємництва та є складовими «державного регулювання» [1].

О. Прутська та Ю. Ярова зазначають, що категорії державного регулювання і державної підтримки сполучаються як загальне й особливе. Державна підтримка є частиною державного регулювання. Під державною підтримкою автори розуміють спосіб впливу на суб'єкти господарювання, спрямований на вирішення певних завдань розвитку економіки шляхом застосування сукупності інструментів і форм [265].

Досить цікаву думку стосовно даного питання висловлюють О. Кахович та Р. Южека про те, що терміни «державне регулювання економіки» та «державна

економічна політика» не варто ототожнювати. Державна економічна політика являє собою основні напрями діяльності держави у сфері економіки, у той час як державне регулювання економіки – діяльність держави в особі її органів, спрямована на реалізацію державної економічної політики з використанням спеціальних засобів, форм та інструментів. Відсутність чітко сформульованої, належним чином оформленої, стабільної й передбачуваної державної економічної політики є істотним недоліком, що перешкоджає ефективному державному регулюванню ринку [116].

Аналізуючи існуючі підходи до визначення понять державної регуляторної політики, державного регулювання та державної політики підтримки суб'єктів підприємницької діяльності, варто зазначити, що:

- по-перше, розглянуті визначення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності базуються на законодавчому трактуванні даного поняття; авторами, у свою чергу, здійснено уточнення та розширення окремих формулювань у залежності від цільових орієнтирів реалізації такої політики;

- по-друге, державне регулювання підприємницької діяльності прийнято розглядати як систему заходів законодавчого, виконавчого, організаційного та контролюючого впливу держави на суб'єкти підприємництва з метою подолання недоліків та проблем функціонування механізму саморегулювання і створення сприятливих умов для розвитку суб'єктів підприємницької діяльності; поширеною є теорія щодо ототожнення державного регулювання та державного управління або визначення державного регулювання в якості системної функції державного управління;

- по-третє, державна політика підтримки у сфері підприємницької діяльності представляє собою сукупність підходів, форм, методів та інструментів правового, економічного, організаційного та стимулюючого впливу держави на суб'єкти підприємництва з метою створення сприятливого середовища для їх розвитку за рахунок удосконалення державної регуляторної політики та забезпечення їх державної підтримки.

Поряд з наявністю низки наукових здобутків щодо визначення суті державної політики у сфері підприємництва, сформувався доволі значний спектр теоретичних поглядів відносно принципів її реалізації. Проте, слід зазначити, що в більшості наукових публікацій в якості базових визначено законодавчо закріплені принципи державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності, серед яких: принципи доцільності, адекватності, ефективності, збалансованості, передбачуваності, прозорості та врахування громадської думки [210].

Аналізуючи засади державного регулювання економікою, Д. Стеченко наводить доволі розширений перелік принципів його реалізації, серед яких загальними є: принцип пріоритету прав над економікою; постійне розширення органічно взаємопов'язаних форм державного регулювання; поєднання національно-державного підходу та інтернаціонального досвіду державного регулювання в умовах реформування економіки. Також, автор додатково розкриває принципи, яких потрібно дотримуватися створюючи систему державного регулювання економіки в Україні: принципи ефективності, справедливості, стабільності, системності державного впливу, адекватності, оптимального поєднання адміністративно-правових та економічних важелів, поступовості та етапності, забезпечення єдності стратегічного і поточного державного регулювання та його оперативності [283].

В. Гриньова та М. Новікова зазначають, що принципи державного регулювання економіки забезпечують систематичну послідовність у прийнятті рішень, спрямованих на економічний і соціальний розвиток країни. Тому основними принципами, на думку авторів, є: цілеспрямованість, погодженість та обґрунтованість усіх дій у системі державного регулювання економіки, відповідальність за прийняття рішень і кінцеві результати, високий професіоналізм суб'єктів державного регулювання економіки, ефективне використання ресурсів, пріоритетність вирішуваних проблем, орієнтованість на забезпечення економічного розвитку та на його основі соціального благополуччя для всього населення [50].

О. Чечель вважає, що принципами державного регулювання економіки є науковість, погодження інтересів, цілеспрямованість, пріоритетність та доцільність, системність, комплексність, принцип гнучкості й адаптації, достатності, принципи організаційно-правового й економіко-організаційного забезпечення, а також принципи поступовості та етапності здійснення державного регулювання економіки, пріоритету права над економікою, єдності економіки і політики, ефективності, прозорості, відповідальності [327].

Принципи регуляторної політики на думку С. Кулик мають базуватися на загальних принципах державної політики, які визначені суспільством, серед яких: дотримання загальнодержавних інтересів, цілісність розвитку малого підприємництва, забезпечення умов рівноправного розвитку всіх суб'єктів господарювання, забезпечення сприятливих законодавчих, організаційних та економічних основ для розвитку малого підприємництва [143].

Н. Ушакова та Л. Зарецька в якості основних принципів державного регулювання економіки визначають такі з них: наукової обґрунтованості, погодження інтересів, системності, цілеспрямованості, пріоритетності, комплексності, адаптації, мінімальної достатності, ефективності [300].

Викликає зацікавлення підхід до визначення методологічних принципів ефективного використання потенціалу малого підприємництва, представлений автором Н. Гришиною. Такими принципами є [51]:

- принцип визнання пріоритетності підприємницької діяльності і її підпорядкованість вирішенню завдань стійкого розвитку, реалізації інноваційної моделі економічного розвитку;

- принцип забезпечення комплексного системного підходу, згідно з яким система підтримки розвитку потенціалу малого підприємництва має уявляти собою відповідну соціально-економічну систему цілей, завдань, засобів і правил їх досягнення, умов реалізації, тощо;

- принцип використання загальної теорії управління, що дозволить регламентувати послідовність дій та виконавців завдань, визначених для

формування і реалізації стратегії розвитку потенціалу малого підприємництва в середньо- і довгостроковому періодах;

- принцип гнучкості, що передбачає врахування багатоваріантних прогнозів розвитку окремих складових підприємницького потенціалу під впливом зміни зовнішнього і внутрішнього середовища;

- принцип узгодження цілей держави і малого підприємництва в напрямках активізації інноваційно-інвестиційних процесів, зниження витрат та використання ресурсозберігаючих технологій, орієнтації на інтенсивний тип розвитку великого, середнього і малого підприємництва;

- принцип маркетингового спрямування моделі на сегментування підприємницької сфери, що сприятиме ефективній реалізації заходів підтримки і регулювання підприємницької діяльності.

Принципи системи державного регулювання аграрного сектора економіки виділяє Г. Павлова, до яких на її думку відносяться такі: принципи ефективності, справедливості, стабільності, системності державного впливу, адекватності, оптимального поєднання адміністративно-правових та економічних важелів, поступовості та етапності, забезпечення єдності стратегічного і поточного державного регулювання та його оперативності [173].

А. Омельчук розкриває основні принципи розробки та реалізації державних цільових програм в рамках державного програмування як функції управління національним господарством, серед яких: еволюційність, цілісність, об'єктивність, соціальна спрямованість, науковість, оптимальність, пропорційність та збалансованість, самостійність, гласність, дотримання загальнодержавних інтересів тощо [169].

О. Євсєєва приділяє увагу визначенню принципів формування і реалізації державної політики розвитку території, до яких відносить такі як: конституційність та законність; централізація та децентралізація; узгодження загальнодержавних та територіальних інтересів; обґрунтованість інструментарію управління на національному та регіональному рівнях; доступність і гласність

механізмів, що забезпечують реалізацію політики; самоорганізація; субсидіарність; адекватність методів [87].

Р. Кобко зазначає, що державне регулювання економічної безпеки ринку страхових послуг доцільно розглядати спираючись на такі принципи як: системність, безперервність, плановість, компетентність, поєднання гласності й конфіденційності, інформаційна прозорість, пріоритет заходів попередження [122].

Вивчення наукових підходів стосовно визначення сутності поняття та принципів формування державної політики у сфері підприємництва, дозволило надати власне бачення теоретичних положень щодо удосконалення державного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва, що ґрунтується на авторському трактуванні даної категорії, визначенні принципів і напрямів державного регулювання суб'єктів цієї сфери (рис. 2.1) [320].

На думку автора дисертації *державне регулювання малого та середнього підприємництва* варто розглядати як напрям державної економічної політики, що ґрунтується на застосуванні системно-структурного і аналітико-результативного підходів до визначення дієвих механізмів, методів та інструментів формування сприятливого середовища для забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів малого та середнього підприємництва з урахуванням світових тенденцій розбудови підприємницького сектора [320; 321].

Принципами державного регулювання розвитку малого й середнього підприємництва визначено нормативні, загальні та специфічні. До нормативних принципів відносяться принципи, задекларовані національним законодавством щодо засад реалізації державної регуляторної політики у цій сфері [210]:

- принцип доцільності, що означає обґрунтовану необхідність державного регулювання господарських відносин з метою вирішення існуючої проблеми;
- принцип адекватності, що передбачає відповідність форм та рівня державного регулювання господарських відносин потребі у вирішенні існуючої проблеми та ринковим вимогам з урахуванням усіх прийнятних альтернатив;
- принцип ефективності, який ґрунтується на забезпеченні досягнення внаслідок дії регуляторного акта максимально можливих позитивних результатів

- принцип збалансованості, що передбачає забезпечення у регуляторній діяльності балансу інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави;
- принцип передбачуваності, який означає послідовність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, а також планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дозволяє суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності;
- принцип прозорості та врахування громадської думки, що передбачає відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах їх регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності.

До загальних принципів державного регулювання малого та середнього підприємництва варто віднести такі як [321]:

- принцип цілеспрямованості – передбачає спрямування державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва на вирішення конкретних проблем і досягнення визначених стратегічних цілей;
- принцип реальності – визначені цілі державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва мають бути реальними й економічно обґрунтованими можливостями їх ресурсного забезпечення;
- принцип комплексності – передбачає проведення ґрунтовного аналізу причинно-наслідкових взаємозв'язків у системі функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва й розробки комплексу дієвих механізмів, методів та інструментів вирішення нагальних проблем їх діяльності;
- принцип послідовності – враховує необхідність дотримання чіткого послідовного плану при реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва з метою швидкої адаптації суб'єктів господарювання до можливих змін;

- принцип актуальності – наполягає на потребі своєчасного прийняття державою необхідних рішень стосовно подолання диспропорцій розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва;

- принцип узгодженості – потребує координації та погодження дій щодо розвитку суб'єктів малого й середнього підприємництва на всіх ієрархічних рівнях державної влади;

- принцип системності – передбачає проведення дослідження економічного явища чи процесу, що протікає у сфері малого та середнього підприємництва, як складної системи взаємопов'язаних елементів;

- принцип гнучкості – враховує важливість коригування планів та програм розвитку суб'єктів малого й середнього підприємництва в залежності від зміни умов функціонування і необхідності адаптації до них;

- принцип гармонійності – передбачає збалансованість та оптимальність сформованої державної політики у сфері розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва відповідно до перспективних напрямків їх зростання;

- принцип достовірності – потребує врахування достовірної, точної та об'єктивної інформації при розробці державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва і прогнозуванні відповідних наслідків її реалізації.

Що стосується специфічних принципів державного регулювання малого та середнього підприємництва, до них варто віднести такі основні з них:

- принцип *оптимальності та досконалості* вибору важелів державного регулювання малого та середнього підприємництва;

- принцип *врахування* державою прав і свобод суб'єктів малого та середнього підприємництва при формуванні і реалізації державної політики;

- принцип *відповідності* запланованих і фактично досягнутих показників ефективності реалізації державної політики у сфері малого та середнього підприємництва;

- принцип *рівноправності* доступу суб'єктів малого та середнього підприємництва до джерел ресурсного забезпечення їх розвитку;

- принцип *транспарентності* діяльності органів державної влади у сфері малого та середнього підприємництва;
- принцип *взаємної відповідальності* держави, бізнесу та громадськості щодо формування сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва;
- принцип *компетентності* органів державної влади в питаннях розвитку малого та середнього підприємництва;
- принцип *паритетності* інтересів держави, бізнесу і суспільства щодо забезпечення стійкого розвитку малого та середнього підприємництва тощо.

Ґрунтуючись на кращих здобутках світової практики у сфері державного регулювання малого та середнього бізнесу, які розглянуто в попередньому розділі, і приймаючи до уваги авторське розуміння сутності даного поняття, визначено такі напрямки регуляторного та координуючого, підтримуючого та стимулюючого впливу держави на розвиток суб'єктів малого та середнього підприємництва як інституціонально-правове, фінансово-інвестиційне, бюджетно-податкове, інституціонально-інфраструктурне й інформаційно-консультативне регулювання.

Таким чином, сформовано теоретичні положення державного регулювання малого та середнього підприємництва, що містять позицію автора щодо розуміння змісту даної наукової категорії, систему нормативних, загальних та специфічних принципів і напрямів державного регулювання цієї сфери.

2.2. Методичні основи оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва

На сьогодні перед державною владою постала необхідність вирішення важливого завдання стосовно визначення внутрішніх точок опори, які стануть базисом зростання національної економіки. Поступова втрата домінуючих

позицій великих підприємств призвела до посилення економічної значущості суб'єктів малого та середнього підприємництва, які забезпечують формування ВВП, наповнення доходної частини бюджетів всіх рівнів, насичення вітчизняного ринку товарами та послугами, забезпечують працевлаштування українського населення і зниження соціальної напруженості в державі.

Розуміючи вагому роль малого та середнього підприємництва, наразі державною владою задекларовано досить широкий спектр заходів, що реалізуються, і плануються до впровадження з метою забезпечення розвитку суб'єктів цієї сфери і формування сприятливого середовища їх функціонування. Однак, ефективність реалізації таких заходів викликає низку суперечностей, оскільки сучасний стан сектору малого та середнього підприємництва відзначається доволі деструктивними тенденціями, вплив яких посилюється у зв'язку з відсутністю ефективних інструментів державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва в країні. Тому нині вагомим значення набуває формування методичного забезпечення оцінювання результативності реалізації державної політики розвитку малого та середнього підприємництва з метою визначення ефективності запропонованих заходів і можливості їх коригування у процесі реалізації стратегічних та програмних ініціатив розвитку суб'єктів цієї сфери [315].

Слід зауважити, що показового підтвердження щодо низької якості державної політики у сфері малого та середнього підприємництва набувають результати розрахунку глобального індексу легкості ведення бізнесу, який використовується для оцінювання рівня сприятливості бізнес-середовища в країні. Так, згідно оприлюдненого рейтингу «Doing Business-2019» до п'ятірки передових країн світу за рівнем легкості ведення бізнесу увійшли Нова Зеландія, що зайняла перше місце рейтингу, Сінгапур, який посідає другу сходинку, Данія, САР Гонконг (Китай), Республіка Корея. Україна посіла 71 позицію, піднявшись на п'ять сходинок порівняно з позицією 2018 р. [343].

Дослідження рейтингу країни в розрізі ключових індикаторів дозволило зробити висновок, що відбулися доволі неоднозначні зміни заданих показників.

Так, за низкою показників Україна дещо погіршила свої позиції: за показником легкості реєстрації підприємства країна втратила 4 позиції, змістившись з 52 на 56 місце, підключення до системи електропостачання – 7 позицій (з 128 на 135), отримання кредитів – 9 позицій (з 23 до 32), оподаткування – 11 позицій (з 43 на 54). За деякими показниками відбулися позитивні зрушення: за індикатором отримання дозволу на будівництво рейтинг країни покращився на 5 позицій (з 35 до 30), реєстрації власності – на 1 позицію (з 64 до 63), захисту інвесторів – на 11 позицій (з 81 на 72), міжнародної торгівлі – на 41 позицію (з 119 на 78), забезпечення виконання контрактів – на 25 позицій (з 82 на 57), вирішення проблем неплатоспроможності – на 4 позиції (з 149 на 145) [343].

Критична позиція країни за індикатором «підключення до системи електропостачання» зумовлена тривалістю проходження даної процедури підприємством та її високою вартістю; за індикатором «міжнародна торгівля» – значними часовими та фінансовими витратами при оформленні документів, необхідних для здійснення експортно-імпортних операцій суб'єктами підприємницької діяльності; за індикатором «вирішення проблеми неплатоспроможності» – часовими втратами та високою вартістю процедур, пов'язаних з оформленням банкрутства підприємства, низьким відсотком повернення коштів з неплатоспроможного підприємства, низьким індексом ефективності нормативно-правової бази з питань банкрутства.

Звичайно, нині позиція України значно покращилася порівняно до попередніх років, зокрема відносно до 2012 р., коли країна займала найнижчу сходинку за період 2010-2019 рр. – 152 позицію (табл. 2.2, рис. 2.2). Однак, як ми бачимо, деякі критерії оцінки сприятливості бізнес-середовища донині знаходяться на досить низькому рівні, значно віддаленому від передових позицій.

Окрім цього, вагомим значення набуває той факт, що Україна займає одну з найнижчих позицій в рейтингу серед країн-сусідів і держав колишнього СРСР. У першу тридцятку загального рейтингу з пострадянських країн увійшли Грузія (6 позиція), Литва (14), Естонія (16), Латвія (19), Азербайджан (25) і Казахстан

(28). Російська Федерація і Білорусь посіли 31 та 37 місце відповідно. Більш низькі позиції рейтингу характерні лише для Узбекистану і Таджикистану [14].

Таблиця 2.2

Позиції України у глобальному рейтингу легкості ведення бізнесу
«Doing Business» протягом 2010-2019 рр. [343]

	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Глобальний рейтинг легкості ведення бізнесу	142	145	152	137	112	96	83	80	76	71

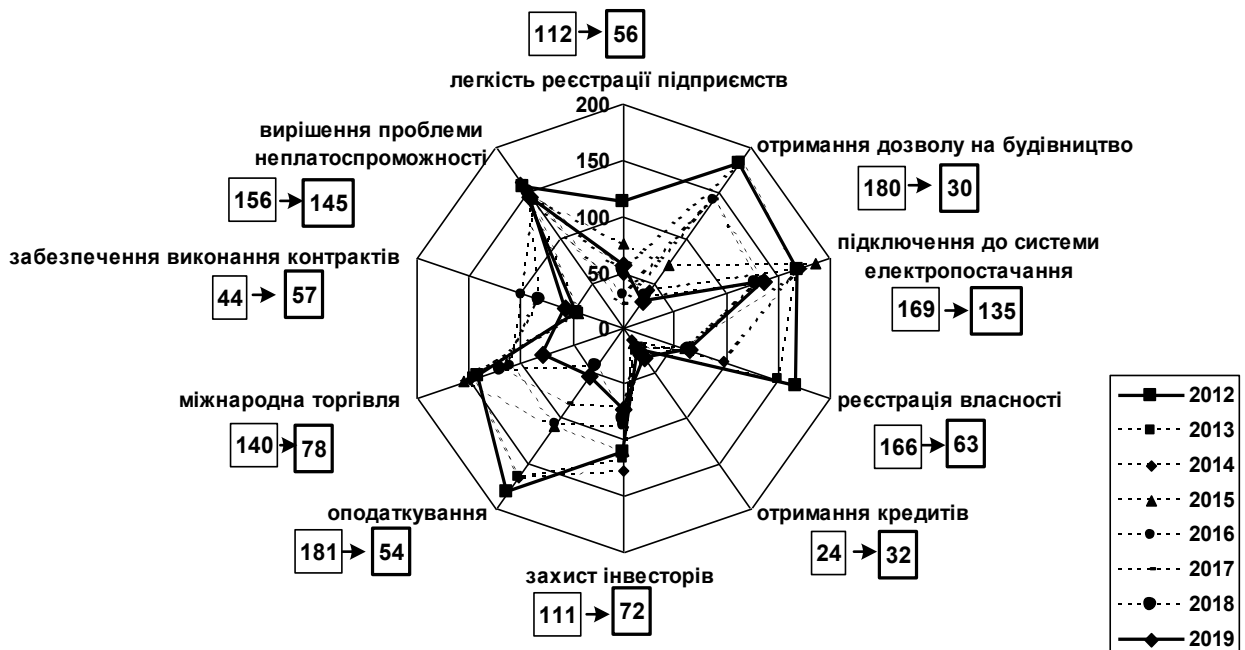

Рис. 2.2. Позиції України у глобальному рейтингу легкості ведення бізнесу в розрізі основних показників (побудовано автором на основі даних [343])

Також, у контексті дослідження державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва, досить показового характеру набувають результати оцінки Індексу глобальної конкурентоспроможності країни, зокрема за показником рівня розвитку бізнесу (табл. 2.3). Так, у глобальному рейтингу конкурентоспроможності 2018 р. Україна посіла 83 місце серед 140 країн. Зокрема за показником якості інститутів країна зайняла 110 позицію,

інфраструктури – 57, рівнем макроекономічної стабільності – 131, розвиненістю фінансової системи – 117, рівнем розвитку бізнесу – 86. Варто відзначити, що згідно опублікованого звіту за 2017-2018 рр. Україна займала 81 позицію серед 137 країн, а відповідно до звіту за 2018 р. рейтинг країни за попередній період зафіксовано на рівні 89 позиції серед 135 країн. Пояснюють подібну тенденцію зміною методології розрахунку зазначеного індексу [345].

Місце України за рівнем розвиненості бізнесу попри незначне покращення на 14 позицій протягом останніх років до 86 сходинки (у 2010-2011 рр. країна займала 100 позицію), до сих пір залишається на неприпустимо низькому рівні. Варто зазначити, що наразі безпосередніми сусідами України у глобальному рейтингу стали Домініканська республіка та Македонія. У той час як постсоціалістичні країни знаходяться значно на вищих сходинках: Польща наразі займає 37 позицію, Росія – 43, Казахстан – 59, Грузія – 66 тощо.

Таблиця 2.3

Позиції України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності протягом 2010-2019 рр. [345]

	Роки								
	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018
Індекс глобальної конкурентоспроможності	89	82	73	84	76	79	85	81	83
Рейтинг країни за рівнем розвитку бізнесу	100	103	91	97	99	91	98	90	86

Також, важливим показником оцінки ефективності державної політики у цьому напрямі є Індекс економічної політики у сфері малого і середнього підприємництва, розроблений Організацією економічного співробітництва і розвитку спільно з Європейською комісією, Європейським банком реконструкції та розвитку й Європейським фондом освіти у 2006 р. Оцінювання даного індексу здійснюється в межах шести країн Східного партнерства – України, Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії та Молдови. Основними напрямками державної політики, що підлягають дослідженню, є: навчання навичкам підприємництва та

підприємницької діяльності жінок, банкрутство і надання другого шансу суб'єктам малого та середнього підприємництва, нормативно-правова база формування політики щодо малого та середнього підприємництва, середовище діяльності суб'єктів цієї сфери, послуги з їх підтримки та нещодавно заснованих компаній, державні закупівлі, доступ малого та середнього підприємництва до фінансування, стандарти та технічні регламенти, навички підприємництва, інновації, мале і середнє підприємництво у зеленій економіці, інтернаціоналізація [245].

Так, результати оцінювання України за Індексом економічної політики у сфері малого і середнього підприємництва за 2014-2015 рр. надають можливість стверджувати, що держава значно відстає від країн Східного партнерства за визначеними напрямками, особливо відносно до країн з найвищими показниками (табл. 2.4) [245].

Таблиця 2.4

Результати оцінювання України за Індексом економічної політики у сфері малого і середнього підприємництва [245]

Напрями проведення оцінки	Україна	Країни Східного партнерства	Кращі бали (країни)
1	2	3	4
Навчання навичкам підприємливості та жіноче підприємництво	2,25	2,52	2,7 (Грузія)
Банкрутство та надання «другого шансу»	2,05	2,71	3,16 (Вірменія)
Нормативно-правова база формування політики щодо малого і середнього підприємництва	2,45	2,95	3,51 (Молдова)
Середовище діяльності малого і середнього підприємництва	3,81	4,01	4,33 (Грузія)
Підтримка малого і середнього підприємництва і нових організацій	1,84	3,13	3,93 (Вірменія)
Державні закупівлі	2,73	3,12	4,04 (Грузія)
Доступ малого і середнього підприємництва до фінансування	3,22	3,28	3,76 (Грузія)
Стандарти і технічне регулювання	4,34	3,76	Україна
Навички підприємливості	2,56	2,66	3 (Грузія)
Інновації	1,86	2,57	2,91 (Вірменія і Білорусь)
Мале і середнє підприємництво у «зеленій» економіці	1,22	1,99	2,48 (Грузія)
Інтернаціоналізація малого і середнього підприємництва	1,63	2,79	3,6 (Грузія)

Останніми роками відбулася активізація процесів прийняття законодавчих ініціатив стосовно розвитку малого та середнього підприємництва в Україні, що викликало потребу у формуванні методологічного базису оцінки регуляторного та стимулюючого впливу реалізації запропонованих заходів. На законодавчому рівні зафіксовано затвердження низки методик оцінки результативності державної політики. Зокрема, найбільшого розголосу та поширення набули методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики і аналізу впливу регуляторного акту.

Так, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики здійснювалося на основі аналізу щоквартальних та щорічних показників соціально-економічного розвитку регіонів. Щорічна оцінка включає аналіз показників економічної та соціальної згуртованості, економічної ефективності, інвестиційно-інноваційного розвитку та зовнішньоекономічної співпраці, фінансової самодостатності, розвитку малого та середнього підприємництва, ефективності ринку праці, розвитку інфраструктури, відновлювальної енергетики та енергоефективності, доступності і якості послуг у сфері освіти та охорони здоров'я, соціального захисту та безпеки, раціонального природокористування та якості довкілля. У свою чергу, до показників оцінки державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва віднесено: кількість суб'єктів у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення; частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами цієї сфери (у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання) [220].

Враховуючи останні нормативно-правові зміни стосовно даного питання, нині оцінку соціально-економічного розвитку регіонів заплановано здійснювати на основі розрахунку індексів конкурентоспроможності регіонів та регіонального людського розвитку. Варто зазначити, що більшість показників прямо чи опосередковано характеризують результативність державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва, а саме: кількість суб'єктів підприємницької діяльності; вимоги банків за довгостроковими кредитами,

наданими в економіку регіону; рівень розвитку інфраструктури підтримки підприємництва; легкість ведення бізнесу; кількість інноваційно-активних малих та середніх підприємств; кількість патентів на винахід (корисну модель), виданих юридичним та фізичним особам протягом звітного року; співпраця підприємств з закладами вищої освіти у сфері науково-дослідних розробок; створення і розвиток високотехнологічних виробництв підприємств; прибутки прибуткових підприємств (до оподаткування); рівень ділової активності та конкуренції в регіоні; кількість придбаних та переданих підприємствами нових технологій (технічних досягнень) в Україні та за її межами; обсяг фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок власних коштів організацій; доступність новітніх технологій тощо [64].

Відповідно до методики проведення аналізу регуляторного впливу передбачено обов'язковість здійснення розробником проекту регуляторного акта оцінки впливу зазначеного проекту на сферу інтересів суб'єктів господарювання, зокрема рівень їх конкурентоспроможності. Оцінку потенційного впливу проекту регуляторного акта на рівень конкуренції пропонується здійснювати шляхом аналізу відповідей на питання контрольного переліку, в якому виділено декілька категорій впливу: А – обмежує кількість або звужує коло постачальників; Б – обмежує здатність постачальників конкурувати; В – зменшує мотивацію постачальників до активної конкуренції; Г – обмежує вибір та доступ споживачів до необхідної інформації. Так, наприклад, виникнення категорії впливу «А» може бути пов'язане з такими наслідками дії регуляторної пропозиції як: надання суб'єкту господарювання виключних прав на поставку товарів чи послуг; запровадження режиму ліцензування, надання дозволу або вимоги погодження підприємницької діяльності із органами влади; обмеження здатності окремих категорій підприємців постачати товари чи надавати послуги (звуження кола учасників ринку); значне підвищення вартості входження в ринок або виходу з нього; створення географічного бар'єру для постачання товарів, виконання робіт, надання послуг або інвестицій [153; 211]. Однак, ефективність застосування такої методики наразі оцінити складно, оскільки офіційне

оприлюднення звітності щодо проведення такої оцінки відбувається лише в останні два роки і характеризується доволі узагальнюючим змістом.

У контексті сказаного доцільно наголосити, що в рамках формування методичного забезпечення проведення аналізу регуляторного впливу на суб'єкти господарювання, розроблено методику впливу регуляторного акту на малий бізнес, що отримала назву Тесту малого підприємництва або М-тесту. Структура М-тесту включає декілька складових: консультації з представниками малого бізнесу щодо регулювання; кількісний розрахунок регуляторного впливу на мале підприємництво; розробка корегуючих заходів у рамках регулювання. Так, наприклад, визначення регуляторного впливу на функціонування малого підприємництва за методом стандартних витрат здійснюється на основі розрахунку прямих та адміністративних (інформаційних) витрат суб'єктів малого бізнесу на виконання вимог регулювання, а також обчислення розміру адміністративних витрат регуляторного органу на організацію процесу контролю щодо виконання суб'єктами малого бізнесу вимог регулювання та здійснення відповідних процедур впливу на порушників [287]. Такі розрахунки проводяться у випадку, коли питома вага суб'єктів малого підприємництва, на які поширюється регуляторний вплив, перевищує 10 % від загальної кількості суб'єктів господарювання. Проте, на сьогоднішній день практика застосування подібної методики в Україні досить незначна, тому наразі доволі складно оцінити результативність використання інструменту М-тесту.

Науковою спільнотою також неодноразово розглядалося питання розробки методичних підходів до оцінки державної політики у сфері малого та середнього підприємництва з метою визначення основних прогалин та можливостей забезпечення сталого розвитку малих та середніх підприємств. Так, В. Мареніченко пропонує Індекс якісного розвитку бізнесу, який комплексно враховує сучасні тенденції розвитку малого та середнього бізнесу у країні та світі, результати України в міжнародних рейтингах, а також включає аналіз ефективності застосування нормативно-правових актів та практичні оцінки реального сектору економіки за підсумками опитування підприємців, що дає

змогу використовувати потенціальні можливості малого та середнього бізнесу для економіки і на цій основі змінювати у динаміці її стан [151].

Л. Сус визначає доцільність розрахунку комплексного інтегрального показника рівня державного регулювання, що передбачає визначення інтегральних показників адміністративно-правової, організаційно-інформаційної, фінансово-економічної та соціально-екологічної оцінки [285]. В якості критеріїв оцінки ефективності надання державної підтримки суб'єктів малого підприємництва пропонують використовувати такі як: віддача у вигляді збільшення податкових надходжень до бюджетів, створення нових робочих місць і кількість суб'єктів малого підприємництва [17].

Для оцінки ефективності державного регулювання діяльності малого підприємництва в аспекті забезпечення його економічної безпеки вченими запропоновано використовувати такі критерії як: оптимальність державного втручання у господарські відносини в межах державної регуляторної політики; сприятливість дозвільної системи у сфері малого бізнесу; зручність системи ліцензування господарської діяльності; оптимальність оподаткування; ефективність державного нагляду (контролю); розвиненість сфери адміністративних послуг [42].

Щодо визначення результативності податкового регулювання малого підприємництва науковцями представлено методика оцінки на основі розрахунку інтегрального індексу ефективності податкового регулювання, в основу якого покладено вагові коефіцієнти затрат на мобілізацію податків, кількості судових рішень на користь платника податків, податкової заборгованості. Його практичне використання дозволяє кількісно оцінити ефективність застосування податкових важелів державного регулювання суб'єктів господарювання, здійснити моніторинг на макроекономічному та регіональному рівнях, дослідити міждержавні порівняння [128].

Методичне забезпечення процесу організації управління регуляторною політикою держави у сфері надання адміністративних послуг, на думку вчених, має здійснюватися у декілька етапів: зокрема, розпочинатися з планування, що

ґрунтується на принципах державної політики в сфері адміністративних послуг, і закінчуватися оцінкою стану регуляторного середовища. Проводити таку оцінку у сфері адміністративних послуг пропонується за такими критеріями: відсоток фактично створених центрів надання адміністративних послуг від запланованої кількості; відсоток адміністративних послуг, які передані до компетенції Центрив від загального їх переліку; відсоток адміністративних послуг, витрати часу на отримання яких було знижено, від загальної кількості послуг; відсоток адміністративних послуг, за якими було зменшено кількість документів для їх отримання, від загальної кількості; співвідношення задовільної та незадовільної оцінки бізнесу та громадськості щодо надання адміністративних послуг [277].

А Удовенко розкриває методичний підхід до оцінювання регуляторного впливу за критерієм повноти якісної і кількісної складових. Кількісна оцінка регуляторного проекту передбачає аналіз витрат на одного суб'єкта підприємництва; аналіз бюджетних витрат на адміністрування регулювання для суб'єктів підприємництва; аналіз м-тесту і показників результативності регуляторного акта. Для оцінки якісної складової виділено такі частини: визначення проблеми, яку передбачається розв'язати шляхом державного регулювання; визначення цілей його здійснення; виявлення всіх прийнятних альтернативних способів досягнення зазначених цілей; опис механізму, який пропонується застосувати для розв'язання проблеми; обґрунтування можливості досягнення визначених цілей у разі прийняття регуляторного акта; обґрунтування запропонованого строку дії акта; визначення заходів, за допомогою яких буде здійснюватися відстеження результативності акта [294].

Ю. Моїсеєнко вносить пропозицію щодо організації дослідження інфраструктури державної підтримки розвитку такого спрямування як нанотехнології за такими етапами: ідентифікація об'єктів інфраструктури; визначення напрямів їх діяльності і проведення оцінки результативності функціонування таких об'єктів. Автор підкреслює, що застосування такого підходу дозволить проводити обґрунтоване порівняння розвитку інфраструктури

державної підтримки нанотехнологій в Україні та інших країнах світу і визначати її найбільш слабкі сфери [160].

Іншим вченим запропоновано науково-методичний підхід до оцінки механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері, що передбачає розрахунок інтегрального показника оцінювання ефективності такого механізму на основі використання показників бюджетного фінансування, кредитної підтримки та інфраструктурного забезпечення [339].

Віддаючи належне науковим напрацюванням щодо оцінки державного регулювання підприємництва, варто зазначити, що нині потребує комплексного врахування системно-структурний і аналітико-результативний підходи до оцінювання ефективності державної політики. Приймаючи до уваги зазначену тезу, розроблено методичний підхід до оцінки результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва, що передбачає розрахунок індикаторів оцінки ефективності реалізації державної політики у цій сфері на національному рівні та в розрізі її ключових напрямів.

Запропонований методичний підхід складається з декількох етапів оцінювання. Перший етап передбачає визначення мети проведення оцінки, яка полягає в аналізі ефективності важелів державного регулювання малого та середнього підприємництва і визначенні дієвих інструментів державної підтримки розвитку суб'єктів цієї сфери.

На другому етапі увага фокусується на розробленні системи індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва на національному рівні та в розрізі його ключових напрямів і уточненні методики їх розрахунку (рис. 2.3, табл. 2.5). Варто зазначити, що індикатори деталізовано за інституційно-правовим, бюджетно-податковим, фінансово-інвестиційним, інституціонально-інфраструктурним та інформаційно-консультативним напрямками державного регулювання малого та середнього підприємництва [319; 322].

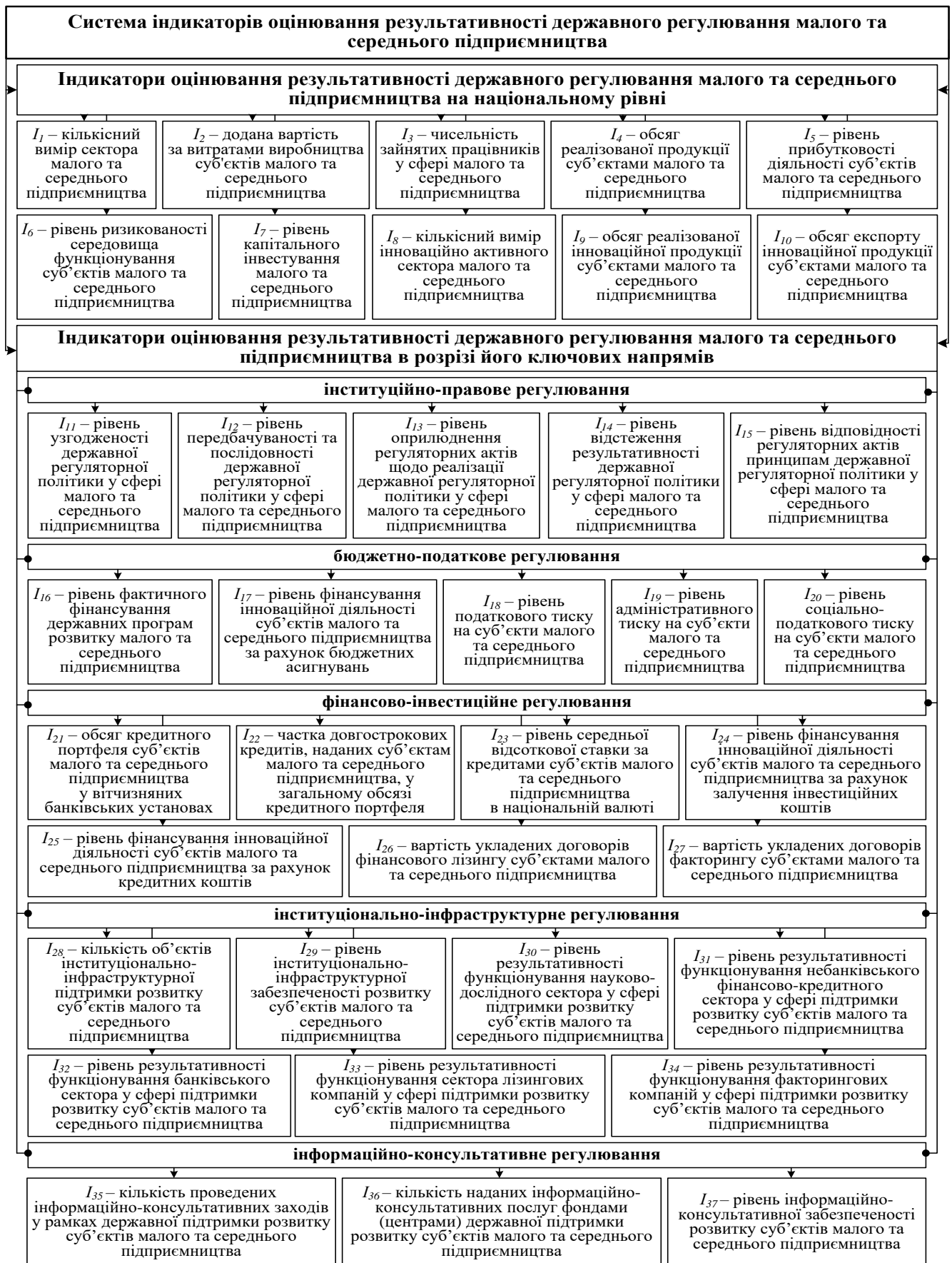

Рис. 2.3. Система індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва (авторська розробка)

Методика розрахунку індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва (авторська розробка)

Назва індикатору	Сутність розрахунку і одиниця виміру
1	2
Індикатори оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва на національному рівні	
<i>I₁ – кількісний вимір сектора малого та середнього підприємництва</i>	Відповідає значенню показника кількості суб'єктів малого та середнього підприємництва за звітний період (од.)
<i>I₂ – додана вартість за витратами виробництва суб'єктів малого та середнього підприємництва</i>	Відповідає значенню показника доданої вартості за витратами виробництва суб'єктів малого та середнього підприємництва за звітний період (млн грн)
<i>I₃ – чисельність зайнятих працівників у сфері малого та середнього підприємництва</i>	Відповідає значенню показника чисельності зайнятих працівників у сфері малого та середнього підприємництва за звітний період (тис. осіб)
<i>I₄ – обсяг реалізованої продукції суб'єктами малого та середнього підприємництва</i>	Відповідає значенню показника обсягу реалізованої продукції суб'єктами малого та середнього підприємництва за звітний період (млрд грн)
<i>I₅ – рівень прибутковості діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва</i>	Відповідає значенню показника фінансового результату, отриманого суб'єктами малого та середнього підприємництва, за звітний період (млн грн)
<i>I₆ – рівень ризикованості середовища функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення фінансових втрат, понесених збитковими суб'єктами, до фінансового результату, отриманого прибутковими малого та середнього підприємництва, за звітний період (індекс)
<i>I₇ – рівень капітального інвестування малого та середнього підприємництва</i>	Відповідає значенню показника обсягу капітальних інвестицій, освоєних суб'єктами малого та середнього підприємництва за звітний період (млн грн)
<i>I₈ – кількісний вимір інноваційно активного сектора малого та середнього підприємництва</i>	Відповідає значенню показника кількості інноваційно активних суб'єктів малого та середнього підприємництва за звітний період (од.)
<i>I₉ – обсяг реалізованої інноваційної продукції суб'єктами малого та середнього підприємництва</i>	Відповідає значенню показника обсягу реалізованої інноваційної продукції суб'єктами малого та середнього підприємництва за звітний період (млрд. грн)
<i>I₁₀ – обсяг експорту інноваційної продукції суб'єктами малого та середнього підприємництва</i>	Відповідає значенню показника обсягу експорту інноваційної продукції суб'єктами малого та середнього підприємництва за звітний період (млрд. грн)
Індикатори оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва в розрізі його ключових напрямів	
інституційно-правове регулювання	
<i>I₁₁ – рівень узгодженості державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення кількості запланованих регуляторних актів до загальної кількості розроблених проектів регуляторних актів у сфері малого та середнього підприємництва, поданих на погодження до відповідного наглядового (контролюючого) органу виконавчої влади, за звітний період (%)

1	2
<i>I₁₂ – рівень передбачуваності та послідовності державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення кількості запланованих регуляторних актів на початок звітнього періоду до кількості регуляторних актів у сфері малого та середнього підприємництва, зареєстрованих у відповідному наглядовому (контролюючому) органі виконавчої влади на кінець звітнього періоду (%)
<i>I₁₃ – рівень оприлюднення регуляторних актів щодо реалізації державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення кількості оприлюднених регуляторних актів для громадського обговорення до загальної кількості розроблених проектів регуляторних актів у сфері малого та середнього підприємництва, поданих на погодження до відповідного наглядового (контролюючого) органу виконавчої влади, за звітний період (%)
<i>I₁₄ – рівень відстеження результативності державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення кількості звітів про відстеження результативності дії регуляторних актів, поданих до відповідного наглядового (контролюючого) органу виконавчої влади, до загальної кількості регуляторних актів у сфері малого та середнього підприємництва, що потребують здійснення заходів з відстеження результативності їх дії, за звітний період (%)
<i>I₁₅ – рівень відповідності регуляторних актів принципам державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення кількості проектів регуляторних актів, поданих до відповідного наглядового (контролюючого) органу виконавчої влади, що відповідали принципам державної регуляторної політики, до загальної кількості розроблених проектів регуляторних актів у сфері малого та середнього підприємництва за звітний період (%)
бюджетно-податкове регулювання	
<i>I₁₆ – рівень фактичного фінансування державних програм розвитку малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення фактичного та запланованого обсягів фінансування державних програм розвитку малого та середнього підприємництва за рахунок бюджетних асигнувань (%)
<i>I₁₇ – рівень фінансування інноваційної діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва за рахунок бюджетних асигнувань</i>	Розраховується як співвідношення обсягу фінансування інноваційної діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва за рахунок бюджетних асигнувань до загального обсягу фінансування інноваційної діяльності суб'єктів цієї сфери (%)
<i>I₁₈ – рівень податкового тиску на суб'єкти малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення темпів росту податкових виплат, здійснених суб'єктами малого та середнього підприємництва, до кількості суб'єктів цієї сфери за звітний період (<i>індекс</i>)
<i>I₁₉ – рівень адміністративного тиску на суб'єкти малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення темпів росту кількості перевірок суб'єктів малого та середнього підприємництва, здійснених контролюючими (наглядними) органами, до кількості суб'єктів цієї сфери за звітний період (<i>індекс</i>)
<i>I₂₀ – рівень соціально-податкового тиску на суб'єкти малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення темпів росту відрахувань на соціальні заходи, сплачених суб'єктами малого та середнього підприємництва, до кількості суб'єктів цієї сфери за звітний період (<i>індекс</i>)

1	2
фінансово-інвестиційне регулювання	
<i>I₂₁ – обсяг кредитного портфелю суб'єктів малого та середнього підприємництва у вітчизняних банківських установах</i>	Відповідає значенню аналогічного показника обсягу кредитного портфелю суб'єктів малого та середнього підприємництва у вітчизняних банківських установах за звітний період (млн. грн)
<i>I₂₂ – частка довгострокових кредитів, наданих суб'єктам малого та середнього підприємництва, у загальному обсязі кредитного портфелю</i>	Розраховується як співвідношення обсягу довгострокових кредитів, наданих суб'єктам малого та середнього підприємництва, до загального обсягу їх кредитного портфелю у вітчизняних банківських установах за звітний період (%)
<i>I₂₃ – рівень середньої відсоткової ставки за кредитами суб'єктів малого та середнього підприємництва у національній валюті</i>	Відповідає значенню аналогічного показника середньої відсоткової ставки за кредитами, наданими суб'єктам малого та середнього підприємництва у національній валюті, за звітний період (%)
<i>I₂₄ – рівень фінансування інноваційної діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва за рахунок інвестиційних коштів</i>	Розраховується як співвідношення обсягу фінансування інноваційної діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва за рахунок залучених інвестиційних коштів до загального обсягу фінансування інноваційної діяльності суб'єктів цієї сфери за звітний період (%)
<i>I₂₅ – рівень фінансування інноваційної діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва за рахунок кредитних коштів</i>	Розраховується як співвідношення обсягу фінансування інноваційної діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва за рахунок залучених кредитних коштів до загального обсягу фінансування інноваційної діяльності суб'єктів цієї сфери за звітний період (%)
<i>I₂₆ – вартість укладених договорів фінансового лізингу суб'єктами малого та середнього підприємництва</i>	Відповідає значенню аналогічного показника вартості укладених договорів фінансового лізингу суб'єктами малого та середнього підприємництва за звітний період (млрд. грн)
<i>I₂₇ – вартість укладених договорів факторингу суб'єктами малого та середнього підприємництва</i>	Відповідає значенню аналогічного показника вартості укладених договорів факторингу суб'єктами малого та середнього підприємництва за звітний період (млрд. грн)
інституціонально-інфраструктурне регулювання:	
<i>I₂₈ – кількість об'єктів інституціонально-інфраструктурної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва</i>	Відповідає значенню аналогічного показника кількості об'єктів інституціонально-інфраструктурної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва за звітний період (од.)
<i>I₂₉ – рівень інституціонально-інфраструктурної забезпеченості розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення кількості об'єктів інституціонально-інфраструктурної підтримки розвитку до кількості суб'єктів малого та середнього підприємництва за звітний період (од. у розрахунку на 1000 суб'єктів малого та середнього підприємництва)
<i>I₃₀ – рівень результативності функціонування науково-дослідного сектора у сфері підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення обсягу виконаних наукових та науково-дослідних робіт до кількості науково-дослідних установ у сфері підтримки розвитку малого та середнього підприємництва за звітний період (млн. грн)

1	2
<i>I₃₁ – рівень результативності функціонування небанківського фінансово-кредитного сектору сектора у сфері підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення обсягу фінансово-кредитних коштів, наданих суб'єктам малого та середнього підприємництва, до кількості небанківських фінансово-кредитних установ у сфері підтримки розвитку малого та середнього підприємництва за звітний період (млн. грн)
<i>I₃₂ – рівень результативності функціонування банківського сектору у сфері підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення обсягу кредитних коштів, наданих суб'єктам малого та середнього підприємництва, до кількості банківських установ у сфері підтримки розвитку малого та середнього підприємництва за звітний період (млн. грн)
<i>I₃₃ – рівень результативності функціонування сектора лізингових компаній у сфері підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення обсягу укладених договорів фінансового лізингу з суб'єктами малого та середнього підприємництва, до кількості лізингових компаній у сфері підтримки розвитку малого та середнього підприємництва за звітний період (млн. грн)
<i>I₃₄ – рівень результативності функціонування факторингових компаній у сфері підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення обсягу укладених договорів факторингу з суб'єктами малого та середнього підприємництва, до кількості факторингових компаній у сфері розвитку малого та середнього підприємництва за звітний період (млн. грн)
інформаційно-консультативне регулювання	
<i>I₃₅ – кількість проведених інформаційно-консультативних заходів у рамках державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва</i>	Відповідає аналогічному показнику кількості проведених інформаційно-консультативних заходів у рамках реалізації стратегічних та програмних ініціатив державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва за звітний період (од.)
<i>I₃₆ – кількість наданих інформаційно-консультативних послуг фондами (центрами) державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва</i>	Відповідає аналогічному показнику кількості наданих інформаційно-консультативних послуг у рамках функціонування фондів (центрів) державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва за звітний період (од.)
<i>I₃₇ – рівень інформаційно-консультативної забезпеченості розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва</i>	Розраховується як співвідношення кількості наданих інформаційно-консультативних послуг у рамках функціонування фондів (центрів) державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва до кількості останніх за звітний період (од. у розрахунку на 1000 суб'єктів малого та середнього підприємництва)

Третій етап передбачає розрахунок визначених індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва і упорядкування отриманих значень (додаток Г).

Четвертий етап – стандартизація розрахованих індикаторів в залежності від характеру їх впливу на результативність державного регулювання малого та середнього підприємництва.

Слід відзначити, що відповідну стандартизацію індикаторів здійснено в залежності від характеру їх впливу на результативний показник шляхом віднесення їх до стимуляторів чи дестимуляторів позитивних змін на основі проведення відповідних розрахунків:

$$\delta_i^c = \frac{I_i}{I_{\max}} \quad (2.1)$$

$$\delta_i^{\delta c} = \frac{I_{\min}}{I_i}, \quad (2.2)$$

де δ_i^c – відносна оцінка індикатору, що є стимулятором;

$\delta_i^{\delta c}$ – відносна оцінка індикатору, що є дестимулятором;

I_i – значення індикатору за звітний період;

I_{\max} – максимальне значення індикатору за аналізований період (2010-2017 рр.);

I_{\min} – мінімальне значення індикатору за аналізований період (2010-2017 рр.).

Результати стандартизації індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва за 2010-2017 рр. наведено в Додатку Д.

Наступний п'ятий етап ґрунтується на визначенні коефіцієнтів значущості індикаторів на основі експертної оцінки, яку було проведено за участю 20 експертів, серед яких провідні фахівці і вчені у сфері державного регулювання малого та середнього підприємництва, і представники бізнес-суб'єктів даного сектору. Експертне оцінювання рівня вагомості індикаторів здійснювалося на основі анкетування (додаток Е), результати якого представлено в додатку Ж.

Шостий етап передбачає розрахунок індексів ефективності державної політики у сфері малого та середнього підприємництва на національному рівні та в розрізі її ключових напрямів, що виступають основою обчислення Індексу результативності державного регулювання малого і середнього підприємництва. Так, відповідно до коефіцієнтів значущості індикаторів індекс результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва на національному рівні варто розрахувати таким чином:

$$I_{МСП}^{НРДР} = 0,1109 \cdot I_1 + 0,0427 \cdot I_2 + 0,0191 \cdot I_3 + 0,1155 \cdot I_4 + 0,1700 \cdot I_5 + 0,1654 \cdot I_6 + 0,0764 \cdot I_7 + 0,0736 \cdot I_8 + 0,1382 \cdot I_9 + 0,0882 \cdot I_{10} \quad (2.3)$$

Результати розрахунків, здійснених за період 2010-2017 рр., свідчать, що значення індексу результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва на національному рівні коливається в межах від 0,4383 до 0,6847 (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Значення складових Індексу результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва

Значення показника за роками							
2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Індекс результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва на національному рівні							
0,6640	0,6421	0,6826	0,5839	0,4494	0,4858	0,4383	0,6847
Індекс результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва в розрізі його ключових напрямів							
0,5963	0,5477	0,6099	0,6615	0,6329	0,5940	0,6526	0,6632
частковий індекс результативності інституційно-правового регулювання							
0,4785	0,4814	0,5324	0,5522	0,5625	0,6115	0,5659	0,6072
частковий індекс результативності бюджетно-податкового регулювання							
0,6890	0,4611	0,5560	0,6743	0,7256	0,5441	0,7140	0,5878
частковий індекс результативності фінансово-інвестиційного регулювання							
0,7413	0,6886	0,6863	0,7078	0,5666	0,5248	0,5735	0,6421
частковий індекс результативності інституціонально-інфраструктурного регулювання							
0,5367	0,6132	0,6986	0,7341	0,6305	0,5960	0,5839	0,5716
частковий індекс результативності інформаційно-консультативного регулювання							
0,4930	0,5943	0,7174	0,7877	0,7914	0,8837	0,9508	0,9836

Надалі варто розрахувати значення часткових індексів результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва за такими напрямками як інституційно-правове ($I_{МСП}^{ІІР}$), бюджетно-податкове ($I_{МСП}^{БІР}$), фінансово-інвестиційне ($I_{МСП}^{ФІР}$), інституціонально-інфраструктурне ($I_{МСП}^{ІІР}$) та інформаційно-консультативне регулювання ($I_{МСП}^{ІКР}$), методику розрахунку яких розкрито в формулах 2.4-2.8.

$$I_{МСП}^{ІІР} = 0,0867 \cdot I_{11} + 0,3200 \cdot I_{12} + 0,1200 \cdot I_{13} + 0,2200 \cdot I_{14} + 0,2533 \cdot I_{15} \quad (2.4)$$

$$I_{МСП}^{БІР} = 0,1100 \cdot I_{16} + 0,0967 \cdot I_{17} + 0,3300 \cdot I_{18} + 0,2533 \cdot I_{19} + 0,2100 \cdot I_{20} \quad (2.5)$$

$$I_{МСП}^{ФІР} = 0,2107 \cdot I_{21} + 0,1839 \cdot I_{22} + 0,2429 \cdot I_{23} + 0,1393 \cdot I_{24} + 0,0732 \cdot I_{25} + 0,0982 \cdot I_{26} + 0,0518 \cdot I_{27} \quad (2.6)$$

$$I_{МСП}^{ІІР} = 0,1232 \cdot I_{28} + 0,2411 \cdot I_{29} + 0,2107 \cdot I_{30} + 0,1679 \cdot I_{31} + 0,1214 \cdot I_{32} + 0,0643 \cdot I_{33} + 0,0714 \cdot I_{34} \quad (2.7)$$

$$I_{МСП}^{ІКР} = 0,1735 \cdot I_{35} + 0,3554 \cdot I_{36} + 0,4711 \cdot I_{37} \quad (2.8)$$

Відповідно індекс результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва в розрізі його ключових напрямів має наступну формулу розрахунку:

$$I_{МСП}^{КНДР} = 0,3067 \cdot I_{МСП}^{ІІР} + 0,2567 \cdot I_{МСП}^{БІР} + 0,2033 \cdot I_{МСП}^{ФІР} + 0,1600 \cdot I_{МСП}^{ІІР} + 0,0733 \cdot I_{МСП}^{ІКР} \quad (2.9)$$

Значення індексу результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва у розрізі його ключових напрямів знаходяться в межах від 0,5477 до 0,6632.

Отже, Індекс результативності державного регулювання у сфері малого та середнього підприємництва доцільно розглядати як середньозважену величину

складових індексів оцінки державного регулювання на національному рівні та у розрізі його ключових напрямів, і розраховувати його таким чином:

$$I_{MСП}^{ДР} = \sqrt{I_{MСП}^{НРДР} \cdot I_{MСП}^{КНДР}} \quad (2.10)$$

Відповідно значення Індексу результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва складає:

$$I_{MСП}^{ДР 2010} = \sqrt{0,6640 \cdot 0,5963} = 0,6292;$$

$$I_{MСП}^{ДР 2011} = \sqrt{0,6421 \cdot 0,5477} = 0,5930;$$

$$I_{MСП}^{ДР 2012} = \sqrt{0,6826 \cdot 0,6099} = 0,6452;$$

$$I_{MСП}^{ДР 2013} = \sqrt{0,5839 \cdot 0,6615} = 0,6215;$$

$$I_{MСП}^{ДР 2014} = \sqrt{0,4494 \cdot 0,6329} = 0,5333;$$

$$I_{MСП}^{ДР 2015} = \sqrt{0,4858 \cdot 0,5940} = 0,5372;$$

$$I_{MСП}^{ДР 2016} = \sqrt{0,4383 \cdot 0,6109} = 0,5175;$$

$$I_{MСП}^{ДР 2017} = \sqrt{0,6847 \cdot 0,6311} = 0,6574.$$

Останній сьомий етап ґрунтується на інтерпретації отриманих значень індексів на основі відповідної шкали оцінювання:

$0 < I_{MСП}^{заг} \leq 0,50$ – неприпустимий рівень – свідчить про неприпустимо критичний рівень результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва і поширення негативних процесів у цій сфері, подолання яких потребує кардинального перегляду діючого підходу до державного регулювання;

$0,51 < I_{DR\ MСП}^{заг} \leq 0,70$ – критичний рівень – означає критичний рівень результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва і наявність низки перешкод регулятивного характеру для функціонування бізнес-суб'єктів, що потребує розроблення дієвого інструментарію стосовно покращення державної політики у цій сфері за всіма напрямками її реалізації;

$0,71 < I_{DR\ MСП}^{заг} \leq 0,80$ – низький рівень – засвідчує низький рівень результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва і наявність проблем у механізмі формування та реалізації державної політики у цій сфері за деякими з напрямів її виконання, що обумовлює необхідність виявлення і подолання існуючих прогалин у даному спрямуванні;

$0,81 < I_{DR\ MСП}^{заг} \leq 0,90$ – середній рівень – свідчить про середній рівень результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва та існування недоліків регулятивного, координуючого, підтримуючого чи стимулюючого характеру, що потребує ідентифікації вузьких місць і здійснення незначного коригування;

$0,91 < I_{DR\ MСП}^{заг} \leq 1,0$ – високий рівень – засвідчує високий рівень результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва і активну увагу держави до забезпечення розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу, що створює сприятливі умови для їх сталого росту і переорієнтації на інноваційний, зокрема цифровий, тип економічного зростання.

Розглядаючи Індекс результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва через призму відповідної шкали оцінювання, стає зрозуміло, що протягом 2010-2017 рр. ефективність державної політики у сфері малого та середнього підприємництва знаходилася на критичному рівні. Зокрема слід відзначити, що найбільш негативною динамікою характеризуються такі напрями державного регулювання, як інституціонально-інфраструктурний, інституційно-правовий і бюджетно-податковий (рис. 2.4-2.5).

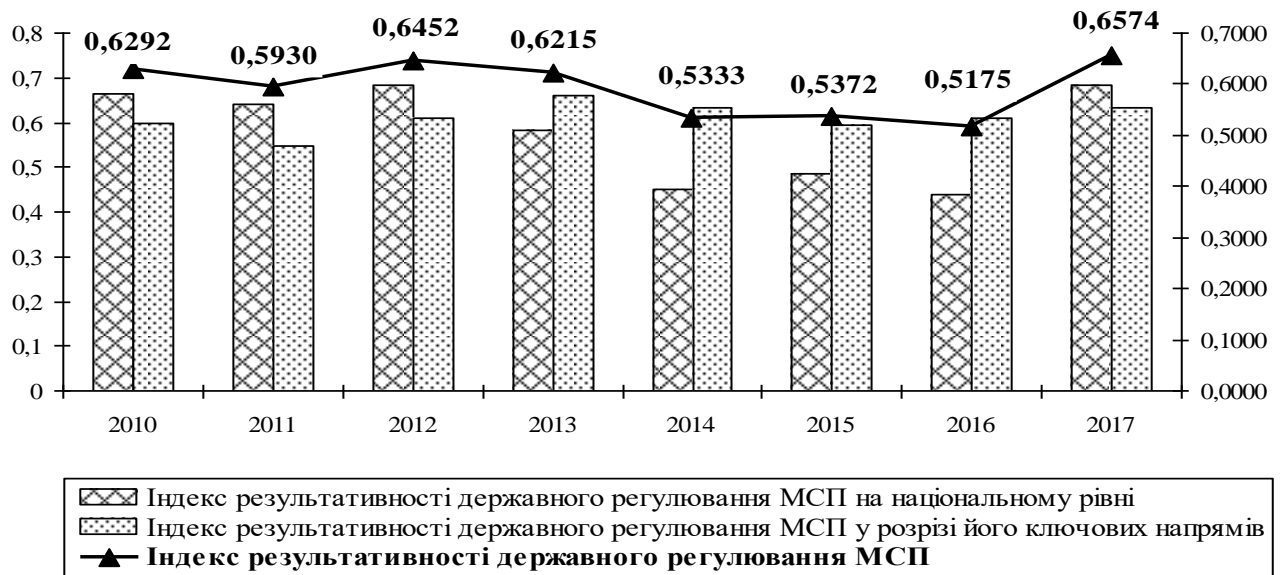

Рис. 2.4. Графічна інтерпретація значення Індексу результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва

Рис. 2.5. Динаміка Індексу результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва у розрізі його ключових напрямів

Приймаючи до уваги вищесказане, слід зазначити, що на даному етапі актуалізується питання зміни підходу до формування і реалізації державної політики у сфері малого та середнього підприємництва, особливо в напрямках удосконалення інституціонально-правового, бюджетно-податкового, фінансово-інвестиційного, інституційно-інфраструктурного і інформаційно-консультативного регулювання. У цьому сенсі вагомим значення набуває визначення пріоритетів зростання малого та середнього бізнесу відповідно до вимог світового бізнес-простору і, в умовах обмеженості ресурсного потенціалу державної підтримки, зосередження уваги держави на досягненні визначених цільових орієнтирів розвитку малого та середнього підприємництва в країні.

2.3. Інструментарій державного регулювання процесів розвитку малого та середнього підприємництва в Україні

Сьогодні недосконалість законодавчого та нормативно-правового забезпечення процесів державного регулювання підприємницької діяльності, неефективність фіскальної політики, недоліки податкової системи, низька інвестиційна привабливість приватного підприємницького сектору та національної економіки в цілому, низький рівень інноваційної активності підприємств, відсутність дієвої програми підтримки експортноорієнтованих вітчизняних підприємств, необхідність проведення інституціональних змін і формування інфраструктури підтримки розвитку суб'єктів підприємництва зумовлює необхідність суттєвого перегляду діючого підходу до державного регулювання розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу [310].

Нині державне регулювання малого та середнього підприємництва характеризується доволі узагальненим і фрагментарним змістом, зокрема відсутні чітко визначені орієнтири розвитку суб'єктів цієї сфери і конкретні інструменти державної підтримки їх досягнення. Відтак, попри задекларовані

ініціативи щодо стимулювання інноваційної активності суб'єктів малого та середнього підприємництва, розвитку високотехнологічних виробництв і розбудови експортоорієнтованих галузей у цій сфері, потенціал державної підтримки донині зосереджено в галузях агропромислового комплексу, зокрема сільського господарства, що в значній мірі зумовлено сировинним характером розвитку національної економіки та експортної діяльності [307].

У цей час, у світовій практиці державна підтримка розбудови сектору малого та середнього підприємництва зосереджена в напрямках забезпечення цифрової трансформації малого та середнього бізнесу, розвитку інноваційного підприємництва та стартап-компаній, активізації науково-дослідної діяльності, розвитку електронної торгівлі і стимулюванні інтернаціоналізації бізнесу.

Відтак, визнаючи критично важливу роль малого та середнього бізнесу, Група Світового банку, діючи через Центр глобальної практики в галузі торгівлі та конкурентоспроможності, акцентує увагу на формуванні потенціалу перспективних компаній в секторах, які динамічно розвиваються, серед як агробізнес, ІКТ та чисті технології. З ініціативи Групи створено глобальну мережу бізнес-інкубаторів – Центрив інновацій в сфері клімату, Центрив підприємництва в агробізнесі та Лабораторій мобільних додатків. Завданням створеної мережі є підтримка підприємців-початківців на всіх етапах їх діяльності, зокрема надання початкового фінансування, проведення навчання з технічних аспектів і забезпечення доступу до інформації про ринки [191].

У Сінгапурі, який очолює рейтинг цифрової конкурентоспроможності і входить до трійки лідерів щодо легкості умов ведення бізнесу в країні, діє комплексна та прозора державна програма підтримки малого бізнесу, спрямована на цифрову трансформацію суб'єктів підприємництва. Урядом Сінгапуру ухвалено дорожню карту трансформації малого бізнесу, в якій виділено п'ять ключових напрямків його розвитку (рис. 2.6) [267].

У країні досить розвиненим інструментом державної підтримки є грантові програми. Серед найбільш популярних грантів можна визначити такі як РІС-грант, в рамках якого можна отримати 60 % виплати готівкою або 40 %

податкових пільг при інвестиціях в збільшення продуктивності своєї діяльності. Ще однією програмою є Capability Development Grant – програма фінансової допомоги компаніям, що інвестують у власний розвиток. Грант покриває до 70 % витрат на такі види витрат, як консультації, навчання персоналу, сертифікація і витрати на обладнання. Завдяки даному гранту компанія може реалізувати масштабні проекти в таких областях, як підвищення продуктивності, поліпшення процесу, розробки продуктів і доступу на ринки [187].

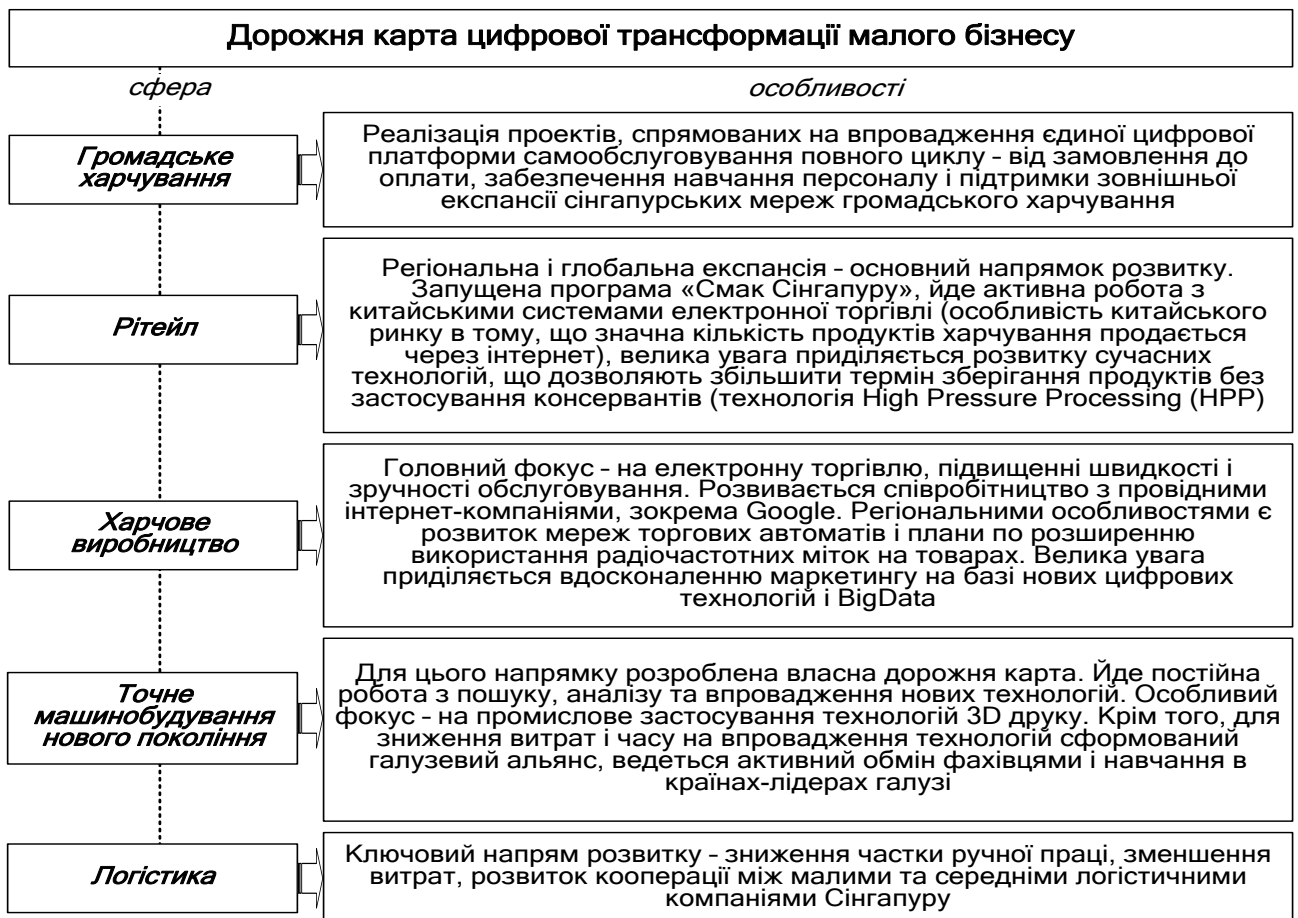

Рис. 2.6. Ключові напрями цифрової трансформації малого бізнесу Сингапуру [267]

Також, варто звернути увагу на грант Innovation & Capability Voucher, який передбачає отримання ваучеру на суму 5000 S \$ на оплату консалтингових послуг і придбання програмного забезпечення в таких областях, як персонал, управління фінансами, інновації та продуктивність, а також реалізовувати прості

рішення для підвищення продуктивності і поліпшення ефективності бізнесу. Кожна компанія має право на отримання максимум восьми ваучерів, із загальною сумою в 35 000 S \$. До вузькоспеціалізованих гранти відносяться такі як TECS, спеціальний грант для технологічних компаній, з максимальною сумою фінансування до 500 000 S \$, IPG та ін. [187].

Країнами Європи також активно реалізуються проекти цифрового розвитку. Зокрема, важливою ініціативою, розробленою на європейському рівні, що сприяє розвитку малого та середнього бізнесу, є створення Єдиного цифрового ринку (ЄЦР), який включає в себе три блоки – реформування інтернет-торгівлі, телекомунікаційної сфери і створення гарантій для вільного обміну інформацією та цифровими даними на території ЄС. Так, у травні 2015 р. Європейською комісією було опубліковано 16 основних кроків щодо створення ЄЦР. Як вихідні точки для реалізації проекту були виділені наступні напрямки: покращення доступу споживачів і бізнесу до товарів та послуг через Інтернет у межах ЄС; створення сприятливих умов для розвитку цифрових мереж та послуг; сприяння максимізації потенціалу європейської цифрової економіки [121].

Загалом, основні складові політики підтримки малого та середнього бізнесу в багатьох країнах Європи як правило, включають в себе систему податкових пільг (в різних комбінаціях), програми допомоги особам, які бажають розпочати власну справу (у першу чергу безробітним). Крім того, використовуються програми фінансової допомоги, зокрема різного роду позики для відкриття підприємств, розширення і модернізації виробництва, придбання обладнання, сировини, а також програми розвитку інноваційної діяльності, механізми сприяння малому бізнесу в отриманні державних контрактів і субконтрактів. Поряд з цим поширені консультаційна, інформаційна підтримка та навчання, у т.ч. підготовка навчальних курсів, інформаційних видань, методичних розробок; проведення досліджень з проблем управління невеликими підприємствами. Популярними і, як показує практика, досить ефективними, є такі заходи, як створення, підтримка і розвиток мережі регіональних або муніципальних центрів розвитку малого бізнесу (зокрема, бізнес-інкубаторів) для координації державних,

регіональних і місцевих ресурсів, організація навчання і консультування, надання управлінської, технічної та іншої спеціалізованої допомоги, сприяння в здійсненні зовнішньоекономічної діяльності [186].

У цьому сенсі слід відзначити, що особливу увагу приділяють підтримці розвитку малого інноваційного підприємництва, зокрема на основі використання таких інструментів як [48]: гранти на виконання НДДКР; компенсація частини витрат на виконання НДДКР, створення нової наукомісткої продукції і технологій, підвищення технічного рівня виробництва; співфінансування контрактних робіт університетів, державних дослідних організацій, виконуваних для підприємств малого бізнесу; програми надання пільгових позик на розробку і впровадження нової продукції і технологій (прямі позики, пайова участь у позиках комерційних банків, гарантування позик комерційних банків); надання спеціальних податкових і амортизаційних пільг у зв'язку з проведенням НДДКР, скорочення відрахувань у позабюджетні фонди; державне замовлення малим фірмам на виконання інноваційних проектів або надання науково-технічних послуг; створення державних венчурних фондів, що інвестують в малий інноваційний бізнес; залучення приватного капіталу до фінансування малого інноваційного підприємництва (створення приватно-державних венчурних фондів, що інвестують мале інноваційне підприємництво, пільги для приватних венчурних компаній, що інвестують в малий інноваційний бізнес); програми підтримки на основі кластерно-мережевого підходу тощо.

Розвиток інновацій є одним із пріоритетів Швейцарії. Досконала національна інноваційна екосистема країни робить її привабливою для висококваліфікованих людей зі всього світу. Важливими складовими інноваційної екосистеми Швейцарії є добре функціонуючі ринки праці, досконала система освіти, співробітництво між академічним та підприємницьким секторами, суттєві витрати бізнесу на науку, захист інтелектуальної власності. Отже, Швейцарія будує інноваційну політику за принципом «чотирьохрівневої піраміди»: в країні створено сприятливі ключові базові умови ведення бізнесу, захисту прав інтелектуальної власності, забезпечений високий рівень довіри у

суспільстві (I рівень); перше місце країни у Глобальному рейтингу конкурентоспроможності свідчить про ефективне податкове, торговельне та інвестиційне середовище (II рівень); цілеспрямовано розвиваються ключові фактори інноваційного виробництва – кваліфікована робоча сила, національна інноваційна екосистема (III рівень); впроваджуються спеціальні стимули інноваційної діяльності – підтримка наукових досліджень в університетах, стимулювання НДДКР у підприємницькому секторі (IV рівень) [89].

В Австралії створено національну інформаційну базу патентів та хаб аналітиків в сфері патентування, які консультують інноваторів та потенційних покупців патентів. Також в Австралії діє цифровий ринок інтелектуальної власності, створеної державними науковими установами. Подібні патентні бюро діють, наприклад, у Данії та Малайзії. Такі інформаційні бази виконують радше функцію встановлення контактів між виробниками та споживачами інтелектуальної власності, ніж її продажу або купівлі. Австралійське патентне бюро сприяє встановленню контактів між науковцями та власниками інтелектуальної власності та потенційними споживачами у всьому світі. Світовою патентною базою є PATENTSCOPE, яка підтримується Світовою організацією інтелектуальної власності та нараховує понад 60 мільйонів патентних документів. Через програму доступу до спеціалізованої патентної інформації патентні бюро та науково-дослідні інститути в країнах, що розвиваються, можуть отримати доступ до спеціалізованих інструментів та сервісів пошуку й аналізу патентної інформації [89].

Головними інструментами фінансування науки та інновацій в Японії є субсидії державним університетам і державним цільовим фондам для підтримки наукових досліджень. Так, було створено Фонд підтримки наукових досліджень і Фонд розвитку стратегічних творчих досліджень, що орієнтовані на фінансування фундаментальної науки. Існують також спеціальні програми фінансування окремих проектів пріоритетного інноваційного розвитку, зокрема урядова Програма грантів на наукові дослідження, функції управління якої здебільшого передані Японському суспільству сприяння розвитку науки,

Програма створення стратегічних інновацій (SIP) і Програма підтримки проривних досліджень і розробок (ImPACT). Кошти цих програм розподіляються на конкурсній основі і, на думку уряду, повинні забезпечити підвищення загальної ефективності використання ресурсів, що виділяються державою на розвиток науки і технологій. Серед заходів організаційної підтримки виділяються: створення наукових центрів міжнародного рівня, здатних залучити до своєї роботи відомих і талановитих зарубіжних вчених, підготовка для наукових центрів кваліфікованого адміністративного та допоміжного персоналу, включаючи фахівців по роботі з інформацією і великими масивами даних [145].

У Польщі діє урядова програма «підприємництво, перш за все», одним із пунктів якої є функціонування спеціальних економічних зон, що виступають основним фактором успішного розвитку малого та середнього бізнесу. Загалом у країні діє 14 зон до 2026 р., основним призначенням яких є прискорений та рівномірний розвиток регіонів за рахунок залучення нових інвесторів, створення нових робочих місць. Підприємства, що працюють у цих зонах, мають право на пільгове оподаткування, зокрема звільнення від податків на покриття витрат на нові інвестиції, створення нових робочих місць (можуть досягати до 70 % капітальних вкладень); звільняються від сплати прибуткового податку юридичні особи до 31.12.2020 р. у межах ліміту, що визначає місцева влада, і на три роки від податку на нерухомість. Держава також може відшкодувати нерезидентам до 50 % витрат на купівлю/користування продуктів інтелектуальної власності, результатів наукових досліджень, якщо вони використовуються для виробництва якісно нової продукції або послуг [152].

Загалом вивчення досвіду Польщі щодо підтримки розвитку малого та середнього підприємництва, дозволило зробити висновок, що нині урядом країни, крім спеціальних економічних зон, реалізується низка стратегічних інструментів, основні з яких розкрито в табл. 2.7 [152].

Крім визначених інструментів, важливу роль у підтримці малого та середнього підприємництва Польщі відіграє безпосередньо фінансова підтримка, зокрема бони (субсидії) на інновації, технологічний кредит, дотації на розробку

та впровадження НДДКР, дотації на розвиток НДДКР і промисловий дизайн; «паспорт для експорту» тощо. Непрямою фінансовою підтримкою малого та середнього підприємництва в Польщі також є забезпечення державою займів та банківського поручительства, венчурне фінансування [152].

Таблиця 2.7

Стратегічні інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва [152]

Вид інструменту	Характеристика
Спеціальні економічні зони	<p>Основним призначенням є прискорений та рівномірний розвиток регіонів за рахунок залучення нових інвесторів, створення нових робочих місць.</p> <p>Підприємства, що працюють у цих зонах, мають право на пільгове оподаткування, зокрема:</p> <ul style="list-style-type: none"> - звільнення від податків на покриття витрат на нові інвестиції, створення нових робочих місць; - звільнення від сплати прибуткового податку юридичними особами у межах ліміту, що визначає місцева влада, і на три роки від податку на нерухомість; - відшкодування нерезидентам до 50 % витрат на купівлю/користування продуктів інтелектуальної власності, результатів наукових досліджень, якщо вони використовуються для виробництва якісно нової продукції або послуг тощо.
Технологічні парки	Виступають платформою для передачі технологій від наукових лабораторій до бізнесу. На сьогодні функціонує 40 парків (14 – створюються) в усіх воєводствах країни.
Бізнес-інкубатори	Створюються для забезпечення малого та середнього підприємництва площею, офісним сервісом, послугами з розвитку бізнесу (фінанси, маркетинг, менеджмент, облік і аудит, право, освіта). Функціонують у 12 з 16 воєводств країни. Близько 40 % інкубаторів діють у межах науково-технологічних парків. Зростає значущість і освітньої складової інкубаторів, яка об'єднує 31 університет і понад 1400 фірм. У результаті лише за 7 років роботи завдяки академічним інкубаторам 5200 студентських ідей були втілені в життя.
Центри трансферу технологій	Створюються як спеціалізовані структури (при вищих навчальних закладах або не пов'язані з ними), що займаються комерціалізацією результатів наукових розробок, трансфером науково-технічної інформації, підтримкою інформаційних баз даних. У результаті забезпечують доступ малого та середнього підприємництва до сучасних технологій, інформаційної та консультативної підтримки. Такі центри створені в Кракові, Варшаві, Познані, Лодзі.
Кластери	Створюються як платформи для реалізації галузевих і міжгалузевих виробничих бізнес-проектів. На сьогодні функціонують понад 60 кластерів, які розміщені відносно рівномірно по всій країні та орієнтовані переважно на інноваційні види діяльності (авіаційна, мультимедійні та інформаційні системи, автоматизація й ін.)

Ще один фактор, який сприяє активному розвитку малому та середньому бізнесу і який відсутній в Україні – доступ до вигідних кредитів. Польські банки дають позики підприємцям на розвиток бізнесу під 5 % річних, а в деяких європейських країнах відсоткова ставка може знижуватися до 3 %. Розмір ставки залежить від виду діяльності, наприклад, для будівельної галузі ставки можуть бути ще нижче. Крім цього, у Польщі створено рівні умови для доступу до державного замовлення. Будь-яка компанія може брати участь в державному тендері і, запропонувавши кращі умови, по праву отримати договір [172].

Таким чином, варто відзначити, що передовими країнами використовується низка інструментів для підтримки впровадження цифрових технологій, розвитку інноваційного підприємництва і практичної реалізації ідей стартап-проектів. Зокрема вагома увага приділяється формуванню фінансового базису для впровадження інноваційних ідей та стимулювання інноваційно-технологічного розвитку сектору малого та середнього підприємництва.

Однак, аналізуючи інструменти державного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва в Україні в аспекті їх підтримки та стимулювання, стає зрозумілим, що їх перелік є значно обмеженим, і включає важелі, здебільшого спрямовані на галузі агропромислового комплексу, зокрема сільського господарства. Відтак, як було зазначено у першому розділі, основною програмою підтримки розвитку малого підприємництва в період 2002-2017 рр., була Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні. Однак, співвідношення рівня фактичних та планових видатків на її реалізацію демонструє незадовільний стан фінансового забезпечення програми і низький рівень її практичного впровадження. Так, за період 2002-2017 рр. найвищий обсяг запланованих та фактичних видатків на реалізацію заходів з виконання програми зафіксовано в 2003 р. (52000,0 тис. грн і 41627,0 тис. грн відповідно). У 2002 р. співвідношення фактичних та планових витрат на сприяння розвитку малого підприємництва склало 15,3 % (рівень фактичних видатків – 306,0 тис. грн), у 2003 р. – 79,4 % (41627,0 тис. грн), у 2004 р. – 84,7 % (10009,0 тис. грн), у 2005 р. – 86,1 % (18772,0 тис. грн), у 2006 р. – 99,8 % (1796,0 тис. грн), у 2007 р. –

99,8 % (1796,0 тис. грн), у 2008 р. – 100,0 % (2000,0 тис. грн), у 2009 р. – 20,0 % (80,0 тис. грн), у 2010 р. – 68,6 % (480,0 тис. грн), у 2011 р. – відсутність виділення коштів за відповідною статтею видатків, у 2012 р. – 55,9 % (1993,5 тис. грн), у 2013 р. – 75,5 % (2017,0 тис. грн) [2; 230; 240].

Варто відзначити, що не дивлячись на чинність закону, в якому викладено основні положення про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, і вказано про відповідальність Кабінету Міністрів України за щорічну розробку заходів щодо виконання програми та передбачення виділення відповідних коштів на їх реалізацію під час розробки проекту закону про Державний бюджет України, за період 2014-2017 рр. затвердження плану заходів і витрат на їх реалізацію не відбувалося [104].

Так, наприклад, у рамках бюджетного фінансування заходів з виконання Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва у 2009 р., Держкомпідприємництвом здійснено організацію та проведення Всеукраїнського конкурсу бізнес-планів підприємницької діяльності серед молоді (15 тис. грн.); урочистих заходів, присвячених святу «День підприємця» (65 тис. грн.); конференції «Проблеми розвитку підприємництва в Україні та шляхи їх вирішення» (65 тис. грн.); семінарів для підприємців та широких верств населення з питань підприємницької діяльності (162 тис. грн.); презентації-обговорення з питань впровадження в Україні принципів Європейської хартії для малих підприємств (93 тис. грн.). При цьому слід підкреслити, цього року з державного бюджету було виділено лише 80 тис. грн., що обумовило виникнення заборгованості перед Держкомпідприємництвом на суму 320 тис. грн., яку передбачалося виплатити у межах бюджетних асигнувань наступного періоду [240].

У рамках реалізації зазначеної програми у 2012 р. проведено 75 навчальних семінарів у 27 регіонах України за темами: започаткування власної справи, бізнес-планування; мале підприємництво: оподаткування, соціальне страхування, облік, звітність; ресурсне забезпечення малого підприємництва. Загальна вартість послуг з організації та проведення семінарів склала 1 993,5 тис. грн. [2].

Під час реалізації цієї програми у 2013 р. для підприємців та осіб, що бажають започаткувати власну справу, також проведено 75 семінарів [3].

Фінансова підтримка суб'єктів малого підприємництва здійснювалася також у рамках бюджетної програми «Мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва», на реалізацію якої в 2012 р. було передбачено 10 300,0 тис. грн. З метою цільового спрямування бюджетних коштів Українським фондом підтримки підприємництва було проведено конкурс на отримання мікрокредитів, за результатами якого з суб'єктами малого підприємництва укладено договори на загальну суму 9 550,0 тис. грн. [2].

У 2013 році в державному бюджеті було виділено 10,3 млн. грн. на реалізацію заданої бюджетної програми. Українським фондом підтримки підприємництва видано 37 мікрокредитів на суму 9,0 млн. грн., з них: 20 мікрокредитів – фізичним особам-підприємцям на загальну суму 4,9 млн. грн., 17 – юридичним особам на загальну суму 4,1 млн. грн [3].

Значна увага в аспекті державної підтримки розвитку підприємництва приділяється суб'єктам агропромислового комплексу. Відтак, відповідно до звітів щодо виконання державного бюджету, нині діє декілька програм державної підтримки розвитку агропромислових підприємств (табл. 2.8).

Крім наведених бюджетних програм, зафіксовано програмні ініціативи щодо розвитку підприємств агропромислового комплексу, фінансування яких уже не здійснюється. Зокрема, у 2011 р. використовувався такі інструменти [104]:

- часткова компенсація вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва (план – 10 000,0 тис. грн, факт – 10 000,0 тис. грн);

- здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів (план – 626 066,5 тис. грн, факт – 619 823,2 тис. грн);

- часткове відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів (план – 500 000,0 тис. грн, факт – 347 537,4 тис. грн);

- часткове відшкодування вартості будівництва нових тепличних комплексів (план – 60 000,0 тис. грн, факт – 28 540,4 тис. грн);

- фінансова підтримка створення оптових ринків сільськогосподарської продукції (план – 210 000,0 тис. грн, факт – 198 000,0 тис. грн) тощо.

Таблиця 2.8

Державна підтримка розвитку суб'єктів агропромислового комплексу [104]

Стаття / обсяг видатків	Значення за роками						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8
Надання кредитів фермерським господарствам (стаття видатків державного бюджету 2801460)							
план, тис. грн	28000,0	27800,0	27900,0	27900,0	25600,0	15819,2	65000,0
факт, тис. грн	21734,4	6430,0	6353,1	15870,1	25600,0	14810,4	64600,0
виконання плану, %	77,6	23,1	22,8	56,9	100,0	93,6	99,4
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів (стаття видатків державного бюджету 2801030)							
план, тис. грн	-	-	-	-	300000,0	285000,0	300000,0
факт, тис. грн	-	-	-	-	290646,5	279814,3	294839,0
виконання плану, %	-	-	-	-	96,9	98,2	98,3
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі (стаття видатків державного бюджету 2801180)							
план, тис. грн	-	827376,3	76777,9	5000,0	5000,0	5000,0	60000,0
факт, тис. грн	-	247442,9	960,9	-	-	-	56940,9
виконання плану, %	-	29,9	1,3	0,0	0,0	0,0	94,9
Державна підтримка галузі тваринництва (стаття видатків державного бюджету 2801540)							
план, тис. грн	2030000,0	732000,0	1239804,1	888010,7	250000,0	30000,0	170000,0
факт, тис. грн	107460,3	238922,5	721006,1	371204,1	40584,8	29985,7	165839,5
виконання плану, %	5,3	32,6	58,2	41,8	16,2	100,0	97,6
Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників (стаття видатків державного бюджету 2801580)							
план, тис. грн	-	-	-	-	-	-	4550000,0
факт, тис. грн	-	-	-	-	-	-	4134056,2
виконання плану, %							90,9
Проведення державних виставкових заходів у сфері агропромислового комплексу (стаття видатків державного бюджету 2801290)							
план, тис. грн	2000,0	5000,0	3750,0	-	-	-	-
факт, тис. грн	1999,9	5000,0	3750,0	-	-	-	-
виконання плану, %	100,0	100,0	100,0	-	-	-	-
Організація і регулювання діяльності установ в системі агропромислового комплексу та забезпечення діяльності Аграрного фонду (стаття видатків державного бюджету 2801290)							
план, тис. грн	12965,8	26158,0	24562,0	16632,5	16125,2	85434,9	118866,9
факт, тис. грн	12368,5	25675,7	23990,7	15989,0	12354,0	62575,9	102598,0
виконання плану, %	95,4	98,2	97,7	96,1	76,6	73,2	86,3

Також, одним із інструментів сприяння розвитку малого та середнього підприємництва виділяють започаткування власної справи за підтримки Державної служби зайнятості України. Такий вид допомоги по безробіттю може виплачуватися одноразово для організації підприємницької діяльності безробітними, які не можуть бути працевлаштовані у зв'язку з відсутністю на ринку праці необхідної вакансії. Дія відповідної статті поширюється на осіб, які досягли 18-річного віку, крім тих, які закінчили або припинили навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, звільнилися із строкової військової або альтернативної (невійськової) служби і які потребують сприяння у працевлаштуванні на перше робоче місце у разі реєстрації в установленому порядку відповідних осіб як безробітних [208].

Отримання податкових та митних пільг, а також «зеленого тарифу», реалізується Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження України. Відтак діють пільги на ввезення енергоефективного обладнання; пільги для підприємств, що працюють у сфері використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива; встановлення «зеленого» тарифу на електричну енергію, вироблену з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива, надання таким підприємствами митних та податкових пільг [181]. Зокрема на державному рівні затверджено перелік енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектувальних виробів за проектами демонстрації японських технологій, що звільняються від ввізного мита та операції з ввезення яких на митну територію України, а також звільняються від обкладення податком на додану вартість [177].

Також, на сьогодні існує певний позитивний досвід підтримки малого і середнього підприємництва на регіональному рівні. На підставі рішень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування розроблено низку програм фінансової підтримки підприємців, серед яких [180]:

- часткове відшкодування суми кредиту (тіла кредиту) без урахування відсотків за умови створення нових робочих місць – Полтавська обл.;

- фінансово-кредитна підтримка малого і середнього підприємництва та розвиток інфраструктури його підтримки – Івано-Франківська обл.;

- відшкодування плати за користування позиками (у тому числі фінансовими кредитами) банків та інших вітчизняних і зарубіжних фінансових установ, залученими суб'єктами малого та середнього підприємництва для реалізації інвестиційних проектів – Рівненська обл.;

- часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, залученими у державних банках для реалізації інвестиційних проектів – Сумська обл.

В аспекті фінансування розвитку малого та середнього підприємництва варто зазначити, що протягом 2017 р. було профінансовано близько 280 проектів, представлених суб'єктами цієї сфери, близько 106 тис. регіональних замовлень, розміщених серед малого та середнього підприємництва, 5170,7 тис. м² загальної площі приміщень, переданих в оренду суб'єктам цього сектору економіки [108].

Щодо суб'єктів інфраструктури підтримки розвитку малого та середнього підприємництва, то варто відмітити значне зменшення їх кількості: станом на 1.01.2018 р. діяло 194 бізнес-центри (на 1 січня 2014 р. – 480 од.), 31 бізнес-інкубатор (79 од.), 53 технологічні та індустріальні парки (50 од.), 538 лізингових центрів (405 од.), 2090 небанківські фінансово-кредитні установи (4148 од.), 109 фондів підтримки підприємництва (226 од.), 1620 інвестиційних фондів і компаній (2278 од.), 509 інноваційних фондів і компаній (756 од.), 1157 інформаційно-консультативних установ (4238 од.), 1347 громадських об'єднань суб'єктів підприємництва (2149 од.), 407 координаційних рад з питань підприємництва (709 од.). Проте, їх значний кількісний вимір не дає змоги свідчити про ефективність їх функціонування і результативність впливу на діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва [3; 108; 164].

Інформаційно-консультативна підтримка розвитку малого та середнього підприємництва на безоплатній основі здійснюється на рівні фондів підтримки підприємництва, центральних та місцевих органів виконавчої влади, у т.ч. Центрів надання адміністративних послуг, Державної фіскальної України і Державної регуляторної служби України. За даними Міністерства економічного розвитку і

торгівлі України станом на 01.01.2018 р. проведено понад 18 тис. навчальних семінарів та тренінгів у сфері малого та середнього підприємництва, понад 3 тис. форумів, круглих столів та конференцій, в яких прийняло участь понад 325 тис. осіб [108]. На рівні Державної фіскальної України та її територіальних органів протягом 2017 р. проведено 1,6 тис. прес-конференцій та брифінгів, 2,8 тис. інших заходів за участю представників ЗМІ, організовано та надано 4,2 тис. інтерв'ю і коментаріїв керівництва органів ДФС. Державною регуляторною службою України проведено 29 прес-конференцій та брифінгів для ЗМІ [164; 183].

Крім цього, підтримка розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва здійснюється на основі їх участі в міжнародних програмах. Важливим напрямком фінансової підтримки є європейська програма COSME (Competiveness of Small and Medium Enterprises), спрямована на підвищення їх конкурентоспроможності. Однією з основних цілей програми є надання розширеного доступу до фінансування для малого та середнього підприємництва на різних етапах життєвого циклу: створення, розширення або передача бізнесу. Для досягнення цієї мети ЄС мобілізує позики та інвестиції в акції. Діятиме кредитна гарантійна програма, що надаватиме гарантії та контргарантії фінансовим установам з метою видачі більшої кількості кредитів та фінансування оренди для малих та середніх підприємств. Очікується, що COSME дозволить забезпечити фінансування від 220 до 330 тис. суб'єктів малого та середнього підприємництва (загальний розмір інвестицій – від 14 до 21 млрд. євро). Також, програма надасть ризиковий капітал фондам акціонерного капіталу, які інвестують кошти у розвиток малих та середніх підприємств, в основному на етапах розширення та стадії зростання (обсяг вкладеного капіталу становить від 2,6 до 4 млрд. євро) [340].

Українські підприємства також мають можливість участі в програмі за всіма напрямками, окрім підпрограм, що стосуються покращення доступу до фінансування. Так, на 2018 рік запланована реалізація таких підпрограм [340]:

- поліпшення доступу до ринків ЄС та глобального ринку: «Європейська мережа підприємств» (бюджет програми – 57,2 млн євро); «Інтернаціоналізація системи захисту прав інтелектуальної власності» (5,0 млн євро);

- поліпшення умов для підвищення конкурентоспроможності та стабільності підприємств ЄС: «Політика МСП» (бюджет програми – 6,6 млн євро); «Європейська платформа співробітництва кластерів» (5,5 млн євро); «Європейська програма «CLUSTER EXCELLENCE» (900,0 тис. євро); «Інноваційний та технологічний розвиток легкої промисловості» (3,0 млн євро); «Підвищення конкурентоспроможності представників сфери туризму» (6,1 млн євро); «Нові навички для розвитку промисловості» (2,0 млн євро); «Організація спільноти професіоналів для розвитку європейського каталогу ІКТ» (500,0 тис. євро); «Штучний інтелект: можливості для перетворень та вирішення соціальних проблем» (1,0 млн євро);

- сприяння розвитку підприємництва та підприємницької культури: «Еразмус для молодих підприємців» (бюджет програми – 11,04 млн євро); «Підготовка викладачів вищих навчальних закладів до викладання підприємництва» (400,0 тис. євро).

З метою активізації процесу кредитування економіки і підтримки фінансування малих та середніх підприємств країни Німецько-український фонд підписав у 2012 р. договір з німецькою Кредитною установою для відбудови про надання позики і гранту для фінансування проекту «Підтримка малих і середніх підприємств України». Розмір позики складає 10 млн. євро і гранту – 2 млн. євро. Кошти позики спрямовуватимуться на фінансування інвестиційних проектів малого та середнього підприємництва через українські банки – партнери Німецько-українського фонду, а кошти гранту – на фінансування супроводжувальних заходів, зокрема на консультаційну підтримку банків [167]. Відтак у 2012-2016 рр. надходження коштів на реалізацію даного проекту не відбувалося, у 2017 р. – розмір залучених коштів склав 304 486,8 тис. грн [104].

Як бачимо, попри позитивний досвід впровадження окремих заходів державної підтримки малого та середнього підприємництва, перелік таких

інструментів досить обмежений і не враховує нагальні потреби розвитку суб'єктів цієї сфери. У зв'язку з цим вагомим значення набуває визначення пріоритетів розвитку малого та середнього підприємництва і виділенні ключових інструментів їх досягнення.

Науковці досить ґрунтовно розглядають питання визначення методів, засобів, важелів та інструментів державного регулювання соціально-економічних систем, зокрема малого та середнього підприємництва. При цьому вагому роль надають обґрунтуванню пріоритетних напрямів та інструментів державної підтримки розвитку суб'єктів цього сектору [8; 11; 18; 28; 38; 43; 56; 65; 67; 70; 97; 112; 119; 137; 150; 152; 174; 175; 263; 264; 276; 278; 281; 289; 290; 292; 330; 333; 335]. Так, зокрема Л. Швайка наголошує, що правове регулювання у сфері соціально-економічних процесів здійснюється в напрямках реалізації принципів політики економічного зростання й підвищення рівня життя громадян на основі удосконалення бюджетного й податкового законодавства, створення правових умов для сприяння розвитку вітчизняного підприємства, державної підтримки вітчизняного товаровиробника, регулювання зовнішньоекономічних відносин, регулювання широкого комплексу соціальних питань [330].

У роботі [38] методи державного регулювання соціально-економічним розвитком регіону підрозділяються на методи державного регулювання попиту і пропозиції. До першої групи методів відносяться методи грошово-кредитної, бюджетно-податкової та зовнішньоекономічної політики, до другої групи – такі методи як розширення інвестицій, контроль над цінами, скорочення витрат виробництва, державні закупівлі.

В. Гуменюк [56], проаналізувавши наукові публікації щодо класифікації методів (механізмів, способів, інструментів, важелів) державного регулювання економічних суб'єктів, виділяє дві основні класифікаційні ознаки: за формами впливу (прямі та непрямі) і за засобами впливу (правові, адміністративні, економічні, донорські, протекціоністські, індикативні). Відповідно до прямих методів (інструментів) автор відносить: встановлення цін; субсидія, субвенція, дотація; нормативи; цільові комплексні програми; державні замовлення; ліцензії,

квоти; державні бюджетні витрати; державні стандарти; обмеження та заборони. У свою чергу, до непрямих методів (інструментів), на думку автора, належать такі: регулювання цін; субсидії; норми амортизації; плата за ресурси, кредит; податки; валютні курси та обмін валют; стимулювання конкуренції. Правові методи (інструменти) включають правові акти; адміністративні – державні замовлення, норми амортизації, контроль над монополіями, структурна перебудова, забезпечення ресурсами; економічні – державні закупівлі, ліцензування, квотування, макроекономічне планування, встановлення цін, стандарти і нормативи, кредитування, норми амортизації, дотації, субсидії, субвенції, податки, операції на фінансових ринках, норми резервування, валютне регулювання, заробітна плата; донорські – державні дотації, податкові пільги, пільгові кредити; протекціоністські – захист від зовнішньої конкуренції, квоти і ліцензії, сприяння розвитку національної науки, техніки та технологій; індикативні – держзамовлення, субсидії, субвенції, дотації, прямі витрати уряду.

В. Щербина [335] з урахуванням характеру (сутності) тих або інших засобів державного регулювання господарської діяльності виділяє такі групи засобів: економіко-правові (державне замовлення; державні закупівлі; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій); організаційно-правові (ліцензування і квотування, видача документів дозвільного характеру; сертифікація та стандартизація; застосування нормативів і лімітів; контроль та нагляд за господарською діяльністю); юридичні (правові) засоби (штрафні та адміністративно-правові санкції; організаційно-господарські договори; типові та примірні договори тощо).

Підходи до класифікації методів, засобів та інструментів державного регулювання підприємництва наведено в табл. 2.9.

Розглядаючи державне регулювання діяльності підприємницьких структур як важливу складову управління суспільними процесами, П. Колісніченко вбачає його сутність у реалізації цілеспрямованого впливу за допомогою організаційних, правових, економічних та інших інструментів регулювання на

діяльність суб'єктів господарювання з метою підвищення її ефективності. Особливу роль при цьому автор надає такому інструменту державного регулювання як податки, що здійснюють опосередкований вплив через механізм економічного розрахунку, прямо не обмежуючи право платника займатися будь-яким видом діяльності, обирати спосіб або напрям витрачання коштів [128].

Таблиця 2.9

Підходи до класифікації методів, засобів та інструментів державного регулювання підприємництва

Автор	Підхід	Характеристика
1	2	3
Л. Безугла [11]	методи, засоби та інструменти державного регулювання підприємництва	<ul style="list-style-type: none"> - організаційний метод, який включає такі засоби та інструменти: розподіл функціональних обов'язків посадкових осіб щодо регулювання розвитку; розробка та реалізація цільових програм розвитку підприємництва; державний контроль відповідності діяльності підприємств; щорічний моніторинг їх діяльності; - адміністративний метод (прийняття розпоряджень, інших регуляторних актів місцевого значення; стандартизація, сертифікація, ліцензування); - економічний (податкові пільги, державні пільгові кредити); - правовий (прийняття нових нормативно-правових актів); - інформаційний (забезпечення різноманітності державних послуг, що надаються за допомогою системи «е-уряд»);
Л. Маматова [150]	інструменти державного регулювання підприємництва	<ul style="list-style-type: none"> - пряме державне стимулювання НДДКР (держзамовлення, гранти, кредитування); - непряме державне стимулювання науки й освоєння її досягнень у державному і приватному секторах економіки (податкова, амортизаційна, патентна, митна політики, підтримка малого інноваційного підприємництва); - надання різного роду пільг суб'єктам інноваційного процесу; - формування інноваційного клімату в економіці і інфраструктури забезпечення досліджень та розробок (національні служби науково-технічної інформації, патентування та ліцензування, стандартизації, сертифікації, статистики, аналітичні центри для вивчення зарубіжного досвіду, підготовки прогнозів науково-технічного розвитку й формування на їх основі системи національних наукових пріоритетів для забезпечення інформацією осіб, які приймають рішення);

1	2	3
А. Старух [281]	інструменти стимулювання державного підприємництва	<ul style="list-style-type: none"> - прямі інструменти підтримки (надання державним підприємствам прямих субсидій, дотацій, пільг, відстрочення податкових зобов'язань тощо); - непрямі інструменти підтримки (формування державних замовлень, виконавцями яких є державні підприємства та надання їм непрямих субсидій); - інтелектуальна та технологічна підтримка (безкоштовні послуги з аутсорсингу для державних підприємств з метою підвищення їх інноваційного та технологічного рівня);
О. Тимошенко [289]	інструменти державного регулювання і підтримки підприємництва	<ul style="list-style-type: none"> - індикативне планування; - інформаційне забезпечення; - інфраструктурне забезпечення; - механізм банкрутства й неспроможності; - державно-приватне партнерство; - особливі економічні зони; - цільові програми розвитку; - державне замовлення; - аутсорсинг; - сприяння інновацій та інвестицій; - захист конкуренції;
М. Сахацький, І. Ксьонжик [276]	інструменти державної підтримки розвитку експортного потенціалу підприємств	<ul style="list-style-type: none"> - фінансові інструменти: бюджетні субсидії та дотації; фінансування суспільних послуг, інститутів та інфраструктури; пільгові експортні кредити; страхування експортних контрактів; надання державних гарантій у забезпеченні зобов'язань експортера; фінансування НДДКР; - не фінансові: урядові програми підтримки; податкові пільги; інформаційна підтримка; диверсифікація ринків збуту та товарної структури експорту; поліпшення інвестиційного клімату; застосування методу прискореної амортизації;
О. Тимченко [290]	інструменти державної фінансової підтримки малого підприємництва	<ul style="list-style-type: none"> - розробка механізму надання пільг (більш лояльна податкова політика); - забезпечення простої системи сплати податків; - розробка інструментів інвестиційного та кредитного забезпечення; - надання допомоги щодо матеріально-технічного забезпечення тощо.

Колектив авторів [43] пропонують використання універсальних методів державного регулювання і стимулювання розвитку малого підприємництва, а саме: зниження податкового навантаження (установлення граничної межі

оподаткування суб'єктів малого підприємництва, зменшення кількості податків); установлення пільг до оподаткування прибутку малих підприємств; надання державних субсидій і дотацій; державне пільгове кредитування; державна підтримка розвитку факторингової та лізингової діяльності; розміщення державного замовлення на випуск продукції та надання послуг сектором малих підприємств на конкурсній основі; створення розвинутої системи інформаційно-консультаційного забезпечення та ринкової інфраструктури. Також, авторами висловлено думку стосовно того, що для створення сприятливого підприємницького середовища найбільш ефективно впровадження таких заходів як істотне спрощення правил та процедур створення нових підприємств; усунення суперечності у законодавчій базі, забезпечення її прозорості та стабільності; контроль з боку громадських організацій за діяльністю урядовців; створення ефективної системи зворотного зв'язку з метою інформування громадськості, відповідних структур про корупційні вчинки урядовців.

Т. Заревчацька наполягає на доцільності застосування організаційних, адміністративних та економічних заходів державного регулювання МП. Зокрема особливу увагу приділяє активізації інноваційного розвитку малих підприємств за рахунок застосування пільгових преференцій з податку на додану вартість для суб'єктів інноваційного сектора за умови використання вивільнених коштів на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності з обов'язковим їх поверненням до бюджету із певним часовим лагом [97].

У роботі [278] автором розкрито інструменти фінансового забезпечення реалізації регіональних програм підтримки малого підприємництва в регіонах із низьким рівнем фінансування шляхом використання емісії облігацій внутрішніх місцевих позик, залучення до регіональних проектів коштів міжнародних кредитно-фінансових установ, отримання грантів на підтримку підприємства за участь у спільних із регіонами інших країн проектах, що надасть можливість виконувати заплановані програмні заходи в повному обсязі.

Досить цікавий поділ фінансових інструментів та важелів розвитку малого та середнього підприємництва представлено О. Бацьорою [8], що передбачає їх

виділення на державному, ринковому і внутрішньому рівнях. Зокрема до фінансових інструментів та важелів державного рівня відносяться національні та регіональні програми розвитку МП, різноманітні плани та прогнози щодо діяльності МП; дотації, субвенції, програмно-цільове фінансування; норми амортизаційних відрахувань; державні кредити, надання банкам податкових пільг за коштами, які спрямовані на кредитування МП; державні закупівлі; часткова компенсація процентних платежів за операціями кредитування МП; податкові пільги, податковий інвестиційний кредит, податкові канікули; державні гарантії за кредитами тощо.

В умовах євроінтеграційного спрямування економічного розвитку України вчені наполягають на важливості формування ефективного механізму реалізації політики дерегуляції підприємницького сектору з метою створення сприятливого середовища для розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу. Пріоритетними напрямками впровадження політики дерегуляції виділяють такі [28]:

- усунення надмірного регулювання господарської діяльності (зменшення кількості документів дозвільного характеру, дозвільно-погоджувальних процедур та переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації);

- забезпечення істотного поліпшення умов ведення бізнесу за напрямками, що враховуються під час складання глобального рейтингу Doing Business;

- сумарне скорочення витрат суб'єктів господарювання на виконання обов'язкових державних регуляцій на 20,0 % протягом п'яти років;

- скорочення кількості регуляторних і контрольних органів у спосіб їх злиття або ліквідації, забезпечення усунення дублювання функцій між органами державного нагляду та контролю;

- відмова від системи тотального обтяжливого контролю за всіма суб'єктами господарської діяльності на основі запровадження ризикоорієнтованої системи державного контролю;

- підтримка та розвиток малого і середнього бізнесу в сільській місцевості; гармонізація вітчизняного законодавства щодо безпечності харчової продукції із законодавством ЄС;

- забезпечення ефективного захисту прав приватної власності, гармонізація із законодавством ЄС положень українського законодавства щодо захисту інвесторів (внутрішніх та іноземних) і кредиторів.

Іншим автором у роботі [18] систематизовано інструменти державного регулювання діяльності малих підприємств у країнах ЄС за такими групами: податкові інструменти (прогресивне оподаткування прибутку; оподаткування прибутку за зниженими ставками; звільнення від сплати податку на прибуток протягом певного часу; амортизаційні пільги; податкові кредити; пільги щодо формування резервних фондів; пільги щодо стимулювання НДДКР); фінансово-кредитні інструменти (реалізація державних цільових програм; надання субсидій та дотацій; пільгове кредитування; гарантування позик); інформаційні інструменти (консультаційні центри; навчання і підвищення кваліфікації представників малого бізнесу; надання ділової інформації) тощо.

Загалом більшість вчених дотримуються підходу щодо виділення інструментів за формами впливу – прямого та непрямого впливу. Зокрема, до інструментів прямого впливу держави на суб'єкти підприємницької діяльності науковці відносять такі як: державне фінансування; стандартизація; сертифікація; ліцензування; цінове регулювання; цільові комплексні програми; адміністративні обмеження або надання виключних привілеїв тощо. Серед інструментів непрямого впливу визначають такі як: податкові пільги; дотації; субсидії; цільові трансферти; пільгове кредитування; гранти тощо. Деякими вченими інструменти державного регулювання у сфері підприємництва підрозділяться на групи у залежності від засобів впливу, з урахуванням характеру (сутності) засобів та за іншими класифікаційними ознаками.

Таким чином, дослідження вітчизняної практики державного регулювання суб'єктів малого та середнього підприємництва, зокрема їх підтримки, дозволило зробити висновок щодо обмеженості інструментів, які використовуються для стимулювання їх розвитку. Спостерігається невиконання заходів, задекларованих стратегічними і програмними ініціативами розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва, подальше ускладнення законодавства у цій сфері,

розширення переліку регуляторних органів, що здійснюють вплив на діяльність суб'єктів підприємництва, посилення фіскального та податкового тиску на підприємства. У цих умовах вагомого значення набуває виділення інструментів державного регулювання, що сприятимуть розширенню сектору малого та середнього підприємництва і покращенню діяльності суб'єктів цієї сфери.

Однак, враховуючи глобальні тренди економічного розвитку, відбувається поступова зміна точок зростання малого та середнього бізнесу і в цьому випадку держава має сконцентрувати ресурсний потенціал на активізації цих процесів. Зокрема, пріоритетами розвитку малого та середнього підприємництва мають стати забезпечення цифрової трансформації бізнес-процесів, активізація інтернаціоналізації бізнесу, формування високотехнологічного сектора в цій сфері, розвиток інноваційного підприємництва і стартап-компаній.

Приймаючи до уваги поглиблення існуючих проблем малого та середнього підприємництва і низький рівень сприятливості інституційного середовища функціонування бізнес-суб'єктів, доцільно виділити інструменти державного регулювання та підтримки досягнення заданих пріоритетів (рис. 2.7) [313; 317].

Відтак до пріоритетних інституційно-правових інструментів державного регулювання малого та середнього підприємництва в розрізі ключових напрямів розвитку цієї сфери варто віднести: програми цифрової трансформації; нормативно-правове забезпечення цифрового розвитку; електронне урядування; гармонізація законодавства у сфері малого та середнього підприємництва з міжнародними нормами права; дорожні карти розвитку експортного потенціалу; преференційні торговельні угоди; стратегія розвитку високотехнологічного сектора; програми виробничої кооперації великого бізнесу і суб'єктів малого та середнього підприємництва; участь у міжнародних угодах трансферу технологій; мінімізація адміністративного та фіскального тиску на суб'єкти малого та середнього підприємництва; захист прав інтелектуальної власності; спрощення ліцензійно-дозвільних процедур.

Рис. 2.7. Систематизація інструментів державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні (авторська розробка)

Серед бюджетно-податкових інструментів регулювання пріоритетного значення набувають такі як: субсидування впровадження цифрових технологій; податкові преференції; грантова підтримка цифровізації бізнес-процесів у сфері малого та середнього підприємництва; державне гарантування боргових

зобов'язань експортера; державне страхування експортних операцій суб'єктів малого та середнього підприємництва; пільгові експортні кредити; часткова компенсація витрат на модернізацію виробничої бази; цільові субсидії на впровадження нових технологій; державні та регіональні замовлення; бюджетне цільове фінансування; пільги та субсидії для розвитку інноваційного підприємництва; часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами малого та середнього підприємництва.

Фінансово-інвестиційні інструменти регулювання включають: грантові програми у сфері цифрового розвитку; пільгове кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва; мікрофінансування цифрового розвитку бізнесу; кредитування, гарантування і страхування експортних операцій; форфейтинг; акціонування; лізингові та факторингові програми; інвестиційне кредитування; відстрочка кредитних платежів у перші місяці реалізації інвестиційного проекту; проектно-грантова форма фінансування проектів; мікрокредитування розвитку інноваційного підприємництва; краудфандинг та венчурне фінансування суб'єктів малого та середнього підприємництва.

До числа пріоритетних інституціонально-інфраструктурних інструментів регулювання слід віднести: розбудова центрів трансферу та комерціалізації технологій; активізація торгових представництв в інших країнах і створення мережі експортно-кредитних агентств; розбудова індустріальних та технологічних парків; формування локальних виробничих систем; формування фондів розвитку інновацій та активізація бізнес-інкубаторів у сфері малого та середнього підприємництва.

Серед інформаційно-консультативних інструментів регулювання пріоритетними є такі як: конференції та форуми з питань цифрового розвитку бізнесу; віртуальні платформи з інформаційно-консультативного забезпечення цифрової трансформації бізнесу; тренінги, конференції, форуми з питань інтернаціоналізації вітчизняних суб'єктів малого та середнього підприємництва; віртуальні платформи міжнародного співробітництва; інформаційно-консультативні заходи з питань розвитку високотехнологічних виробництв;

виставки та ярмарки інноваційно-технологічних розробок; віртуальні платформи міжгалузевої співпраці; тренінги, конференції, форуми з питань розвитку інноваційного підприємництва і стартап-компаній; віртуальні платформи розвитку інноваційного підприємництва і стартапів у сфері малого та середнього підприємництва.

Таким чином, проведений аналіз теоретичних напрацювань вчених щодо виділення інструментів розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу, дослідження світового досвіду стимулювання їх розвитку і вивчення практики використання зазначених важелів в українських реаліях дозволив виділити пріоритетні інструменти державного регулювання розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва, впровадження якого створить передумови для забезпечення їх сталого розвитку на основі всебічної цифровізації бізнес-процесів, активізації поглиблення інтернаціоналізації малого та середнього бізнесу, формування високотехнологічного сектору і стимулювання розвитку інноваційного підприємництва та стартап-компаній у цій сфері.

Висновки до розділу 2

Вивчення теоретичних підходів до розуміння змісту понять державної регуляторної політики, державного регулювання та підтримки суб'єктів підприємницької діяльності і здійснення їх порівняльного аналізу дозволило надати авторське визначення державного регулювання малого та середнього підприємництва як напряму державної економічної політики, що ґрунтується на застосуванні системно-структурного і аналітико-результативного підходів до визначення дієвих механізмів, методів та інструментів формування сприятливого середовища для забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів малого та середнього підприємництва з урахуванням світових тенденцій розбудови підприємницького сектора. Розкрито нормативні, загальні і специфічні

принципи, а також визначено напрями державного регулювання малого та середнього підприємництва, у межах яких, відповідно до успішного світового досвіду, реалізуються дієві форми державного впливу на функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва. Це дозволило сформулювати теоретичні положення щодо удосконалення державного регулювання малого та середнього підприємництва, які ґрунтуються на авторському визначенні даного поняття, системі принципів і напрямках державного регулювання цієї сфери.

Доведено, що нині рівень сприятливості середовища функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва залежить від дієвості заходів, які реалізуються інституціями регулювання та підтримки цього сектору. Досліджено теоретико-методичні підходи до оцінки державної політики у сфері підприємницької діяльності, що дозволило визначити відсутність комплексного методу оцінки результативності державного регулювання, який враховував би не тільки узагальнені показники сучасного стану суб'єктів малого та середнього підприємництва, але й показники оцінки ефективності державної політики у цій сфері за основними напрямками її реалізації.

Розроблено методичний підхід до оцінки результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва, що ґрунтується на розрахунку індикаторів оцінки ефективності реалізації державної політики у цій сфері на національному рівні та в розрізі її ключових напрямів. На першому етапі уточнюється мета проведення оцінки, яка полягає в аналізі ефективності важелів державного регулювання малого та середнього підприємництва і визначенні дієвих інструментів державної підтримки розвитку суб'єктів цієї сфери. На другому етапі розробляється система індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва на національному рівні та у розрізі його ключових напрямів і розкривається методика їх розрахунку. Третій етап ґрунтується на розрахунку визначених індикаторів і формуванні матриці отриманих значень. На четвертому етапі відбувається стандартизація індикаторів в залежності від характеру їх впливу на рівень результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва. П'ятий етап

характеризується визначенням коефіцієнтів значущості індикаторів. На шостому етапі розраховуються індекси ефективності державної політики в аналізованій сфері на національному рівні та в розрізі її ключових напрямів і на їх основі визначається Індекс результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва як середньозважена величина зазначених складових індексів. Розрахунок завершується інтерпретацією отриманих значень і визначенням напрямів державного регулювання, що потребують розробки дієвих інструментів розвитку малого та середнього підприємництва.

На основі дослідження тенденцій і особливостей розвитку малого та середнього бізнесу в передових країнах світу визначено напрями зростання цього сектору, які позиціонуються в якості ключових спрямувань, і отримують першочергову та всебічну підтримку від держави. Враховуючи вітчизняні реалії розбудови малого та середнього підприємництва і суттєвий вплив глобальних трендів неоіндустріалізації, інформатизації, транснаціоналізації, роботизації та інтелектуалізації, потужними імпульсами зростання суб'єктів цієї сфери визначено забезпечення цифровізації бізнес-процесів, активізацію інтернаціоналізації бізнесу, формування високотехнологічного сектору, розвиток інноваційного підприємництва та стартап-компаній. Запропоновано систематизацію інструментів державного регулювання малого та середнього підприємництва, які згруповано за визначеними пріоритетами розвитку суб'єктів цієї сфери і напрямами їх державного регулювання (інституційно-правове, бюджетно-податкове, фінансово-інвестиційне, інституціонально-інфраструктурне та інформаційно-консультативне регулювання). Це надасть потужний поштовх для розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва і посилення їх конкурентних переваг на світовому ринку.

Наукові результати другого розділу знайшли відображення в наукових працях [307; 310; 313; 315; 317; 319-322] за списком використаних джерел.

РОЗДІЛ 3

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-ІНФРАСТРУКТУРНИЙ БАЗИС УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

3.1 Інституціональне середовище розвитку малого та середнього підприємництва в Україні

Сировинний тип економіки, олігархічна модель управління, високий ступінь корупції, слабе правосуддя, насильницький апарат держави, який не дає можливості повноцінно розкрити можливості українського бізнесу, створити умови для якісного залучення капіталу, неможливість проведення публічної, чесної приватизації – це ті речі, які зупиняють наш розвиток, наголошує голова українського уряду В. Гройсман. Ці фактори, на його переконання, є не природними, а штучними, великою мірою створеними самими органами державного управління, політичним класом. У зв'язку з цим завданням уряду є формування відкритої, якісної державної політики, яка дозволить забезпечити стає економічне зростання України [27].

Науковці зазначають, що у сучасних геополітичних умовах достатньо кардинально змінилася роль державних інституцій у регулюванні соціальної та фінансово-економічної динаміки у національному макроекономічному середовищі. В умовах міжнародного агресивного середовища до державних інституцій пред'являються нові пріоритети, обумовлені необхідністю адекватної результативності їх діяльності з метою вирішення завдань соціального та економічного розвитку національного середовища під впливом факторів глобалізації світового простору [49].

Проте, останніми роками інституційна система мала трансформаційний характер, що проявляється в стратегічній недосконалості інституційного забезпечення, відсутності або низькій ефективності механізмів формування і

реалізації державних стратегій розвитку, відсутності прозорих механізмів формування та реалізації державної політики, слабкості демократичних інститутів і комунікацій між владою та суспільством, недостатньому інтелектуальному потенціалі влади, браку креативних підходів у напрацюванні конструктивних пропозицій в організаційній, кадровій, фінансовій, технічній та соціальній підсистемах управління національною економікою [92].

Наслідками недосконалої та неефективної інституційної системи стало зниження купівельної спроможності населення на внутрішньому ринку, виникнення додаткових експортних обмежень, викликаних політичними та економічними непорозуміннями на міждержавному рівні, коливання валютного курсу і знецінення національної валюти, загострення проблеми збитковості та неплатоспроможності підприємств, посилення складності отримання кредитних коштів і підвищення їх вартості, що значно ускладнює діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва і обмежує їх можливості для забезпечення сталого економічного розвитку.

У таких умовах державі належить координаційна роль у подоланні кризових ситуацій, що супроводжують розвиток малого та середнього бізнесу, і визначенні стратегічних орієнтирів їх зростання. Державною владою має ініціюватися забезпечення сприятливих умов для формування і реалізації конкурентних переваг суб'єктами малого та середнього підприємництва, що відповідно потребує створення належної інституціонально-інфраструктурної основи здійснення перспективних реформаційних змін у цій сфері.

Інституційне забезпечення будь-якої сфери діяльності в загальному вигляді являє собою сукупність державних і недержавних інституцій, які забезпечують наявність правових, організаційних і економічних умов, необхідних для організації та здійснення цієї діяльності [5].

За іншим підходом інституційне середовище представляє собою систему взаємозв'язків між формальними та неформальними інститутами, а також інституціями, що сприяють узгодженню та коригуванню інтересів різних

суспільних груп, координують сумісну діяльність на шляху досягнення задекларованих цілей розвитку у сфері підприємництва [134].

Т. Желюк пропонує розглядати інституційне забезпечення управління довгостроковим розвитком як сукупність правових норм, що регламентують функціональну діяльність державних інститутів в процесі управлінні довгостроковим розвитком національної економіки і спрямовують інституційні перетворення в країні відповідно до векторів довгострокового розвитку [92].

У роботі [47] інституціональне середовище розглядається як складна єдність формальних і неформальних інститутів, що відіграють ключову роль у формуванні позитивного розвитку національної економіки, а її якість і міра відповідності інституціональним змінам в країні багато в чому визначаються роллю держави в економіці. Особливістю ролі держави в ринковій економіці є орієнтація на неформальні інститути, навіть при створенні формальних інститутів. Важливо враховувати, що недостатньо просто створити формальні інститути. Вони починають реально працювати тільки тоді, коли доповнюються і підкріплюються неформальними нормами і стосунками. Інакше в економіці спостерігається конфлікт інститутів і непрацюючих законів. Одночасно обов'язком держави є сприяння в наданні правових гарантій інститутам, що народжуються на базі існуючих законів, а також неформальним правилам, які з'являються в інституціональному вакуумі, і нормам, якщо вони мають позитивну спрямованість для економіки.

Ж. Шевчук і Н. Федорчук зазначають, що інституціональне середовище доцільно розглядати в площині систем відносин «економіка – політика», «економіка – право», «економіка – мораль», «економіка – ідеологія», «економіка – культура» тощо. При цьому важливою особливістю є те, що у кожній із цих систем відносин формується і діє свій набір інститутів, причому як формальних, так і неформальних, які в цілому формують інституціональне середовище суспільства. Авторами визначено сутність інституціонального середовища як сукупності найважливіших фундаментальних соціальних, правових, політичних, економічних, морально-етичних, культурних правил і норм, що визначають

поведінку та взаємовідносини у суспільстві, у т. ч. між суб'єктами господарювання і державою, і повинні бути спрямовані на підвищення ефективності економіки та якості життя населення [332].

І. Карпунь зазначає, що на мікрорівні формування інституційних засад передбачає створення ринкової інфраструктури, яка функціонує через фінансово-кредитний, організаційно-технічний, інформаційно-аналітичний механізми. Крім цього, автором підкреслено, що держава має піклуватися про кадрове та науково-методичне забезпечення діяльності господарських суб'єктів через залучення до процесу реформування установ науки та освіти [115].

На рівні регіону вчені виділяють «інститути регулювання» та «інститути ринкової інфраструктури», які складають органічну основу інституціонального середовища. «Інститути регулювання», на думку науковців, представлені сукупністю формальних правил і неформальних обмежень, у межах яких діють «інститути ринку» (тобто всі види комерційних і некомерційних організацій). Інституціональний склад ринкової інфраструктури згідно з домінуючою ознакою обслуговування ринків містить такі агреговані групи інститутів як торгово-посередницька інфраструктура, що є комплексом галузей і сфер діяльності, які забезпечують доведення товару до споживача; фінансово-кредитна інфраструктура як розгалужена та взаємопов'язана мережа підприємств, які обслуговують процес обміну та руху грошової маси; інформаційно-обслуговуюча інфраструктура, представлена сукупністю галузей і сфер господарства, які обслуговують основну ринкову діяльність [55].

Приймаючи до уваги думки вчених стосовно взаємопов'язаності понять інституція, інфраструктура, інституційне та інфраструктурне середовища, доцільно розширити коло питань наукового дослідження. Окрім вище наведених визначень доцільно також розглянути наукові погляди стосовно сутності понять інфраструктура та інституційна інфраструктура.

Так, колектив авторів у роботі [241] визначають інфраструктуру підтримки підприємництва як своєрідну опорно-рухову систему, завдяки якій формується

конкретне організаційно-економічне середовище для сприяння підприємницькій діяльності і швидкій адаптації малого підприємництва до ринкових умов.

У свою чергу, М. Пивоваров розкриває сутність поняття інфраструктури підтримки малого підприємництва як сукупності державних та громадських інститутів, які обслуговують інтереси суб'єктів підприємницької діяльності, забезпечують їхню господарську діяльність та сприяють підвищенню її ефективності. Автором виділено такі складові інфраструктури підтримки розвитку малого підприємництва як організаційно-правова, організаційно-інформаційна та фінансово-кредитна інфраструктура [176].

Інституціональну інфраструктуру підприємництва на думку Д. Антонюка варто розглядати як цілеорієнтовану на мінімізацію трансакційних витрат систему інститутів, інституцій, методів і засобів забезпечення ефективної підприємницької діяльності [6].

Т. Стройко надає визначення інституційної інфраструктури як комплексу галузей і сфер діяльності, які здійснюють макроекономічне регулювання економіки, підтримують найбільш оптимальні макроекономічні пропорції розвитку національного господарства [284]. У роботі [266] інституційна інфраструктура представлена як сукупність формальних норм і установ (формальне право, державні і громадські установи, фінансово-кредитні заклади, апарат примусу), а також неформальних норм поведінки, які в сукупності дозволяють забезпечувати стабільність господарської взаємодії.

Г. Рачинська і Л. Лісовська систему інфраструктурного забезпечення малого бізнесу класифікують за такими ознаками: за способом заснування (державна, недержавна, громадська); за статусом (всеукраїнська, регіональна, місцева (районна)); за формою (організаційно-технічна, інформаційно-аналітична, фінансово-кредитна); за видами діяльності (дорадчі органи, консалтингові структури, інформаційні центри, інвестиційні та інноваційні компанії, освітні заклади). При цьому роль держави у сфері розвитку підприємництва вбачають в тому, щоб створювати зрозумілі та рівні для всіх правила поведінки на ринку, а підтримку малого підприємництва – у

необхідності компенсації нерівних умов, в яких перебувають суб'єкти малого підприємництва порівняно з великими підприємствами, і в допомозі тим особам, що розпочинають власну справу [269].

Законодавчо визначено, що інфраструктурою підтримки малого і середнього підприємництва є підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, які провадять діяльність, спрямовану на розвиток суб'єктів малого і середнього підприємництва, їх інвестиційної та інноваційної активності, просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринки. До таких об'єктів інфраструктури належать бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, центри трансферу технологій, фонди підтримки малого підприємництва, лізингові компанії, консультативні центри, інші підприємства, установи та організації, завданням яких є сприяння розвитку малого і середнього підприємництва. Державна підтримка об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва, у свою чергу, здійснюється в рамках державних, регіональних і місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва [238].

Крім цього, розвитку інфраструктури підприємництва приділялася увага в стратегічних програмних документах розвитку країни та регіонів, законодавчих актах останніх років («Стратегія сталого розвитку «Україна-2020»; «Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р.»; Закон України «Про засади державної регіональної політики»). Попри це, наразі інституціональний базис інфраструктури підприємництва країни ще не сформований, відсутня дієва державна підтримка підприємництва в регіонах, недостатньо скоординована взаємодія держави й приватного сектору у розвитку і ефективному використанні інфраструктури. Неefективність існуючої системи управління розвитком і використанням інфраструктури підприємництва зумовлює необхідність її модернізації, зокрема інституціонального базису [6].

Загалом, нині інституційно-регуляторне середовище малого і середнього підприємництва формують такі органи державної влади, установи та організації як:

- Верховна Рада України і Комітети Верховної Ради України, у т.ч. Комітет з питань промислової політики та підприємництва, одним із предметів відання якого є розвиток малого та середнього підприємництва [234];

- Кабінет Міністрів України, що виконує низку завдань у цій сфері, серед яких: забезпечення проведення державної політики, розроблення і виконання загальнодержавних програм, забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності, спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю [226];

- Міністерство економічного розвитку і торгівлі України як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізацію державної економічної та соціальної політики. Зокрема у структурі Міністерства міститься Департамент розвитку підприємництва та регуляторної політики, який відповідає безпосередньо за формування і реалізацію стратегічних та програмних ініціатив розвитку малого і середнього підприємництва [178];

- інші міністерства, які впливають на розвиток малого та середнього підприємництва різних галузей, зокрема Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України та ін. [323];

- інші органи виконавчої влади, у т.ч. служби, агентства, інспекції, інші центральні і місцеві органи виконавчої влади тощо.

За минулі роки незалежності України зафіксовано низку прикладів формування інституцій державного регулювання і підтримки розвитку суб'єктів господарювання, у т.ч. малого та середнього підприємництва. Так, у 1991 р. створено Український національний фонд підтримки підприємництва і розвитку конкуренції (з 1995 р. – Український фонд підтримки підприємства), який на сьогодні є діючою установою. Указом Президента України [202], а в подальшому і Законом України «Про державну підтримку малого підприємництва» [201] Український фонд підтримки підприємства визначено організацією, що

здійснює фінансове забезпечення реалізації державної політики підтримки підприємництва на загальнонаціональному та регіональному рівнях.

На офіційному веб-сайті Фонду наведено інформацію про реалізацію заходів лише за період 2003-2010 рр. Зокрема у 2003 р. відбулося формування мережі регіональних фондів підтримки підприємництва, запровадження програми кредитування суб'єктів малого підприємництва і освітньої програми з питань підприємницької діяльності, налагодження міжнародних зв'язків у сфері малого підприємництва, виконання соціально спрямованих програм і реалізація проектів залучення до малого підприємництва мало захищених верств населення. У 2004-2005 рр. Фондом ініційованого проведення конференцій, семінарів, форумів, виставок та ярмарок для малого підприємництва, запровадження програми надання фінансової підтримки суб'єктам малого підприємництва, запровадження освітньої програми з питань підприємництва. У 2006 р. перелік заходів значно скоротився до реалізації лише освітньої програми з розвитку підприємницьких здібностей. За період 2007-2008 рр. заходи зовсім не реалізовувалися у зв'язку з відсутністю коштів для їх здійснення. У 2009 р. здійснювалося подальше запровадження освітньої програми з питань підприємницької діяльності для широких верств населення, у 2010 р. – проводилися семінари з питань започаткування та ведення власної справи, застосування дозвільних процедур, реєстрації, ліцензування, реалізації регуляторної політики. Надалі оприлюднена інформація стосується лише плану заходів щодо реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва на 2012 р. [249; 270].

Проте результативність функціонування зазначеної установи викликає сумніви. Оскільки Державна фінансова інспекція України виявила порушення фінансової дисципліни на суму понад 17 млн. грн під час ревізії Українського фонду підтримки підприємництва. Ревізія фінансово-господарської діяльності Фонду охопила період із червня 2011 р. по червень 2015 р. З'ясовано, що керівництво Фонду не забезпечило повернення ТОВ «Газотрон-Влатава» державної фінансової підтримки майже на 1 млн. грн. Крім того, виявлено

порушення суб'єктами малого підприємництва термінів сплати основної суми мікрокредитів на загальну суму 772 тис. грн. і невиконання ними ж відсотків за користування цими кредитами й пені за прострочення термінів повернення боргу. Також, Фонд надавав фінансову державну підтримку суб'єктам малого підприємництва, які не мали права на її отримання; не контролював цільове використання коштів державної фінансової підтримки, ефективність впровадження бізнес-планів та не забезпечував своєчасного повернення коштів (не нараховував боржникам відповідних штрафів і пені, не звертався до судів з відповідними заявами). Загальна сума вказаних порушень становила близько 16 млн. грн, що стало підставою для висновку про неналежне виконання Фондом зобов'язань щодо підтримки малого підприємництва в Україні [297].

Нині функціонують і регіональні фонди підтримки підприємництва. Так, наприклад, Регіональний фонд підтримки підприємництва в Запорізькій області здійснює фінансово-кредитну та інформаційно-консультативну підтримку бізнес-суб'єктів. Проте, фінансування Фонду залишається на вкрай низькому рівні: за період 2011-2017 рр. співвідношення фактичного та запланованого обсягів фінансування коливається від 7,8 % (153,05 тис. грн / 1968, 427 тис. грн) у 2011 р. до 41,0 % (1662,0 тис. грн / 4053,0 тис. грн) у 2017 р. Однак, незважаючи на тенденцію зростання розміру виділених коштів, загальний обсяг кредитного портфелю установи залишається досить критичним – 2,3 млн грн станом на кінець 2017 р. (найвищий рівень зафіксовано у 2011 р. – 2,5 млн грн). Слід зазначити, що у 2017 р. порівняно з попереднім періодом обсяг кредитного портфелю зріс на 18,0 % за рахунок надання фінансово-кредитної підтримки сільськогосподарським виробникам [103]. Тобто, зберігається загальнонаціональна тенденція до підтримки здебільшого суб'єктів агропромислового комплексу.

Харківським регіональним фондом підтримки підприємництва у звіті станом на 01.07.2017 р. в якості основних напрямів підтримки підприємництва визначено такі: реалізація комплексної навчально-освітньої програми «Школа малого бізнесу»; фінансово-кредитна та матеріально-технічна підтримка суб'єктів підприємницької діяльності (надання цільових безвідсоткових

мікрокредитів представникам малого бізнесу на підставі конкурсу бізнес-планів проектів; сприяння пошуку інвестиційних та кредитних ресурсів для реалізації бізнес-проектів); інформаційно-консультативна підтримка суб'єктів малого та середнього підприємництва і об'єктів інфраструктури їх підтримки (Інтернет-порталу для підприємців; онлайн-консультаційного центру для підприємців); сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва. На 2017 р. з обласного бюджету виділено 680,2 тис. грн для забезпечення діяльності Фонду з метою обслуговування та виконання заходів з підтримки розвитку малого підприємництва в Харківській області, з яких 400 тис. грн для надання безвідсоткових бюджетних позичок. Згідно звітності за підсумками конкурсу мікрокредитування суб'єктів підприємницької діяльності, проведеного в 2015 р., фінансово-кредитну підтримку на поворотній основі надано в розмірі 100 тис. грн, з яких 72,228 тис. грн уже повернено [99].

У цьому контексті слід підкреслити, що нині з метою імплементації Плану заходів з реалізації стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні до 2020 р. заплановано впровадження пілотного проекту зі створення регіональної мережі центрів підтримки підприємництва (ЦПП), яка має стати ланкою державної інфраструктури підтримки мікро- та малого бізнесу, а також потенційних підприємців, у т. ч. з соціально вразливих груп. Згідно з концепцією, ЦПП надаватимуть базовий рівень безкоштовної інформаційної та консультативної підтримки бізнесу з акцентом на наявних можливостях: доступні програми підтримки і порядок участі в них, проведення навчальних та інформаційних заходів через мережу закладів-партнерів [158]. Одним з інструментів роботи ЦПП стануть бізнес-кейси, віртуальну платформу для яких уже створено. Нині до локалізації бізнес-кейсів приєдналося 14 міст України, представивши від 1 до 103 бізнес-кейсів від кожного міста [147].

Концепція мережі ЦПП багато в чому базується на реальному досвіді обласних державних адміністрацій у реалізації проектів підтримки малого та середнього підприємництва в окремих регіонах України: у Тернопільській, Черкаській, Миколаївській та Чернігівській областях. Так, наприклад, в

Тернопільській області майданчиком для регіонального центру став Департамент економічного розвитку і торгівлі Тернопільської обласної державної адміністрації, а на районному рівні – Центр надання адміністративних послуг. У Черкаській та Чернігівській областях підтримка малого та середнього підприємництва планується на базі агенцій регіонального розвитку, а в Миколаївській області на базі Регіонального фонду підтримки підприємництва [158].

Крім вищесказаного варто відзначити, що у перший рік реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва визначено необхідність підтримки функціонування Кредитно-гарантійної установи, створеної з метою розширення можливостей доступу суб'єктів малого підприємництва до джерел позабюджетного фінансування за рахунок їх кредитно-гарантійної підтримки. Однак, уже в 2002 р. указом Президента було оголошено про ліквідацію даної установи, що спричинено неефективністю її функціонування та невиконанням статутних завдань [239; 252].

Задля забезпечення реалізації державної політики у сфері інвестиційної діяльності і управління національними проектами у 2011 р. утворено Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України як правонаступника Державного агентства України з управління національними проектами і Державного агентства України з інвестицій та розвитку [196].

У перший рік функціонування даної установи відбулося фінансування низки напрямів, зокрема заходів щодо формування позитивного інвестиційного іміджу країни, утримання регіональних центрів інноваційного розвитку, державної підтримки реалізації інноваційних та інвестиційних проектів у реальному секторі економіки через механізм здешевлення кредитів і на умовах співфінансування, забезпечення розробки проектно-кошторисної документації, техніко-економічних обґрунтувань національних проектів. Загальний обсяг бюджетних асигнувань у розрізі бюджетної програми «Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України» у 2011 р. склав 1047,8 млн грн, у т.ч. на керівництво та управління у сфері інвестиційної діяльності та управління національними проектами – 16,38 млн грн. Проте у

подальші роки обсяг бюджетних видатків на фінансування Агентства значно скоротився, у 2016 р. досягнувши рівня 0,147 млн грн (рис. 3.1) [104]. Відтак у 2014-2016 рр. здійснювалося лише покриття адміністративних витрат функціонування даної установи.

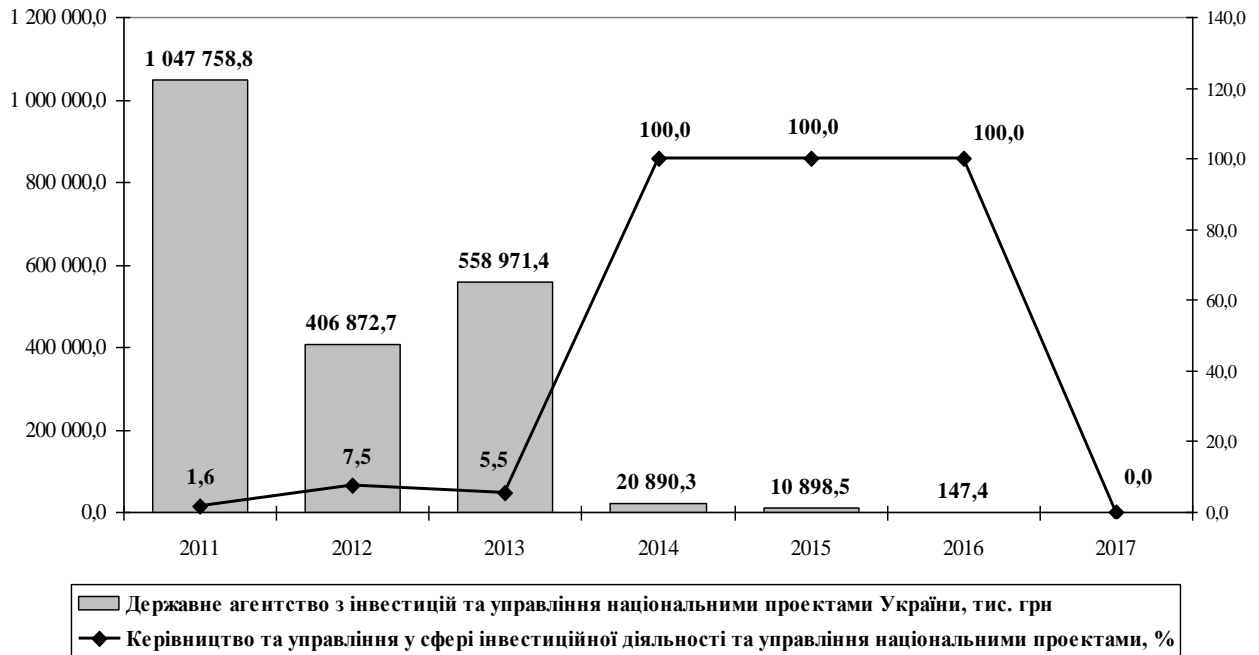

Рис. 3.1. Динаміка фінансування Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України [104]

Варто зазначити, що останніми роками активізувалися процеси формування інституцій регулювання та підтримки підприємництва. Так, у листопаді 2014 р. було схвалено постанову про створення Ради бізнес-омбудсмена, що є постійно діючим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України. Раду створено з метою сприяння прозорості діяльності органів державної влади і суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, запобігання корупційним діянням та/або іншим порушенням законних інтересів суб'єктів підприємництва [256].

Згодом у 2015 р. було запущено Офіс ефективного регулювання, зорієнтованого на поліпшення державного регулювання в таких секторах

економіки як енергетика, будівництво, інформаційно-комунікаційні технології, інфраструктура, сільське господарство, контроль і нагляд [102].

Також, у цьому ж році з ініціативи Міністерства економічного розвитку і торгівлі України було створено Офіс з просування експорту з метою надання послуг підприємствам-експортерам, зокрема щодо вдосконалення знань та навичок у сфері експорту, розширення експортних можливостей і пошуку нових закордонних партнерів, виходу на зовнішні ринки та розвитку експортного потенціалу тощо. З березня 2018 р. з консультативно-дорадчого органу його реорганізовано в Державну установу «Офіс з просування експорту України» [298].

У жовтні 2016 р. було утворено Офіс із залучення та підтримки інвестицій, створений з метою сприяння взаємодії інвесторів з державними органами влади, відповідними суб'єктами господарювання під час підготовки та реалізації ними інвестиційних проектів із залученням прямих іноземних інвестицій [254]. Згодом в березні 2018 р. Офіс реорганізовано з консультативно-дорадчого органу в державну установу [250]. Слід вказати, що попри вагомість створення такого роду установи, за січень-вересень 2018 р. виділення коштів з державного бюджету на створення і функціонування Офісу досягло лише 15,2 % від запланованого рівня [104].

Наприкінці 2016 р. для страхування, перестраховування та гарантування експорту, а також реалізації програми часткової компенсації відсоткової ставки за експортними кредитами державою ініційовано створення Експертно-кредитного агентства [206]. Його статутний капітал затверджено на рівні 200 млн. грн, з яких 100 % належить засновнику установи в особі Кабінету Міністрів України [179]. Проте, незважаючи на прийняту законодавчу ініціативу, лише в грудні 2018 р. з'явилася фінансова можливість створення Агентства, у зв'язку з чим воно повинно запрацювати лише в 2019 р. [337].

Також, у цей період відбулося створення Комітету відродження української промисловості, спрямованого на забезпечення трансформації економіки України із сировинно-орієнтованої на високотехнологічну індустріальну модель шляхом запровадження ефективних інструментів реалізації промислово-інноваційної

політики [253]. Створення такого комітету стане базисом перезапуску потенціалу промисловості і вироблення національного продукту з високою доданою вартістю, що через 3-5 років має забезпечити успішність України [27]. Наразі позаду два роки, проте суттєвих змін так і не відбулося, а впроваджені інструменти належним чином не запрацювали.

У цьому контексті слід зазначити, що попри існування такої інституції у сфері промисловості Стратегію розвитку промислового комплексу й досі не було прийнято. Хоча планом пріоритетних дій уряду на 2016 р. було передбачено розроблення і подання проектів актів Кабінету Міністрів України щодо схвалення Стратегії розвитку промислового комплексу на період до 2025 року і плану її реалізації [217]. Крім цього, варто відзначити, що планом пріоритетних дій уряду на 2018 р. визначено вирішення аналогічного завдання [218].

Важливою ініціативою держави щодо можливості безоплатного вирішення правових питань є створення Координаційного центру з надання правової допомоги при Міністерстві юстиції України, серед основних завдань якого визначено здійснення методичного забезпечення і консультаційної підтримки з питань надання безоплатної правової допомоги не тільки органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, але й утворених ними спеціалізованих установ та громадських приймалень з надання безоплатної первинної правової допомоги. Крім цього Координаційний центр за рішенням Мін'юсту забезпечує утворення регіональних та місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, у т. ч. міжрегіональних ресурсно-комунікаційних (правових) платформ, як своїх територіальних відділень [251].

Минулий рік ознаменувався створенням нової інституції – Офісу розвитку малого та середнього підприємництва, який нині виконує роль консультативно-дорадчого органу при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України, а згодом має стати державним органом, який надаватиме підтримку вітчизняним підприємствам. Результатом роботи Офісу у 2019 р. має стати реалізація низки пілотних проектів: запуск мережі центрів підтримки підприємництва на регіональному та місцевому рівнях на базі наявних інституцій органів місцевого

самоврядування, зокрема центрів надання адміністративних послуг; запровадження механізму часткового гарантування кредитів; створення Державного інформаційного порталу для малого і середнього бізнесу; розробка інформаційного довідника для підприємців-початківців; створення Програми навчальної та фінансової підтримки стартапів у рамках підготовки Національної програми розвитку підприємництва [157].

Також, бюджетом на 2018 р. заплановано створення Фонду розвитку інновацій з метою комерціалізації вітчизняних інноваційних розробок і випуску на внутрішній та зовнішній ринок нових технологій, товарів та послуг. Передбачалося, що Фонд буде надавати фінансову, технічну та консультаційну допомогу стартапам на ранній стадії їх розвитку, активно працюватиме над залученням приватних партнерів та інвесторів. Бюджет Фонду на 2018 р. мав скласти 50 млн грн. Відповідно до звіту про виконання державного бюджету за січень-вересень 2018 р. виділення зазначених коштів за цей період не відбулося. Відтак голова уряду анонсував старт Фонду підтримки інновацій лише у 2019 р., фінансування якого заплановано на рівні 300-350 млн грн [52; 53; 104; 257].

Слід відзначити, що інституційне середовище розвитку малого та середнього підприємництва наразі містить значну кількість інституцій підтримки суб'єктів цієї сфери. Однак, результативність їх діяльності залишається на досить низькому рівні, що підтверджується кризовим станом суб'єктів малого та середнього підприємництва. Серед основних причин низької дієвості такого роду інституцій варто виділити: неналежний рівень їх державного фінансування, наявність проявів корупції і фінансових махінацій, незадовільне матеріально-технічне, інформаційне та методичне забезпечення.

Вчені зазначають, що деструктуризація вітчизняного інституціонального середовища підприємницької діяльності переважно за рахунок збільшення ролі неформальних платежів та інститутів не тільки заважає розвивати довірчі партнерські відносини між державою та бізнесом, але й чинить негативний вплив на регіональну соціально-економічну інфраструктуру [279].

Негативні деформації інституціонального середовища пов'язують з надмірною нестабільністю формальних правил, викривленням системи неформальних правил у бік корупції, недосконалістю судової системи як системи санкцій за невиконання правил, проблемами політичних організацій, що виявляються у створенні адміністративних інституціональних бар'єрів на шляху розвитку конкуренції, нерозвиненістю таких соціально-економічних організацій, як об'єднання підприємців та покупців, що не захищають права учасників ринку від свавілля неформальних правил і впливу політичних організацій [272].

Унаслідок впливу низки факторів відбувається формування так званих інституціональних «пасток», а також виникнення певного взаємозв'язку між ними та джерелами отримання вигоди від них (табл. 3.1). Отримання таких вигод зазвичай пов'язують з працівниками органів державної влади. Адже вони як окремі працівники максимізують власну корисність, а з іншого боку – є державними службовцями – представниками народу, вихідною функцією котрих є максимізація добробуту всього суспільства [127].

Таблиця 3.1

Приклади отримання вигоди від існування та використання інституціональних «пасток» [127]

Джерело виникнення інституціональної «пастки»	Вигода від існування та використання інституціональної «пастки»	Зміст інституціональної «пастки»
1	2	3
Розподіл бюджетних коштів	Розкрадання державного майна в особливо великих розмірах.	Політична корупція
Контроль над природними ресурсами	Надання можливості доступу до корисних копалин та рекреаційних ресурсів	Зловживання службовими повноваженнями
Отримання державних коштів чи державних кредитів	Сприяння в отриманні фінансування в державних банках, в обхід нормам українського законодавства	Зловживання службовими повноваженнями
Пільги з оподаткування	Реєстрація підприємств, що фактично працюють на території України, в офшорних зонах	Тіньова економіка
Приватизація підприємств	Сприяння в заниженні реальної вартості підприємства з подальшою приватизацією	Політична корупція

Продовження табл. 3.1

1	2	3
Перерозподіл прав власності	Отримання контрольної частки в стратегічно важливих підприємствах шляхом спекуляції на фондовому ринку	Недосконалість законодавства, що регулює фінансові ринки
Надання дозвільних документів	Створення особливих умов ліцензування, сертифікації, реєстрації товарних знаків, тощо	Зловживання службовими повноваженнями
Отримання висновків контролюючих органів	Усунення/нівелювання результатів перевірок, санкції за порушення тощо	Зловживання службовими повноваженнями
Доступ до фінансування проектів	Організація тендерів по закупівлі державою або у держави необхідних товарів та послуг	Політична корупція

Безумовно між різними видами інститутів існують суперечності, і тому дуже важливо забезпечити відповідність між ними. У забезпеченні такої відповідності важливу роль відіграє держава, особливо в умовах трансформаційної економіки, коли реформуються відносини власності, формується норми і правила, утворюється інституціональне середовище [329].

Попри це держава у її сучасному форматі не зацікавлена у впровадженні будь-яких заходів, спрямованих на подолання існуючих диспропорцій. Це, у свою чергу, породжує інституціональну пастку в корпоративних взаємодіях, коли приватні інвестори домінуючих груп, призводять до виникнення закритої системи відносин, орієнтованих на контроль за розподілом фінансових потоків. У такій системі будь-які інституціональні інновації реалізують інтереси виключно домінантних груп, деформуючи інституціональне середовище, сприяють постійному відтворенню деструктивних стимулів як всередині корпоративних структур, так і при взаємодії між ними [301].

З метою реалізації збалансованої ефективної державної політики в сфері розвитку та підтримки підприємництва, а також для забезпечення оптимального використання бюджетних коштів на його підтримку в переважній більшості країн існує розмежування державних органів за функціями на органи, що забезпечують реалізацію державної політики розвитку підприємництва, та органи, що забезпечують формування політики і здійснюють контроль за її

реалізацією [135]. Такі структури, що мають забезпечувати здійснення контролю над реалізацією заходів державної політики у сфері підприємництва, мають бути політично незалежними, і зацікавленими безпосередньо в розбудові підприємницького сектору та національної економіки в цілому.

Проте, робота більшості справді незалежних неурядових організацій і наукових інституцій, що фінансуються з бюджету, практично не впливає на зміст проектів державних регуляторних актів у сфері підприємницької діяльності. Нині основне завдання полягає у виведенні державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності на якісно новий рівень – рівень професійної відповідальності, аналітичної чесності, вірності вчених і експертів з економічних питань власним переконанням про напрямки проведення різного роду реформ з метою розбудови в Україні високоефективного господарського комплексу [189].

У цьому сенсі місія держави не повинна обмежуватися прямими діями – організаційними, адміністративними, фінансовими, інформаційно-консультативними тощо. За будь-якого ставлення держави до малого та середнього бізнесу – нейтрального, несприятливого чи сприятливого – цей сектор, як засвідчила історія, буде існувати як сфера масової самодіяльної зайнятості людей. Принципово більшого позитивного ефекту державні інституції можуть досягти за умови спрямування зусиль не на окремі прямі акції, а на ініціювання запуску самодіючого (тобто без втручання держави) механізму сприяння малому підприємству. Аналогічно змінюється роль інших учасників: посадовців органів місцевої влади і самоврядування, територіальних громад, представницьких об'єднань підприємців, організацій інфраструктури тощо. Вони не залучаються як зараз до виконання певних пунктів доведених до них програм, а самі ініціюють дії, виходячи із власних уявлень і місцевих умов. За умови реалізації цього підходу сектор малого і середнього бізнесу здобуде цивілізованого вигляду, як це є в розвинених країнах [168].

У цьому сенсі особливе місце відводиться інституціям третього сектору (громадським об'єднанням, спілкам, асоціаціям підприємців, благодійним фондам та ін.), які через розробку та реалізацію Громадської стратегії розвитку

України і створення дорадчих громадських інституцій здійснюють консультування в процесі прийняття та реалізації державних рішень стратегічного характеру, ресурсну підтримку, моніторинг рішень відповідних органів публічної влади, публічну оцінку політичних заяв, офіційних даних щодо виконання державних цільових програм, дотримання прав, свобод та законних інтересів громадян, відповідність законодавству України та міжнародним зобов'язанням України [92]. Однак, незважаючи на наявність державних і суспільних інститутів, метою яких є захист і розвиток малого та середнього підприємництва, взаємоузгоджена система впливу на прийняття владних рішень, постійного діалогу між владою та бізнесом лише формується. І в цьому процесі результат буде залежати від двох найважливіших факторів: як політичної волі чути та аналізувати потреби бізнесу, так і бажання бізнесу свої потреби артикулювати [16].

Приймаючи до уваги думки науковців щодо особливостей розбудови сучасної інституціонально-інфраструктурної основи розвитку малого і середнього підприємництва, важливо зазначити, що забезпечення взаємоузгодженого функціонування інституцій державного, бізнес та громадського секторів потребує залучення до процесів формування і реалізації державної політики у цій сфері саморегулювальних організацій як особливого різновиду громадських об'єднань, яким можуть бути делеговані окремі владні повноваження та функції з державного управління сектором малого та середнього підприємництва.

З огляду на це сформовано модель інституціонального середовища розвитку малого та середнього підприємництва, яка, по-перше, враховує глобальні зміни в системі управління підприємницькою діяльністю, що визначили напрями співпраці інституцій державного, бізнес та громадського рівнів, і, по-друге, включає інституції координації міжсекторальної взаємодії щодо адаптації суб'єктів малого та середнього підприємництва до інституціональних змін в середовищі їх функціонування (рис. 3.2).

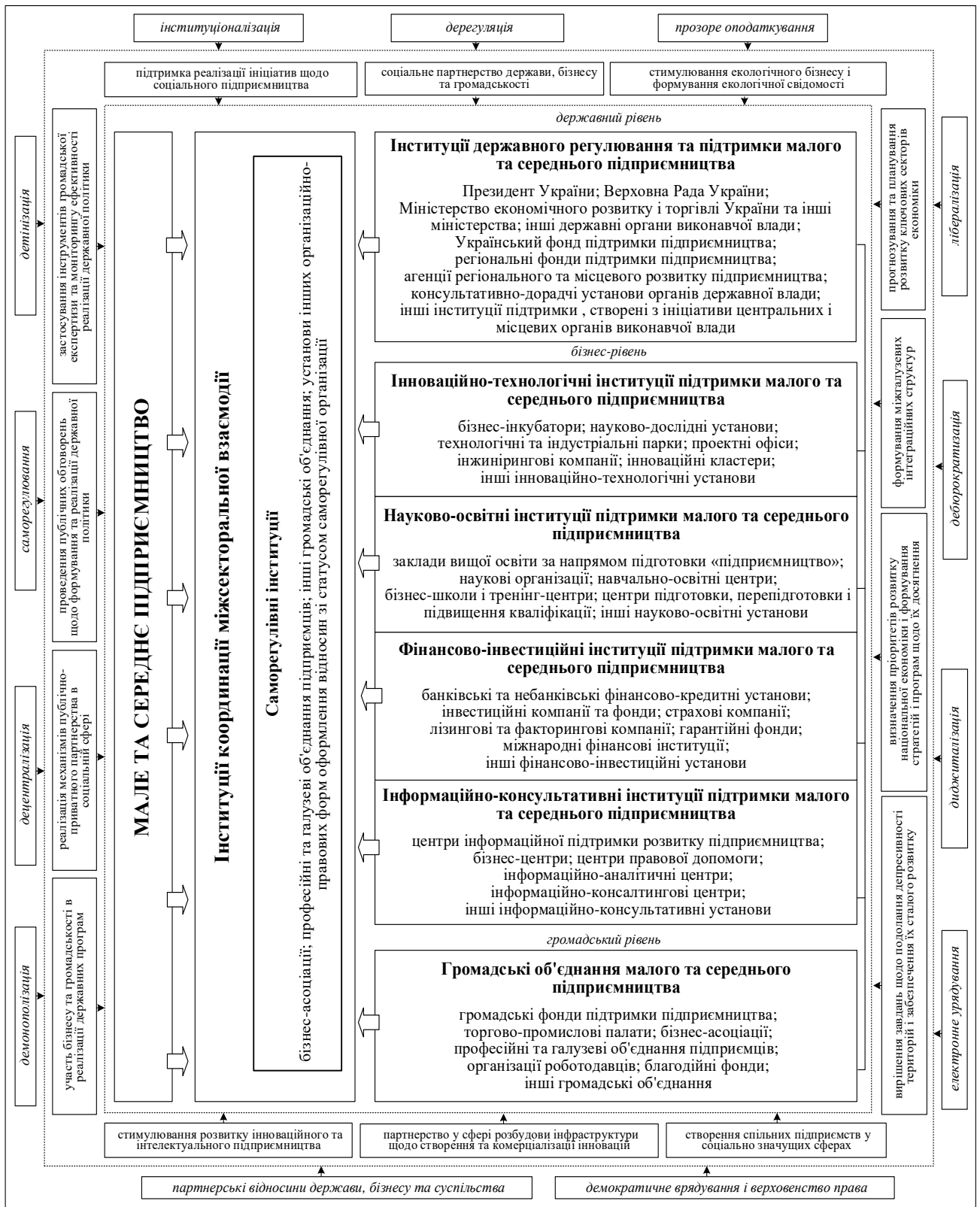

Рис. 3.2. Модель інституціонального середовища розвитку малого та середнього підприємництва (авторська розробка)

Відтак унаслідок поширення таких глобальних трансформаційних процесів у сфері управління підприємницькою діяльністю як інституціоналізація,

дерегуляція, лібералізація, дебіюрократизація, детінізація, децентралізація, саморегулювання, партнерські відносини держави, бізнесу та суспільства, демократичне врядування і верховенство права та інших тенденцій змінилися пріоритети співпраці інституцій державного, бізнес- і громадського рівнів, що нині реалізується за такими напрямками:

- підтримка реалізації ініціатив щодо соціального підприємництва;
- соціальне партнерство держави, бізнесу та громадськості;
- стимулювання екологічного бізнесу і формування екологічної свідомості;
- застосування інструментів громадської експертизи та моніторингу ефективності реалізації державної політики;
- проведення публічних обговорень щодо формування та реалізації державної політики;
- реалізація механізмів публічно-приватного партнерства в соціальній сфері;
- участь бізнесу та громадськості в реалізації державних програм;
- прогнозування та планування розвитку ключових секторів економіки;
- формування міжгалузевих інтеграційних структур;
- визначення пріоритетів розвитку національної економіки і формування стратегій і програм щодо їх досягнення;
- вирішення завдань щодо подолання депресивності територій і забезпечення їх сталого розвитку;
- стимулювання розвитку інноваційного та інтелектуального підприємництва;
- партнерство у сфері розбудови інфраструктури щодо створення та комерціалізації інновацій;
- створення спільних підприємств у соціально значущих сферах тощо.

Слід зазначити, що інституційне середовище розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва формують інституції їх державного регулювання і підтримки (державний рівень); інноваційно-технологічні, науково-освітні,

фінансово-інвестиційні та інформаційно-консультативні інституції підтримки суб'єктів цієї сфери (бізнес-рівень), громадські об'єднання малого і середнього підприємництва (громадський рівень), та інституції координації міжсекторальної взаємодії держави, бізнесу і громадськості, що представлені саморегулювальними організаціями в цій сфері [304; 308].

Відтак інституціями державного регулювання малого та середнього підприємництва, що забезпечують формування і реалізацію державної регуляторної політики у цій сфері, є: Президент України, Верховна Рада України і відповідні Комітети Верховної Ради України; Кабінет Міністрів України; Міністерство економічного розвитку і торгівлі України та інші міністерства в розрізі ключових галузей національної економіки; інші державні органи виконавчої влади, відповідальні за формування, реалізацію і контроль результатів впровадження ініціатив щодо державного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва, у т.ч. служби (зокрема Державна регуляторна служба України і Державна фіскальна служба України), державні і національні агентства, інспекції, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, інші центральні і місцеві органи виконавчої влади тощо.

Серед державних інституцій підтримки розвитку малого та середнього підприємництва варто виділити такі як: Український фонд підтримки підприємництва та його регіональні філії; агенції регіонального та місцевого розвитку підприємництва; консультативно-дорадчі установи органів державної влади; інші інституції підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва, створені з ініціативи центральних і місцевих органів влади.

До основних фінансово-інвестиційних інституцій підтримки малого та середнього підприємництва слід віднести такі: банківські та небанківські фінансово-кредитні установи; інвестиційні компанії та фонди; страхові компанії; лізингові та факторингові компанії; гарантійні фонди; міжнародні фінансові інституції; інші фінансово-інвестиційні установи.

У свою чергу, інноваційно-технологічне забезпечення розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва здійснюють відповідні інноваційно-

технологічні інституції підтримки, до яких відносяться такі ключові з них як: бізнес-інкубатори; науково-дослідні установи; технологічні та індустріальні парки; проектні офіси; інжинірингові компанії; інноваційні кластери; інші інноваційно-технологічні установи.

Інституціями, що здійснюють науково-освітнє забезпечення розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва, є: заклади вищої освіти за напрямом підготовки «підприємництво»; наукові організації; навчально-освітні центри; бізнес-школи і тренінг-центри; центри підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації; інші науково-освітні установи.

До інституцій, які створюють умови для інформаційно-консультативного забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва, варто віднести: центри інформаційної підтримки розвитку підприємництва; бізнес-центри; центри правової допомоги; інформаційно-аналітичні центри; інформаційно-консалтингові центри; інші інформаційно-консультативні установи.

Також, важливу роль у стимулюванні розвитку малого та середнього підприємництва відіграють громадські інституції захисту їх прав та інтересів, серед яких: громадські фонди підтримки підприємництва; торгово-промислові палати; бізнес-асоціації; професійні та галузеві об'єднання підприємців; організації роботодавців; благодійні фонди та інші громадські інституції.

Досягнення максимально ефективного рівня взаємодії між зазначеними інституціями і, безпосередньо, суб'єктами малого та середнього підприємництва залежить від формування дієвого базису такої співпраці. На нашу думку, підґрунтям співробітництва повинні стати саморегульовані організації, які виконують роль міжсекторально-координаційного елемента інституціонального середовища розвитку малого та середнього підприємництва.

Вагомість використання потенціалу саморегулювання і відповідно саморегульованих організацій визначається не тільки можливістю забезпечити захист прав та інтересів суб'єктів малого та середнього підприємництва, але й у перспективі виконанням певних регуляторних функцій у цій сфері на основі їх делегування відповідними державними органами влади. Серед таких установ

варто відмітити: бізнес-асоціації, професійні, галузеві та інші об'єднання зі статусом саморегулювальної організації; установи інших організаційно-правових форм оформлення відносин зі статусом саморегулювальної організації.

Таким чином, подолання деструктивних та стагнаційних процесів, що характерні для сучасного етапу розвитку малого та середнього підприємництва, залежить від формування дієвого інституціонального середовища забезпечення їх адаптації до інституційних змін осередку їх функціонування. Враховуючи світові інституційні зміни важливого значення набуває застосування потенціалу співрегулювання, що передбачає залучення до виконання функцій регулювання і підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва саморегулювальних інституцій як базису забезпечення координації міжсекторальної взаємодії щодо підвищення адаптивності суб'єктів малого та середнього підприємництва до змін зовнішнього середовища їх розвитку.

3.2 Організаційний підхід до формування бізнес-асоціацій як інституціонально-інфраструктурної основи розвитку малого та середнього підприємництва

Сьогочасне інституціональне середовище розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва характеризується надмірним регуляторним, адміністративним, бюрократичним і фіскальним тиском державних інституцій, що діють у цій сфері. Відсутність чіткого розмежування повноважень в області державного регулювання малого та середнього підприємництва і розпорошеність регуляторних функцій між низкою державних регуляторних інституцій призводить до виникнення кризи відповідальності за результати і рівень ефективності державної політики у цій сфері, негативний вплив якої наразі відчувають суб'єкти малого та середнього підприємництва. У цих умовах дієвим інструментом урегулювання даного питання і створення сприятливих умов для

розвитку суб'єктів даного сектору економіки може стати використання потенціалу саморегулювання, що дозволить подолати явище надмірного регулювання і мінімізувати дублювання регуляторних функцій органами влади.

Вивчення світового досвіду впровадження концепції саморегулювання надало можливість зробити висновок, що нині у світовій практиці існують три основних види саморегулювання [86]:

- повноваження щодо регулювання ринку зосереджено у державних органах, лише незначна частка щодо нагляду, контролю, встановлення обов'язкових правил поведінки передається саморегулювним організаціям (СРО) професійних учасників ринку (США, Франція);

- максимальні повноваження передаються СРО, контроль за діяльністю проводиться через переговорний процес, індивідуальні узгодження із професійними учасниками ринку, при цьому у держави зберігаються контрольні функції, можливості втручання у процес саморегулювання (Великобританія);

- змішаний вид саморегулювання, що містить елементи двох попередніх моделей. Він характерний для країн, у яких держава законодавчо закріпила вагомість норм СРО на рівні закону (Росія, Україна).

Так, наприклад, американська модель саморегулювання базується на індивідуальній свободі і найменшому державному втручанні. Як наслідок, саморегулювання має більшу вагу. Воно є автономним і майже не передбачає додаткового контролю над діями СРО з боку держави. Правила, розроблені СРО, жодним чином не візуються з боку державних органів, а тому можливі ситуації прийняття правил і норм, які не відповідають чинному законодавству. Влада лише здійснює моніторинг і консультує суб'єктів фінансового ринку, окреслюючи загальні правила їх поведінки. Науковці вважають, що виникнення такої моделі саморегулювання фінансового ринку в США пов'язане з «доктриною державної діяльності», яка передбачає наявність широкого спектру свобод у приватно-правовому регулюванні і, навпаки, накладає серйозні обмеження на дії державних органів. Американська модель саморегулювання передбачає, що реалізація правил поведінки, розроблених СРО, покладається на

органи цих організацій і не може забезпечуватися за допомогою адміністративних і юрисдикційних механізмів держави. Фактично відсутня також система обов'язкової звітності СРО перед відомчими органами [33; 342].

Європейська модель саморегулювання пов'язана з «доктриною держави загального добробуту», відповідно до якої держава покликана не тільки гарантувати права і свободи приватних осіб, але й забезпечувати загальний добробут. Цю модель у західній науці називають моделлю співрегулювання, в якій саморегулювання є доповненням державного регулювання і навпаки. Держава делегує окремі повноваження приватним особам з метою досягнення певних загальносоціальних цілей. Проте при цьому держава не усуває остаточно свої повноваження щодо регулювання фінансового ринку. Тому саморегулювання є доповненням державного регулювання і навпаки. По-перше, держава приймає певні законодавчі межі саморегулювання, в яких можуть діяти СРО, яким було делеговано відповідні повноваження. По-друге, держава залишає за собою право перегляду правил і норм, розроблених СРО з метою дотримання публічних інтересів. Європейська модель саморегулювання також не виключає можливості встановлення прямого державного регулювання у тих сферах, у яких раніше вона делегувала відповідні повноваження СРО [33].

Загалом в ЄС, починаючи з 1976 р., галузевими бізнес-асоціаціями розроблено 123 ініціативи щодо само- та співрегулювання, з яких 113 все ще діють. При цьому ініціативи щодо саморегулювання мають різні форми: кодекси поведінки, декларації, статuti, угоди, правила, стандарти та маркування. Їхній зв'язок з нормативними актами також може бути надзвичайно різноманітним, починаючи від юридично сумісної автономії до зобов'язань, накладених у зв'язку з рамковим законодавством або навіть місцевим визначенням правил, які потім були підтримані або визнані законодавцем обов'язковими [274].

У свою чергу, у Росії Федеральний Закон «Про саморегулювнi організації» прийнято в 2007 р. Цим законом регулюються відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і припиненням статусу СРО, діяльністю організацій, які об'єднують суб'єктів підприємницької або професійної діяльності, здійсненням

взаємодії СРО і їх членів, споживачів вироблених ними товарів (робіт, послуг), федеральних органів виконавчої влади, органів виконавчої влади суб'єктів Російської Федерації, органів місцевого самоврядування [166]. Наприкінці 2015 р. прийнято Концепцію удосконалення механізмів саморегулювання, націлену на скасування надлишкових та дублюючих функцій, що здійснюються органами виконавчої влади, зокрема на основі передачі певних державних функцій саморегулювним організаціям, і створення механізмів, що запобігають появі нових надлишкових функцій у органів виконавчої влади [133].

В Україні правовою основою реалізації такої ініціативи є Концепція реформування інституту саморегулювання в Україні, схвалена в травні 2018 р. Реалізація зазначеної Концепції надасть можливість суб'єктам господарської та професійної діяльності здійснювати їх саморегулювання і створить законодавчі підстави для делегування СРО окремих функцій, які на сьогодні здійснюються органами державної влади у сфері господарської та професійної діяльності. Згідно концепції створення системної і цілісної правової основи, що забезпечить ефективне функціонування СРО, визначено однією з пріоритетних реформ у сфері підприємництва в Україні [243].

Також, нині набув розголосу проект Закону України «Про саморегулювну організацію», відповідно до якого саморегулювну організація трактується як об'єднання суб'єктів господарювання або суб'єктів професійної діяльності для саморегулювання у визначених законом формах та межах здійснюваної ними господарської або професійної діяльності відповідно, представництва і захисту своїх прав та інтересів. Важливим пунктом законопроекту є визначення форм здійснення саморегулювання суб'єктами господарської та професійної діяльності через СРО, що передбачає не тільки регулювання господарської діяльності у певній сфері (галузі) відповідно до затверджених правил, але й виконання СРО покладених на неї законом повноважень (функцій) зі здійснення регулювання, моніторингу або контролю господарської або професійної діяльності [261].

Фахівцями такий крок розглядається як еволюція від закону про громадські об'єднання до законодавчого регулювання діяльності репрезентативних СРО

(тобто таких, що реально можуть репрезентувати галузь з урахуванням інтересів усіх (або значної більшості) учасників ринку). Крім цього відзначається, що в результаті прийняття цього закону в подальшому відбудеться трансформація в репрезентативних СРО і професійних об'єднань в елемент регуляторної сфери із передачею державою таким структурам більшості регуляторних повноважень у галузі у відповідності із спеціальними законами [94].

За умови успішного впровадження, саморегулювання дозволить знизити державні витрати, здійснювати більш професійний контроль за якістю послуг, перенести фокус власне з державного контролю за функціонуванням у бік нагляду за результатами діяльності. Безпосередня участь представників бізнесу та громадськості у встановленні норм, правил та стандартів в галузі допоможе більш ефективно створювати регулювання у відповідних сферах. Це зможе гарантувати розвиток бізнесу та економіки. Крім цього, важливим фактором виступатиме підвищення відповідальності учасників ринку за свої дії шляхом безпосередньої комунікації із споживачами без посередництва держави [94].

Однак, попри законодавчу закріпленість ініціативи щодо створення саморегулювних організацій в Україні, потенціал саморегулювання до сих пір не використовується належним чином. Відтак експерти зазначають, що система державного регулювання України переобтяжена надмірними повноваженнями органів влади. Величезна кількість державних структур, яким надані регуляторні повноваження під гаслом захисту прав споживачів і державних інтересів, в більшості не виконують ці функції, а лише продукують величезну кількість паперів і, за рахунок заплутаності, несистемності, наявності суперечливих норм у різних регуляторних актах, стають не рідко корупційними осередками [94].

Крім цього, науковці підкреслюють, що, як свідчить досвід, кожен новий етап розвитку правової системи України супроводжується новими ініціативами щодо впровадження певних інститутів, механізмів і засобів регулювання. Найчастіше такі ініціативи зводяться до спроби адаптувати успішний досвід розвинутих зарубіжних країн до тих умов, які існують в економіко-правовій сфері сучасної України. На їх думку не стала винятком і спроба ввести інститут

саморегулювальних організацій, які створюються в приватному секторі з числа учасників певного виду підприємницької діяльності і, за своєю суттю, є непідприємницькими товариствами. Проте, держава делегує цим організаціям свої повноваження по розробці правил професійної поведінки учасників певного ринку, а також по контролю і нагляду за дотриманням цих правил [273].

Загалом, досвід співпраці інститутів громадянського суспільства з органами влади в Україні засвідчує наявність низки проблем, а саме: традиції замкненості державного апарату, непрозорість вироблення державної політики, взаємна недовіра, низька ефективність громадських об'єднань у лобюванні своїх позицій [107]. Спроможність громадських організацій проводити моніторинг, брати участь у політичному діалозі і громадських інформаційно-просвітницьких кампаніях обмежена через труднощі аналітичного, організаційного та фінансового характеру [190].

Варто відзначити, що вагомість інституцій громадянського суспільства актуалізується в умовах реалізації проєвропейських урядових ініціатив для сприяння всебічному діалогу щодо імплементації Угоди про асоціацію Україна-ЄС і, таким чином, для створення загальнодержавного розуміння і підтримки очікуваних змін. У цьому сенсі слід відзначити, що задля збільшення участі широкого кола організацій громадянського суспільства у обговоренні питань, пов'язаних із ЄС, зокрема щодо моніторингу та підтримки імплементації Угоди про асоціацію, а також зміцнення спроможності громадськості відстежувати, оцінювати вплив та підтримувати реформи Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій у співпраці з «Європейською правдою» на постійній основі проводився конкурс проєктних пропозицій. Метою такого конкурсу визначено зростання залучення організацій громадянського суспільства до процесів моніторингу та публічного діалогу з органами влади щодо секторальних реформ у відповідності до виконання Угоди про асоціацію в таких секторах як правова, конституційна, судова та виборча реформи, фінансування політичних партій, реформа державного управління, охорона здоров'я, охорона довкілля,

енергетика, транспорт, земельна реформа, технічні бар'єри в торгівлі та спрощення торгівлі, контроль безпеки продуктів харчування [190].

Задля покращення співпраці держави та громадськості в 2016 р. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні (ПРООН) підписала Меморандуми про взаєморозуміння з сімома бізнес-об'єднаннями малого та середнього підприємництва, що визначають рамки співробітництва між ПРООН та бізнес-об'єднаннями з метою зміцнення їх інституційного потенціалу і забезпечення можливостей ефективно представляти інтереси малого та середнього підприємництва, надавати їм послуги, а також стати надійним партнером для Уряду у розбудові більш сприятливого бізнес-клімату в Україні. Співробітництво між ПРООН та бізнес-об'єднаннями на 2016-2018 рр. має на меті підвищення ефективності роботи останніх у таких критично важливих сферах як приріст кількості членів, збільшення доходів від членських внесків, підвищення рівня надання послуг членам та клієнтам, посилення участі бізнес-об'єднань у розробленні політики та їх активне долучення до участі у державно-приватному діалозі на місцевому та загальнонаціональному рівнях. Кращий досвід та практики у розвитку відібраних бізнес-об'єднань будуть поширюватись проектом серед всіх бізнес-об'єднань України. Такий проект «Зміцнення бізнес-об'єднань малих і середніх підприємств» впроваджується ПРООН у співпраці з Міністерством економічного розвитку та торгівлі України і за фінансової підтримки Державного секретаріату Швейцарії з економічних питань [262].

Державною владою також здійснюються певні кроки в напрямі залучення представників підприємницького сектору і громадськості до формування та реалізації державної політики у сфері підприємницької діяльності. Такими ініціативами вважаються створення громадських та координаційних рад при державних регуляторних інституціях. Відтак прикладами таких утворень є Громадські Ради (при державних органах виконавчої влади), Рада підприємців при Кабінеті Міністрів України та її регіональні відділення; Координаційні ради з питань розвитку підприємництва; інші консультативно-дорадчі установи, зокрема Рада бізнес-омбудсмена при Кабінеті Міністрів України та ін.

Рада підприємців при Кабінеті Міністрів України та її регіональні відділення, як один з перших консультативно-дорадчих органів в Україні, зі створення якого розпочалася практика залучення представників малого та середнього підприємництва до спільної роботи з органами влади, сьогодні не виконує роль, яку очікує від неї, як бізнес, так і Уряд. Як наслідок вона фактично не діє з 2014 р., оскільки триває її реформування, що передбачає удосконалення організації та ефективності її роботи на основі розширення кола учасників і виконуваних завдань [299].

Також, наприкінці 2010 р. зафіксовано ініціативу щодо створення Координаційної ради з питань розвитку малого та середнього підприємництва як постійно діючого консультативно-дорадчого органу Кабінету Міністрів України, що утворено з метою сприяння розвитку малого та середнього підприємництва на основі координації діяльності об'єднань у цій сфері і забезпечення захисту прав бізнес-суб'єктів, підготовки пропозицій щодо формування і реалізації державної регуляторної політики у сфері підприємництва, розгляду і оцінки проектів актів законодавства з питань провадження підприємницької діяльності, проведення аналізу стану виконання актів законодавства у відповідній сфері, підготовки і подання пропозицій щодо його удосконалення, об'єднання зусиль суб'єктів підприємницької діяльності для участі у проведенні економічних реформ [219]. Однак, попри важливість створення такої Координаційної Ради, вона не проіснувала й трьох років, у першому півріччі 2013 р. її було ліквідовано.

Відповідно до даних Міністерства економічного розвитку і торгівлі України загалом діє розгалужена система координаційних рад, яка є досить різноманітною в залежності від регіону. Сьогодні їх загальна кількість по Україні досягає 498 од. У той же час, в більшості випадків представники координаційних рад не залучаються до процесу прийняття рішень у сфері малого та середнього підприємництва на національному рівні, а їх діяльність та рекомендації носять суто формальний характер. На регіональному і місцевому рівні відсутня статистика розроблених пропозицій та рекомендацій координаційних рад,

інформація про кількість врахованих пропозицій органами влади, що не дає можливості вирахувати показник ефективності їхньої діяльності [299].

Тобто, нині досить складно оцінити ефективність їх діяльності. Так, кількісний показник результативності громадських рад можна відслідкувати через протоколи, заяви, звернення, які розміщуються на веб-сайтах і, зазвичай, містять дуже загальну інформацію. Однак, з доступного масиву інформації неможливо здійснити співставлення кількісних та якісних показників. Зокрема, ні органи влади, ні громадські ради не поширюють інформацію про те, скільки з наданих ними пропозицій та рекомендацій було враховано органами влади при прийнятті відповідних рішень, які причини відмови у випадках неврахування органами влади пропозицій, наданих громадськими радами [299].

Певна активність серед таких інституцій відмічена на рівні Державної регуляторної служби України. Відтак Громадською Радою при регуляторному органі на постійній основі публікуються плани та звіти діяльності, зокрема останні містять перелік розглянутих нормативно-правових актів, інформацію щодо наданих пропозицій та зауважень до їх змісту, кількість та тематику проведених публічних заходів. Зокрема Громадською Радою констатовано той факт, що практично не працює Український фонд підтримки та розвитку підприємництва, ослабла роль його регіональних підрозділів. Також, не координується діяльність державних органів і недержавних структур щодо впровадження ефективних форм та методів регулювання малого та середнього підприємництва і робота з виконання регіональних програм розвитку бізнесу. Державна підтримка ініціатив громадян із започаткування бізнесу вкрай недостатня. Тривалий час місцеві органи державної влади не отримують методичної допомоги щодо залучення бізнесу до здійснення державної політики через діяльність громадських рад підприємців, тому, наразі їх роль знівельована [54].

Важливими інституціями громадянського суспільства є об'єднання підприємців у структури, що реалізують правову підтримку малого та середнього бізнесу і лобіюють інтереси підприємництва в органах влади. Одним із найстаріших об'єднань є всеукраїнська громадська організація Спілка

підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України, що була заснована в 1990 р. з метою комплексної підтримки малого підприємництва і на добровільних засадах об'єднала громадян-підприємців та підприємства різних форм власності. Також, необхідно відмітити Асоціацію власників малого та середнього бізнесу «Центр» у Києві, Всеукраїнське об'єднання малого та середнього бізнесу «Фортеця», Український Союз Промисловців і Підприємців – усі структури надають допомогу підприємцям, визначають основні проблеми підприємництва і фокусують свою діяльність на їх розв'язанні [16].

Вітчизняними вченими громадські організації підприємців умовно поділяють на кілька груп [123]:

- об'єднання, що займаються майновими питаннями (наприклад, Всеукраїнська асоціація управління інвестиціями, Асоціація фахівців з нерухомості (ріелторів) України), і наданням консультаційних послуг (наприклад, Українська асоціація маркетингу);

- громадські організації, які об'єднують мережу закладів інфраструктури з питань підтримки малого та середнього бізнесу (наприклад, Всеукраїнська асоціація лізингу «УКРЛІЗИНГ», Національна асоціація кредитних спілок), і громадські організації за соціальною спрямованістю (наприклад, Всеукраїнська асоціація жінок-підприємців «Жіночий альянс», Всеукраїнська рада молодих підприємців України);

- громадські організації за інтересами (наприклад, Об'єднання підприємців-християн), громадські організації за національними ознаками (наприклад, Асоціація підприємців, торговців та промисловців «Українсько-Ізраїльська торгова палата»);

- об'єднання по регіонах (наприклад, Громадська організація «Ділова спілка півдня України»), об'єднання з підтримки міжнародного бізнесу (наприклад, Асоціація сприяння міжнародному бізнесу та розвитку) тощо.

Найбільш потрібними інституціями підтримки, зокрема на регіональному рівні, на думку опитаних юридичних та фізичних осіб-підприємців, є об'єднання підприємців (бізнес-асоціації), громадські організації – 342 відповіді (85 %

респондентів), бізнес-центри (центри послуг для бізнесу) – 270 (67 %) і професійні об'єднання (професійні асоціації, спілки) – 264 (65 %). Найменше відповідей набрали кластерні об'єднання (кластери) – 88 (21,8 %) та агенції територіального розвитку – 122 (30,3 %). Інші відповіді, зокрема 6 респондентів, демонстрували відсутність інтересу до інституцій підтримки підприємництва [101]. Однак, зацікавленість представників малого та середнього підприємництва у співпраці з бізнес-асоціаціями, знаходиться на досить низькому рівні – лише близько 15 % є членами хоча б однієї бізнес-асоціації. Суб'єкти малого та середнього підприємництва не приєднуються до бізнес-асоціацій з таких причин: 48 % – не мають у цьому потреби; 26 % – вважають, що бізнес-асоціації захищають інтереси обмеженого кола осіб; 21 % – не бачать бізнес-асоціації, яка б відповідала їхнім інтересам. Зокрема результати дослідження показали, що 44 % опитуваних зацікавлені в інформаційних послугах; 33 % – в юридичній допомозі та навчанні; 28 % – в адвокації та відстоюванні інтересів; 27 % та 20 % – у пошуку нових торговельних партнерів в Україні і за кордоном відповідно; 13 % – у допомозі при вирішенні конфліктних ситуацій при експорті/імпорті [336].

Важливо відзначити, що несформованість легальної системи і відсутність методів впливу середнього та малого підприємництва на прийняття політичних і економічних рішень в Україні та за її межами потребує модернізації пріоритетів розвитку та структурної перебудови інституціональної інфраструктури регіону із захисту інтересів підприємництва, зокрема формування інституту лобювання – на даний час законодавчо не визначеного і здійснюваного в тіньових формах [6].

У цьому сенсі слід вказати, що впровадження інституту саморегулювання дозволить досягти балансу між регуляторно-обтяжливою бюрократичною системою управління і ринковою самоорганізацією з притаманними їй недоліками. Крім цього це дозволить оптимізувати процес належного врахування інтересів і професійних поглядів суб'єктів малого та середнього підприємництва при формуванні державної політики у цій сфері, яка нині характеризується низкою недоліків, які було розглянуто в першому розділі.

Інституціонально-інфраструктурним базисом для реалізації ініціатив саморегулювання можуть стати асоціації, громадські та професійні об'єднання. Однак, в умовах українських реалій громадські об'єднання підприємців (зокрема бізнес-асоціації) заходяться на стадії становлення. Кількість підприємців, які входять до складу громадських організацій, поступово збільшується протягом часу, так само як і сама кількість громадських організацій. Серед них, традиційно для українського громадянського суспільства, частина є суто формальними утвореннями, що не демонструють жодної діяльності. Проте більшість є активними та дієвими організаціями, які від винятково захисних функцій поступово здійснюють перехід до наступної стадії – цивілізованого лобювання інтересів малого і середнього бізнесу в органах влади [123].

Однак, попри існування громадських інституцій можливості для набуття ними статусу саморегулювальної організації нині дещо обмежені відсутністю повноцінного законодавчого базису у сфері створення та функціонування саморегулювальних організацій. На сьогодні офіційно визнано в Україні лише 24 саморегулювальні організації, що провадять діяльність у шести сферах, зокрема вісім саморегулювальних організацій з оціночної діяльності, у т.ч. з оцінки земель, дві – із землеустрою, п'ять – з діяльності арбітражних керуючих, чотири – з архітектурної діяльності, п'ять – з професійної діяльності на ринку цінних паперів. Разом з тим в окремих видах діяльності існують організації, що за сукупністю виконуваних ними функцій і за властивими їм ознаками можуть бути віднесені до саморегулювальних, але законодавством не передбачено можливості саморегулювання у відповідних сферах, зокрема таких як охоронна діяльність, рекламна діяльність, діяльність у сферах медицини та освіти [243].

Загалом нині саморегулювання сприймається як інститут, в рамках якого групою агентів створюються, адаптуються і змінюються легітимні правила, які регулюють діяльність цих агентів, а об'єкти контролю мають можливість легітимно керувати поведінкою контролера (регулятора) [138]. Таким чином, метою організацій саморегулювання є отримання конкурентних переваг на ринку шляхом забезпечення сумлінного здійснення підприємницької або професійної

діяльності їх членами, а також встановлення і підтримання більш високих стандартів, ніж встановлені законодавством. Саморегулювання передбачає добровільний контроль організацій за поведінкою бізнесу в певних сферах, заснований не тільки на силі закону, а й на правилах, встановлених самим діловим співтовариством [7].

Тобто, саморегулятивні організації можна трактувати як особливий інститут, за допомогою якого врегульовуються взаємовідносини між державою, суб'єктами господарювання і споживачами товарів та послуг. Це платформа, яка сприяє створенню домовленостей між усіма зацікавленими особами та яка є взаємовигідною для всіх. Зокрема для суб'єктів господарювання це можливість бути почутими завжди і бути залученими до процесу активного регулювання галузі, де вони прикладають найбільше зусиль; бути суб'єктами, а не об'єктами регулювання; бути впевненими у важливості та економічній доцільності від конкретної діяльності [39].

Досить цікаву думку висловлює О. Гончаренко, що саморегулювання – це і функція, і можливість (властивість), і процес у конкретній системі. Тому, якщо господарська діяльність – це певна система дій, то при саморегулюванні відбувається її самоорганізація шляхом встановлення певних правил та їх реалізація самими суб'єктами господарської діяльності і цим не вичерпується. Процес самоорганізації відбувається шляхом перебудови та утворення нових зв'язків (взаємодій) між елементами системи. Отже, саморегулювання господарської діяльності – це системне утворення, що містить у собі взаємопов'язані структурні елементи, які взаємодіють з іншими елементами системи права у правовому полі як єдине ціле [41]. Також, автором представлено особливості співвідношення механізмів державного регулювання, співрегулювання та саморегулювання, що дозволяє зрозуміти відмінності цих форм регулювання господарської діяльності (табл. 3.2).

Т. Яворська розглядає поняття співрегулювання, під яким розуміє спільну участь у процесі регулювання держави та різних ринкових інституцій. Крім суб'єктів підприємництва, у процесі співрегулювання можуть брати участь й

інші організації – споживчі об’єднання, профспілки тощо. Формуються елементи співрегулювання шляхом введення у структури управління органів державної влади представників бізнесу та громадськості. Тому, на думку автора, ті ж самі саморегулівні організації можуть бути учасниками співрегулювання [338].

Таблиця 3.2

Співвідношення механізмів державного регулювання, співрегулювання та саморегулювання господарської діяльності [40]

Державне регулювання господарської діяльності	Співрегулювання господарської діяльності	Саморегулювання господарської діяльності
Правила поведінки визначаються державою, контроль за їх виконанням здійснюються державними органами. Державою визначаються принципи, стандарти, діяльності в окремих сферах господарської діяльності. Визначаються сфери та галузі, де неможливе здійснення співрегулювання та саморегулювання господарської діяльності.	Правила поведінки визначаються за участю як держави, споживачів відповідних товарів та послуг, так і суб’єктів господарювання. Поєднання державного регулювання та саморегулювання відповідної галузі. Спільно визначається порядок контролю галузі, відповідні кодекси (стандарти) поведінки. У разі неефективності співрегулювання може бути замінено на державне регулювання.	Правила поведінки (стандарти) створюються самими представниками відповідного виду економічної діяльності, застосовуються, захищаються та ними контролюються. У межах визначених законодавством представниками відповідної галузі господарської діяльності можуть бути створені більш обтяжливі умови та вимоги для діяльності у цій галузі, ніж це передбачено законодавством, однак визначення таких обмежень не повинно виходити за межі наданих їм повноважень відповідно до закону

Таким чином, приймаючи до уваги позиції науковців стосовно питання саморегулювання та співрегулювання підприємницької діяльності, варто відзначити доцільність забезпечення співрегулювання малого та середнього підприємництва на основі залучення до процесів державного регулювання цієї сфери саморегулівних організацій, створених в такій організаційно-правовій формі як бізнес-асоціація. Оскільки такі громадські об’єднання у сфері підприємництва, враховуючи рівень їх гнучкості і максимальної наближеності до суб’єктів малого та середнього підприємництва, відрізняються від інших

інституцій їх підтримки можливістю досить оперативно та дієво реагувати на трансформаційні зміни зовнішнього середовища і враховувати зміну потреб суб'єктів цієї сфери. Це визначає особливий статус таких громадських інституцій як суб'єктів адаптивного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва, які відіграють домінуючу роль в інституційному середовищі функціонування суб'єктів цієї сфери. Зокрема посилення ролі бізнес-асоціацій у процесах формування сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва має відбуватися на основі розширення меж компетенції громадських об'єднань і наділення їх окремими повноваженнями щодо регулювання цього сектору економіки.

З огляду на зазначене, пропонуємо підхід щодо організації державного регулювання малого та середнього підприємництва, що ґрунтується на залученні бізнес-асоціацій як посередницьких структур в узгодженні ініціатив держави, бізнесу і громадськості щодо розроблення та реалізації інструментарію стимулювання інноваційного розвитку і забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів малого та середнього підприємництва (рис. 3.3) [74-75; 309; 316].

Відповідно створення і функціонування такого роду бізнес-асоціацій потребує врахування наступних принципів: конструктивний характер відносин у системі «держава – бізнес – суспільство»; інформаційна відкритість і прозорість діяльності; гармонізація інтересів держави, підприємницького сектору і суспільства; постійний діалог між державою і суб'єктами малого та середнього підприємництва; субконтракція з великими підприємствами; державно-приватне партнерство; громадський контроль; зміна фокусу державного регулювання; колективний характер управління; формування інституту суспільної довіри; консолідація зусиль суб'єктів малого та середнього підприємництва; дотримання солідарності в аспекті страхування відповідальності; інституційний моніторинг і громадська експертиза; розбудова інституту саморегулювання.

Слід зазначити, що розбудова дієвого інституціонально-інфраструктурного базису розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва потребує формування таких платформ їх якісної трансформації як регуляторно-експертна,

інноваційно-технологічна, фінансово-інвестиційна, інформаційно-консультативна та науково-освітня.

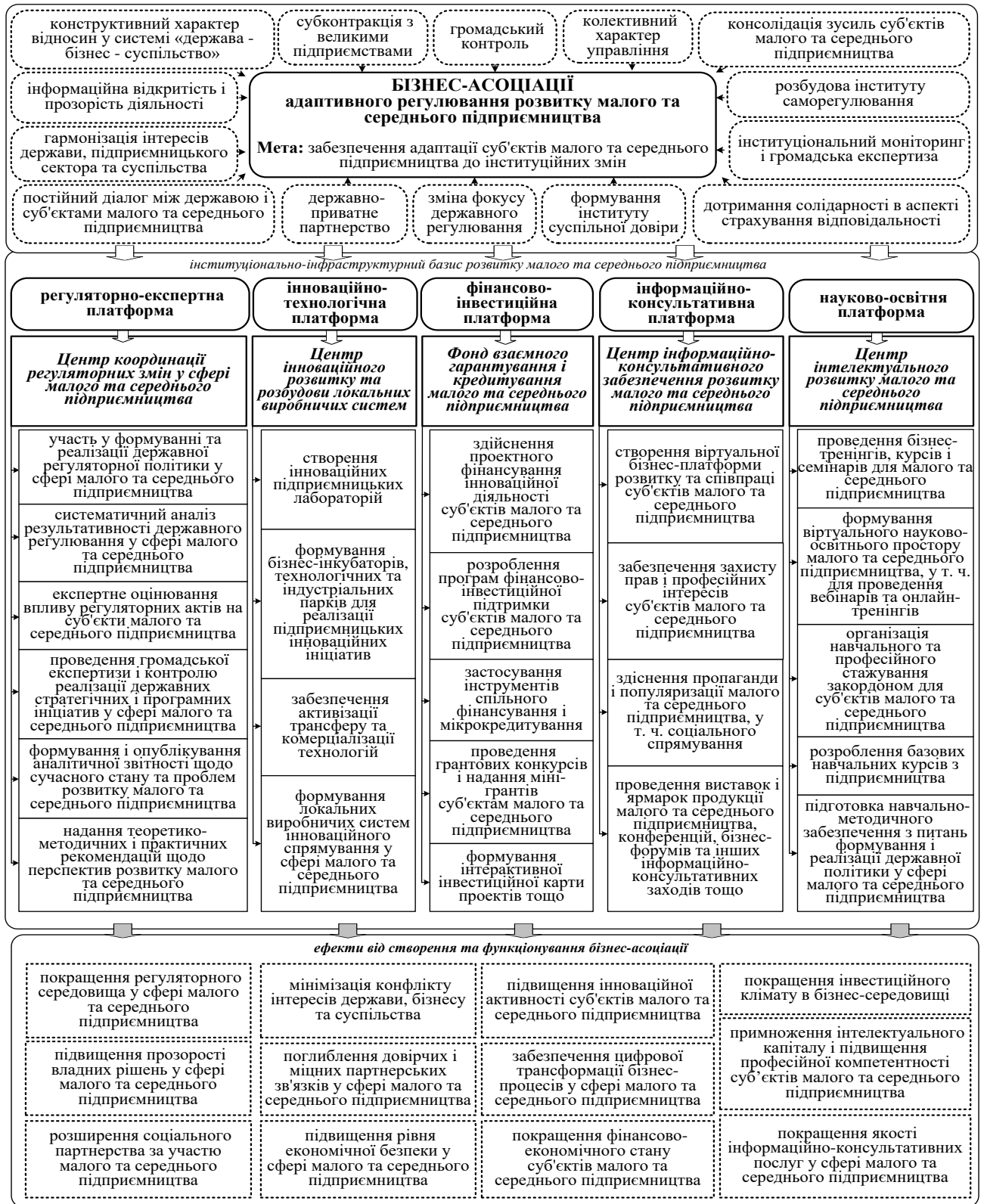

Рис. 3.3. Підхід до організації державного регулювання малого та середнього підприємництва (авторська розробка)

Відтак ключовим елементом регуляторно-експертної платформи розвитку малого та середнього підприємництва виступає Центр координації регуляторних змін, основними завданнями якого є: участь у формуванні та реалізації державної регуляторної політики і систематичний аналіз результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва; експертне оцінювання впливу регуляторних актів на суб'єкти цієї сфери; проведення громадської експертизи і контролю реалізації державних стратегічних і програмних ініціатив у сфері малого та середнього підприємництва; формування і опублікування аналітичної звітності щодо сучасного стану та проблем розвитку суб'єктів цього сектору економіки; надання теоретико-методичних та практичних рекомендацій щодо перспектив розвитку малого та середнього підприємництва тощо.

Координаційним елементом інноваційно-технологічної платформи є Центр інноваційного розвитку та розбудови локальних виробничих систем, призначений для вирішення таких завдань: створення інноваційних підприємницьких лабораторій; формування бізнес-інкубаторів, технологічних та індустріальних парків для реалізації підприємницьких інноваційних ініціатив; забезпечення активізації трансферу та комерціалізації технологій; формування локальних виробничих систем інноваційного спрямування у сфері малого та середнього підприємництва тощо.

У свою чергу, базовим елементом фінансово-інвестиційної платформи є Фонд взаємного гарантування і кредитування малого та середнього підприємництва, створення якого зумовлено потребою вирішення таких завдань: здійснення проектного фінансування інноваційної діяльності і розроблення програм фінансово-інвестиційної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва; застосування інструментів спільного фінансування і мікрокредитування; проведення грантових конкурсів і надання міні-грантів суб'єктам малого та середнього підприємництва; формування інтерактивної інвестиційної карти проектів тощо.

Центр інформаційно-консультативного забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва визначено координаційним елементом

інформаційно-консультативної платформи трансформації цього сектору. До основних завдань Центру в рамках бізнес-асоціацій віднесено такі: створення віртуальної бізнес-платформи розвитку та співпраці суб'єктів малого та середнього підприємництва; забезпечення захисту їх прав і професійних інтересів; здійснення пропаганди і популяризації малого та середнього підприємництва, у т.ч. соціального спрямування; проведення виставок та ярмарок продукції малого та середнього підприємництва, конференцій, бізнес-форумів та інших інформаційно-консультативних заходів.

Організаційним елементом науково-освітньої платформи є Центр інтелектуального розвитку малого та середнього підприємництва, створений з метою виконання таких завдань як: проведення бізнес-тренінгів, курсів та семінарів для малого та середнього підприємництва; формування віртуального науково-освітнього простору, у т.ч. для проведення вебінарів та онлайн-тренінгів; організація навчального та професійного стажування закордоном для суб'єктів малого та середнього підприємництва; розробка базових навчальних курсів з підприємництва; підготовка навчально-методичного забезпечення з питань формування і реалізації державної політики у цій сфері [341].

Таким чином, приймаючи до уваги перелік визначених завдань, доцільно відзначити, що формування бізнес-асоціацій адаптивного регулювання малого та середнього підприємництва і їх функціональних центрів відповідальності, дозволить досягти низки позитивних ефектів, пов'язаних з покращенням регуляторного середовища і підвищенням прозорості владних рішень у сфері малого та середнього підприємництва, покращенням інвестиційного клімату в бізнес-середовищі, розширенням соціального партнерства за участю малого та середнього підприємництва, мінімізацією конфлікту інтересів держави, бізнесу та суспільства, підвищенням інноваційної активності суб'єктів малого та середнього підприємництва, поглибленням довірчих та міцних партнерських зв'язків між ними, підвищенням рівня економічної безпеки у цій сфері, примноженням інтелектуального капіталу і підвищенням професійної компетентності суб'єктів малого та середнього підприємництва, забезпеченням

цифрової трансформації бізнес-процесів і покращенням якості інформаційно-консультативних послуг у сфері малого та середнього підприємництва.

3.3. Розроблення механізму забезпечення цифрової трансформації малого та середнього підприємництва за участю бізнес-асоціацій

Сьогодні конкурентний потенціал малого та середнього підприємництва в значній мірі залежить від використання цифрових можливостей і забезпечення цифровізації бізнес-процесів, що дозволить не тільки підвищити рівень конкурентоспроможності бізнес-суб'єктів, але й створить передумови для їх успішної адаптації до майбутніх змін і викликів мінливого зовнішнього середовища їх функціонування.

Глобальний тренд цифрової економіки набуває все більш активного поширення у світі. Відтак нині розмір цифрової економіки оцінюють у 3 трлн дол., а за прогнозами експертів її обсяг до 2035 р. може досягти 16 трлн дол. [35]. Важливою особливістю цифрової економіки є те, що її активний розвиток сприяє збільшенню ВВП країни, доказом чого є успішний досвід Швеції, Південної Кореї, Естонії, Ірландії та Ізраїлю, які збільшили ВВП до 20 % за п'ять років завдяки активному впровадженню цифрових технологій [328].

Україна також поступово долучається до процесів цифровізації економіки. Близько 400 digital-стартапів з'являється в Україні щороку, 20 із яких стають стабільними компаніями і один-два перетворюються на дуже успішний бізнес [328]. Однак, частка цифрової економіки в Україні сьогодні становить лише 3 %, а в рейтингу цифрової конкурентоспроможності за 2017 р. країна розташувалася на 58-му місці серед 63 країн Європи, Середнього Сходу та Африки [293].

Так, наприклад, обсяг електронної торгівлі в країні все ще знаходиться на рівні значно нижчому, ніж у розвинених країн. У 2016 р. частка електронної торгівлі в Україні становила 3,8 % від роздрібного обороту. Цей показник у 2,5-

4 рази нижче, ніж у США та Китаї. Китайський ринок електронної торгівлі за цей період становив 16 % від загального обсягу роздрібних продажів [58].

Слід відзначити, що Україна – чи не єдина країна у Європі, яка до сьогодні не мала власного «цифрового» бачення. Практично всі країни ЄС вже затвердили та впроваджують власні «цифрові адженди» або «цифрові стратегії», а багато з них – для прикладу, Німеччина, Франція, Швеція – реалізують її ключові компоненти протягом останніх 5-7 років, як пріоритет державної політики у багатьох сферах життя та галузях економіки [302].

Крім цього, на європейському рівні уже декілька років обговорюється питання створення єдиного цифрового ринку Європи (ЄЦР). Концепція спільного цифрового простору має три основних спрямування: доступність до цифрових продуктів і послуг; створення середовища для розвитку мережевих і цифрових технологій; використання цифрового ринку як потенціалу для прискорення зростання економіки. При цьому мова йде не тільки про технічну стандартизацію в різних країнах для полегшення міжнародної електронної торгівлі (хоча це і є основним завданням ЄЦР), але й про нівелювання будь-яких бар'єрів щодо торгівлі діджитал-продуктами, цифрової безпеки і приватності, поліпшення інфраструктури, правового урегулювання складних мережевих питань, створення інфраструктури для навчання ІТ-фахівців тощо [84]. Створення єдиного ринку е-послуг вирішить ряд важливих стратегічних завдань ЄС у глобальному світовому економічному і геополітичному контексті, зокрема забезпечить: створення єдиної та прозорої системи обігу послуг, капіталів і населення в межах єврозони та на континенті; формування середовища справедливої конкурентної боротьби товарів і послуг; утримання перспективних ІТ-рішень, технологій і стартапів всередині ЄС; усунення бар'єрів між покупцем і продавцем незалежно від точок фактичного знаходження; оптимізацію технологічних можливостей ЄС. За прогнозами аналітиків країни Європи зможуть додатково отримувати близько 415 млрд євро щорічно, використовуючи уніфіковану цифрову систему. Також, перспективи ринку відкривають сотні тисяч нових робочих місць для жителів ЄС [83].

У грудні 2018 р. Україна також офіційно приєдналася до становлення єдиного цифрового ринку ЄС, зокрема, до ISA Program – ініціативи Європейської Комісії, яка займається розробкою єдиних цифрових підходів та рішень для інтероперабельності і надання електронних послуг громадянам Європи [295].

Як відомо, в Україні з 2016 р. громадською організацією «Хайтек Офіс» за підтримки Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Комітету Верховної Ради з питань інформатизації та зв'язку і Адміністрації Президента України реалізується стратегія покрокового переходу до цифрової економіки, головним завданням якої є проникнення високих технологій до всіх сфер суспільного і економічного життя. Результатом співпраці зазначених інституцій став проект «Цифрова адженда України – 2020» («Цифровий порядок денний – 2020»), що було презентовано в грудні 2016 р., який у подальшому прийнято за основу «Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки», націленої на прискорення економічного зростання та залучення інвестицій, трансформації секторів економіки в конкурентоспроможні та ефективні, технологічної та цифрової модернізації промисловості і створення високотехнологічних виробництв, доступності для громадян переваг та можливостей цифрового світу, реалізації людського ресурсу, розвитку цифрових індустрій та цифрового підприємництва. Серед ключових напрямів цифрового розвитку визначено: подолання цифрового розриву шляхом розвитку цифрових інфраструктур; розвиток цифрових компетенцій; впровадження концепції цифрових робочих місць; цифровізація реального сектору економіки; реалізація проектів цифрових трансформацій; громадська безпека; освіта; сфера охорони здоров'я; туризм; електронна демократія; екологія та охорона навколишнього середовища; життєдіяльність міст; гармонізація з європейськими та світовими науковими ініціативами; державне управління [244].

Також, затверджено план заходів щодо реалізації зазначеної Концепції, який передбачає формування відповідного нормативного, організаційного та методичного забезпечення цифрового розвитку. Крім цього розкрито перелік заходів щодо розвитку пріоритетних напрямів цифрової економіки, а саме

забезпечення розвитку та модернізації промисловості і виробництв на основі технологій Індустрії 4.0, експорту цифрових технологій, стимулювання цифрового розвитку пріоритетних сфер життєдіяльності, формування цифрових компетенцій та навичок громадян, розвитку цифрових інфраструктур [244].

У цьому сенсі слід відзначити, що в документі міститься низка важливих ініціатив щодо стимулювання цифрового розвитку бізнесу, зокрема за рахунок розбудови інфраструктури цифровізації (центрів трансферу знань та технологій і центрів промислового інжинірингу, інфраструктури доступу до капіталу для організації технологічних виробництв), а також започаткування моделей партнерства представників цифрової індустрії та промисловості, розроблення програми партнерства з міжнародними та європейськими ініціативами з розвитку Індустрії 4.0, підготовки пропозицій щодо розвитку цифрової індустрії, спрощення ведення зовнішньоекономічної діяльності, удосконалення податкової сфери, гармонізації з нормами європейського законодавства у сфері безготівкових платежів та розрахунків тощо [244].

Відповідальною за практичну реалізацію зазначеного Плану є створена в липні 2018 р. Координаційна рада з розвитку цифрової економіки та суспільства як тимчасовий консультативно-дорадчий орган Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Координаційна рада та її робочі підгрупи повинні здійснити якісну підготовку пропозицій щодо створення необхідних умов для ефективного розвитку і використання науково-технічного потенціалу України в сфері розвитку цифрової інфраструктури, зокрема у частині забезпечення широкосмугового доступу до мережі Інтернет по всій території України [21]. Вирішення цього питання визначено однією з нагальних проблем, що значно перешкоджає переходу на цифрові засади економічного розвитку. Оскільки за глобальними оцінками рівень доступу населення до широкосмугового інтернету залишається на неприпустимо низькому рівні: підключення до широкосмугового інтернету в Україні у 2018 р. зафіксовано на рівні 12,6 % (у 2017 р. – 12,0 %), кількість інтернет-користувачів – 53,0 % населення (у 2017 р. – 52,5 %). У той час як у провідних країнах світу дані показники знаходяться на значно вищому

рівні: у Канаді підключення до широкосмугового інтернету в 2018 р. склало 38,0 %, а кількість інтернет-користувачів – 91,2 %; у США – 33,9 % та 76,2 %; у Німеччині – 40,5 % та 89,6 %, у країни-сусіда Польщі – 18,5 % та 73,3 % [345].

Також, наприкінці 2018 р. відбулося відкриття Інституту цифрових трансформацій як громадської організації, яка об'єднала бізнесменів, експертів і вчених для впровадження інновацій в економіку України [20]. Зокрема, передбачено здійснення «цифровізації» за такими напрямками як урядова політика, освіта і бізнес. Реалізація такої ініціативи дозволить сформувати ринок цифрових технологій, підвищити конкурентоспроможність України і здійснити її трансформацію в розвинену технологічну країну.

Ядром «цифрової» економіки та головним чинником зростання України визначено цифровізацію бізнесу та промисловості. Перетворююча сила «цифрових» технологій дозволяє змінити традиційні моделі бізнесу, виробничі ланцюжки та обумовлює появу нових продуктів та інновацій. Цифровізація виводить на новий рівень сферу виробництва, примушуючи підприємства ставити цифрову трансформацію основною задачею стратегії розвитку [291].

У загальному вигляді цифрова трансформація представляє собою впровадження сучасних технологій в бізнес-процеси підприємства. Цей підхід має на увазі не тільки установку сучасного обладнання або програмного забезпечення, але і фундаментальні зміни в підходах до управління, корпоративної культури, зовнішніх комунікаціях. У результаті підвищуються продуктивність кожного співробітника і рівень задоволеності клієнтів, а компанія здобуває репутацію прогресивної і сучасної організації [111].

Якщо раніше у виробництві розглядалася лише оптимізація його окремих фаз або етапів, то сьогодні в рамках цифрової трансформації і створення цифрового підприємства аналізується наскрізний процес, що включає не тільки виробничі етапи від ідеї, розробки, проектування, закупівель до виготовлення продукції, але і супутню фінансову, кадрову, логістичну, експлуатаційну діяльність, партнерську мережу, субпідрядників та ін. Адже головними цілями цифрової трансформації є підвищення швидкості прийняття рішень, збільшення

варіативності процесів в залежності від потреб та особливостей клієнта, зниження кількості залучених до процесу співробітників (тобто ланцюжків прийняття рішень і створення вартості) [268].

Відтак умовно виділяють три напрями цифрової трансформації: взаємодія з клієнтами, оптимізація операційних процесів і зміна бізнес-моделі. Зокрема інструментом трансформації взаємовідносин з клієнтами визначають соціальні мережі. Нині це не тільки новий канал комунікації, що дозволяє персоніфіковано спілкуватися з потенційним покупцем, а й база даних про його звички, поведіння й інтереси. Поява нових інструментів взаємодії з клієнтом, таких як чат-боти, термінали самообслуговування або онлайн-кабінети, не тільки скорочують витрати на утримання кол-центрів і клієнт-менеджмент, але й змінюють споживчу поведінку. Це, у свою чергу, підвищує очікування клієнтів в цілому від ринку – користувачі все частіше чекають, що їх запити будуть оброблені швидко, персоніфіковано і 24/7 [325].

Варто відзначити, що якщо раніше конкурентні переваги підприємств формувалися на основі цінового лідерства і виробництва унікального продукту, то наразі висуваються підвищені вимоги до якості обслуговування. Лояльність та довіра споживачів до підприємства формується на основі забезпечення високої якості обслуговування і наявності цифрових каналів взаємодії. Впровадження цифрових рішень у цьому напрямі, у свою чергу, надає додаткові переваги підприємству за рахунок отримання повної інформації про своїх клієнтів, їх уподобання і вимоги до продукції чи послуги на кожному етапі співпраці, що дозволяє використовувати персоніфікований підхід до обслуговування клієнтів.

Ще однією достатньою широкою сферою впровадження цифрової трансформації є оптимізація операційних процесів. І хоча тут більше можливостей для промислових індустрій, компанії, які надають послуги, також можуть зробити свій ланцюжок створення вартості більш ефективним, наприклад, використовуючи сучасні ERP-системи. Цифрова трансформація на виробництві виділяє вісім важелів створення вартості: оптимізація режимів роботи обладнання, оптимізація завантаження устаткування, підвищення

продуктивності та безпеки праці, логістична оптимізація, підвищення якості продукції, поліпшення прогнозування попиту, скорочення термінів виведення продукції на ринок, поліпшення післяпродажного обслуговування. В основі цих процесів лежать такі технології як індустріальний інтернет речей, 3D друк, штучний інтелект, предикативна аналітика і обслуговування, доповнена і віртуальна реальність, а також хмарні обчислення [325]. Так, наприклад, впровадження цифрових рішень щодо автоматизації управління ланцюгами поставок надає можливість підвищення ефективності і прозорості цих процесів, налагодження точного планування і управління матеріальними ресурсами в режимі реального часу, формування надійної системи виконання замовлень.

Третій напрям цифрової трансформації – зміна бізнес-моделі. Це можуть бути зміни в дистрибуції, створення супутніх цифрових продуктів або повне переформатування бізнесу, наприклад перехід на цифрові продажі [325].

Цифрові технології істотно змінюють поведінку споживачів на ринку й індивідуальне ставлення клієнтів до різних напрямів діяльності підприємств, а також трансформують бізнес-моделі, що впроваджуються ними на практиці, і, як наслідок, здійснюють прямий вплив на різні сектори економіки, будучи стимулятором появи нових бізнес-процесів й економічних систем. Нині цифрові технології найбільшого результативного прояву набули в таких сферах як ринки банківських послуг, охорони здоров'я, високих технологій, транспортних послуг, ритейлу та у сфері виробництва (рис. 3.4) [163].

Заслужує уваги той факт, що цифрове підприємство передбачає цифровізацію і інтеграцію процесів по вертикалі в рамках всього підприємства, починаючи від розробки продуктів та закупівель і закінчуючи виробництвом, логістикою та обслуговуванням у процесі експлуатації. У свою чергу, горизонтальна інтеграція цифрового підприємства виходить за рамки внутрішніх операцій, охоплює постачальників, споживачів і всіх ключових партнерів. Тому в межах цифрового підприємства використовуються різні технології: від пристроїв стеження і контролю до комплексного планування, інтегрованого з можливостями отримання інформації про виконання в режимі реального часу.

Усі ці процеси відбуваються на базі відповідної цифрової платформи, що в сукупності є так званою цифровою екосистемою підприємства [268].

сфера	позитивні наслідки
Ринок банківських послуг	Цифрові технології дозволяють створювати якісні та клієнтоорієнтовані продукти та послуги, модифікувати систему взаємодії з клієнтами, адаптувати бізнес-моделі, модернізувати процеси електронного банкінгу, імплементувати нові підходи до управління кадрами, що необхідні для успішної діяльності підприємств на ринку банківських послуг. Ключовими напрямками сталого функціонування підприємств на цьому ринку є забезпечення безпеки споживачам при наданні послуг, розробка та необхідна інформаційна підтримка платіжних платформ
Ринок охорони здоров'я	Застосування цифрових технологій на ринку охорони здоров'я дозволяє розширювати спектр можливостей, які присутні у галузі – від цифровізації традиційних систем до утворення мережі послуг, орієнтованих на конкретних споживачів завдяки персоналізованому підходу до обслуговування
Ринок високих технологій	Синтез цифрових і високих технологій дозволяють підприємству досягти безпрецедентного рівня розуміння ринкових потреб, здійснити коректну імплементацию системи моніторингу та контролю поточної діяльності, що сприяє своєчасному реагуванню на існуючий попит та освоєнню нових сфер діяльності, у тому числі знаходженню й охопленню нових ринкових ніш
Виробництво	Смарт-виробництва, а також синхронізовані цифрові бізнес-процеси – основа трансформації промисловості. У мінливому маркетинговому середовищі підприємства, що здатні максимально задовольнити потреби споживачів і надавати належний сервіс клієнтам з одночасним поєднанням використання цифрових бізнес-моделей та інновацій, які, своєю чергою, є передумовою зниження витрат і зростання доходу, досягають стратегічної мети діяльності
Ритейл	Позиції ринкових лідерів у сучасних умовах займають ритейлери, які здатні стати інтегрованими омніканальними структурами, орієнтованими на цифрові способи взаємодії з покупцями. Комбінування персоналізованих послуг та інтерактивної цифрової продукції забезпечує більш інтегрований підхід до управління взаємовідносинами з клієнтами, а також надає можливість спрогнозувати можливу реакцію споживачів на певні дії ритейлера
Ринок транспортних послуг	Застосування цифрових технологій у комбінації з інноваційною стратегією дозволяють підприємствам на ринку транспортних послуг оптимізувати виконання бізнес-операцій у режимі реального часу, що виступає гарантією їх результативної діяльності у перспективі

Рис. 3.4. Позитивні наслідки використання цифрових технологій [163]

Під цифровою платформою, у свою чергу, варто розуміти сукупність цифрових даних, моделей (логіки, алгоритмів) та інструментів (методів, засобів), інформаційно і технологічно інтегрованих в єдину автоматизовану функціональну систему, призначену для кваліфікованого управління цільовою предметною областю з організацією взаємодії зацікавлених суб'єктів [268].

Варто відзначити, що на сучасному етапі в умовах поширення глобального тренду цифровізації бізнесу Україна має активно долучатися до цих процесів, щоб не залишитися осторонь від цифрових трансформацій і не втратити перспективи інтеграції до міжнародного цифрового ринку. При цьому важливого значення набуває той факт, що вітчизняні бізнес-суб'єкти повинні залучатися до

цифрового ринку не тільки як споживачі цифрових технологій, але й як розробники цифрових рішень. Оскільки розробка та реалізація цифрових технологій може стати новою ринковою нішею для суб'єктів малого та середнього підприємництва і джерелом їх конкурентного зростання.

Наразі попри можливості придбання готових цифрових, зокрема інформаційно-комунікаційних, рішень, вагомого значення набуває використання власного потужного потенціалу ІТ-сектора. Відтак до списку кращих в світі постачальників ІТ-послуг у 2018 р. за рейтингом The Global Outsourcing 100 увійшло 18 українських компаній, що на п'ять більше, ніж в 2017 р., з них чотири – вперше потрапили до світового рейтингу. Серед таких компаній SoftServe, Eleks, N-iX, Ciklum, EPAM, Sigma Software, Luxoft, Miratech, Softjourn, Softengi, TEAM International, Program-Ace, Artezio та ін. [295].

Крім цього, слід підкреслити, що обсяг експорту ІТ-послуг і програмного забезпечення в Україні в 2017 р. досяг 3,6 млрд дол., а за перше півріччя 2018 р. – 1,5 млрд дол., що на 29,3 % більше аналогічного показника 2017 р. Важливо також відмітити, що керівництво найбільших ІТ-компаній України оцінюють перспективу зростання галузі в найближчі 3-5 років на 30-40 % [85].

Загалом виручка індустрії ІТ-аутсорсингу в Центральній-Східній Європі, зокрема Україні, Білорусі, Польщі та Румунії, зростає в 4-5 разів швидше, ніж в середньому по світу: на 20-25 % проти 5 % щорічно. У 2018 р. компанії з цих чотирьох країн експортували послуг ІТ-розробки на суму 13 млрд дол. Такі темпи зростання в поєднанні з високою прибутковістю цієї сфери позиціонують регіон привабливим напрямком для угод по злиттю і поглинанню. За останні 4 роки в регіоні було оголошено про більш ніж 70 угод [26].

Зважаючи на те, що наразі суб'єкти малого та середнього підприємництва досить обмежені в фінансово-інвестиційних, науково-освітніх, інноваційно-технологічних та інформаційно-консультативних можливостях для здійснення переходу до цифрового розвитку, актуалізується питання участі бізнес-асоціацій адаптивного регулювання малого та середнього підприємництва як осередку для

розробки, комерціалізації і консультативного супроводження щодо впровадження цифрових технологій у діяльність суб'єктів цієї сфери (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Етапи забезпечення цифрової трансформації малого та середнього підприємництва в межах бізнес-асоціацій (авторська розробка)

Першочерговим завданням, що постає перед бізнес-асоціацією у цьому напрямі, є вивчення світової практики цифрового розвитку малого та середнього підприємництва задля визначення пріоритетних напрямів цифровізації бізнес-процесів і ефективних цифрових рішень у цій сфері.

На другому етапі доцільним є проведення ґрунтовного аналізу сектору малого та середнього підприємництва з метою виявлення рівня цифрової зрілості підприємств і визначення бізнес-процесів, які потребують удосконалення на основі їх цифрової трансформації.

Ґрунтуючись на результатах дослідження світового досвіду цифровізації малого та середнього підприємництва і, приймаючи до уваги сучасні реалії цифрової зрілості вітчизняних суб'єктів у цій сфері, відбувається формування нормативно-правового забезпечення процесів цифровізації бізнесу, у т.ч. розробка концептуальних положень і стратегії цифрової трансформації малого та середнього підприємництва (третій етап). Особливу увагу варто приділити цифровим рішенням щодо розширення технологічних можливостей обробки великих обсягів даних, забезпечення автоматизації бізнес-процесів на основі впровадження технологій штучного інтелекту, впровадження нових виробничих технологій (технології на основі промислового інтернету речей, робототехніки, сенсорної електроніки), розширення каналів цифрової взаємодії суб'єктів.

Четвертий етап передбачає розробку галузевих дорожніх карт цифровізації малого та середнього підприємництва, зокрема суб'єктів промисловості, у т.ч. високотехнологічних виробництв, науково-дослідного та ІТ-сектору, сільського господарства, енергетики, будівництва, транспорту тощо. Використання такого стратегічного інструменту дозволить не лише визначити пріоритети цифрового розвитку і завдання щодо їх досягнення, але й стане базисом для цифрової співпраці ключових стейкхолдерів, які здійснюють безпосередній вплив на цифровізацію суб'єктів малого та середнього підприємництва.

П'ятий етап ґрунтується на побудові механізму забезпечення цифрової трансформації суб'єктів малого та середнього підприємництва за участю бізнес-асоціацій. Зважаючи на вагомість організації плідної співпраці суб'єктів малого та середнього підприємництва у межах бізнес-утворення і їх ефективної взаємодії з інституціями зовнішнього оточення, доцільною є побудова такого роду механізму, в якому розкрито технологію та інструменти взаємодії суб'єктів у контексті забезпечення цифрової трансформації даного сектору (рис. 3.6).

Особливістю даного механізму є організація взаємодії суб'єктів малого та середнього підприємництва з інституціями зовнішнього середовища через спеціалізовані центри відповідальності, зокрема в межах регуляторно-експертної співпраці – Центр координації регуляторних змін, інноваційно-технологічної –

Центр інноваційного розвитку і розбудови локальних виробничих систем, фінансово-інвестиційної – Фонд взаємного гарантування та кредитування, інформаційно-консультативної – Центр інформаційно-консультативного забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва, науково-освітньої – Центр інтелектуального розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва.

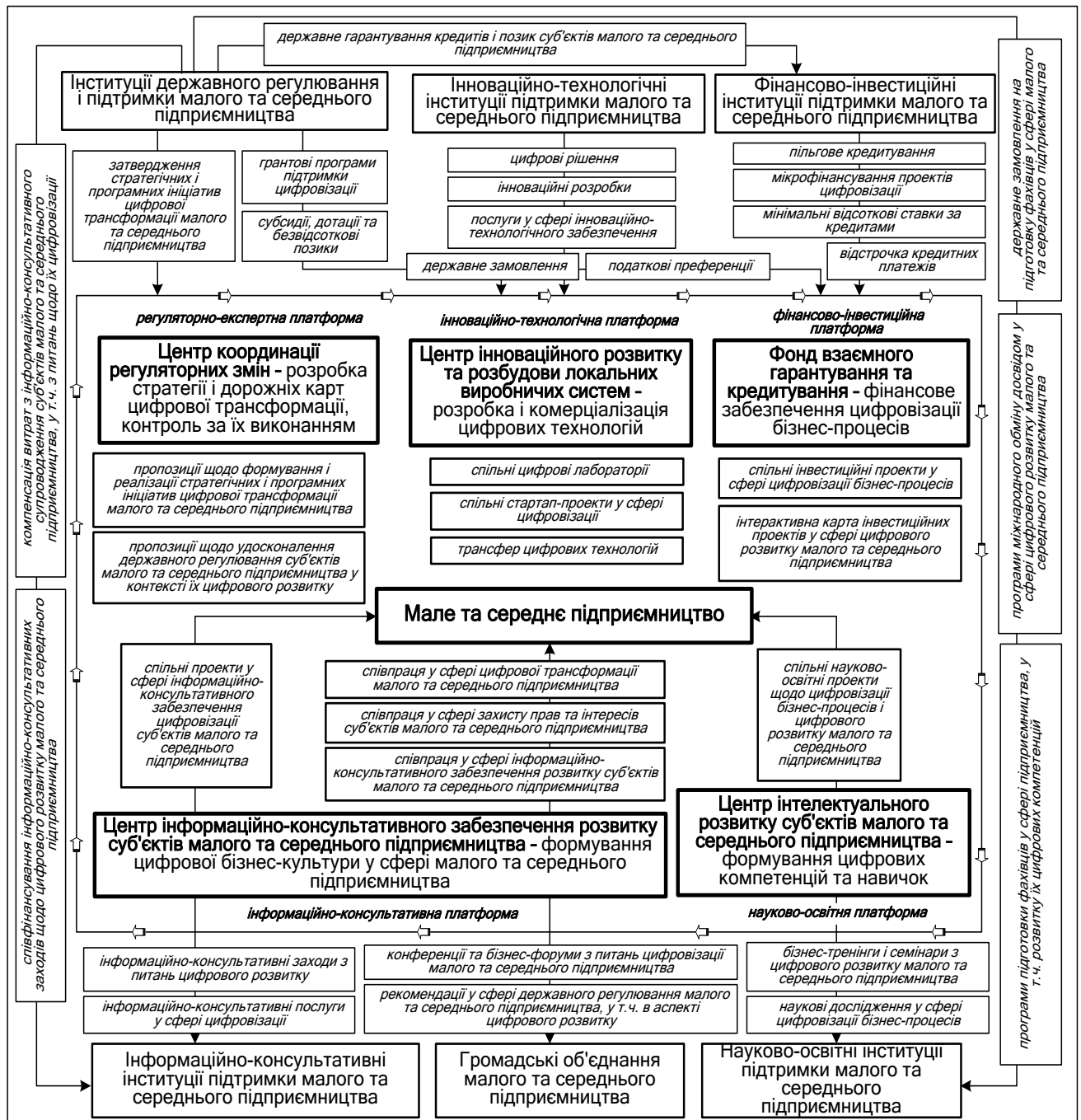

Рис. 3.6. Узагальнена схема механізму забезпечення цифрової трансформації малого та середнього підприємництва за участю бізнес-асоціацій (авторська розробка)

На цьому етапі важливого значення набуває розробка програм міжгалузевого цифрового співробітництва, у т.ч. розбудови цифрової інфраструктури, що дозволить досягти злагодженої співпраці суб'єктів інституційного середовища щодо формування і реалізації потенціалу цифрового зростання малого та середнього підприємництва.

Шостий етап передбачає формування єдиного цифрового простору співпраці бізнес-асоціації з ключовими стейкхолдерами в умовах забезпечення цифрової трансформації малого та середнього підприємництва.

Сьомий етап ґрунтується на безпосередній реалізації стратегії і дорожніх карт цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на основі поглиблення міжсекторальної співпраці бізнес-асоціації і ключових стейкхолдерів.

Останній восьмий етап – моніторинг виконання і оцінка результативності реалізації стратегії і дорожніх карт цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на кожному проміжному етапі їх впровадження.

Таким чином, розкрито етапи забезпечення цифрової трансформації малого та середнього підприємництва і розроблено механізм її здійснення за участю бізнес-асоціацій адаптивного регулювання малого і середнього підприємництва, використання якого дозволить створити базис цифрового розвитку суб'єктів цієї сфери і посилити конкурентні можливості малого та середнього підприємництва у світовому бізнес-просторі.

Висновки до розділу 3

Досліджено особливості інституційного забезпечення розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва, що дозволило визначити недосконалість інституціонально-інфраструктурного середовища їх функціонування. Встановлено, що в структурі останнього переважають регуляторні органи, діяльність яких характеризується надмірною бюрократизацією та централізацією

і припускає дублювання функцій у сфері управління суб'єктами малого та середнього підприємництва. Визначено, що інституції державної підтримки малого та середнього підприємництва не виконують своїх ключових функцій. Це пов'язується з невизначеністю прав і повноважень, неналежним фінансуванням, незадовільним інформаційним і методичним забезпеченням, а також впливом таким загальних тенденцій системи державного управління як заангажованість, корупція, клановість, олігархія. Доведено, що вплив перелічених факторів значно знижує ефективність функціонування таких інституцій щодо стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва.

Обґрунтовано доцільність залучення до процесів формування і реалізації державної політики у сфері малого і середнього підприємництва громадського сектору. З огляду на це сформовано модель інституціонального середовища розвитку малого та середнього підприємництва, яка враховує глобальні тренди у сфері управління підприємницькою діяльністю, що визначили напрями співпраці інституцій державного, бізнес- і громадського рівнів, і включає інституції координації міжсекторальної взаємодії щодо адаптації суб'єктів малого та середнього підприємництва до інституціональних змін у середовищі їх функціонування.

Доведено ефективність оптимального поєднання механізмів державного регулювання та саморегулювання у сфері управління суб'єктами малого і середнього підприємництва. Ґрунтуючись на цьому розроблено підхід до організації державного регулювання малого та середнього підприємництва, що ґрунтується на залученні бізнес-асоціацій як посередницьких структур в узгодженні ініціатив держави, бізнесу і громадськості щодо розроблення та реалізації інструментарію стимулювання інноваційного розвитку і забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів малого та середнього підприємництва. Розкрито мету та принципи створення і функціонування бізнес-асоціацій, визначено центри відповідальності за реалізацію визначених завдань у межах регуляторно-експертної, інноваційно-технологічної, фінансово-інвестиційної, інформаційно-консультативної та науково-освітньої платформ розвитку малого

та середнього підприємництва. Розкрито ефекти від створення і функціонування бізнес-асоціації, які виражаються в покращенні регуляторного середовища і підвищенні прозорості владних рішень, покращенні інвестиційного клімату, розширенні соціального партнерства за участю малого та середнього підприємництва, підвищенні інноваційної активності суб'єктів цієї сфери, забезпеченні їх цифрової трансформації і покращенні якості інформаційно-консультативних послуг у сфері малого та середнього підприємництва.

Враховуючи домінуючий вплив глобального чинника цифровізації бізнесу, обґрунтовано потребу і виділено етапи реалізації цифрової трансформації малого та середнього підприємництва. Побудовано узагальнену схему механізму забезпечення цифровізації малого та середнього бізнесу за участю бізнес-асоціацій, в якій розкрито технологію та інструменти цифрової трансформації суб'єктів цієї сфери і визначено роль держави щодо підтримки цифрового розвитку малого та середнього підприємництва. Це дасть змогу активізувати процеси розробки та впровадження цифрових технологій у цій сфері, сформувати цифрову бізнес-культуру, розвинути цифрові компетенції та навички суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Наукові результати третього розділу знайшли відображення в наукових працях [74; 75; 304; 308; 309; 316; 341] за списком використаних джерел.

ВИСНОВКИ

У процесі дисертаційного дослідження отримано нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують актуальне науково-прикладне завдання щодо удосконалення державного регулювання суб'єктів малого та середнього підприємництва на основі формування інституціонально-інфраструктурного базису їх розвитку в контексті забезпечення економічного зростання України.

У результаті проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Вітчизняний сектор малого та середнього підприємництва функціонує в умовах кризи, зумовленої впливом різного роду деструктивних факторів. Вони виявлені і систематизовані залежно від сфери і рівня виникнення за такими групами: загальноекономічні та політичні, інституціонально-регуляторні, фінансово-інвестиційні, інформаційно-консультативні та комунікативні фактори зовнішнього середовища; організаційно-управлінські, фінансово-економічні, інвестиційні та інноваційно-технологічні фактори внутрішнього середовища. Обґрунтовано, що наразі має місце посилення дестабілізуючого впливу останніх на розвиток суб'єктів малого та середнього підприємництва, що є результатом низької ефективності важелів щодо їх державної підтримки. Розкрито періодизацію розвитку державного регулювання малого та середнього підприємництва, яка відображує еволюційні зміни законодавчої бази та інструментів державного регулювання підприємництва відповідно до рівня компетентності органів влади та населення. Визначено основні недоліки сучасного етапу реалізації державної політики у сфері малого та середнього підприємництва і розкрито першочергові заходи щодо їх подолання.

2. Ґрунтуючись на системно-структурному та аналітико-результативному підходах до розроблення державної політики у сфері господарської діяльності, удосконалено теоретичні положення державного регулювання малого та середнього підприємництва, які містять авторське трактування змісту даного

поняття, систему нормативних, загальних і специфічних принципів і напрямів реалізації державної політики розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва. Сформовані положення лягли в основу розроблення інструментарію державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні.

3. Для визначення дієвості заходів щодо стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва, які реалізуються державою на сучасному етапі, запропоновано методичний підхід до оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва, що ґрунтується на визначенні індикаторів реалізації державної політики в цій сфері на національному рівні та в розрізі її ключових напрямів. Це надало можливість оцінити ефективність важелів державного регулювання і визначитися щодо пріоритетних інструментів державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва.

4. Досягнення високого рівня результативності державної політики у сфері розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва потребує впровадження державою дієвих важелів щодо підвищення їх конкурентоспроможності у світовому просторі. Розкрито інструменти державного регулювання суб'єктів малого та середнього підприємництва, які згруповано залежно від пріоритетів їх зростання (забезпечення цифрової трансформації бізнес-процесів, активізація інтернаціоналізації бізнесу, формування високотехнологічного сектора, розвиток інноваційного підприємництва і стартап-компаній) і напрямів державного регулювання (інституційно-правові, бюджетно-податкові, фінансово-інвестиційні, інституціонально-інфраструктурні та інформаційно-консультативні інструменти). Використання запропонованого інструментарію дасть змогу сформувати дієву систему державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва з позиції досягнення визначених пріоритетів.

5. Сформувати сприятливе інституціональне середовище для досягнення цілей розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва дозволяє запропонована модель його створення, що заснована на врахуванні глобальних

трендів у сфері управління підприємницькою діяльністю, які дозволили визначити напрями співпраці інституцій державного, бізнес- і громадського рівнів, і включає інституції координації міжсекторальної взаємодії щодо адаптації суб'єктів малого та середнього підприємництва до інституціональних змін у середовищі їх функціонування. Це дало змогу визначитися щодо організаційної основи активізації процесів розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва.

6. Найбільш дієвою організаційною формою створення інституціонально-інфраструктурного середовища розвитку малого та середнього підприємництва визначено бізнес-асоціації. Ґрунтуючись на цьому, розроблено підхід до організації державного регулювання малого та середнього підприємництва, що передбачає залучення бізнес-асоціацій як посередницьких структур в узгодженні ініціатив держави, бізнесу і громадськості щодо розроблення і реалізації інструментарію стимулювання інноваційного розвитку та забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів малого та середнього підприємництва. Розкрито мету і принципи створення і функціонування бізнес-асоціацій, їх основні завдання за такими напрями розвитку малого та середнього підприємництва: регуляторно-експертний, інноваційно-технологічний, фінансово-інвестиційний, інформаційно-консультативний і науково-освітній. Створення бізнес-асоціацій дасть можливість підвищити конкурентні переваги вітчизняних суб'єктів малого та середнього підприємництва в бізнес-середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1 Азьмук Н. А. Управління розвитком малого підприємництва на регіональному рівні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.02.03 / Київський національний економічний університет. Київ, 2003. 21 с.

2 Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні 2012 рік. *Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємства*: веб-сайт. URL: <http://www.dkrp.gov.ua/info/1220.htm> (дата звернення: 02.09.2017).

3 Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні 2013 рік. *Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємства*: веб-сайт. URL: <http://www.dkrp.gov.ua/info/3226> (дата звернення: 02.09.2017).

4 Аністратенко Ю. І. Правове регулювання оподаткування малого та середнього бізнесу в Україні: дис. ... д-р. юрид. наук: 12.00.07 / Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2017. 431 с.

5 Антонюк В. П., Щетініна Л. В. Інституційне забезпечення державної політики у сфері зайнятості: напрями удосконалення. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1 (51). С. 109-117.

6 Антонюк Д. А. Модернізація інституціональної інфраструктури підприємництва регіону в процесі європейської інтеграції України: автореф. дис. ... д-р екон. наук: 08.00.05 / ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2016. 43 с.

7 Бабочкина С. П., Буев В. В. Контексты саморегулирования. Передача государственных функций саморегулируемым организациям. М.: НИСИПП, 2009. С. 17-18.

8 Бацьора Л. О. Фінансовий механізм розвитку малого підприємництва в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів, 2015. 22 с.

9 Бевз С. І. До питання про сутність державного регулювання господарської діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2015. Вип. 3. С. 114-118.

10 Беззубова М. О. Регулювання розвитку малого та середнього бізнесу в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Державна установа «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України». Київ, 2010. 22 с.

11 Безугла Л. С. Механізми державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 6. С. 89-92.

12 Бизнес в Сингапуре: малый бизнес по-сингапурски. *Openbusiness.ru*: веб-сайт. URL: https://www.openbusiness.ru/html_euro/singapur_open2.htm (дата обращения: 05.12.2017).

13 Більовська О. О. Державне регулювання економіки України в контексті забезпечення її конкурентоспроможності в умовах глобалізації: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Чернігівський національний технологічний університет. Чернігів, 2016. 20 с.

14 Больших изменений нет. Что означает рост Украины в Doing Business. *Ліга. Бізнес*: веб-сайт. URL: <https://biz.liga.net/ekonomika/all/article/kardinalnyh-izmeneniy-net-o-chem-govorit-doing-business-2019> (дата обращения: 10.11.2018 р.).

15 Боргова статистика. *Міністерство фінансів України*: веб-сайт. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/borg/borhova-statystyka> (дата звернення: 02.06.2018).

16 Брехаря С. Політична суб'єктність малого і середнього бізнесу в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Вип. 2. С. 146-161.

17 Бублей Г. А. Інфраструктурна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Чернігівський національний технологічний університет. Чернігів, 2016. 23 с.

18 Букреєва Д. С. Удосконалення механізму розвитку малого бізнесу в Україні: податково-інтеграційний аспект. *Економічний простір*. 2016. № 109. С. 85-97.

19 Бюджет Сингапура 2017 года выпущен под лозунгом «Двигаемся вперед вместе». *International Wealth*: веб-сайт. URL: <https://offshorewealth.info/offshore-jurisdictions/singapore-budget-moving-forward-together/> (дата звернення: 02.03.2018).

20 В Києве презентували Інститут цифрових трансформацій. *Уніан. Інформаційне агентство*: веб-сайт. URL: <https://www.unian.net/science/10343616-v-kyeve-prezentovali-institut-cifrovyyh-transformaciy.html> (дата звернення: 30.11.2018).

21 В Україні розпочала роботу Координаційна рада з розвитку цифрової економіки. *Урядовий портал*: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/v-ukrayini-rozpochala-robotu-koordinacijna-rada-z-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki> (дата звернення: 30.12.2018).

22 Валовий внутрішній продукт. *Міністерство фінансів України*: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 05.09.2018).

23 Варналій З. С. Основи підприємництва: навч. посібник. К.: Знання-Прес, 2002. 239 с.

24 Васильців Т.Г. Удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 1 (10). С. 145-150.

25 Видатки на обслуговування держборгу в 2018 році сягнуть рівня у 4% від ВВП – проєкт держбюджету. *Дзеркало тижня*: веб-сайт URL: https://dt.ua/ECONOMICS/vidatki-na-obslugovuvannya-derzhborgu-v-2018-roci-syagnut-rivnya-u-4-vid-vvp-proekt-derzhbyudzhetu-254985_.html (дата звернення: 08.09.2018).

26 Виручка ІТ-компаній України і сусідів зростає у 4-5 разів швидше, ніж середня у світі (інфографіка). *Finance.ua*: веб-сайт. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/444062/vyruchka-it-kompanij-ukrayiny-i-susidiv->

zrostaye-u-4-5-raziv-shvydshe-nizh-serednya-u-sviti-infografika (дата звернення: 08.12.2018).

27 Висновки Київського міжнародного економічного форуму – 2016. *Київський міжнародний економічний форум*: веб-сайт. URL: http://forumkyiv.org/media/Report_KIEF_2017.pdf (дата звернення: 08.06.2018).

28 Витяг з аналітичної доповіді до Щорічного Посилання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». *Державна регуляторна служба України*: веб-сайт. URL: <http://www.drs.gov.ua/deregulation/deregulyatsiya-biznesu-v-ukrayini/> (дата звернення: 08.10.2018).

29 Вітвіцький С. С. Державний контроль у сфері ліцензійної діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національний університет внутрішніх справ. Х., 2004. 178 с.

30 Галан Н. І. Система державної підтримки малого та середнього бізнесу в розвинутих країнах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 08.05.01 / Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. К., 2006. 20 с.

31 Гарагонич О. В. Теоретичні питання державного регулювання господарської діяльності. *Юридична наука, практика та освіта*. 2010. Вип. 1. С. 141-147.

32 Гарбар Ж. В. Форми та інструменти державного регулювання фінансового ринку. *Економіка та держава*. № 10/2014. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/10_2014/6.pdf (дата звернення: 08.02.2018).

33 Гарбар Ж. В., Гарбар В. А. Саморегулівні організації в системі функціонування фінансового ринку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2017. Вип. 15. Ч. 1. С. 76-79.

34 Геєць В. М. Особливості взаємозв'язку економічних і політичних передумов реконструктивного розвитку економіки України. *Економіка України*. 2016. № 12 (661). С. 3-21.

35 Главные цифровые экономики мира. *Ростех*: веб-сайт. URL: <http://ar2016.rostec.ru/digital-g20/> (дата обращения 06.09.2018).

36 Главные экономические показатели Украины до 2020 года. *Міністерство фінансів України*: веб-сайт. URL: <https://minfin.com.ua/2017/06/14/28371535/> (дата звернення 08.08.2018).

37 Гойхман М.І. Діагностика проблемних ситуацій та державне регулювання функціонування банківського сектору в Україні: автореф. дис. ... д-р екон. наук: 08.00.08 / ДВНЗ «Університет банківської справи». Київ, 2017. 43 с.

38 Гончаренко І. Г. Державний механізм регулювання соціально-економічного розвитку: теорія, практика та методологія: автореф. дис. ... д-р наук з держ. управ.: 25.00.02 / Донецький державний університет управління. Маріуполь, 2015. 42 с.

39 Гончаренко О. Актуальні питання правового статусу саморегулювальних організацій в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 109-114.

40 Гончаренко О. Саморегулювання та співрегулювання господарської діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 62-66.

41 Гончаренко О. Теоретичне підґрунтя саморегулювання господарської діяльності. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 23-31.

42 Гончаров Г.О. Оцінка ефективності державного регулювання малого підприємництва в Україні в аспекті його економічної безпеки. *Економічний аналіз*. 2014. Т. 18. № 1. С. 43-50.

43 Гордієнко Є.С., Гордієнко А.О., Сидоренко І.М. Державна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні. *Полтавська державна аграрна академія*: веб-сайт. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/np/pdf3/13.pdf> (дата звернення: 12.09.2018).

44 Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 10.11.2018 р. № 2491-VIII. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 25.11.2018 р.).

45 Господарський процесуальний Кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 28.08.2018 р. № 2475-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 30.08.2018 р.).

46 Государственно-частное партнерство в условиях инновационного развития экономики: монография / Под ред. А.Г. Зельднера, И.И. Смотрицкой. М.: ИЭ РАН, 2012. 212 с.

47 Гречко А.В. Роль інституційного середовища у розвитку національної економіки. *Сучасні проблеми економіки та підприємництва*. 2013. Вип. 11. С. 27-33. URL: <http://sb-keip.kpi.ua/article/view/47802/44047> (дата звернення: 12.01.2019 р.).

48 Грибовский А.В., Ушакова С.Е. Механизмы государственной поддержки малого инновационного бизнеса за рубежом. *Российский научно-исследовательский институт экономики, политики и права в научно-технической сфере*: веб-сайт. URL: <http://rier.ru/upload/iblock/d2d/d2d57c349ff5c9ae615522e880b2a887.pdf> (дата обращения: 12.11.2018).

49 Григор'єв Є.С. Державне регулювання фінансово-економічних процесів в умовах глобалізації: теорія і методологія: автореф. дис. ... д-р екон. наук: 08.00.03 / Львівський торговельно-економічний університет Центральної спілки споживчих товариств України. Львів, 2018. 42 с.

50 Гриньова В.М., Новікова М.М. Державне регулювання економіки: підручник. К.: Знання, 2008. 398 с.

51 Гришина Н.В. Підвищення ефективності використання потенціалу малого підприємництва у забезпеченні стійкого економічного зростання: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. Одеса, 2016. 269 с.

52 Гройсман анонсував старт Фонду підтримки інновацій наступного року. *Укрінформ*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2603323->

grojsman-anonsuvav-start-fondu-pidtrimki-innovacij-nastupnogo-roku.html (дата звернення: 25.12.2018 р.).

53 Гройсман: Фонд підтримки інновацій становитиме 50 мільйонів // *Укрінформ*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2361932-grojsman-fond-pidtrimki-innovacij-stanovitime-50-miljoniv.html> (дата звернення: 10.12.2018 р.).

54 Громадська рада при ДРС звертається до громадських спілок, організацій, об'єднань підприємців та суб'єктів господарювання // *Державна регуляторна служба України*: веб-сайт. URL: <http://www.drs.gov.ua/> (дата звернення: 20.12.2018 р.).

55 Гуменюк А.М. Підходи до оцінки взаємозв'язку інституціонального середовища та економічного розвитку регіону в умовах розширення ЄС. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2009. Вип. 1. С. 24-36.

56 Гуменюк В.В. Державне регулювання процесів легалізації прихованого підприємництва: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2016. 248 с.

57 Гунчак Н.В. Ефективність системи державного регулювання інтелектуалізації економіки України. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2013. Вип. 23.1. URL: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2013/23_1/237_Gun.pdf (дата звернення: 20.05.2018 р.).

58 Данніков О.В., Січкаренко К.О. Концептуальні засади цифровізації економіки України. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 17. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2018/17_2018_ukr/15.pdf (дата звернення: 20.12.2018 р.).

59 Дейнека О.Г., Руссова К.А., Михалко А.В. Теоретичні підходи до процесу управління підприємством. *Збірник наукових праць Українського державного університету залізничного транспорту*. 2013. № 135. С. 143-148.

60 Державний борг України. *Міністерство фінансів України*: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 20.09.2018 р.).

61 Державні цільові програми. *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України*: веб-сайт. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami&pageNumber=1> (дата звернення: 25.10.2018 р.).

62 Деякі питання Державної регуляторної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України 24.12.2014 р. № 724. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/724-2014-%D0%BF> (дата звернення: 15.07.2018 р.).

63 Деякі питання реалізації Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 р. № 292-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292-2018-%D1%80> (дата звернення: 20.08.2018 р.).

64 Деякі питання удосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1029. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1029-2017-%D0%BF> (дата звернення: 22.08.2018 р.).

65 Дикань В.В. Комплекс заходів щодо забезпечення ефективного управління високотехнологічних виробництв в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 49. С. 23-28.

66 Дикань В.Л. Государственное управление развитием экономики Украины в условиях «третьей волны» глобализации. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2013. № 43. С. 11-20.

67 Дикань В.Л. Концепція інноваційного розвитку економіки України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 52. С. 9-20.

68 Дикань В.Л. Розвиток індустріальних центрів як основа подолання економічної кризи в Україні. *Міжнародна транспортна інфраструктура, індустріальні центри та корпоративна логістика*: тези доповідей за матеріалами конференції чотирнадцятої науково-практичної міжнародної конференції. Вісник економіки транспорту і промисловості. Вип. 62 (Спецвипуск). Додаток. С. 7-9.

69 Дикань В.Л. Українська модель економічної системи як нова концепція розвитку національної економіки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2013. № 44. С. 11-17.

70 Дикань В.Л., Компанієць В.В., Полякова О.М. Етичні основи бізнесу: навч. посібник. Харків, УкрДАЗТ, 2012. 316 с.

71 Дикань В.Л., Корінь М.В. Державне регулювання промислового розвитку України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 61. С. 9-19.

72 Дикань В.Л., Обруч А.В. Украина в глобальной миросистеме: особенности и последствия государственной экономической политики. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 59. С. 9-11.

73 Дикань В.Л., Чупир О.М. Фактори економічного зростання та розвитку національної економіки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. Вип. 36. С. 15-22.

74 Дикань О. В., Обруч Г. В., Фролова Н. Л. Проблеми та перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні. *Технології та інфраструктура транспорту*: тези доповідей Міжнар. наук.-техн. конф. (14-16 травня 2018 р., м. Харків). Х.: УкрДУЗТ, 2018. С. 394-395.

75 Дикань О. В., Фролова Н. Л. Антикризове регулювання розвитку малого та середнього підприємництва: інституціонально-інфраструктурний аспект. *Агросвіт*. 2019. № 4. С. 15-23.

76 Дикань О. В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 57. С. 58-66.

77 Дикань О.В., Фролова Н.Л. Удосконалення сутності та структури інноваційного потенціалу підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. Вип. 50. С. 282-285.

78 Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва 2017 рік: статистичний збірник. *Державна служба статистики України*: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.12.2018 р.).

79 Дмитрієв І., Майборода Ю. Підприємницька активність як складова економічного механізму підприємницької діяльності на автотранспорті. *Роль молоді у процесі соціально-економічних перетворень суспільства: вітчизняний та зарубіжний досвід*: тези доповідей Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Харків: КНТЕУ, ХТЕІ КНТЕУ, 2015. 344 с. С. 155-156.

80 Добровольська В.В. Правові засади державного регулювання підприємницької діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень. Донецьк, 2007. 19 с.

81 Донець О.Б. Кредитування малого і середнього бізнесу: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2017. 259 с.

82 Доклад о достигнутых результатах по улучшению условий ведения предпринимательской деятельности, развития малого и среднего бизнеса и поддержки индивидуальной предпринимательской инициативы. *Министерство экономического развития Российской Федерации*: веб-сайт. URL: <http://economy.gov.ru/> (дата обращения: 02.11.2018).

83 E-commerce 2018: единый цифровой европейский рынок. *Ua.news*: веб-сайт. URL: <https://ua.news/ru/e-commerce-2018-yedynyj-tsyfrovuj-yevropejskij-rynok/> (дата обращения: 12.01.2019).

84 Единый цифровой рынок ЕС: еще не запущен, но уже интересен Украине. *Delo.ua*: веб-сайт. URL: <https://delo.ua/business/edinyj-cifrovij-rynok-es-esche-ne-zapuschen-no-uzhe-interesen-uk-341445/> (дата обращения: 12.01.2019).

85 Експорт комп'ютерних послуг зріс на 29 %. *Асоціація ІТ України*: веб-сайт. URL: <https://itukraine.org.ua/eksport-komp%E2%80%99yuternix-poslug-zr%D1%96s-na-29.html> (дата звернення: 15.01.2019).

86 Еш С.М. Ринок фінансових послуг: підручник. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 400 с.

87 Євсєєва О.О. Формування державної політики стратегічного розвитку територій України в умовах євроінтеграції і глобалізації. *Траектория науки*. 2016. № 3 (8). URL: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-696c4cf0-7992-4ef5-b0ca-d004a616f8b4> (дата звернення: 12.08.2018).

88 Єдиний соціальний внесок. *Міністерство фінансів України*: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/social/> (дата звернення: 21.06.2018).

89 Єрмакова О.А. Світовий досвід інноваційного розвитку в інтересах інноваційної безпеки України. *Приазовський економічний вісник*. 2017. Вип. 5 (05). URL: http://rev.kpu.zp.ua/journals/2017/5_05_uk/5.pdf (дата звернення: 20.05.2018).

90 Жадан Т.А. Прогнозування і державна підтримка розвитку олійно-жирової галузі: автореф. дис. ... канд. екон. наук; 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України. Харків, 2016. 23 с.

91 Жарая С. Б. Сутність та складові механізмів державного регулювання підприємницької діяльності. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління*. 2013. Вип. 1. С. 33-39.

92 Желюк Т. Л. Організаційно-економічний механізм управління довгостроковим розвитком національної економіки: дис. ... д-р екон. наук: 08.00.03 / ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Київ, 2011. 618 с.

93 Жупаненко А.В. Державне регулювання неявної інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Чернігівський національний технологічний університет. Чернігів, 2015. 20 с.

94 Заблоцький А. Саморегулювнi організації – це крок вперед до «розумного регулювання». *Лiга. Блоги:* веб-сайт. URL: <https://blog.liga.net/user/azablotskiy/article/22646> (дата звернення: 10.07.2018 р.).

95 Зайцева І.Ю., Пархоменко М.О. Проблеми казначейського обслуговування місцевих бюджетів за доходами. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 50. С. 321-329.

96 Запуск стартапа в Сингапурі: 6 причин в пользу этого. *Импэкс. Консалт:* веб-сайт. URL: <https://www.impex.academy/zapusk-startapa-v-singapore/> (дата звернення: 12.08.2018).

97 Заревчацька Т. В. Державне регулювання забезпечення інноваційної активності малого підприємництва в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Науково-дослідний центр індустриальних проблем розвитку. Харків, 2012. 22 с.

98 Звіт про виконання у 2017 році Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2017-2019 рр. *Міністерство фінансів України:* веб-сайт. URL: <https://www.minfin.gov.ua/> (дата звернення: 10.08.2018 р.).

99 Звіт про діяльність Харківського регіонального фонду підтримки підприємництва за I півріччя 2017 року. *Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва:* веб-сайт. URL: <http://www.kharkiv.biz.ua/pro-hrfpp/otchety-fonda/> (дата звернення: 06.01.2019 р.).

100 Звіт про результати аналізу звітності щодо державного та гарантованого державою боргу: затверджено рішенням Рахункової палати від 08.08.2017 р. № 16-3. Київ, 2017. 39 с. *Рахункова палата України:* веб-сайт. URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16753206/Zvit_16-3_2017.pdf?subportal=main (дата звернення: 26.09.2018 р.).

101 Звіт про результати моніторингу умов ведення та розвитку малого і середнього підприємництва в м. Чернівцях. *Центр громадської активності «Синергія»:* веб-сайт. URL: <http://www.centri-synergy.cv.ua/wp-content/uploads/2017/04/monitorung.pdf> (дата звернення: 10.12.2018 р.).

102 Звіти про діяльність. *Офіс ефективного регулювання*: веб-сайт. URL: <http://brdo.com.ua/zvity-pro-diyalnist/> (дата звернення: 02.02.2019 р.).

103 Звітність. *Регіональний фонд підтримки підприємництва в Запорізькій області*: веб-сайт. URL: <http://rbc.zp.ua/> (дата звернення: 06.01.2019 р.).

104 Звітність про виконання Державного бюджету України. *Державна казначейська служба України*: веб-сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (дата звернення: 06.01.2019 р.).

105 Зоріна О.І., Фадеєнко В.Ю. Вплив маркетингових комунікацій на діяльність підприємств в сучасних умовах. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 21. URL: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/57.pdf> (дата звернення: 15.11.2018 р.).

106 Индекс инвестиционной привлекательности Украины в 2017 г. вышел из негативной плоскости и сохраняет нейтралитет. *Интерфакс-Украина: информационное агентство*: веб-сайт. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/471093.html> (дата обращения: 02.06.2018).

107 Іжа М., Радченко О. Громадський контроль в системі публічного управління як ефективний інструмент експертизи державно-управлінських рішень. *Публічне управління: теорія та практика*. 2012. № 4 (12). С. 74-79.

108 Інституції, що забезпечують підтримку підприємництва. *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України*: веб-сайт. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=0ced3c9f-a057-4852-9072-151dd387356a&title=Institutsii-SchoZabezpechuiutPidtrimkuPidprimnitstva> (дата звернення: 02.08.2018).

109 Ісаков М. Роль держави в регулюванні підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки. *Митна справа*. № 1 (79). 2012. С. 354-360.

110 Кабаченко Г.С. Регулювання ринку праці в умовах трансформації структури зайнятості: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.07 / Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2017. 247 с.

111 Как цифровая трансформация поможет развитию вашей организации? *Terrasoft*: веб-сайт. URL: <https://www.terrasoft.ua/digital-transformation> (дата обращения 09.09.2018).

112 Калініченко Л.Л., Ветрова В.В., Константинова К.Г. Фінансове забезпечення старту підприємницької діяльності. *Молодий вчений*. 2018. № 5.1 (57.1). С. 31-36.

113 Калюжний Р.А., Ластовецький А.С. Загальна характеристика законодавства у сфері підприємницької діяльності та основні тенденції його розвитку. Законодавство про підприємницьку діяльність. *Науково-практичні коментарі*. 2003. № 4. С. 48-53.

114 Капустина Е.И., Русаков М.А. Сравнение государственной поддержки малого бизнеса в развитых странах и РФ. *Вестник Бурятского государственного университета. Экономика и менеджмент*. 2017. Вып. 1. С. 23-28.

115 Карпунь І. Н. Державні антикризові заходи фінансової стабілізації підприємств. *Збірник науково-технічних праць Національного лісотехнічного університету України*. 2009. Вип. 19.2. С. 202-208.

116 Кахович О.О., Южека Р.С. Особливості державного регулювання економіки. *Актуальні проблеми держави і права*. 2015. Вип. 75. С. 119-126.

117 Киндзерский Ю.В. Государственный заказ в мире и особенности его применения в политике развития: уроки для Украины. *Экономика Украины*. 2015. № 3 (632). С. 4-25.

118 Кіндзерський Ю.В. Деіндустріальний парадокс економічних трансформацій в Україні. *Український журнал прикладної економіки*. 2017. № 3. Т.2. С. 74-95.

119 Кірдіна О.Г., Фролова А.В. Оптимізація податкового навантаження на макро- та мікрорівні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 64. С. 135-141.

120 Клепанчук О.Ю. Податкове регулювання малого бізнесу в трансформаційній економіці України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03

/ Львівський торговельно-економічний університет Центральної спілки споживчих товариств України. Львів, 2017. 25 с.

121 Ключевые вопросы реализации Стратегии создания единого цифрового рынка в Европе к началу 2017 года. *Экспертный центр электронного государства*: веб-сайт. URL: <http://d-russia.ru/klyuchevye-voprosy-realizatsii-strategii-sozdaniya-edinogo-tsifrovogo-rynka-v-evrope-k-nachalu-2017-goda.html> (дата обращения: 07.12.2018).

122 Кобко Р.В. Вплив державного регулювання на економічну безпеку ринку страхових послуг України: дис. ... канд. екон. наук: 21.04.01 / Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України. Львів, 2017. 233 с.

123 Коваль Я. Б. Алгоритм роботи громадських організацій у сфері розвитку підприємництва в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2011. № 2. С. 162-170.

124 Когда малый и средний бизнес станет приоритетом для банков. *Delo.ua*: веб-сайт. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/kogda-malyj-i-srednij-biznes-stanut-prioritetom-dlja-bankov-340729/> (дата обращения: 25.09.2018).

125 Козак Л.С., Федорук О.В. Инфраструктура підтримки малого та середнього підприємництва в Україні. *Науковий журнал «Економіка та управління на транспорті»*. 2017. Вип. 4. С. 41-57. URL: <http://publications.ntu.edu.ua/eut/2017-04/041-057.pdf> (дата звернення: 09.02.2018).

126 Колісник Г.М. Державна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук; 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів, 2007. 23 с.

127 Колісник Г.М. Державне регулювання витратами підприємницького сектору України: автореф. дис. ... д-р екон. наук: 08.00.03 / Вищий навчальний заклад «Національна академія управління». Київ, 2017. 42 с.

128 Колісніченко П.Т. Податкова важелі державного регулювання розвитку малого підприємництва: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Київський національний університет технологій та дизайну. Київ, 2014. 22 с.

129 Колупасва І. В. Державна регуляторна політика: сутність та принципи формування. *Проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 99-107.

130 Колупасва І.В. Роль регуляторної політики в забезпеченні накопичення та використання синтезованого капіталу регіону. *Економіка та суспільство*. 2016. Вип. 7. С. 91-96.

131 Консолідована фінансова звітність ПАТ «Укрзалізниця» за 2012-2017 рр. ПАТ «Укрзалізниця»: веб-сайт. URL: <http://www.uz.gov.ua/files/file/about/investors/> (дата звернення: 05.06.2018 р.).

132 Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 30.09.2016 р. № 1401-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.06.2018 р.).

133 Концепція совершенствования механизмов саморегулирования: Распоряжение Правительства Российской Федерации от 30.12.2015 г. № 2776-р. *Правительство Российской Федерации*: веб-сайт. URL: <http://static.government.ru/media/files/7rKYmwzAEONj7Meac9XkHfNBRRRA9TA1K.pdf> (дата обращения: 25.08.2018).

134 Корогод І. В. Інституційні засади активізації підприємницької діяльності в умовах децентралізації владних повноважень. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4580> (дата звернення: 12.12.2017).

135 Корогод І. В. Роль малого бізнесу в структурних трансформаціях регіональних господарських систем: дис. ...канд. екон. наук: 08.00.05 / Чернігівський національний технологічний університет. Чернігів, 2016. 227 с.

136 Корягіна Т.В., Осацька Ю.Є. Особливості державного регулювання малого підприємництва в Україні. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: «Економічні науки»*. Вип. 4. Т. 3. URL:

<https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.3/69.pdf> (дата звернення: 22.12.2018).

137 Криворучко О.М. Інтегрований підхід до удосконалення бізнес-процесів підприємства. *Економіка транспортного комплексу*. 2018. Вип. 32. С.17-29.

138 Крючкова П., Обыденов А. Издержки и риски саморегулирования. М.: ИИФ «СПРОС-КонфОП», 2003. С. 15.

139 Кузьминчук Н. В. Системно-діяльнісний підхід до державного регулювання підприємництва. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. № 4. С.125-128.

140 Кузьминчук Н. В., Велентейчик Н.Ю., Корольова Н.М. Механізм регулювання міжбюджетних відносин в умовах економічної нестабільності. *Часопис економічних реформ*. 2015. № 2. С. 39-47.

141 Кузьминчук Н. В., Куценко Т.М., Терованесова О.Ю. Теоретико-методичне підґрунтя формування конкурентного статусу підприємств машинобудування: ресурсно-діялісне забезпечення. *Управління стійким розвитком економіки: теоретичні і практичні аспекти: кол. монографія / ред. В. В. Прохорова; Укр. інж.-пед. акад. Харків: ФОП Іванченко І. С., 2018. С. 172-181.*

142 Кулик С.М. Державна регуляторна політика сприяння розвитку малого підприємництва: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Гуманіт. ун-т «Запоріж. ін-т держ. та муніцип. упр.». Запоріжжя, 2007. 20 с.

143 Кулик С.М. Державна регуляторна політика сприяння розвитку малого підприємництва: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Гуманітарний університет «Запорізький інститут державного та муніципального управління». Запоріжжя, 2007. 20 с.

144 Лебьодкін К.С. Державна підтримка суб'єктів господарювання малого бізнесу. *Економічна теорія та право*. № 2 (25). 2016. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/2-183-194.pdf> (дата звернення: 25.01.2018).

145 Лігузова В.О., Баклаженко Ю.В., Гиря Р.М. Світовий досвід державної підтримки інновацій. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 18. URL: <http://global-national.in.ua/archive/18-2017/10.pdf> (дата звернення: 25.04.2018).

146 Літвінов О.В. Діяльність органів місцевого самоврядування з реалізації державної регуляторної політики в Україні: автореф. дис. ... канд. наук с держ. управ.: 25.00.04 / Дніпропетровський регіональний інститут державного управління. Дніпропетровськ, 2010. 21 с.

147 Локалізовано бізнес-кейси з 14 міст на sbc.regulation.gov.ua. *Офіс ефективного регулювання*: веб-сайт. URL: <http://brdo.com.ua/news/lokalizovano-biznes-kejsy-z-14-mist-na-sbc-regulation-gov-ua/> (дата звернення: 22.01.2019 р.).

148 Ляшенко В.І., Толмачова Г.Ф. Світові тенденції реформування державного регулювання малого і середнього підприємництва. *Управління економікою: теорія та практика*. К.: ІЕП НАНУ, 2015. С. 52-79.

149 Малайський бізнес в Сингапурі. *Кредитний портал*: веб-сайт. URL: <http://www.kreditbusiness.ru/singapur.html> (дата звернення: 02.12.2017).

150 Маматова Л.Ш. Державне регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. 2017. URL: <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/15817> (дата звернення: 22.12.2017).

151 Мареніченко В.В. Механізми реалізації державного регулювання якісного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні: дис. ... канд. наук з держ. управ.: 25.00.02 / Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет. Дніпро, 2017. 255 с.

152 Мельник В. М., Ломачинська І. А. Роль держави у фінансовому забезпеченні малого і середнього підприємництва в Польщі: висновки для України. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2017. Вип. 1. С. 120-128.

153 Методичні рекомендації щодо оцінки впливу нормативно-правових актів та проектів актів на конкуренцію: Наказ Голови Антимонопольного комітету України від 14.11.2017 р. № 117. URL:

<http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=138049&schema=main> (дата звернення: 22.12.2018).

154 Минэкономразвития и РЭЦ оценили работу центров поддержки экспорта. *Министерство экономического развития Российской Федерации*: веб-сайт. URL: <http://economy.gov.ru/minec/about/structure/depmb/201807021> (дата обращения: 02.12.2018).

155 Минэкономразвития разработало новые меры поддержки малого и среднего бизнеса. *Министерство экономического развития Российской Федерации*: веб-сайт. URL: <http://economy.gov.ru/minec/about/structure/depmb/201831011> (дата обращения: 02.12.2018).

156 Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залого З. Державне регулювання економіки. Львів: Українські технології, 1999. 592 с.

157 Мінекономрозвитку створило Офіс розвитку малого та середнього підприємництва. *Урядовий портал*: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/minekonomrozvitku-stvorilo-ofis-rozvitku-malogo-ta-serednogo-pidpriyemnictva> (дата звернення: 03.02.2019 р.).

158 Мінекономрозвитку та ОДА створять мережу Центрів підтримки підприємництва. *Урядовий портал*: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/minekonomrozvitku-ta-oda-stvoryat-merezhu-centriv-pidtrimki-pidpriyemnictva> (дата звернення: 08.09.2018 р.).

159 Мінімальна заробітна плата. *Міністерство фінансів України*: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/> (дата звернення: 08.09.2018 р.).

160 Моїсеєнко Ю.М. Державна підтримка розвитку нанотехнологій в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку. Харків, 2016. 23 с.

161 Назаркевич О.Б. Державне регулювання розвитку малого аграрного підприємництва в Україні: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів, 2016. 286 с.

162 Налоговые льготы в Сингапуре для молодых компаний. *Импэкс. Консалт*: веб-сайт. URL: <https://www.start-business-in-singapore.com/blog/nalogovye-lygoty-v-singapore-dlya-molodykh-kompanij.html> (дата обращения: 25.12.2018).

163 Наторіна А. О. Фундамент цифрової трансформації бізнесу. *Управління розвитком*. 2018. № 1. С. 55-60.

164 Небанківський фінансовий ринок: підсумки 2017 року (інфографіка). *Об'єднання фінансових установ*: веб-сайт. URL: <https://afi.org.ua/articles/nebankivskiy-finansoviy-rinok-pidsumki-2017-roku-infografika> (дата звернення: 15.05.2018).

165 Неразвитость малого и среднего бизнеса в Беларуси – миф. *Мир перемен*. URL: <http://mirperemen.net/2017/12/nerazvitost-malogo-i-srednego-biznesa-v-belarusi-mif/> (дата обращения: 10.12.2017).

166 О саморегулируемых организациях: Федеральный закон от 01.12.2007 г. № 315-ФЗ. *Консультант плюс*: веб-сайт. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_72967/ (дата обращения: 10.12.2018).

167 Олександр Дубихвіст: Німецько-український фонд розширює можливості підтримки фінансування малих та середніх підприємств України. *Національний банк України*: веб-сайт. URL: https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article;jsessionid=3D435CA867A6FF8D3710A12728E0C2FC?art_id=227472&showTitle=true (дата звернення: 28.09.2018).

168 Ольвінська Ю. О., Самотоєнкова О. В. Розвиток інфраструктури малого і середнього бізнесу в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2009. Вип. 37. С. 254-258.

169 Омельчук А.О. Інвестиційне забезпечення реалізації державних цільових програм в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Національний університет водного господарства та природокористування. Рівне, 2015. 20 с.

170 Определен перечень банков-участников программы льготного кредитования малого и среднего бизнеса по ставке 6,5%. *Министерство экономического развития Российской Федерации*: веб-сайт. URL: <http://economy.gov.ru/minec/about/structure/depmb/201802023> (дата обращения: 28.12.2018).

171 Остапук Б.Я. Ефективність розвитку залізничного транспорту в системі національного господарства: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Український державний університет залізничного транспорту. Харків, 2017. 250 с.

172 Отношения польского малого и среднего бизнеса с государством. *Studentportal.pl*: веб-сайт. URL: <http://studentportal.pl/otnosheniya-polskogo-malogo-i-srednego-biznesa-s-gosudarstvom/> (дата звернення: 02.12.2018).

173 Павлова Г.Є. Принципи сучасної системи державного регулювання аграрного сектора економіки. *Економіка та держава*. 2013. № 7. С. 34-36.

174 Панченко С.В., Дикань В.Л., Воловельська І.В., Маслова В.О. Управління бізнесом: підручник. Харків: УкрДУЗТ, 2017. 288 с.

175 Панченко С.В., Дикань В.Л., Токмакова І.В., Овчиннікова В.О., Корінь М.В., Толстова А.В. Основи бізнесу: навч. посібник. Харків: УкрДУЗТ, 2018. 291с.

176 Пивоваров М. Розвиток інституту інфраструктури малого підприємництва: проблеми та шляхи його покращення. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2013. Вип. 1 (8). URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13pimgwyp.pdf> (дата звернення: 22.10.2018 р.).

177 Питання ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектувальних виробів за проектами демонстрації японських технологій: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 р. № 293. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293-2016-%D0%BF> (дата звернення: 24.05.2018 р.).

178 Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 459. Із змінами та доповненнями,

внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 20.02.2019 р. № 120. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF> (дата звернення: 22.02.2019 р.).

179 Питання утворення Експортно-кредитного агентства: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-2018-%D0%BF> (дата звернення: 15.02.2019 р.).

180 Підтримка малого і середнього підприємництва на регіональному рівні. *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України*: веб-сайт. URL: <http://www.me.gov.ua/> (дата звернення: 12.05.2018).

181 Пільги та стимулювання. *Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України*: веб-сайт. URL: <http://saee.gov.ua/uk/business/preferentsii/derzh-pidtrymka/podatkov-i-ta-myt-ni-pilgy> (дата звернення: 12.12.2018).

182 Плани та звіти. *Державна фіскальна служба України*: веб-сайт. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/237691.html> (дата звернення: 22.11.2018).

183 Планування, звітування. *Державна регуляторна служба України*: веб-сайт. URL: <http://www.drs.gov.ua/type-press/planuvannya-zvituvannya/> (дата звернення: 24.10.2018).

184 Погрібняк М.А. Механізм державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2008. 20 с.

185 Податковий Кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 25.11.2018 р. № 2611-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 15.12.2018).

186 Піддержка малого бізнесу в Німеччині. *Bujet.ru*: веб-сайт. URL: <http://bujet.ru/article/319541.php> (дата звернення: 14.12.2018).

187 Піддержка малого и среднего бизнеса в Сингапуре. *Унікальний Сингапур*: веб-сайт. URL: <http://uniquesingapore.ru/> (дата обращения 25.11.2018).

188 Позднякова Л.О., Бобось М.Л. Сучасні ризики в економіці України. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2012. № 2. С. 198-204.

189 Попова Л.М. Регуляторна політика у сфері підприємницької діяльності в Україні. *Форум права*. 2017. № 4. С. 191–196. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_4_32.pdf (дата звернення 25.01.2018).

190 Постійний конкурс грантів для ОГС «Громадськість за проєвропейські зміни в Україні». *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*: веб-сайт. URL: <http://www.ier.com.ua/ua/Grants?pid=5336> (дата звернення: 10.11.2018 р.).

191 Предприниматели и малый бизнес способствуют ускорению темпов экономического роста и создают рабочие места. *Всемирный банк*: веб-сайт. URL: <http://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/feature/2016/06/20/entrepreneurs-and-small-businesses-spur-economic-growth-and-create-jobs> (дата обращения: 18.12.2018).

192 Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 01.10.2018 р. № 2258-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 25.10.2018).

193 Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 16.11.2018 р. № 2545-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 20.11.2018).

194 Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 04.04.2018 р. № 2320-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed20180404> (дата звернення: 02.06.2018).

195 Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-ХІІ. Втрата чинності окремих положень від 17.06.2018 р. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 17.06.2018 р. № 2275-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (дата звернення: 30.06.2018).

196 Про Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України: Указ Президента України від 12.05.2011 р. № 583/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/583/2011> (дата звернення: 15.01.2019).

197 Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 р. № 1602-III. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 02.12.2012 р. № 5463-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1602-14> (дата звернення: 15.06.2018).

198 Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 09.12.2015 р. № 766-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/143-16> (дата звернення: 18.06.2018).

199 Про державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07.12.2017 № 2246-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> (дата звернення: 18.06.2018).

200 Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 р. № 1555-VII. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 02.08.2018 р. № 2481-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1555-18> (дата звернення: 20.08.2018).

201 Про державну підтримку малого підприємництва: Закон України від 19.10.2000 р. № 2063-III. Втрата чинності від 19.04.2012 р. № 4618-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2063-14> (дата звернення: 15.06.2018).

202 Про державну підтримку малого підприємництва: Указ Президента України від 12.05.1998 р. № 456/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/456/98> (дата звернення: 06.07.2018).

203 Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-

IV. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 10.11.2018 р. № 2491-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 25.11.2018).

204 Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності: Указ Президента України від 23.07.1998 р. № 817/98. Із змінами та доповненнями, внесеними Указом Президента України від 08.06.2004 р. № 576/2004. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/817/98> (дата звернення: 15.06.2018).

205 Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 р. № 2806-IV. Із змінами та доповненнями, внесеними Законами України від 04.04.2018 р. №№ 2042-VIII, 2320-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2806-15> (дата звернення: 15.06.2018).

206 Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту: Закон України від 20.12.2016 р. № 1792-VIII. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 06.01.2018 р. № 2210-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19> (дата звернення: 15.02.2018).

207 Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон: Закон України від 13.10.1992 р. № 2673-XII. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 17.02.2006 р. № 3370-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2673-12> (дата звернення: 02.06.2018).

208 Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 31.08.2018 р. № 2462-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14> (дата звернення: 02.10.2018).

209 Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 08.07.2018 р. № 2469-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 15.07.2018).

210 Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 26.11.2016 р. № 1540-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1160-15> (дата звернення: 10.06.2018).

211 Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2004 р. № 308. Із змінами та доповненнями від 15.03.2016 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2004-%D0%BF> (дата звернення: 10.06.2018).

212 Про затвердження плану заходів з виконання у 2010 році Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2010 р. № 274-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/274-2010-%D1%80> (дата звернення: 20.07.2018).

213 Про затвердження плану заходів з виконання у 2011 році Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.04.2011 р. № 273-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/273-2011-%D1%80> (дата звернення: 20.07.2018).

214 Про затвердження плану заходів з виконання у 2012 році Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.05.2012 р. № 331-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/331-2012-%D1%80> (дата звернення: 20.07.2018).

215 Про затвердження плану заходів з виконання у 2013 році Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.02.2013 р. № 64-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/64-2013-%D1%80> (дата звернення: 20.07.2018).

216 Про затвердження плану заходів щодо впровадження принципів Акта з питань малого бізнесу для Європи: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2010 р. № 2000-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2000-2010-%D1%80> (дата звернення: 15.07.2018).

217 Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2016 р. № 418-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249104044> (дата звернення: 27.12.2018).

218 Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2018 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 244-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/pro-zatverdzhennya-planu-prioritetnih-dij-uryadu-na-2018-rik> (дата звернення: 27.12.2018).

219 Про затвердження Положення про Координаційну раду з питань розвитку малого та середнього підприємництва та її складу: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.12.2010 р. № 1210 // Законодавство України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1210-2010-%D0%BF> (дата звернення: 10.06.2018).

220 Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 856. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF#n58> (дата звернення: 12.06.2018).

221 Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 03.03.2016 р. № 782-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.06.2018).

222 Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 07.03.2018 р. № 2269-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (дата звернення: 15.06.2018).

223 Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту: Закон України від 22.12.1998 р. № 331-XIV. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 04.10.2018 р. № 2530-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/331-14> (дата звернення: 15.10.2018).

224 Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 18.12.2017 р. № 2059-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення: 05.06.2018).

225 Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 05.12.2012 р. № 5460-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 15.06.2018).

226 Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 11.01.2019 р. 2646-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (дата звернення: 15.02.2019).

227 Про Концепцію державної політики розвитку малого підприємництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.04.1996 р. № 404. Втрата чинності від 25.08.2004 р. № 1109-2004-п. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/404-96-%D0%BF> (дата звернення: 10.06.2018).

228 Про Координаційний центр з упровадження економічних реформ: Указ Президента України від 02.07.2010 р. № 747/2010. Із змінами та доповненнями, внесеними Указом Президента України від 22.12.2010 р. № 1154/2010. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/747/2010> (дата звернення: 15.07.2018).

229 Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 28.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення: 15.07.2018).

230 Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: Закон України від 21.12.2000 р. № 2157-III. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 10.06.2012 р. № 4731-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2157-14> (дата звернення: 15.06.2018).

231 Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 04.04.2018 р. № 2042-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/877-16> (дата звернення: 18.06.2018).

232 Про особливості здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності щодо фізичних осіб - підприємців та юридичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності: Закон України від 23.02.2012 р. № 4448-VI. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 04.04.2018 р. № 2042-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4448-17> (дата звернення: 15.07.2018).

233 Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності: Закон України від 19.05.2011 р. № 3392-VI. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 18.12.2017 р. № 2059-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3392-17> (дата звернення: 15.07.2018).

234 Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання: Постанова Верховної Ради України від 04.12.2014 р. № 22-VIII. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 04.11.2018 р. № 2581-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22-viii> (дата звернення: 10.12.2018).

235 Про підприємництво: Закон України від 07.02.1991 р. № 698-XII. Втрата чинності від 01.01.2004 р., крім змін, передбачених до статті 4. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 05.04.2015 р. № 191-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/698-12> (дата звернення: 02.06.2018.).

236 Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 р. № 1682-III. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 11.06.2017 р.

№ 2019-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1682-14> (дата звернення: 15.06.2018).

237 Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 25.06.2016 р. № 1390-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.06.2018).

238 Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> (дата звернення: 22.12.2018).

239 Про скасування Указу Президента України від 20 травня 1999 року № 540: Указ Президента України від 02.12.2002 р. № 1115/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115/2002> (дата звернення: 06.08.2018).

240 Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні 2010 рік: національна доповідь. *Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва*. URL: <http://www.dkrp.gov.ua/info/746.htm> (дата звернення: 10.06.2016).

241 Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін та ін. К.: Держкомпідприємство, 2008. 226 с.

242 Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 641-р. Втратило чинність від 24.05.2017 р. № 504-2017-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-%D1%80#n9> (дата звернення: 15.07.2018).

243 Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 р. № 308-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2018-%D1%80> (дата звернення: 05.01.2019).

244 Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її

реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (дата звернення: 10.06.2018).

245 Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 504-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-%D1%80> (дата звернення: 20.07.2018).

246 Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 03.11.2016 р. № 1728-VIII. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 01.01.2018 р. № 2246-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1728-19> (дата звернення: 15.07.2018).

247 Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 01.01.2016 р. № 835-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.06.2018).

248 Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 р. № 232/94-ВР. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 28.12.2015 р. № 901-VIII. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.06.2018).

249 Про Український фонд підтримки підприємництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.1995 р. № 687. Із змінами та доповненнями, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.2012 р. № 610-2012-п. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/687-95-%D0%BF> (дата звернення: 05.06.2018).

250 Про утворення державної установи «Офіс із залучення та підтримки інвестицій»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 березня 2018 р.

№ 174-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2018-%D1%80> (дата звернення: 26.01.2019).

251 Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 06.06.2012 р. № 504. Із змінами та доповненнями, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 585-2017-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2012-%D0%BF> (дата звернення: 22.02.2019).

252 Про утворення кредитно-гарантійної установи з підтримки малого і середнього підприємництва: Указ Президента України від 20.05.1999 р. № 540/99. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/540/99> (дата звернення: 06.08.2018).

253 Про утворення Національного комітету з промислового розвитку: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 р. № 711. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249412905> (дата звернення: 27.11.2018).

254 Про утворення Офісу із залучення та підтримки інвестицій: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 р. № 740. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-2016-%D0%BF> (дата звернення: 28.09.2018).

255 Про утворення публічного акціонерного товариства «Українська залізниця»: постанова Кабінету Міністрів України від 25.06.2014 № 200. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/200-2014-%D0%BF/page> (дата звернення: 28.09.2017).

256 Про утворення Ради бізнес-омбудсмена: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 691. Із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 20 травня 2015 р. № 306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-%D0%BF> (дата звернення: 24.05.2017).

257 Про утворення Фонду розвитку інновацій // *Урядовий портал*: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-utvorennya-fondu-rozvitku-innovacij> (дата звернення: 15.01.2019).

258 Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 01.10.2018 р. № 2258-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> (дата звернення: 25.10.2018).

259 Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21.06.2012 р. № 5007-VI. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 30.01.2018 р. № 2168-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5007-17> (дата звернення: 15.07.2018).

260 Програму економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»: Указ Президента України від 02.06.2010 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0004100-10> (дата звернення: 15.07.2018).

261 Проект Закону України «Про саморегулівні організації» // Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/> (дата звернення: 05.12.2018).

262 ПРООН та бізнес-об'єднання малих і середніх підприємств підписали меморандум про взаєморозуміння. Україна. *UNDP*: веб-сайт. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/articles/2016/02/15/-/-.html> (дата звернення 14.12.2018).

263 Прохорова В. В. Монетарна політика як інструмент державного регулювання розвитку підприємництва. *Науковий вісник Національного Гірничого Університету*. 2018. № 4. С 85-91.

264 Прохорова В. В., Давидова О. Ю., Проценко В. М. Інноваційні стратегії розвитку підприємств туристичної індустрії як креативна форма організації підприємницької діяльності. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 63. С. 207-215.

265 Прутська О.О., Ярова Ю.М. Державна підтримка підприємницької діяльності в аграрному секторі України. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету*. Серія економічні науки. 2013. № 1 (76). С. 112-122.

266 Прутська Т.Ю. Інституційне забезпечення розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Вінницький національний аграрний університет. Вінниця, 2015. 229 с.

267 Развитие малого бизнеса: опыт Сингапура. *МНИАП*: веб-сайт. URL: <http://xn--80aplem.xn--p1ai/analytics/Razvitie-malogo-biznesa-opyt-Singapura/> (дата обращения 25.11.2018).

268 Разные грани цифрового предприятия. *Habr.com*: веб-сайт. URL: <https://habr.com/ru/post/353864/> (дата обращения 25.11.2018).

269 Рачинська Г. В., Лісовська Л. С. Система інфраструктурного забезпечення підприємств малого і середнього бізнесу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 725: Проблеми економіки та управління. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/15904/1/32_211-216_Vis_725_Ekonomika.pdf (дата звернення: 22.01.2019 р.).

270 Реалізація заходів 2003-2010 рр. *Український фонд підтримки підприємництва*: веб-сайт. URL: http://www.ufpp.gov.ua/national_program/realization_measures (дата звернення: 02.06.2018 р.).

271 Рибчак В.І. Аналіз сучасних підходів до державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія «Економіка». 2015. Вип. 1 (3). С. 41-45.

272 Росецька Ю. Б. Інституційні форми розвитку конкурентних відносин: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.01 / Одеський державний економічний університет. Одеса, 2007. 20 с.

273 Саморегулювання і інститут саморегулювних організацій в Україні. *Інститут стратегічних досліджень*: веб-сайт. URL:

<http://ukrstrategy.com/uk/analitika/item/55-samoregulirovanie/55-samoregulirovanie.html>
(дата звернення: 05.11.2018).

274 Саморегулювання: переваги та перспективи в Україні. *Офіс ефективного регулювання*: веб-сайт. URL: <http://brdo.com.ua/dajdzhest/samoregulyuvannya-perevagy-ta-perspektyvy-v-ukrayini/>
(дата звернення: 15.12.2018).

275 Саніахметова Н.О. Регулювання підприємницької діяльності в Україні (організаційно-правові аспекти): автореф. дис. ... д-р. юрид. наук: 12.00.07 / Одеська державна юридична академія. Одеса, 1998. 34 с.

276 Сахацький М., Ксьонжик І. Інструменти державної підтримки експортного потенціалу аграрних підприємств України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки*. 2016. № 2. С. 29-36.

277 Сеніна А.О. Регуляторна політика держави в сфері адміністративних послуг: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України. Харків, 2016. 23 с.

278 Сидорук І. С. Формування та реалізація регіональних програм підтримки малого підприємництва: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.05 / Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2015. 22 с.

279 Сіренко Н.М., Корабахіна А.Ю. Особливості формування разових трансакційних витрат суб'єктів малого і середнього підприємництва. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Вип. 2 (11). Полтава: ПДАА, 2015. 312 с. С. 71-77.

280 Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь // За заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. К.: НВЦ НБУВ, 2009. 687 с.

281 Старух А.І. Організаційно-економічний механізм стимулювання розвитку підприємництва в державному секторі економіки України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2017. 24 с.

282 Статистична інформація. *Державна служба статистики України*: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.12.2018).

283 Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: навч. посібник. К.: МАУП, 2000. 176 с.

284 Стройко Т.В. Інфраструктурне забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери: національні пріоритети: монографія. Миколаїв: Дизайн та Поліграфія, 2012. 352 с.

285 Сус Л.В. Формування механізму державного регулювання галузі тваринництва: дис. ... канд. екон. наук; 08.00.03 / Житомирський національний агроекологічний університет. Житомир, 2015. 219 с.

286 Талан Г.О. Організаційно-економічне забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу в системі регуляторної політики України: дис. ... канд. екон. наук; 08.00.03 / Донецький державний університет управління. Донецьк, 2014. 199 с.

287 Тест малого підприємництва (М-тест). Посібник з використання. *Державна регуляторна служба України*: веб-сайт. URL: http://www.drs.gov.ua/regulatory_policy/test-malogo-pidpryyemnytstva-m-test-posibnyk-z-vykorystannya/ (дата звернення: 12.10.2018).

288 Тетеринець Т.А., Чиж Д.А. Актуальні проблеми і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Республіці Білорусь. *Економічний вісник університету*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/aktualnye-problemy-i-perspektivy-razvitiya-malogo-i-srednego-predprinimatelstva-v-respublike-belarus> (дата звернення: 12.10.2018).

289 Тимошенко О.В. Теоретичні підходи до визначення складових комплексного механізму державного регулювання підприємницької діяльності. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2014. № 2 (46). С. 72-77.

290 Тимченко О. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в регіонах України. *Ефективна економіка*. 2015. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4135> (дата звернення: 02.05.2018).

291 Токмакова І.В., Шатохіна Д.А., Мельник С.В. Стратегічне управління розвитком підприємств в умовах цифровізації економіки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. Вип. 64. С. 283-291.

292 Третяк В.П. Державне регулювання інноваційних відносин у соціальній сфері. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Економічна*. 2010. № 921. С. 111-116.

293 У Києві відкрили Інститут цифрових трансформацій, покликаний розвивати ринок цифрових технологій. *Гордон*: веб-сайт. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/society/-u-kijevi-vidkrili-institut-tsifrovih-transformatsij-jakij-poklikanij-rozvivati-rinok-tsifrovih-tehnologij-519128.html> (дата звернення: 02.01.2019).

294 Удовенко А. О. Оцінювання якості підготовки регуляторних актів в сфері підприємництва: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку. Харків, 2017. 22 с.

295 Україна входить в цифрове пространство ЄС. *Internet.ua*: веб-сайт. URL: <https://internetua.com/ukraina-vhodit-v-cifrovoe-prostranstvo-es> (дата звернення: 12.01.2019).

296 Українська Л.О., Соболева І.В. Механізми приведення державного антимонопольного регулювання України до стандартів ЄС. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. Вип. 64. С. 196-202.

297 Український фонд підтримки підприємництва допустив порушень на 17 млн грн – Держфінінспекція. *РБК-Україна*: веб-сайт. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukrainskiy-fond-podderzhki-predprinimatelstva-1441959161.html> (дата звернення: 02.07.2018).

298 Уряд прийняв рішення про створення Державної установи «Офіс з просування експорту України». *Урядовий портал*: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-prijnyav-rishennya-pro-stvorennya-derzhavnoyi-ustanovi-ofis-z-prosuvannya-eksportu-ukrayini> (дата звернення: 02.10.2018).

299 Участь організацій малого та середнього бізнесу у переговорному процесі з органами влади при формуванні політики регулювання соціально-трудої сфери. *Центр соціальної безпеки та регіональних ініціатив*: веб-сайт. URL: http://scc.org.ua/sites/default/files/policy_paper_ukr_pdf_0.pdf (дата звернення: 10.12.2018).

300 Ушакова Н.Г., Зарецька Л.М. Державне регулювання економіки: навч.-метод. посібник. Харків, 2014. 225 с.

301 Ущатовський К.В. Стратегія розвитку державних інфраструктурних електроенергетичних підприємств України: автореф. дис. ... д-р екон. наук: 08.00.04 / Одеський національний політехнічний університет. Одеса, 2017. 40 с.

302 Фіщук В. Цифрова економіка – це реально. *Новини бізнесу*: веб-сайт. 2017. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/fichuk/tsifrova-ekonomika-tse-realno-1001102.html> (дата звернення: 12.12.2018).

303 Фролова Н. Л. Аналіз державної політики в сфері розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 60. С. 62-71.

304 Фролова Н. Л. Антикризовий підхід до державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні. *Агросвіт*. 2019. № 3. С. 71-78.

305 Фролова Н. Л. Державна підтримка розвитку малого та середнього підприємництва: аспект бюджетного фінансування. *Розвиток фінансів, банківської справи та страхування в Україні та світі*: тези доповідей I Всеукр. дослід. інтернет-конф. (20 вересня 2018 р., м. Київ). К.: ЦДФБС «ФБС Груп», 2018. С. 89-90. URL: <http://fbsgroup.at.ua/> (дата звернення: 20.09.2018).

306 Фролова Н. Л. Деструктивні фактори макрооточення суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (14-15 вересня 2018 р., м. Одеса). Одеса: Атлант, 2018. С. 247-248.

307 Фролова Н. Л. Дослідження світового досвіду державної політики у сфері розвитку малого та середнього бізнесу. *Фінансування, інвестування та кредитування в Україні: проблеми та перспективи розвитку в кризовій*

економіці: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (20 травня 2018 р., м. Дніпро). Дніпро: ДДАЕУ, 2018. Ч. 1. С. 249-250. URL: <https://www.dsau.dp.ua/> (дата звернення: 20.05.2018 р.).

308 Фролова Н. Л. Інституціональні основи державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні. *Актуальні питання організації та управління діяльністю підприємств у сучасних умовах господарювання*: тези доповідей VIII наук.-практ. конф. (29 листопада 2018 р., м. Харків). Х.: Національна академія Національної гвардії України, 2018. С. 254-256.

309 Фролова Н. Л. Інституціонально-інфраструктурний базис антикризового регулювання розвитку малого та середнього підприємництва. *Міжнародні економічні відносини на сучасному етапі: стан, проблеми та розвиток*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (16 лютого 2019 р., м. Дніпро). Дніпро: НО «Перспектива», 2019. С. 43-46.

310 Фролова Н. Л., Дикань О. В. Інструменти державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва в Україні. *Проблеми розвитку малих відкритих економік*: матеріали Всеукр. форуму з проблем міжнародних економічних відносин (в онлайн форматі) (18 квітня 2018 р., м. Житомир). Житомир: ЖДТУ, 2018. С. 99-100. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/> (дата звернення: 18.04.2018 р.).

311 Фролова Н. Л., Дикань О.В. Макроекономічна динаміка розвитку України: оцінка наслідків реалізації державної економічної політики. *Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту на підприємствах України*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (28 листопада 2018 р., м. Харків). Х.: ХНАДУ, 2018. С. 107-110.

312 Фролова Н. Л. Обґрунтування доцільності зміни векторів реалізації державної політики економічного зростання. *Управління інвестиціями та капіталізацією в контексті економічної безпеки*: монографія / Я.П. Квач, В.В. Коваль, О.В. Слободянюк та ін.; заг. ред. Я.П. Квач. Одеса: Друкарський дім, 2018. С. 17-31.

313 Фролова Н. Л. Організаційно-економічний інструментарій державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва в Україні. *Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток*: монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. Л. Калініченко. Х.: ФОП Панов А. М., 2018. С. 258-269.

314 Фролова Н. Л. Особливості державної політики в сфері розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток*: тези доповідей за матеріалами Х Ювілейної Міжнар. наук.-практ. конф. (18-19 квітня 2018 р., м. Харків). У 3 частинах. Х.: ХНУБА, 2018. Ч. 2. С. 224-225.

315 Фролова Н. Л. Оцінка сприятливості бізнес-середовища України в глобальному економічному вимірі. *Економіка, фінанси, управління та право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку*: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (23 липня 2018 р., м. Полтава). У 2 частинах. Полтава: ЦФЕНД, 2018. Ч. 1. С. 20-21.

316 Фролова Н. Л. Пріоритетні вектори та важелі антикризового державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні. *Економічне зростання: стратегія, напрями і пріоритети*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (26 січня 2019 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2019. С. 20-22.

317 Фролова Н. Л. Світовий досвід державної політики у сфері розвитку малого та середнього бізнесу. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. Вип. 61. С. 68-78.

318 Фролова Н. Л. Систематизація деструктивних факторів розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 20. Ч. 3. С. 116-121.

319 Фролова Н. Л. Теоретико-методологічні основи оцінки результативності реалізації державної політики розвитку малого та середнього підприємництва. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 59-64.

320 Фролова Н. Л. Теоретичні аспекти формування державної регуляторної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. Вип. 2 (64). С. 28-34.

321 Фролова Н. Л. Теоретичні основи розробки державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва. *Міжнародна транспортна інфраструктура, індустріальні центри та корпоративна логістика*: тези доповідей за матеріалами XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (7-9 червня 2018 р., м. Харків). Х.: УкрДУЗТ, 2018. С. 150-153.

322 Фролова Н. Л. Формування системи індикаторів оцінки результативності реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва. *Сучасні проблеми менеджменту*: матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (19 жовтня 2018 р., м. Київ). К.: Нац. авіац. ун-т, 2018. С. 553-556.

323 Центральні та місцеві органи виконавчої влади // *Урядовий портал*: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/catalog> (дата звернення: 20.12.2018).

324 Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 04.11.2018 р. № 2581-VIII. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 25.11.2018).

325 Цифровая трансформация. Что делать бизнесу? *Новости бизнеса*: веб-сайт. URL: <https://biz.nv.ua/experts/cifrovaya-transformaciya-cto-delat-biznesu-50005679.html> (дата звернення: 25.11.2018).

326 Цуркан І.М., Вернік В.М. Проблеми та перспективи розвитку малого і середнього бізнесу в Україні. *Rusnauka.com*: веб-сайт. URL: http://www.rusnauka.com/13_NPN_2010/Economics/66035.doc.htm (дата звернення: 05.10.2018).

327 Чечель О.М. Принципи та механізм державного регулювання економіки // *Вісник Академії митної служби України. Серія: Державне управління*. 2013. № 2. С. 103–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2013_2_18 (дата звернення: 25.11.2017).

328 Чмерук Г.Г., Краліч В.Р., Бурлакова І.А. Деякі аспекти цифрової трансформації підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 34. С. 97-101.

329 Чухно А. А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення. *Економіка України*. 2008. № 6. С. 4-13.

330 Швайка Л. Державне регулювання економіки: навч. посіб. К.: Знання, 2006. 435 с.

331 Шевердіна О. В. Державне регулювання у сфері господарської діяльності: правовий аналіз і тенденції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 6. URL: http://lsej.org.ua/6_2016/29.pdf (дата звернення: 17.09.2018).

332 Шевчук Ж.А., Федорчук Н.В. Проблеми розвитку інституціонального середовища в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2016. Вип. 6. Ч. 3. С. 141-144.

333 Шинкаренко В.Г., Попова Н.В. Крос-культурний менеджмент як механізм адаптації підприємств до сучасних умов розвитку. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2016. № 54. С. 367-373.

334 Шраменко О.В. Удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності на основі розвитку інформатизації економічних операцій. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 59. С. 32-37.

335 Щербина В. Поняття та види засобів державного регулювання господарської діяльності. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2012. Вип. 94. С. 10-19.

336 Щорічна оцінка ділового клімату 2016: Національний та регіональний виміри. *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*: веб-сайт. URL: http://www.ier.com.ua/ua/sme_development/ABCA?pid=5789 (дата звернення: 10.11.2018).

337 Экспортно-кредитное агентство заработает с 2019 – Кубив. *Интерфакс Украина*: веб-сайт. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/554626.html> (дата обращения: 05.02.2019).

338 Яворська Т. В. Саморегулювання у страховому підприємстві України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 2. С. 106-109.

339 Яремченко Л.М. Фінансова політика сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки». Київ, 2014. 25 с.

340 COSME: EUROPE'S PROGRAMME FOR SMEs. *European Commission*. URL: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/9783/> (Last accessed: 02.11.2018).

341 Dikan O., Obruch H., Panchenko N., Frolova N. Formation of the Conceptual Basis of State Support for Development of Social Enterprises in Ukraine. *International Journal of Engineering & Technology*. Vol. 7. No 4.3 (2018). P. 419-425.

342 Doelker A. Self-regulation and co-regulation: prospects and boundaries in an online environment. URL: <https://open.library.ubc.ca/cIRcle/collections/ubctheses/24/items/1.0071207> (Last accessed: 12.11.2018).

343 Doing Business 2010-2019. *Doingbusiness.org*. URL: <http://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2019> (Last accessed: 22.11.2018).

344 Eurostat regional yearbook: 2017 edition. *European Commission*. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/8222062/KS-HA-17-001-EN-N.pdf/eaebe7fa-0c80-45af-ab41-0f806c433763> (Last accessed: 22.06.2018).

345 The Global Competitiveness Report. *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/reports> (Last accessed: 12.11.2018).

Додаток А

Таблиця А.1

Огляд дисертацій за тематикою дослідження

Рік	Назва	Автор	Теоретичні положення державного регулювання підприємництва	Періодизація становлення державного регулювання у сфері підприємницької діяльності	Методичний підхід до оцінювання результативності державного регулювання у сфері підприємництва	Інструментарій державного регулювання підприємництва	Інституціональне середовище розвитку суб'єктів підприємництва	Організаційний підхід до забезпечення розвитку суб'єктів підприємництва
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2007	Державна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні	Колісник Г.М.	+		+			+
2010	Регулювання розвитку малого та середнього бізнесу в Україні	Беззубова М.О.	+		+			
2012	Державне регулювання забезпечення інноваційної активності малого підприємництва в Україні	Заревчацька Т. В.	+		+			
2014	Організаційно-економічне забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу в системі регуляторної політики України	Талан Г.О.	+	+	+			
2014	Податкова важелі державного регулювання розвитку малого підприємництва	Колісниченко П.Т.	+		+		+	
2016	Торгово-промислові палати в Україні як інституції стимулювання розвитку підприємництва	Александрова Б.В.	+		+		+	
2016	Державне регулювання процесів легалізації прихованого підприємництва	Гуменюк В.В.	+			+		

Продовження таблиці А.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2016	Підвищення ефективності використання потенціалу малого підприємництва у забезпеченні стійкого економічного зростання	Гришина Н.В.	+		+		+	
2016	Державне регулювання розвитку малого аграрного підприємництва в Україні	Назаркевич О.Б.	+		+			+
2016	Модернізація інституціональної інфраструктури підприємництва регіону в процесі європейської інтеграції України	Антонюк Д. А.	+		+		+	
2017	Правове регулювання оподаткування малого та середнього бізнесу в Україні	Аністратенко Ю.І.	+	+				
2017	Кредитування малого і середнього бізнесу	Донець О.Б.			+	+	+	
2017	Податкове регулювання малого бізнесу в трансформаційній економіці України	Клепанчук О.Ю.	+		+	+		
2017	Механізми реалізації державного регулювання якісного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні	Мареніченко В.В.	+		+	+		
2017	Державна фінансова політика підтримки розвитку малого підприємництва	Апостолук О.Ю.	+		+		+	
2017	Оцінювання якості підготовки регуляторних актів в сфері підприємництва	Удовенко А.О.			+			
2017	Організаційно-економічний механізм стимулювання розвитку підприємництва в державному секторі економіки України	Старух А.І.	+		+	+		
2018	Регуляторне забезпечення мотиваційного механізму розвитку підприємницької діяльності в економіці України	Котляревський О.В.	+		+	+		

Додаток Б

Аналіз планів з виконання Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні за 2010-2013 рр.

Таблиця Б.1

Планів з виконання Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні в 2010-2013 рр.

(систематизовано автором на основі [212-215])

	2010	2011	2012	2013
1	2	3	4	5
1 Удосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємницької діяльності	Розроблення та супроводження проектів Законів України (<i>кожного року новий перелік</i>).			
	Створення Національного електронного фонду нормативних документів з доступом через Інтернет.			
			Супроводження у Верховній Раді України проектів Законів України.	
2 Формування єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва	Проведення публічних обговорень проектів регуляторних актів.			
	Забезпечення систематизації регуляторних актів.			
	Методичне забезпечення діяльності регуляторних органів з реалізації державної регуляторної політики у сфері підприємництва.			
3 Активізація фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки суб'єктів малого підприємництва	Залучення міжнародної технічної допомоги для підтримки розвитку малого підприємництва.			
	Створення та забезпечення діяльності фондів кредитних гарантій для суб'єктів малого підприємництва.	Підтримка існуючих та створення нових фондів підтримки підприємництва (у 2010 р. – завдання напряму «4»).	Сприяння розвитку мережі фондів підтримки підприємництва.	

Продовження таблиці Б.1

1	2	3	4	5
				Розроблення та впровадження програм фінансової державної підтримки суб'єктів малого підприємництва.
				Стимулювання інноваційної діяльності суб'єктів малого підприємництва.
				Залучення кредитних іноземних банків та міжнародних фінансових організацій для підтримки юридичних осіб, які є суб'єктами малого підприємництва, в рамках виконання цільових та регіональних програм розвитку підприємництва.
4 Сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва	Забезпечення виконання освітньої програми з питань провадження підприємницької діяльності для підприємців та широких верств населення.			<i>У 2013 р. – завдання напряду «5».</i>
	Поширення позитивного досвіду щодо створення та діяльності інноваційних кластерів, а також інноваційних структур інших типів.			
	Залучення до підприємницької діяльності інвалідів, жінок, молоді, звільнених у запас військовослужбовців, безробітних, мешканців сільської місцевості та малих міст.			
	Підтримка експортної діяльності суб'єктів малого підприємництва.			
	Поширення інформації про потенційні можливості малого підприємництва, надання допомоги щодо пошуку ділових партнерів, сприяння збільшенню обсягу експорту виготовленої продукції			

Продовження таблиці Б.1

1	2	3	4	5
	Надання інформаційно-консультаційних послуг суб'єктам малого підприємництва з питань запровадження систем управління якістю, підвищення їх конкурентоспроможності, охорони праці і навколишнього середовища, а також захисту інтелектуальної власності			
	Сприяння розвитку мережі бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів, технопарків (з 2011 р.), а також територій компактного розміщення бізнесу (тільки в 2012 р.), центрів трансферу технологій (з 2013 р.).			
	Сприяння виробничої кооперації на умовах франчайзингу та інших форм використання підприємствами торговельних марок провідних фірм.			
	Забезпечення функціонування в регіонах інформаційної служби «гаряча лінія», підтримка діючих та створення нових «гарячих ліній» для підприємств.			
	Проведення Всеукраїнського конкурсу бізнес-планів підприємницької діяльності серед молоді.			
	Проведення конференцій, форумів, виставок та ярмарків за участю малого підприємництва, відзначення Дня підприємця.			
	Підтримка діяльності громадських приймалень, громадських колегій, інституту уповноважених з питань захисту прав підприємств, галузевих рад підприємств.			
	Залучення інвестицій у розвиток малого підприємництва, підтримка діяльності венчурних фондів.	Сприяння розвитку індустрії прямого інвестування та венчурного капіталу.		
	Підтримка існуючих та створення нових фондів підтримки підприємництва.	У 2011 р. – завдання напряму «3».	У 2012 р. – завдання напряму «3».	
	Підготовка та видання Національної доповіді про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні.			
		Проведення презентацій-обговорень щодо впровадження в Україні принципів Акта з питань малого бізнесу для Європи.		
		Оприлюднення на веб-сайті Державної служби технічного регулювання повідомлень про розроблення і провадження національних стандартів.	Оприлюднення на офіційному веб-сайті Мінекономрозвитку наказів про затвердження національних стандартів.	

Продовження таблиці Б.1

1	2	3	4	5	
				Проведення моніторингу умов ведення бізнесу в Україні, підготовка аналітичного звіту за його результатами.	
5 Впровадження регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва	Сприяння розвитку народних промислів та ремісництва суб'єктами малого підприємництва.				
	Сприяння участі суб'єктів малого підприємництва у забезпеченні розвитку сільського туризму.				
	Сприяння розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.				
	Інформаційна підтримка розвитку малого підприємництва через державні засоби масової інформації, <i>висвітлення проблемних питань реалізації державної регуляторної політики (з 2013 р.)</i>				
		Сприяння залученню суб'єктів малого підприємництва до участі у виставках, ярмарках та фестивалях.			
		Підтримка діяльності фермерських господарств.			
					Створення мережі інформаційних офісів з метою надання інформаційно-консультаційних послуг суб'єктам малого підприємництва та особам, що мають бажання започаткувати власну справу.
				Забезпечення виконання освітньої програми з питань провадження підприємницької діяльності для підприємців та широких верств населення.	

ДОДАТОК В

Аналіз нормативно-правового забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва в Україні

Таблиця В.1

Становлення і розвиток нормативно-правового забезпечення малого та середнього підприємництва (сформовано на основі [185; 192-260])

Дата прийняття	Вид та назва нормативно-правового акту	Дія (чинність) нормативно-правового акту
1	2	3
<i>Період 1991-1995 рр.</i>		
07.02.1991 р.	Закон України «Про підприємництво»	Втрата чинності окремих положень від 01.01.2004 р.
27.03.1991 р.	Закон України «Про підприємства в Україні»	Втрата чинності від 01.01.2004 р.
25.06.1991 р.	Закон України «Про систему оподаткування»	Втрата чинності від 01.01.2011 р.
14.09.1991 р.	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державний комітет України по сприянню малим підприємствам і підприємництву»	Втрата чинності від 29.06.1992 р.
18.09.1991 р.	Закон України «Про інвестиційну діяльність»	Чинний (із змінами та доповненнями)
19.09.1991 р.	Закон України «Про господарські товариства»	Втрата чинності окремих положень від 17.06.2018 р.
06.11.1991 р.	Арбітражний процесуальний кодекс України	Чинний Господарський процесуальний кодекс України (із змінами та доповненнями)
20.12.1991 р.	Закон України «Про податок на добавлену вартість»	Втрата чинності від 06.01.1993 р.
12.12.1991 р.	Митний Кодекс України	Втрата чинності від 16.05.2008 р.
28.12.1991 р.	Постанова Кабінету Міністрів України «Про створення Українського національного фонду підтримки підприємництва і розвитку конкуренції»	Втрата чинності від 27.08.1995 р.
18.02.1992 р.	Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності»	Втрата чинності від 27.02.2002 р.
21.02.1992 р.	Закон України «Про оподаткування доходів підприємств і організацій»	Втрата чинності від 01.01.1995 р.
04.03.1992 р.	Закон України «Про приватизацію майна державних підприємств»	Втрата чинності від 07.03.2018 р.

Продовження табл. В.1

1	2	3
14.05.1992 р.	Закон України «Про банкрутство»	Чинний Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (із змінами та доповненнями)
13.10.1992 р.	Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон»	Чинний (із змінами та доповненнями)
17.03.1993 р.	Постанова Кабінету Міністрів України «Про Програму державної підтримки підприємництва в Україні», у т.ч. схвалення Комплексного плану реалізації Програми на 1993 рік	Втрата чинності від 03.04.1996 р.
27.04.1994 р.	Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про Комплексний план реалізації Програми державної підтримки підприємництва в Україні на 1994 рік»	Втрата чинності від 27.04.1994 р.
27.08.1995 р.	Постанова Кабінету Міністрів України «Про Український фонд підтримки підприємництва»	Чинний (із змінами та доповненнями)
21.11.1995 р.	Закон України «Про промислово-фінансові групи в Україні»	Втрата чинності від 02.02.2010 р.
<i>Період 1996-1999 рр.</i>		
07.03.1996 р.	Закон України «Про страхування»	Чинний (із змінами та доповненнями)
19.03.1996 р.	Закон України «Про режим іноземного інвестування»	Чинний (із змінами та доповненнями)
23.03.1996 р.	Закон України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності»	Втрата чинності від 01.01.2011 р.
03.04.1996 р.	Постанова Кабінету Міністрів України «Про Концепцію державної політики розвитку малого підприємництва»	Втрата чинності від 25.08.2004 р.
07.06.1996 р.	Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»	Чинний (із змінами та доповненнями)
28.06.1996 р.	Конституція України	Чинний (із змінами та доповненнями)
29.01.1997 р.	Постанова Кабінету Міністрів України «Про Програму розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 роки»	Втрата чинності від 18.04.1998 р.
03.04.1997 р.	Закон України «Про податок на додану вартість»	Втрата чинності від 01.01.2011 р.
26.06.1997 р.	Закон України «Про збір на обов'язкове соціальне страхування»	Втрата чинності від 01.01.2011 р.
30.10.1997 р.	Указ Президента України «Про Положення про Державний комітет України з питань розвитку підприємництва»	Втрата чинності від 25.05.2000 р.
02.12.1997 р.	Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні»	Чинний (із змінами та доповненнями)

Продовження табл. В.1

1	2	3
03.02.1998 р.	Указ Президента України «Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності»	Втрата чинності від 25.05.2004 р.
03.07.1998 р.	Указ Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва»	Втрата чинності від 01.01.2012 р.
23.07.1998 р.	Указ Президента України «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності»	Чинний (із змінами та доповненнями)
22.12.1998 р.	Закон України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту»	Чинний (із змінами та доповненнями)
<i>Період 2000-2005 рр.</i>		
23.03.2000 р.	Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»	Чинний (із змінами та доповненнями)
20.04.2000 р.	Закон України «Про природні монополії»	Чинний (із змінами та доповненнями)
25.05.2000 р.	Указ Президента України «Питання Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва»	Втрата чинності від 19.06.2011 р.
01.06.2000 р.	Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»	Втрата чинності від 28.06.2015 р.
19.10.2000 р.	Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва»	Втрата чинності від 19.04.2012 р.
07.12.2000 р.	Закон України «Про банки і банківську діяльність»	Чинний (із змінами та доповненнями)
21.12.2000 р.	Закон України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні»	Чинний (із змінами та доповненнями)
11.01.2001 р.	Закон України «Про захист економічної конкуренції»	Чинний (із змінами та доповненнями)
12.07.2001 р.	Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»	Чинний (із змінами та доповненнями)
04.07.2002 р.	Закон України «Про інноваційну діяльність»	Чинний (із змінами та доповненнями)
16.01.2003 р.	Господарський кодекс України	Чинний (із змінами та доповненнями)
16.01.2003 р.	Цивільний кодекс України	Чинний (із змінами та доповненнями)
15.05.2003 р.	Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»	Чинний (із змінами та доповненнями)
11.09.2003 р.	Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»	Чинний (із змінами та доповненнями)

Продовження табл. В.1

1	2	3
06.09.2005 р.	Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності»	Чинний (із змінами та доповненнями)
<i>Період 2006-2011 рр.</i>		
14.09.2006 р.	Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»	Чинний (із змінами та доповненнями)
05.04.2007 р.	Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»	Чинний (із змінами та доповненнями)
03.09.2007 р.	Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності»	Чинний (із змінами та доповненнями)
17.09.2008 р.	Закон України «Про акціонерні товариства»	Чинний (із змінами та доповненнями)
13.01.2010 р.	Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування системи державної допомоги суб'єктам господарювання»	Чинний (із змінами та доповненнями)
27.01.2010 р.	Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання суб'єктам малого та середнього підприємництва кредитно-гарантійної підтримки»	Чинний (із змінами та доповненнями)
01.07.2010 р.	Закон України «Про державно-приватне партнерство»	Чинний (із змінами та доповненнями)
01.07.2010 р.	Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»	Чинний (із змінами та доповненнями)
02.12.2010 р.	Податковий Кодекс України	Чинний (із змінами та доповненнями)
17.03.2011 р.	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку надання державної підтримки здійсненню державно-приватного партнерства»	Чинний (із змінами та доповненнями)
19.05.2011 р.	Закон України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності»	Чинний (із змінами та доповненнями)
<i>Період 2012 р. – по теперішній час</i>		
22.03.2012 р.	Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні»	Чинний (із змінами та доповненнями)
23.02.2012 р.	Закон України «Про особливості здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності щодо фізичних осіб - підприємців та юридичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності»	Дію закону призупинено на час мораторію на здійснення перевірок
21.06.2012 р.	Закон України «Про ціни і ціноутворення»	Чинний (із змінами та доповненнями)
01.07.2014 р.	Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»	Чинний (із змінами та доповненнями)

Продовження табл. В.1

1	2	3
02.03.2015 р.	Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності»	Чинний (із змінами та доповненнями)
25.12.2015 р.	Закон України «Про публічні закупівлі»	Чинний (із змінами та доповненнями)
03.11.2016 р.	Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» щодо лібералізації системи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»	Чинний (із змінами та доповненнями)
03.11.2016 р.	Закон України «Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»	Чинний (із змінами та доповненнями)
24.05.2017 р.	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку подання органу ліцензування документів в електронній формі»	Чинний (із змінами та доповненнями)
24.05.2017 р.	Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання проведення перевірок органів державного нагляду (контролю)»	Чинний (із змінами та доповненнями)
06.02.2018 р.	Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»	Чинний (із змінами та доповненнями)
10.05.2018 р.	Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні»	Чинний (із змінами та доповненнями)
24.12.2014 р.	Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання Державної регуляторної служби України»	Чинний (із змінами та доповненнями)
28.08.2013 р.	Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки»	Втрата чинності від 24.05.2017 р.
24.05.2017 р.	Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року»	Чинний (із змінами та доповненнями)
10.05.2018 р.	Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року»	Чинний (із змінами та доповненнями)

ДОДАТОК Г

Результати розрахунку індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва

Таблиця Г.1

Матриця розрахованих значень індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва

	Значення за роками							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Індикатори оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва на національному рівні								
<i>I</i> ₁	2183342	1700961	1599429	1721411	1931664	1973895	1865147	1804660
<i>I</i> ₂	386702,4	466717,7	597245,6	622290,3	762803,1	811154,4	1125395,9	1412523,3
<i>I</i> ₃	8372,4	7715,5	7473,4	7345,4	6881,6	6471,4	6521,7	6580,1
<i>I</i> ₄	2195,1	2426,6	2698,7	2617,0	2717,2	3503,4	4335,3	5382,8
<i>I</i> ₅	11081,1	8651,0	19863,7	-30988,6	-385520,7	-220963,6	-17145,0	49133,1
<i>I</i> ₆	0,69	0,92	0,85	1,29	3,79	1,84	1,07	0,73
<i>I</i> ₇	71622,9	115070,5	114674,2	112892,1	91144,9	114307,3	172973,8	219865,8
<i>I</i> ₈	1462	1679	1758	1715	1609	824	834	759
<i>I</i> ₉	33,7	42,4	36,2	35,9	25,7	23,1	-	17,7
<i>I</i> ₁₀	13,7	12,6	13,4	16,0	7,5	10,8	-	5,5
Індикатори оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва у розрізі його ключових напрямів								
інституційно-правове регулювання:								
<i>I</i> ₁₁	48,0	50,0	64,0	70,0	82,0	75,0	65,0	74,0
<i>I</i> ₁₂	21,0	23,0	35,0	34,0	38,0	39,0	42,0	51,0
<i>I</i> ₁₃	92,0	90,0	86,0	98,0	94,0	98,0	95,0	96,0
<i>I</i> ₁₄	20,0	21,0	28,0	33,0	42,0	53,0	45,0	42,0
<i>I</i> ₁₅	85,0	83,0	79,0	76,0	65,0	74,0	64,0	68,0
бюджетно-податкове регулювання:								
<i>I</i> ₁₆	69,0	62,0	56,0	44,0	21,0	19,0	23,0	17,0
<i>I</i> ₁₇	1,2	1,1	2,1	1,9	4,6	0,7	1,2	3,5
<i>I</i> ₁₈	1,1	1,7	1,2	0,9	0,9	1,4	1,4	1,3
<i>I</i> ₁₉	7,9	11,1	12,7	8,8	7,4	4,9	2,3	4,2
<i>I</i> ₂₀	0,8	1,5	1,3	1,0	0,9	1,0	0,9	1,4
фінансово-інвестиційне регулювання:								
<i>I</i> ₂₁	200,4	212,4	223,6	242,4	263,6	275,7	295,9	320,6
<i>I</i> ₂₂	33,7	33,9	32,2	22,1	14,6	19,6	19,8	22,5
<i>I</i> ₂₃	15,7	16,0	18,4	16,6	17,6	21,8	19,5	20,0
<i>I</i> ₂₄	30,4	0,7	10,0	14,4	1,9	1,0	0,7	4,2
<i>I</i> ₂₅	7,8	38,3	21,0	6,6	7,3	0,8	2,7	6,5
<i>I</i> ₂₆	5,0	11,3	14,7	31,6	7,4	6,3	9,8	12,8
<i>I</i> ₂₇	6,4	6,9	11,7	10,0	23,5	16,6	16,9	21,4

Продовження таблиці Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
інституціонально-інфраструктурне регулювання:								
<i>I₂₈</i>	10479	11075	12327	12793	10941	8847	7842	6481
<i>I₂₉</i>	4,8	6,5	7,7	7,4	5,7	4,5	4,2	3,6
<i>I₃₀</i>	7,6	8,2	9,3	10,3	10,8	11,2	11,9	13,9
<i>I₃₁</i>	9,8	10,7	10,9	12,3	13,9	16,4	34,9	37,1
<i>I₃₂</i>	2,9	3,3	3,4	3,8	4,8	6,6	8,1	9,3
<i>I₃₃</i>	19,9	39,5	41,1	76,8	17,6	9,9	18,0	49,2
<i>I₃₄</i>	82,2	62,3	80,2	61,6	49,1	36,2	20,4	63,7
інформаційно-консультативне регулювання:								
<i>I₃₅</i>	3211	3458	5215	6408	7202	9505	11820	10700
<i>I₃₆</i>	43473	46190	52420	55120	62540	68750	69520	72638
<i>I₃₇</i>	19,9	27,2	32,8	32,0	32,4	34,8	37,3	40,3

ДОДАТОК Д

Результати стандартизації індикаторів оцінювання результативності
державного регулювання малого та середнього підприємництва

Таблиця Д.1

Матриця стандартизованих значень індикаторів оцінювання результативності
державного регулювання малого та середнього підприємництва

1	Значення за роками							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Індикатори оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва на національному рівні								
<i>I₁</i>	1,0000	0,7791	0,7326	0,7884	0,8847	0,9041	0,8543	0,8266
<i>I₂</i>	0,2738	0,3304	0,4228	0,4406	0,5400	0,5743	0,7967	1,0000
<i>I₃</i>	1,0000	0,9215	0,8926	0,8773	0,8219	0,7729	0,7790	0,7859
<i>I₄</i>	0,4078	0,4508	0,5014	0,4862	0,5048	0,6509	0,8054	1,0000
<i>I₅</i>	0,2255	0,1761	0,4043	-	-	-	-	1,0000
<i>I₆</i>	1,0000	0,7500	0,8118	0,5349	0,1821	0,3750	0,6449	0,9452
<i>I₇</i>	0,3258	0,5234	0,5216	0,5135	0,4145	0,5199	0,7867	1,0000
<i>I₈</i>	0,8316	0,9551	1,0000	0,9755	0,9152	0,4687	0,4744	0,4317
<i>I₉</i>	0,7948	1,0000	0,8538	0,8467	0,6061	0,5448	-	0,4175
<i>I₁₀</i>	0,8563	0,7875	0,8375	1,0000	0,4688	0,6750	-	0,3438
Індикатори оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва у розрізі його ключових напрямів								
інституційно-правове регулювання:								
<i>I₁₁</i>	0,4800	0,5000	0,6400	0,7000	0,8200	0,7500	0,6500	0,7400
<i>I₁₂</i>	0,2100	0,2300	0,3500	0,3400	0,3800	0,3900	0,4200	0,5100
<i>I₁₃</i>	0,9200	0,9000	0,8600	0,9800	0,9400	0,9800	0,9500	0,9600
<i>I₁₄</i>	0,2000	0,2100	0,2800	0,3300	0,4200	0,5300	0,4500	0,4200
<i>I₁₅</i>	0,8500	0,8300	0,7900	0,7600	0,6500	0,7400	0,6400	0,6800
бюджетно-податкове регулювання:								
<i>I₁₆</i>	1,0000	0,8986	0,8116	0,6377	0,3043	0,2754	0,3333	0,2464
<i>I₁₇</i>	0,2609	0,2391	0,4565	0,4130	1,0000	0,1522	0,2609	0,7609
<i>I₁₈</i>	0,8182	0,5294	0,7500	1,0000	1,0000	0,6429	0,6429	0,6923
<i>I₁₉</i>	0,2911	0,2072	0,1811	0,2614	0,3108	0,4694	1,0000	0,5476
<i>I₂₀</i>	1,0000	0,5333	0,6154	0,8000	0,8889	0,8000	0,8889	0,5714
фінансово-інвестиційне регулювання:								
<i>I₂₁</i>	0,6251	0,6625	0,6974	0,7561	0,8222	0,8600	0,9230	1,0000
<i>I₂₂</i>	0,9941	1,0000	0,9499	0,6519	0,4307	0,5782	0,5841	0,6637
<i>I₂₃</i>	1,0000	0,9813	0,8533	0,9458	0,8920	0,7202	0,8051	0,7850
<i>I₂₄</i>	1,0000	0,0230	0,3289	0,4737	0,0625	0,0329	0,0230	0,1382
<i>I₂₅</i>	0,2037	1,0000	0,5483	0,1723	0,1906	0,0209	0,0705	0,1697
<i>I₂₆</i>	0,1582	0,3576	0,4652	1,0000	0,2342	0,1994	0,3101	0,4051
<i>I₂₇</i>	0,2723	0,2936	0,4979	0,4255	1,0000	0,7064	0,7191	0,9106

Продовження таблиці Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
інституціонально-інфраструктурне регулювання:								
<i>I₂₈</i>	0,8191	0,8657	0,9636	1,0000	0,8552	0,6916	0,6130	0,5066
<i>I₂₉</i>	0,6234	0,8442	1,0000	0,9610	0,7403	0,5844	0,5455	0,4675
<i>I₃₀</i>	0,5468	0,5899	0,6691	0,7410	0,7770	0,8058	0,8561	1,0000
<i>I₃₁</i>	0,2642	0,2884	0,2938	0,3315	0,3747	0,4420	0,9407	1,0000
<i>I₃₂</i>	0,3118	0,3548	0,3656	0,4086	0,5161	0,7097	0,8710	1,0000
<i>I₃₃</i>	0,2591	0,5143	0,5352	1,0000	0,2292	0,1289	0,2344	0,6406
<i>I₃₄</i>	1,0000	0,7579	0,9757	0,7494	0,5973	0,4404	0,2482	0,7749
інформаційно-консультативне регулювання:								
<i>I₃₅</i>	0,2717	0,2926	0,4412	0,5421	0,6093	0,8041	1,0000	0,9052
<i>I₃₆</i>	0,5985	0,6359	0,7217	0,7588	0,8610	0,9465	0,9571	1,0000
<i>I₃₇</i>	0,4950	0,6741	0,8159	0,7960	0,8060	0,8657	0,9279	1,0000

Продовження табл. Е.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Обсяг реалізованої продукції суб'єктами малого та середнього підприємництва										
Рівень прибутковості діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва										
Рівень ризикованості середовища функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва										
Рівень капітального інвестування малого та середнього підприємництва										
Кількісний вимір інноваційно активного сектора малого та середнього підприємництва										
Обсяг реалізованої інноваційної продукції суб'єктами малого та середнього підприємництва										
Обсяг експорту інноваційної продукції суб'єктами малого та середнього підприємництва										

Таблиця Е.2

Індикатори оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва у розрізі його ключових напрямів

Вектор	Рейтингова шкала: від 1 (min) до 5 (max)				
	1	2	3	4	5
Інституційно-правове регулювання					
Бюджетно-податкове регулювання					
Фінансово-інвестиційне регулювання					
Інституціонально-інфраструктурне регулювання					
Інформаційно-консультативне регулювання					

Далі представлено перелік індикаторів, що використовуються для оцінки результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва за напрямками реалізації державної політики у цій сфері.

Таблиця Е.3

Індикатори оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва: **інституційно-правове регулювання**

Індикатор	Рейтингова шкала: від 1 (min) до 5 (max)				
	1	2	3	4	5
Рівень узгодженості державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва					
Рівень передбачуваності та послідовності державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва					
Рівень оприлюднення регуляторних актів щодо реалізації державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва					
Рівень відстеження результативності державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва					
Рівень відповідності регуляторних актів принципам державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва					

Таблиця Е.4

Індикатори оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва: **бюджетно-податкове регулювання**

Індикатор	Рейтингова шкала: від 1 (min) до 5 (max)				
	1	2	3	4	5
Рівень фактичного фінансування державних програм розвитку малого та середнього підприємництва					
Рівень фінансування інноваційної діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва за рахунок бюджетних асигнувань					
Рівень податкового тиску на суб'єкти малого та середнього підприємництва					
Рівень адміністративного тиску на суб'єкти малого та середнього підприємництва					
Рівень соціально-податкового тиску на суб'єкти малого та середнього підприємництва					

Індикатори оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва: **фінансово-інвестиційне регулювання**

Індикатор	Рейтингова шкала: від 1 (min) до 7 (max)						
	1	2	3	4	5	6	7
Обсяг кредитного портфелю суб'єктів малого та середнього підприємництва у вітчизняних банківських установах							
Частка довгострокових кредитів, наданих суб'єктам малого та середнього підприємництва, у загальному обсязі кредитного портфелю							
Рівень середньої відсоткової ставки за кредитами суб'єктів малого та середнього підприємництва у національній валюті							
Рівень фінансування інноваційної діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва за рахунок залучення інвестиційних коштів							
Рівень фінансування інноваційної діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва за рахунок кредитних коштів							
Вартість укладених договорів фінансового лізингу суб'єктами малого та середнього підприємництва							
Вартість укладених договорів факторингу суб'єктами малого та середнього підприємництва							

Таблиця Е.6

Індикатори оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва: **інституціонально-інфраструктурне регулювання**

Індикатор	Рейтингова шкала: від 1 (min) до 7 (max)						
	1	2	3	4	5	6	7
1	2	3	4	5	6	7	8
Кількість об'єктів інституціонально-інфраструктурної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва							
Рівень інституціонально-інфраструктурної забезпеченості розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва							

Продовження табл. Е.6

1	2	3	4	5	6	7	8
Рівень результативності функціонування науково-дослідного сектору у сфері підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва							
Рівень результативності функціонування небанківського фінансово-кредитного сектора у сфері підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва							
Рівень результативності функціонування банківського сектора у сфері підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва							
Рівень результативності функціонування лізингових компаній у сфері підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва							
Рівень результативності функціонування факторингових компаній у сфері підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва							

Таблиця Е.7

Індикатори оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва: **інформаційно-консультативне регулювання**

Індикатор	Рейтингова шкала: від 1 (min) до 3 (max)		
	1	2	3
Кількість проведених інформаційно-консультативних заходів у рамках державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва			
Кількість наданих інформаційно-консультативних послуг фондами (центрами) державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва			
Рівень інформаційно-консультативної забезпеченості розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва			

ДОДАТОК Ж

Результати розрахунку коефіцієнтів значущості індикаторів оцінювання
результативності державного регулювання малого та середнього
підприємництва

Таблиця Ж.1

Розрахунок коефіцієнтів значущості індикаторів оцінювання результативності
державного регулювання малого та середнього підприємництва на
національному рівні

Індикатор	Ранг індикатора, присвоєний експертом																				Питома вага індикатора
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
I_1	5	5	5	5	4	4	5	5	5	4	4	4	4	3	3	2	2	5	5	5	0,1109
I_2	4	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	3	2	2	4	4	2	3	2	0,0427
I_3	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,0191
I_4	9	9	9	10	10	8	7	9	10	7	8	10	10	10	8	8	10	10	10	10	0,1155
I_5	10	10	10	9	9	10	10	10	9	10	10	8	8	8	10	10	9	9	9	9	0,1700
I_6	6	6	6	7	7	6	6	7	6	8	6	5	5	5	6	7	6	8	7	7	0,1654
I_7	7	7	7	6	8	7	8	6	7	6	7	3	2	4	7	6	5	7	6	6	0,0764
I_8	2	3	3	3	5	3	3	4	3	3	3	9	9	9	5	3	3	3	2	3	0,0736
I_9	8	8	8	8	6	9	9	8	8	9	9	7	6	6	9	5	7	6	8	8	0,1382
I_{10}	3	4	4	4	3	5	4	3	4	5	5	6	7	7	4	9	8	4	4	4	0,0882

Розраховані значення вагомості індикаторів можуть бути використані в подальших розрахунках лише у випадку узгодженості думок експертів вище рівня 0,5. Тому надалі доцільно здійснити розрахунок коефіцієнту конкордації, що дозволить виявити наявний ступінь узгодженості думок експертів.

Коефіцієнт конкордації розраховується за формулою:

$$W = \frac{12 \times S}{m^2 \times (n^3 - n)}, \quad (\text{Ж.1})$$

де m – кількість експертів;

n – кількість показників;

S – сума квадратів відхилень.

Згідно даних таблиці Ж.1 кількість експертів $m = 20$, кількість показників $n = 10$, сума квадратів відхилень $S = 26886$. Тому відповідно коефіцієнт конкордації у цьому випадку матиме наступне значення:

$$W = \frac{12 \times 26886}{20^2 \times (10^3 - 10)} = 0,81.$$

Тобто коефіцієнт конкордації складає $W = 0,81$, що свідчить про високий рівень узгодженості думок експертів.

Таблиця Ж.2

Розрахунок коефіцієнтів значущості складових оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва у розрізі його ключових напрямів

Вектор	Ранг вектора, присвоєний експертом																				Питома вага індикатора
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
$I_{МСП}^{ПП}$	5	5	5	5	4	5	5	5	3	3	3	4	5	5	5	5	5	5	5	5	0,3067
$I_{МСП}^{БП}$	4	4	4	4	5	3	4	4	5	5	5	5	4	3	3	3	3	3	3	3	0,2567
$I_{МСП}^{ФП}$	3	2	2	3	3	4	3	3	4	4	4	3	3	4	4	4	2	2	2	2	0,2033
$I_{МСП}^{П}$	2	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	2	4	4	4	4	0,1600
$I_{МСП}^{КР}$	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	0,0733

Згідно даних таблиці Ж.2 кількість експертів $m = 20$, кількість показників $n = 5$, сума квадратів відхилень $S = 2902$. Тому відповідно коефіцієнт конкордації у цьому випадку матиме наступне значення:

$$W = \frac{12 \times 2902}{20^2 \times (5^3 - 5)} = 0,73.$$

Тобто коефіцієнт конкордації складає $W = 0,73$, що свідчить про високий рівень узгодженості думок експертів.

Таблиця Ж.3

Розрахунок коефіцієнтів значущості індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва: **інституційно-правове регулювання**

Індикатор	Ранг індикатора, присвоєний експертом																				Питома вага індикатора
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
I_{11}	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	3	3	0,0867
I_{12}	5	5	5	5	5	5	4	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	0,3200
I_{13}	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	0,1200
I_{14}	3	3	3	3	3	3	3	4	4	3	3	4	4	4	4	4	4	3	2	2	0,2200
I_{15}	4	4	4	4	4	4	5	3	3	5	5	3	3	3	3	3	3	5	4	4	0,2533

Згідно даних таблиці Ж.3 кількість експертів $m = 20$, кількість показників $n = 5$, сума квадратів відхилень $S = 3320$. Тому відповідно коефіцієнт конкордації у цьому випадку матиме наступне значення:

$$W = \frac{12 \times 3320}{20^2 \times (5^3 - 5)} = 0,83.$$

Тобто коефіцієнт конкордації складає $W = 0,83$, що свідчить про високий рівень узгодженості думок експертів.

Таблиця Ж.4

Розрахунок коефіцієнтів значущості індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва: **бюджетно-податкове регулювання**

Індикатор	Ранг індикатора, присвоєний експертом																				Питома вага індикатора
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
I_{16}	2	2	2	2	3	3	2	2	2	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	0,1100
I_{17}	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	0,0967
I_{18}	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	0,3300
I_{19}	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3	3	3	3	5	0,2533
I_{20}	3	3	3	3	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	4	4	3	0,2100

Згідно даних таблиці Ж.4 кількість експертів $m = 20$, кількість показників $n = 5$, сума квадратів відхилень $S = 3476$. Тому відповідно коефіцієнт конкордації у цьому випадку матиме наступне значення:

$$W = \frac{12 \times 3476}{20^2 \times (5^3 - 5)} = 0,87.$$

Тобто коефіцієнт конкордації складає $W = 0,87$, що свідчить про високий рівень узгодженості думок експертів.

Таблиця Ж.5

Розрахунок коефіцієнтів значущості індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва: **фінансово-інвестиційне регулювання**

Індикатор	Ранг індикатора, присвоєний експертом																				Питома вага індикатора
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
I_{21}	6	6	6	6	7	6	6	6	7	5	5	5	6	6	7	7	6	5	5	5	0,2107
I_{22}	4	5	5	5	5	5	5	5	5	6	4	6	5	5	5	5	5	6	6	6	0,1839
I_{23}	7	7	7	7	6	7	7	7	7	6	7	7	7	7	6	6	7	7	7	7	0,2429
I_{24}	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	6	4	4	4	4	3	3	3	3	3	0,1393
I_{25}	1	1	1	1	1	1	2	3	3	3	2	2	1	1	2	4	4	4	2	2	0,0732
I_{26}	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	4	4	0,0982
I_{27}	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	0,0518

Згідно даних таблиці Ж.5 кількість експертів $m = 20$, кількість показників $n = 7$, сума квадратів відхилень $S = 9860$. Тому відповідно коефіцієнт конкордації у цьому випадку матиме наступне значення:

$$W = \frac{12 \times 9860}{20^2 \times (7^3 - 7)} = 0,88.$$

Тобто коефіцієнт конкордації складає $W = 0,88$, що свідчить про високий рівень узгодженості думок експертів.

Таблиця Ж.6

Розрахунок коефіцієнтів значущості індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва:

інституціонально-інфраструктурне регулювання

Індикатор	Ранг індикатора, присвоєний експертом																				Питома вага індикатора
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
I_{28}	3	3	1	1	4	6	5	2	2	2	1	1	5	5	5	4	6	6	6	1	0,1232
I_{29}	7	7	7	7	6	5	7	7	7	7	7	7	7	6	6	7	7	7	7	7	0,2411
I_{30}	6	6	6	6	7	7	6	6	6	6	6	5	6	7	7	6	5	5	5	4	0,2107
I_{31}	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	6	4	4	4	5	4	4	4	6	0,1679
I_{32}	4	4	4	4	3	3	3	3	3	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	5	0,1214
I_{33}	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	0,0643
I_{34}	1	1	3	3	1	1	2	4	3	2	3	4	2	2	1	1	1	1	1	3	0,0714

Згідно даних таблиці Ж.6 кількість експертів $m = 20$, кількість показників $n = 7$, сума квадратів відхилень $S = 8466$. Тому відповідно коефіцієнт конкордації у цьому випадку матиме наступне значення:

$$W = \frac{12 \times 8466}{20^2 \times (7^3 - 7)} = 0,76.$$

Тобто коефіцієнт конкордації складає $W = 0,76$, що свідчить про високий рівень узгодженості думок експертів.

Таблиця Ж.7

Розрахунок коефіцієнтів значущості індикаторів оцінювання результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва:

інформаційно-консультативне регулювання

Індикатор	Ранг індикатора, присвоєний експертом																				Питома вага індикатора
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
I_{40}	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	0,1735	
I_{41}	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	2	2	2	0,3554	
I_{42}	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	3	3	0,4711	

Згідно даних таблиці Ж.7 кількість експертів $m = 20$, кількість показників $n = 3$, сума квадратів відхилень $S = 659$. Тому відповідно коефіцієнт конкордації у цьому випадку матиме наступне значення:

$$W = \frac{12 \times 659}{20^2 \times (3^3 - 3)} = 0,82.$$

Тобто коефіцієнт конкордації складає $W = 0,82$, що свідчить про високий рівень узгодженості думок експертів.

ДОДАТОК 3

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

монографії:

1. Фролова Н. Л. Організаційно-економічний інструментарій державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва в Україні. *Європейський вектор модернізації економіки : креативність, прозорість та сталий розвиток* : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. Л. Калініченко. Х. : ФОП Панов А. М., 2018. С. 258-269. (Особистий внесок: розкрито інструменти державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні).

2. Фролова Н. Л. Обґрунтування доцільності зміни векторів реалізації державної політики економічного зростання. *Управління інвестиціями та капіталізацією в контексті економічної безпеки* : монографія / Я. П. Квач, В. В. Коваль, О. В. Слободянюк та ін.; заг. ред. Я. П. Квач. Одеса : Друкарський дім, 2018. С. 17-31. (Особистий внесок: визначено внутрішні джерела економічного зростання України).

статті, що входять до переліку наукових фахових видань і включені до міжнародних наукометричних баз:

3. Фролова Н. Л., Дикань О. В. Удосконалення сутності та структури інноваційного потенціалу підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. Вип. 50. С. 282-285. (Особистий внесок: виділено регулятивну сферу формування інноваційного потенціалу підприємства).

4. Фролова Н. Л. Аналіз державної політики в сфері розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 60. С. 62-71.

5. Фролова Н. Л. Світовий досвід державної політики у сфері розвитку малого та середнього бізнесу. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. Вип. 61. С. 68-78.

6. Фролова Н. Л. Теоретичні аспекти формування державної регуляторної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. Вип. 2 (64). С. 28-34.

7. Фролова Н. Л. Систематизація деструктивних факторів розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 20. Ч. 3. С. 116-121.

8. Фролова Н. Л. Теоретико-методологічні основи оцінки результативності реалізації державної політики розвитку малого та середнього підприємництва. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 59-64.

9. Фролова Н. Л. Антикризовий підхід до державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні. *Агросвіт*. 2019. № 3. С. 71-78.

10. Фролова Н. Л., Дикань О. В. Антикризове регулювання розвитку малого та середнього підприємництва : інституціонально-інфраструктурний аспект. *Агросвіт*. 2019. № 4. С. 15-23. (*Особистий внесок: визначено ключові завдання бізнес-асоціацій адаптивного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва*).

статті у зарубіжних виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз:

11. Frolova N., Dikan O., Obruch H., Panchenko N. Formation of the Conceptual Basis of State Support for Development of Social Enterprises in Ukraine. *International Journal of Engineering & Technology*. 2018. Vol. 7 (4.3). P. 419-425. (*Особистий внесок: розкрито інструменти державної підтримки і стимулювання розвитку соціального підприємництва в Україні*).

тези доповідей і матеріали науково-практичних конференцій:

12. Фролова Н. Л. Особливості державної політики в сфері розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Європейський вектор модернізації економіки : креативність, прозорість та сталий розвиток* : тези доповідей за матеріалами X Ювілейної Міжнар. наук.-практ. конф. (18-19 квітня 2018 р., м. Харків). У 3 частинах. Х. : ХНУБА, 2018. Ч. 2. С. 224-225.

13. Фролова Н. Л., Дикань О. В., Обруч Г. В. Проблеми та перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні. *Технології та інфраструктура транспорту* : тези доповідей Міжнар. наук.-техн. конф. (14-16 травня 2018 р.,

м. Харків). Х. : УкрДУЗТ, 2018. С. 394-395. (*Особистий внесок: розкрито проблеми розвитку соціального підприємництва в Україні*).

14. Фролова Н. Л., Дикань О. В. Інструменти державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва в Україні. *Проблеми розвитку малих відкритих економік* : матеріали Всеукр. форуму з проблем міжнародних економічних відносин (в онлайн форматі) (18 квітня 2018 р., м. Житомир). Житомир : ЖДТУ, 2018. С. 99-100. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/> (дата звернення: 18.04.2018 р.). (*Особистий внесок: виділено інструменти регуляторного та координуючого впливу держави на мале та середнє підприємництво*).

15. Фролова Н. Л. Дослідження світового досвіду державної політики у сфері розвитку малого та середнього бізнесу. *Фінансування, інвестування та кредитування в Україні : проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (20 травня 2018 р., м. Дніпро). Дніпро : ДДАЕУ, 2018. Ч. 1. С. 249-250. URL: <https://www.dsau.dp.ua/> (дата звернення: 20.05.2018 р.).

16. Фролова Н. Л. Теоретичні основи розробки державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва. *Міжнародна транспортна інфраструктура, індустриальні центри та корпоративна логістика* : тези доповідей за матеріалами XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (7-9 червня 2018 р., м. Харків). Х. : УкрДУЗТ, 2018. С. 150-153.

17. Фролова Н. Л. Оцінка сприятливості бізнес-середовища України в глобальному економічному вимірі. *Економіка, фінанси, управління та право : теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку*: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (23 липня 2018 р., м. Полтава). У 2 частинах. Полтава : ЦФЕНД, 2018. Ч. 1. С. 20-21.

18. Фролова Н. Л. Деструктивні фактори макрооточення суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні. *Економіка підприємства : сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (14-15 вересня 2018 р., м. Одеса). Одеса : Атлант, 2018. С. 247-248.

19. Фролова Н. Л. Державна підтримка розвитку малого та середнього підприємництва: аспект бюджетного фінансування. *Розвиток фінансів, банківської справи та страхування в Україні та світі* : тези доповідей I Всеукр.

дослід. інтернет-конф. (20 вересня 2018 р., м. Київ). К. : ЦДФБС «ФБС Груп», 2018. С. 89-90. URL: <http://fbsgroup.at.ua/> (дата звернення: 20.09.2018).

20. Фролова Н. Л. Формування системи індикаторів оцінки результативності реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва. *Сучасні проблеми менеджменту* : матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (19 жовтня 2018 р., м. Київ). К. : Нац. авіац. ун-т, 2018. С. 553-556.

21. Фролова Н. Л. Інституціональні основи державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні. *Актуальні питання організації та управління діяльністю підприємств у сучасних умовах господарювання* : тези доповідей VIII наук.-практ. конф. (29 листопада 2018 р., м. Харків). Х. : Національна академія Національної гвардії України, 2018. С. 254-256.

22. Фролова Н. Л., Дикань О. В. Макроекономічна динаміка розвитку України: оцінка наслідків реалізації державної економічної політики. *Сучасні напрями розвитку економіки і менеджменту на підприємствах України* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (28 листопада 2018 р., м. Харків). Х. : ХНАДУ, 2018. С. 107-110. (*Особистий внесок: визначено основні макроекономічні диспропорції розвитку України*).

23. Фролова Н. Л. Пріоритетні вектори та важелі антикризового державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні. *Економічне зростання : стратегія, напрями і пріоритети* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (26 січня 2019 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя : ГО «СІЕУ», 2019. С. 20-22.

24. Фролова Н. Л. Інституціонально-інфраструктурний базис антикризового регулювання розвитку малого та середнього підприємництва. *Міжнародні економічні відносини на сучасному етапі : стан, проблеми та розвиток* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (16 лютого 2019 р., м. Дніпро). Дніпро : НО «Перспектива», 2019. С. 43-46.

Додаток К
Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Перший проректор Українського
державного університету залізничного
транспорту,

К.Т.Н.

В. М. Астахов

«30» жовтня 2018 р.

**АКТ
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ**

результатів дисертаційного дослідження Фролової Наталії Львівни
«Державне регулювання малого та середнього підприємництва:
інституціонально-інфраструктурний аспект» у навчальному процесі
Українського державного університету залізничного транспорту

Теоретичні та практичні розробки дисертаційного дослідження Фролової Н.Л., що пов'язані з удосконаленням державного регулювання малого та середнього підприємництва використовуються у навчальному процесі Українського державного університету залізничного транспорту.

До основних з них належать наступні:

1) періодизація розвитку державного регулювання малого та середнього підприємництва, що містить п'ять етапів розбудови системи державного регулювання в цій сфері, і, на відміну від існуючих, відображає її еволюційні зміни в залежності від значимості та повноти обраних інструментів державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва. Це надало можливість виявити недоліки в системі державного регулювання малого та середнього підприємництва і визначити пріоритетні заходи щодо їх нівелювання;

2) теоретичні положення державного регулювання малого та середнього підприємництва за рахунок уточнення змісту наукової категорії «державне регулювання малого та середнього підприємництва», визначення нормативних, загальних та специфічних принципів і напрямів реалізації державної політики розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва. Дані положення є підґрунтям для формування інструментарію державного регулювання малого та

середнього підприємництва в Україні;

3) систематизація інструментів державного регулювання малого та середнього підприємництва, яка, на відміну від відомих, враховує пріоритети розвитку малого та середнього підприємництва (забезпечення цифрової трансформації бізнес-процесів, активізація інтернаціоналізації бізнесу, формування високотехнологічного сектору, розвиток інноваційного підприємництва та стартап-компаній) і передбачає виділення інструментів залежно від напрямів державного регулювання суб'єктів цієї сфери: інституційно-правові, бюджетно-податкові, фінансово-інвестиційні, інституціонально-інфраструктурні та інформаційно-консультативні інструменти. Це надасть можливість сформуванню ефективної системи державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва з позиції досягнення пріоритетів їх зростання, що зумовлені глобальними трендами розбудови цього сектору;

4) методичний підхід до оцінки результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва, що, на відміну від існуючих, полягає у визначенні індикаторів реалізації державної політики у цій сфері на національному рівні та в розрізі її ключових напрямів. Дана методика дозволяє оцінити дієвість важелів державного регулювання і обґрунтувати вибір пріоритетних інструментів державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва.

Дані розробки використовуються:

- 1) при проведенні аудиторних занять;
- 2) при підготовці магістрів та бакалаврів при викладанні дисциплін:
 - «Державне управління економікою»;
 - «Державне регулювання і планування економіки»;
 - «Державне та регіональне управління»;
 - «Конкурентоспроможність підприємства»;
 - «Основи бізнесу».
- 3) при виконанні випускних кваліфікаційних робіт магістрів.

№ 12/11 від 14 листопада 2018 р.

**АКТ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**
Фролової Наталії Львівни
**«Державне регулювання малого та середнього
підприємництва: інституціонально-інфраструктурний
аспект»**

Сьогодні мале та середнє підприємництво, формуючи базис вітчизняного підприємницького сектору і забезпечуючи гармонійне зростання національної економіки, функціонує під впливом багатьох деструктивних факторів, унаслідок дії яких відбувається погіршення показників розвитку суб'єктів даної сфери. Зокрема мають місце зниження обсягів реалізації продукції суб'єктами малого та середнього підприємництва, посилення їх фінансово-економічної нестабільності і збільшення кількості збиткових підприємств. Усе це вказує на потребу у формуванні сприятливих умов для розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва і підвищення їх адаптивності до змін, які відбувається в зовнішньому середовищі їхнього функціонування.

Саме тому здобувачем Українського державного університету залізничного транспорту Фроловою Н.Л. внесено пропозиції щодо формування інституціонального середовища розвитку малого та середнього підприємництва, ключовим елементом якого виступають інституції координації міжсекторальної взаємодії з підтримки адаптивності суб'єктів малого та середнього підприємництва до інституціональних змін зовнішнього середовища. Як зазначено автором, це дозволить визначити основні напрями та завдання державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва в Україні.

Результати впровадження свідчать про практичну цінність пропозицій для ТОВ «Харківська роздрібна компанія» і про високий рівень проведеного дисертаційного дослідження.

Директор ТОВ «Харківська роздрібна компанія» А. С. Моденов

№ 18/11 від 22 листопада 2018 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Фролової Наталії Львівни

«Державне регулювання малого та середнього підприємництва: інституціонально-інфраструктурний аспект», що подана на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

В умовах посилення таких глобальних тенденцій, як неоіндустріалізація, транснаціоналізація, інформатизація, інтелектуалізація та зростання рівня конкуренції спостерігається тенденція поглиблення технологічної відсталості вітчизняних підприємств, а відповідно і занурення економіки України в стан кризи. Значною мірою такого роду ситуація є наслідком неефективності реалізованої державою політики підтримки і регулювання розвитку малого і середнього підприємництва, як інноваційної основи формування економічного потенціалу країни. Все це обумовлює необхідність активізації участі держави в стимулюванні процесів розвитку малого та середнього підприємництва в Україні як підґрунтя подолання кризових явищ і відродження економічної могутності країни.

Матеріали дисертаційного дослідження Фролової Наталії Львівни на тему «Державне регулювання малого та середнього підприємництва: інституціонально-інфраструктурний аспект» є надзвичайно актуальними і надають можливість комплексно та якісно підійти до вирішення окресленої проблеми. Рекомендації щодо формування інструментарію державного регулювання малого та середнього підприємництва, які враховують пріоритети розвитку суб'єктів цієї сфери і напрями їх державного регулювання, були використані при визначенні дієвих важелів державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва в діяльності ТОВ «ОА «Кобальт».

Директор ТОВ «ОА «Кобальт»

В. Г. Дончик

№ 4/12 від 06.12.2018 р.

АКТ
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Фролової Наталії Львівни
**«Державне регулювання малого та середнього підприємництва:
інституціонально-інфраструктурний аспект»**

Мале та середнє підприємництво відіграє координаційну роль в зростанні національної економіки за рахунок здійснення податкових відрахувань до державного та місцевого бюджетів, забезпечення зайнятості населення і створення нових робочих місць, насичення ринку товарами та послугами і задоволення суспільних потреб громадян. Однак, попри вагомість суб'єктів даного сектору для стимулювання економічного розвитку країни середовище їх функціонування залишається досить несприятливим, що обумовлено наявністю низки недоліків в системі державного управління розвитком малого та середнього підприємництва в Україні.

За таких умов запропонований Фроловою Н.Л. підхід щодо організації державного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва з урахуванням принципів саморегулювання, який передбачає залучення бізнес-асоціацій як посередницьких структур в узгодженні ініціатив держави, бізнесу і громадськості в питаннях забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів малого та середнього підприємництва, є своєчасним науковим результатом, впровадження якого дозволить підвищити їх конкурентні переваги як на національному, так і міжнародному ринку.

Внесені пропозиції використано в роботі ТОВ «АВАНТІС ПЛЮС», що дозволило визначити пріоритетні напрями та завдання його розвитку в умовах посилення інституціональної нестабільності середовища функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва в країні.

Директор ТОВ «АВАНТІС ПЛЮС»

В. М. Пахомов

№ 54/12 від 10.12.2018 р.

АКТ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ
Фролової Наталії Львівни
«Державне регулювання малого та середнього підприємництва:
інституціонально-інфраструктурний аспект»

Розвиток малого та середнього підприємництва сьогодні в значній мірі залежить від формування ефективної системи державного регулювання суб'єктів даної сфери. У зв'язку з цим актуалізується питання вибору дієвих важелів державної підтримки і визначення напрямів впливу держави на мале та середнє підприємництво, що потребує формування відповідного методичного забезпечення, яке дозволить якісно та комплексно оцінити ефективність застосування таких інструментів.

Запропонований в дисертаційній роботі Фролової Н.Л. методичний підхід до оцінки результативності державного регулювання малого та середнього підприємництва, який полягає у розрахунку індикаторів реалізації державної політики у цій сфері на національному рівні та в розрізі її ключових напрямів, є своєчасним науковим здобутком, що використовується в діяльності Департаменту бюджету й фінансів Харківський міської ради. Представлений методичний підхід має практичну цінність для державних органів виконавчої влади, оскільки надає змогу проводити оцінку дієвості важелів державного регулювання і вибір пріоритетних інструментів державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва.

Заступник Харківського міського голови
директор Департаменту бюджету
й фінансів Харківський міської ради

Т.Д.Таукешева